This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

DB
541
.V83
Sect.2
V.16

B 1,241,396

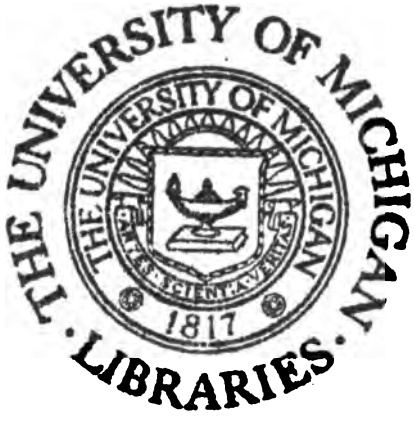
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARIES
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
1817

VLASTIVĚDA MORAVSKÁ.

Vydává Musejní spolek v Brně.

REDAKCE:
Dr. Frant. Dvorský a Dr. Frant. Kameníček, hlavní redaktoři. — Odborní redaktoři: Josef Hladík, Fr. J. Rypáček, Tom. Šílený, Dr. Fr. Šujan.

II.

MÍSTOPIS MORAVY.

Díl III. místopisu.

JIČÍNSKÝ KRAJ.

Rediguje Dr. Fr. Dvorský.

ROŽNOVSKÝ OKRES.

Čís. 55.

V BRNĚ 1907.

Nákladem Musejního spolku. — Tiskem Moravské akciové knihtiskárny.

16
45.

VLASTIVĚDA MORAVSKÁ.

II. Místopis.

ROŽNOVSKÝ OKRES.

Napsal

Čeněk Kramoliš.

Za vydání odpovídá Dr. František Dvorský.

Cena K 4·20.

V BRNĚ 1907.

Nákladem Musejního spolku. — Tiskem Moravské akciové knihtiskárny.

DB
541
.V83
sect.2
v.16

1054-3299c/

Úvod.

Čtenářům „Vlastivědy“ bude jistě nápadna dlouhá zpráva (8—12 stran) o jednotlivých vesnicích na Rožnovsku, poněvadž dosud byli zvyklí na zprávy mnohem kratší. Ale nebudou toho snad pisateli vytýkati, uváží-li, že každá téměř vesnice tamní dle rozlohy i počtu obyvatel mohla by býti městečkem. Vždyť nejedny osady mají větší rozlohu než některý soudní okres v Čechách (Viz článek Rozloha obcí a počet obyvatel!) a jen 6 vesnic má menší rozlohu než Brno nebo Praha.

I počtem obyvatelstva jsou vesnice tamní nápadny. Méně než tisíc lidí je pouze ve 3 vesnicích; v ostatních jsou 2, 3 tisíce.

Zajímavá látka pro národopis, zvláštní horské i dějepisně význačné poměry svedly pisatele též k tomu, že se šíře o každé osadě rozepsal. Poněvadž většina osad má dvě i tři samostatné školy hodinu i dále od sebe vzdálené, zabraly zprávy o nich též mnoho místa.

Dotazníku „Vlastivědou“ vydaného neposlal jsem nikomu, ale sám jsem všechny osady navštívil, sám jsem si z kronik školních, farních a záznamů obecních výpisky učinil a setkal jsem se všude s ochotou největší. Vyslovuji za to všem pánům kolegům, všem pánům farářům, pánům starostům a všem, kdo mi ještě nápomocni byli, svůj dík.

Rovněž děkuji c. k. zem. soudnímu radovi v Rožnově, p. Karlu Papicovi, že rukopis můj o městě Rožnově přečetl a místy opravil, jakož i p. Hliněnskému, c. k. oficiálu

knihovního úřadu v Rožnově, a všem císařským i soukromým úřadům, které mi buď daly statistické výkazy nebo mi dovolily si je vypsati.

Knihu tuto rodnému svému kraji a milým rodákům svým

z lásky připisuje

Čeněk Kramoliš.

Ve Vyškově v měsíci červenci 1906.

I. Všeobecný pohled.

1. Přehled zeměpisný a přírodopisný.

Poloha a velikost.

Okres Rožnovský, jenž je části moravského Valašska, leží ve východním koutě Moravy v poříčí Dolní čili Rožnovské Bečvy a po obou stranách horního toku Bečvy Horní. (Obr. 1.)

Jižní část svahu křídla Radhošťského a severní svah křídla, v němž jsou vrchy Tanečnice, Šerhovna, Bezkyd, Lušovka, Ptáčnice a Holomouc, omezuji z velké části tento okres, jenž rozprostírá se mezi 35° 44′ a 36° 4′ zem. dél. a 49° 18′ 30″ a 49° 30′ zem. šíř. — Město Rožnov, dle něhož okres je pojmenován, leží na 35° 48′ 30″ zem. dél. a 49° 27′ 30″ zem. šíř.

Okres Rožnovský sousedí na severu s Novojičínským a Frenštátským, na východě s Místeckým okresem a s Uhrami, na jihu se Vsetínským a na západě s Val.-Meziříčským okresem.

Nejsevernější osadou je St. Zubří, nejvýchodnější Horní Bečva, nejjižnější Malé Karlovice, nejzápadnější Vitče a Zubří. — Nejnižší místo v okrese je u Zubří, kde Dol. Bečva opouští okres Rožnovský (351 m), nejvyšší Čertův mlýn (1207 m) a Radhošť (1130 m). — Z osad nejníže leží Zubří (376 m) u kostela, nejvýše je kolonie k Prost. Bečvě patřící na Poustevnách (1018 m).

Výšku osad horských nelze přesně určiti, poněvadž některé příbytky leží na rovině, jiné na vysokých kopcích. Tak na příklad Malé Karlovice leží 593 - 900 m nad mořem.

Největší rozhled je za jasného dne s Radhoště (1130 m), odkudž viděti na sever Frenštát, Štramberk, Hukvaldy, Příbor, Brušperk, Vítkovice, Mor. Ostravu, Pruské Slezsko; na východ hory až k Jablunkovu; na jih Rožnov a Bílé Karpaty; na západ Valaš. Meziříčí a končiny až k Přerovu a Olomouci.

Obr. 1. Okolí Rožnova s Radhoštěm v pozadí.

S Vysoké na hranicích uherských viděti kus Váhu a Uher, s Javornika nad Mlynářikem (1017 m) Rožnovský a Vsetínský okres a rovněž kus Uher.

Krásný a velkolepý pohled na pásma horská, údolí, ráztoky, osady a po kopcích roztroušené lidské příbytky viděti s každého většího vrchu. Zvláště pěkné panorama objeví se nám s Radhoště, Černé hory, Hradiska, s Hlaváček u Bystřice, od hutiského kostela, s kopce Soláně a divoce krásné s Vysoké, Javornika, Gigule, Tanečnice, Ptáčnice a s jiných kopců.

Velikost. Okres Rožnovský je dle velikosti prostřední ze tří sousedních okresů, které tvoří hejtmanství Valaš.-Meziříčské.

Má 325·11 km² a 25.089 obyvatel ve 14 obcích; ve všech je 3614 čísel.

Jest Rožnovský okres $^1/_8$ celého hejtmanství, ale nemá $^1/_8$ všeho obyvatelstva v hejtmanství. — Průměrně bydlí na 1 km² 77 lidí (v hejtmanství 85).

R. 1880 bylo na Rožnovsku 23.979, r. 1890 jen 23.584 obyvatel. Teprve v posledních 10 letech obyvatelstva přibylo.

Útvar a povaha půdy.

Na Rožnovsku jsou hlavně dva útvary: vrstvy křídové a eocénové.

1. Křídový útvar Moravy severovýchodní. Rožnovské nebo Radhošťské křídlo Karpat, které od Vysoké pne se až po Štramberk a v němž na Rožnovsku vynikají hory Čertův mlýn, Radhošť, Kyčera, sestává z křídového útvaru, k němuž patří horstvo na sever až k Brušperku a Příboru, na jih až po koryto Rožnovské Bečvy. Též kus pohraničních Karpat od Trojačky až na Makytku skládá se z křídového útvaru.

Hory, jež k útvaru tomu náležejí, složeny jsou z pískovce karpatského, buď jemno nebo hrubozrnného. Jemnozrnný střídá se zhusta se slídou a vápencem a je brzy jasnožlutý, brzy šedý i temnohnědý. Někde nacházejí se v něm kusy křemene i živce. Nachází se u Hor. Bečvy, Karlovic, Rožnova a jinde.

Nejvyšší vrchy Radhošť, Kyčera, Čertův mlýn a pruh pohraničních Karpat (Trojačka až Vel. Javorník) skládají vrstvy godulské.[1]) Sestávají z hrubozrnných, zelenavých nebo žlutavých pískovců, na jejichž spodině dílem vápenité, hieroglyfy (zvláštní vypuklé otisky) obsahující deskovité pískovce a břidlice obsaženy bývají, dílem slepence leží.

Nad Godulskými pískovci uloženy jsou vrstvy istebské, které místy vynikají jako bělavé drobivé pískovce, severně od Bečvy Rožnovské. U Rožnova vystupují jako slepence nebo hlinitoslidnaté břidlice; místy objevují se i železité břidličnaté žíly, na něž před časy bylo dolováno.

2. Starší třetihory čili eocén skládá z velké části hory Karpaty a sluje eocén karpatský, který se podobá

[1]) Godula je hora ve východním Slezsku.

celkem alpskému. Zaujímá velkou plochu od východních hranic moravskouherských mezi oběma řekami Bečvami a za ně až k Hostýnu a Bystřici a na jihozápad až po nížinu řeky Moravy.

Vrchy Trojačka, Vysoká, Soláň, Tanečnice a jiné sestávají z vrstev magurských, t. j. z balvanitého a křemenitého pískovce. Na Soláni jsou též břidličnaté vrstvy magurské.

Jižně ode dvora Hradisko u Rožnova uloženy jsou vložky břidlic menilitových[1]) a na levém břehu Házovky v roklině „Okružku" je slínitá břidlice.

Opuka čili hlinitý vápenec je u Vigantic a před nedávnými časy dělalo se z něho hydraulické vápno ke stavbám vodním.

Železná ruda kopala se od 1712—1755 u Zubří, u Vitče na kopečku Svatoňku, z níž v hutích před Zubřím se železo tavilo. Pod Kyčerou u Rožnova je ocelek peckovitý.

V 16. století dolovalo se i na stříbro na úpatí Hradiska u Rožnova v nynějším Šachetném a u Zubří na trati „Stříbrník" zvané.

Lomů na kámen stavební a na šterk je v okrese 16.

Půda v celém okrese je písčitá a kamenitá a tudíž ani po dešti nezapáchá a rychle vysychá. Je příliš suchá a obsahujíc málo prsti méně úrodná.

Horstvo.

Rožnovský okres vyplňují odnože hor Bílých Karpat.

V jihovýchodní části okresu po hranicích moravskouherských pnou se od Javorníka až po Trojačku Bílé Karpaty. (Obr. 2.) jimž lid říká Javorníky (Javorník nad Mynářikem 1017 m). — Od Trojačky obloukovitě na severozápad pne se křídlo Radhošťské a činí severní hranice okresu. Jih okresu z velké části lemuje křídlo Vsacké.

Nejvyšší horou v okrese je Čertův mlýn (1207 m.).

Nejpamátnějším kopcem je Radhošť (1130 m.), o němž je více napsáno při osadě Dol. Bečvě. Množství pohádek a pověstí vykládá se o „dúrách" (jeskyních) v Radhošti a v nedalekých Poustevnách. (Obr. 3.)

---

[1]) Slída lithionová čili lepidolith a turmalín uvádějí se v knihách přírodopisných, že se nacházejí u Rožnova, ale nejsou tam, nýbrž u Rožné poblíž Pernštýna.

Jeskyně Radhošťské, nyní dosti nepatrné, byly dříve větší; nyní jsou z velké části zasypány. Dosud známy jsou tyto:

Volařka asi 20 minut od kříže dole k rožnovské straně v místech, kde končí Černá hora a začíná Radhošť. — Je kolmá díra široká 2 metry a hluboká 3 m. Odtud šíří se dvě rozsedliny, jedna k východu, druhá k západu, ale jsou jen několik metrů přístupny, poněvadž je průchod zasypán.

Ve Františkově museu v Brně je snad rukopis od prof. Vratislava Monse z r. 1755, v němž je plán těchto podzemních místností. Dle pověsti byl zde podzemní chrám Radagosta.

„Ďúry na Pústevnách" vzdáleny jsou asi 300 kroků na východ od rozhledny Cyrilky v piskovcových lomech. Jsou tam tři jeskyňky. První vzdálena 6 m. od vchodu je jako malá světnice, z níž ještě r. 1903 vedly čtyři chodby. Nyní je jedna z velké části zasypána a jen 3 chodby jsou přístupny.

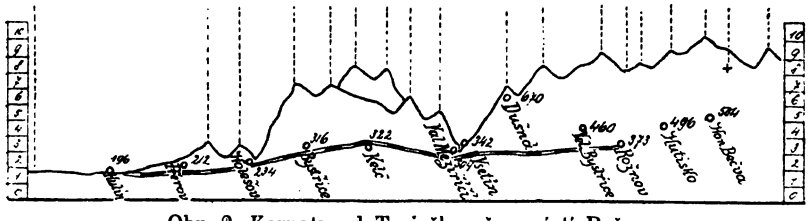

Obr. 2. Karpaty od Trojačky až po ústí Bečvy.

Po několika metrech protínají je chodby jiné a menší rozsedliny. Místy se chodby rozšiřují v menší jeskyňky, v nichž je na stěnách mnoho různých značek a jmen. Všechny v dálce se zúžují, že nelze dále jíti. Nejdelší je třetí chodba na straně severní.

V Kamenárkách u Rožnova a v Kobylí u Karlovic jsou též sluje, ve kterých před časy se zdržovali loupežníci; jsou nyní z velké části zasypány.

Vodstvo.

Okres protéká od východu k západu Dolní čili Rožnovská Bečva, pramenící se na úpatí hory Vysoké v Místeckém hejtmanství, a část horního toku Horní Bečvy čili Vsacké, která vyvěrá na úpatí Trojačky; obě se pod Valaš. Meziříčím stékají.

Rožnovská Bečva je 38 km. dlouhá, z čehož jen 8 km. připadá na okres Meziříčský. Plocha poříčí je 244·3 km.^{2} i s plochou dolního toku v okrese Meziříčském. Spád vody je v obci Horní Bečvě 14, u Rožnova 7, u Meziříčí 4; průměrně

Obr. 3. Na „Stupních“ u Poustevny na Radhošti.

je na tisíci metrů 8 m. spádu. Šířka u Rožnova je 18, při ústí u Meziříčí 20 m.

Vsacká Bečva je 57 km. dlouhá; z délky té jen 12 km. je na Rožnovsku. Spád vody v Karlovicích je 12, na Vsetíně 4, v Meziříčí $2^1/_2$ m.; průměrně na tisíci metrů je 6—7 m. spádu.

Šířka v Karlovicích je 10, při ústí u Meziříčí 30. Plocha poříčí všeho toku této Bečvy je 491·3 km.^{2}, z čehož jen asi 80 km.^{2} připadá na Rožnovsko.

Obě Bečvy jsou divoké[1]) a způsobují povodněmi mnoho škody. V posledních letech se upravují. Vody těchto řek a potoků jsou bohaty na pstruhy a raky.

Krajinný ráz.

Rožnovský okres je z části veliké koryto, kterým protéká řeka Dolní Bečva od východu k západu a druhé kratší, kterým teče Horní Bečva; z větší části je však kopcovina.

Rovnoběžně s korytem Dol. Bečvy táhne se kratší koryto říčky Hážovky, v němž rozloženo je 5 osad.

Menších podélných a příčních údolí podél potoků a úzkých často dlouhých **ráztok** (úzkých údolí) je v okrese mnoho, což poznačeno u osad.

Okres je samý kopec. Větší kopce a hory porostly jsou ponejvíce jehličnatými lesy jedlovými a smrkovými; také lesů listnatých je dosti.

Menší kopce jsou místy holé, travou porostlé a místy zorané.

Pěkná podívaná je na pahorky a kopce v okolí Rožnova, podobající se barevným kobercům; jsou totiž pokryty místy kousky lesů (hájky a skalky), místy rolemi a místy pastvinami; ovroubeny bývají stromovím a křovím a takovou rozmanitostí mile oku lahodí.

Podnebí.

Podnebí na kopcích je dosti drsné, ale v údolích a v nejbližším okolí Rožnova je mírnější, poněvadž okolní hory chrání místo před studenými větry. Sníh na příklad na Radhošti leží ještě v květnu, kdy v Rožnově při hudbě procházejí se hosté v jarním šatě.

---

[1]) Jméno Bečva zdá se nám býti zkráceninou slova „Bečivá“ (totiž řeka), Srv.: Jenkovice, Jenšov, Černov, Pěškov, velký, místo: Jenikovice, Jenišov, Černínov, Pěčíkov, veliký. Název má řeka od plačtivého (bečivého) hlukotu ve vrchním toku. Podobná říční jména jsou: Úpa, Úpavá (hanácky Ópa, Ópavá) od slova úpěti, Hlučel neb Hlučela od hlučeti, Mumlava (v Čechách) od mumlati a j. (Red.)

Meteorologické stanice v okrese byly:
r. 1890: Rožnov 373 m., V. Bystřice 460 m., Hutisko 470 m.;
r. 1900: Pr. Bečva 495 m, H. Bečva 540 m., Karlovice 515 m.
Teplota byla r. 1894:

v Rožnově	nejvyšší	33·5° C,	nejnižší	— 22·8° C,	prům.	8·6
v Bystřici	„	30	„	— 22	„	8·5
v Hutisku	„	31	„	— 23·6	„	9·8
r. 1900:						
v Pr. Bečvě	„	30·2	„	— 14·6	„	7·5
v Karlovicích	„	32·2	„	— 19·2	„	6·9

Vodní srážky v r. 1900:

Pr. Bečva	za rok	869 mm,	pěkných dnů	227,	dešt. a sněživých	138
Hor. Bečva	„	980	„	„	„	229	„	„	136
V. Karlovice	„	788	„	„	„	209	„	„	156

Průměrně v okrese bylo 223 pěkných dnů a 142 deštivých, sněživých a zamračených.

Větrů r. 1900 bylo: západních 35%, severových 21%, severozáp. 17%, východních 11%, jihozáp. 11%.

Sněhu bývá velmi mnoho, tak že z něho místy chalupy jen vykukují. (Obr. 4.)

Živočišstvo.

1. Ssavci. Šelmy, význačné dříve pro horstvo karpatské, v krajině zdejší mizejí od té doby, co počaly mizeti velké lesy.

Ještě na počátku minulého století žili na hranicích uherských rysi, vlci, medvědi, ale nyní zřídka kdy objeví se na Valašsku vlk, jenž sem z Tater zabloudí. Medvěd zastřelen byl ve Vel. Bystřici kolem r. 1890.

Dosud žijí tam lišky, kuny, tchoři a jezevci. Z jiných ssavců jsou tam nápadnější: vepř divoký, vydra, jelen, srnec, plch, křeček, rejsek vodní i polní.

2. Ptáci. Ptactva je tam mnoho, poněvadž veliké lesy tamní poskytují mu útulku i potravy. Z dravců zastřeleni byli: sup hnědý, bělohlavý, orel skalní i říční, kteří tam odjinud přiletěli. Žijí tam jestřáb, krahujec, káně, ostříž, a z čeledi sov druhy: sýc nejmenší (Glaucidium passerinum), sýc roušnák (Nyctale Tengmalmi), sova krahujová (Surnia ulula), sova bělavá (Syrnium uralense).

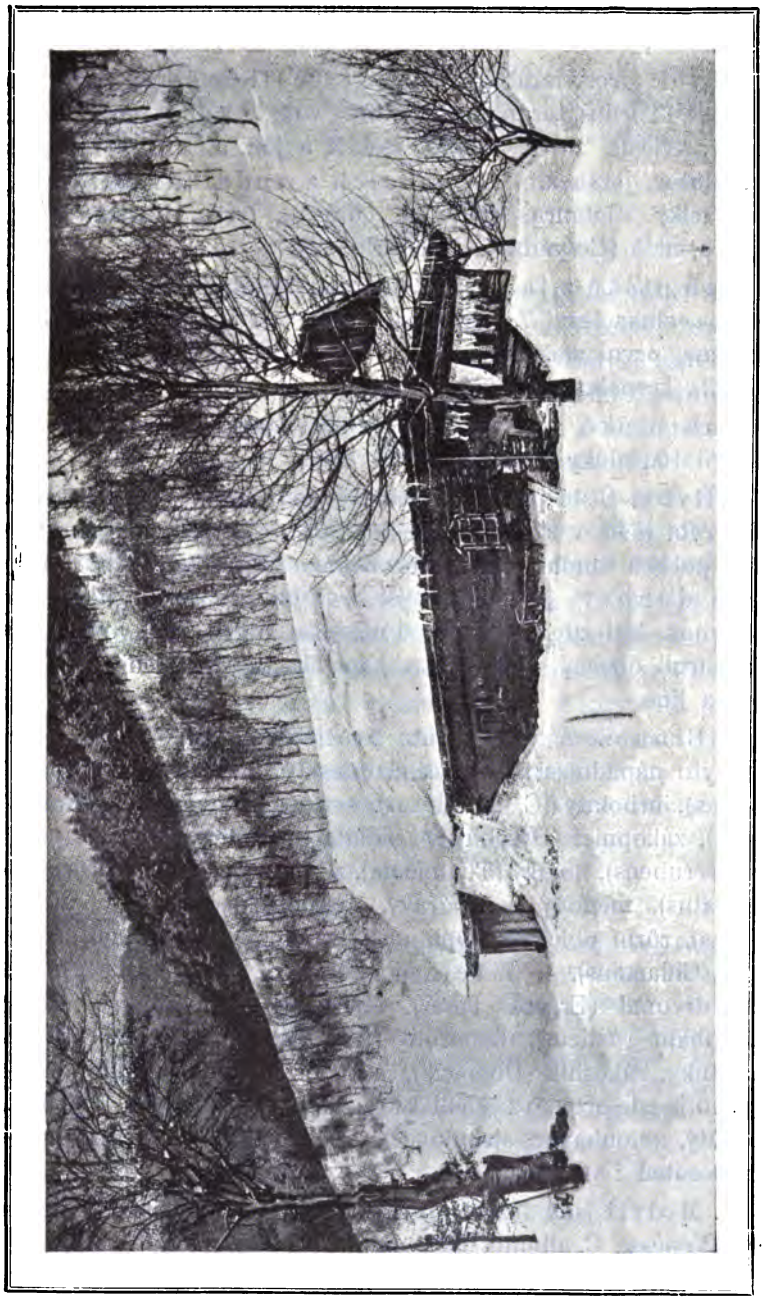

Obr. 4. Samota v zimě

Ze šplhavců: strakapoun bělohřbetý (Picus leuconotus), datel tříprstý, žluna zelená i šedá, strakapoun velký i malý.

Pěvci: drozd skalní, šoupálek zední (Tichodroma muraria), kolohřivec (Turdus torquatus), linduška vodní (Anthus spipoletta), brkoslav, kvíčala, žluva, zvonek, stehlík a jiní. Z kurovitých: tetřev hlušec, jeřábek. — Z bahních a vodních: čáp, čejka, bukáč velký (Botaurus stellaris), chřástal, lyska, divoká husa, potáplice malá (Colymbus septemtrionalis) a j.

Tah ptáků z jara 1902. Divoký holub (hřivnál) přiletěl 4. března, sluka lesní 7., konipásek 19., divoká husa 26., čáp 26. března, první vlaštovky 19., kukačka 22. dubna, rorejs 8., ťuhýk 23., křepelka 31. května.

Tah ptáků na podzim 1902. Vlaštovky odletěly 10. září, čápi 10., sluky 20., kvíčaly 22. října.

3. Ryby. Čisté pramenité horské vody chovají v lůně svém mnoho ryb, jichž v suchých letech 1904 a 1905 následkem vyschnutí potoků mnoho zahynulo. Králem všech zdejších ryb je pstruh duhový; je nejcennější a velmi dobře se hodí pro umělý chov. Byl zde usazen před několika roky. Jiné ryby zdejší jsou: pstruh obecný, lipan, štika, kapr, lín, tloušť, mřenka, bělice, střevle a jiné.

4. Brouci. Z tisíců těchto živočichů tam žijících uvádíme aspoň tyto nápadnější: střevlík zlatoleský, bezkydský (Carabus obsoletus), hrbolatý (C. nodulosus), svižník polní i lesní, vousáči (Leistus), zákopníci (Dyschirius), šidlatci (Bembidian), běžec rudý (Trechus rubens), horský (T. alpicola), zdobník tečkovaný (Poecilus punctulatus), měďový a modravý, matnoleskec běhavý (Amara cursitans), různí obloštíci (Ophonus) a kvapníci (Harpalus), aksamítníci (Chlaenius). — Z čeledi tesaříků a mandelinek: piluna, drvomil (Ergates faber), alpský (Rosalia alpina), ladný (Criocephalus rusticus), drsnorohý (Aegosoma scabricorne), různé mandelinky, rákosník (Domacia), štítonos (Cassida). Mnoho zastoupeno je zde brouků z čeledi krasců a kováříků (rýhovaný, kropenatý, zdlouhavec, stromovec), z čeledi slunečkovitých, drvokazů, nosatců i vodních.

5. Motýli jsou též četní. Nápadnější jsou asi tito: babočka bílé c (Venessa C album), okáč bojínkový (Hipparchia galathea), žlutásek čičorečkový (Colias hyale), otakárci velký i feniklový,

páví oko, babočka kopřivová, žahavková, jilmová, bodláková a jiné. — Z večerních a nočních: smrtihlav, lyšaj šeříkový (Sphinx ligustri), l. pryšcový, martiňáč habrový (Saturnia carpini), trnkový (S. spini), stužkonoska karmínová, modrá, červená, žlutá, přástevník medvědí (Euprepia caja), pryšcový, kostivalový a jiní.

Květena.

Rostliny, které z teplejších krajin Moravy nebo ze sousedních Uher byly sem zavlečeny a zdomácněly zde, jsou tyto: sveřep (Bromus sterilis) na rumištích, šalvěj lesní (Salvia silvestris), oměj čili šalamounek (Aconitum napellus) na Radhošti, orlíček, slunečnice zakrnělá, římbaba, čemeřice zelená (po valašsku „černý kořen"), ajbiš, mečík divoký, štěničník (Iberis amara), u Bečvy, kyčelnice devítilistá i cibulkonosná (Dentaria enneaphylla, bulbifera), pohanka (Polygonum Fagopyrum) seje se do roli, tatarka (Pol. tataricum) o něco menší pohanky.

Nápadnější rostliny zdejší jsou: řeřišnice horská (Cardamine amara), pryskyřník kašubský (Ranunculus cassubicus), ladoňka dvoulistá (Scilla bifolia), pižmovka (Adoxa moschatellina), sasanka žlutá, dymnivka dutá i prstnatá, vrbovka úzkolistá i chlumní, netýkavka, rmen polní, protěž lesní (Gnaphalium silvaticum) i dvoudomá, lipnice sudetská (Poa), náprstník hlínožlutý, borůvky po valašsku „hafery" (Vaccinium myrtillus) a brusnice (Vac. vitis idaea) pokrývají celé plochy na Radhošti a s nimi též mech islandský.[1])

[1]) Klvaňa, Geol. poměry, Vlast. 71, 75, 77, 84—86; Václavek, Hejtm, 14, 15; Bajer, Rožnov 59, 60; B. Kramoliš, Ďury v Radhošti, Sborník, XI., 26—29; Petrus, Statistika 41—43; Hejtm. l. 3.; Talský, Ptactvo v mor. Beskydách, Sbor. XI., 1—8; Sborník Musej. spol. č. 9—10, str. 26, 47—49, č. 11, str. 9—12, 20—22; Jan Bubela, O rostlinách na Vsacku, Sbor. I., 24—26; Fr. Gogola, Jarní květiny na Valašsku, Sbor. III., 7—13, IV., 1—14; Gogola, Z květeny Radhoště, Sbor. VII., 1—49; Bericht d. meter. Com. in Brünn XIV., XX.

2. Osazování krajiny.

Osady.

Všech osad kromě kolonií je v okrese 14; všechny jsou samostatné, veliké, katastrální i politické obce. Rožnov je město, Vel. Karlovice městečko.

Hornatý, máloúrodný kraj zdejší byl později zalidněn, než úrodné kraje na rovinách, ale již dávno před založením osad zdejších byli tu paštýři (valaši) se stády, kteří přišli sem z uher. Slovenska a odjinud.

Nejvíce za války 30leté a po ní za pronásledování nekatolíků usazovali se hustěji lidé v horách valašských a založili zde osady. Ale některé obce okresu jsou též úctyhodného věku.

Stáří osad. Rožnov uvádí se v listinách již r. 1267, Zubří 1310, Vitče 1310, Hážovice, Vigantice 1411, Tylovice 1504, Solánec 1583 (za dědinu prohlášen až 1657), Bečva původní nerozdělená 1610, V. Bystřice 1651 za obec prohlášena, Hutisko 1659, Karlovice původní 1713, rozdělené Velké a Malé 1774.

Pokud se zjistiti dalo, nejstaršími osadami jsou Rožnov, Zubří a Vitče, nejmladšími Prost. Bečva a Karlovice.

Poloha osad. Osady leží v úzkých údolích podél potoků, ale většina chalup roztroušena je po kopcích. Podél řeky Bečvy leží Dolní, Prostř. a Horní Bečva, podél Hážovky Tylovice, Hážovice, Vigantice, při ústí mezi oběma Rožnov a podél Horní Bečvy Vel. Karlovice. Podobně ostatními osadami protékají potoky, jak poznačeno je při jednotlivých obcích; jen Hutisko leží středem svým na vyvýšenině, na rozhraní vod

Jména osad.

Po zakladateli nazvány jsou osady: Vitče (po Vitkovi) a Karlovice, po Karlu z Žerotína. Tylovice dle osob. jména „Tyl“, Vigantice dle osob. jména Weigand (Weigel).[1])

Jiné názvy: Hutisko dle skelných hutí, Zubří dle zubrů v lese kdysi žijících.

---

[1]) Srv. Vigantice Weigelsdorf u Koldštýna.

Dle řek a potoků: Dol., Prost. a Horní Bečva po řece Bečvě, Hážovice dle říčky Hážovky, Bystřice od potoka Bystřičky.

Dle místa, na němž osada leží: Rožnov snad od rohu (kouta) země mezi řekou Hážovkou a Bečvou, Solánec od kopce Soláně.

Mnohá jména osad časem se změnila. Rožnov slul též Rožnovec, jak staré listiny dokazují, Bečvy, pokud spojeny byly v jednu obec, sluly Bečvice podle obyvatel na Bečvě (r. 1625) a též Velká Bečva, Velké Bystřice slula Hrubá Bystřice, Velké a Malé Karlovice měly před rozdělením pouze jméno Karlovice, Vidče psávaly se správně Vitče a v ústech lidu slují Viče.

Rozloha obcí a počet obyvatelstva.

Okres Rožnovský zaujímá $^1/_{68}$ Moravy čili má 325·11 km.^{2} plochy. Na ploše té je toliko 14 osad, proto mají jednotlivé osady velkou rozlehlost.

Velké Karlovice mají 66 km.^{2} rozlohy; jsou tedy 4kráte větší než Brno (17 km.^{2}), mají 5kráte větší plochu než Praha (13 km.^{2}) a 2kráte větší rozlohu než Praha s předměstími (30 km.^{2}). Osada ta je jen 5kráte menší než hejtmanství Rymařovské na Moravě a původní osada Karlovice rovnala se čtvrtině toho hejtmanství.

Větší plochu než Brno (17 km.^{2}) zaujímají tyto osady: V. Karlovice, Hor. Bečva (42 km.^{2}), Vel. Bystřice (32), Zubří (29), Rožnov (27·44), Před. Bečva (27·43), Dol. Bečva (20), Malé Karlovice (19). Jen 6 osad zabírá menší plochu než hlavní město na Moravě.

Nejmenší rozlohu mají Hážovice (5·58), Tylovice (5·74) a Vigantice (14·91), které těsně jsouce spojeny, zdají se jednou obcí.

Obyvatelstva v okrese je 25.089. Všechny osady zdejší nejen rozlohou, ale též obyvatelstvem jsou poměrně veliké.

Méně než tisíc lidí mají jen 3 osady: Hážovice, Tylovice, Vigantice; z ostatních 11 má každá přes tisíc. Největší jsou Vel. Karlovice (4210), Rožnov (3011), Hor. Bečva (2941).

Počet čísel. Nejvíce domů mají Vel. Karlovice 550, Rožnov 470, Hor. Bečva 388; méně než 100 mají jen Hážovice.

Panství.

Všechny osady nynějšího soudního okresu Rožnovského patřily původně pod jedno panství, pod panství Rožnovské.

Když r. 1774 urovnána byla dlouholetá pře o hranice panství Rožnovského a Vsackého, přidělena byla část Karlovic pod názvem Malé Karlovice k panství Vsackému. Patřila tedy pouze tato jediná osada pod panství cizí.

A. Panství Rožnovské.

Panství Rožnovské bylo původně manským statkem biskupství, později svobodným čili zpupným statkem (allodium), s nímž majetník mohl svobodně nakládati. Svobodné panství Krasenské a Meziříčské mívalo jednoho pána s panstvím Rožnovským a časem též manský statek Meziříčský (to bylo druhé panství téhož jména) byl s nimi sloučen, ale od r. 1808 náležel již stále jiným pánům.

Když se majitelé panství usadili v Meziříčí, svobodné statky Rožnovský, Krasenský, Meziříčský nazývali společným jmenem svobodné panství Meziříčské na rozdíl manského statku Meziříčského.

Rožnovské panství zabírá nyní 12.819 ha půdy, z niž je 13.564 K přímé daně; r. 1898 bylo prodáno za 7,200.000 korun.

B. Panství Vsacké.

I toto panství jistou dobu na konci 14., v 15. a na počátku 16. století patřilo občas pánům Rožnovským až do r. 1548.

K panství tomu, které se rovná velikosti Rožnovskému (má 12.583 ha), patřily z osad na Rožnovsku jen Malé Karlovice od r. 1774.

C. Panství Karlovské.

R. 1892 odprodán byl od panství Rožnovského statek zdejší ve výměře 3002 ha za 1,600.000 majitelům skelných hutí v Karlovicích a tak povstalo třetí samostatné panství Karlovské.

Zaniklé osady, hrady, tvrze, samoty.

Staré Zubří je jediná osada na Rožnovsku, která zanikla. Stávala 1·5 km východně od nynějšího Zubří podél dolního toku Starozubrského potoka a byla osazena horníky. Zanikla asi r. 1532.

Hrady a tvrze. Hrad Rožnov stál na kopci na jihozáp. straně Rožnova. (Obr. 5.) Připomíná se již r. 1310 a rozbořen byl r. 1539. Zbytky znáti dosud.

Obr. 5. Zbytky hradu Rožnova.

Hradišťko na protější straně Rožnova je malý kopeček, na němž stával též hrádek nebo tvrz. Podobně stával hrádek na kopci Hradištěk u vsi Zubří a na vrchu Hradišti u Vitče.

Samot je v okrese sta a sta. Většina chalup leží o samotě uprostřed polí na stráních a kopcích. Větší samoty jsou: Hamra u Zubří, Poustevny na Radhošti.

---

3. Ochrana kraje a hranic zemských.

Vpády nepřátelské.[1])

Od 10. téměř věku až do r. 1711 bývalo Valašsko v menších nebo větších přestávkách, ať ve válce nebo v míru, z Uher přepadáváno, vesnice páleny, lid zabíjen nebo do otroctví vláčen.

Rožnovský okres, který je v nejvýchodnějším koutě Moravy a do něhož vede jen jediný schůdnější přechod z Uher (Makovem do Karlovic), byl lépe chráněn, než sousední okres Vsacký nebo Val.-Klobucký, ale i tam zabloudily nejednou roty vojska a lupičův.

Za Přemysla Otakara II. Kumáni, v 16. stol. Turci, na konci 16. stol. Tataři, počátkem 17. stol. povstalci uherští, Bočkajovci vyjížděli na Moravu a jistě i Valašsko navštívili, ale teprve r. 1663 zachována je zpráva o větší zhoubě Valašska, kterou Turci způsobili, vyplenivše Vsetín, Meziříčí a okolní osady.

R. 1677 dali stavové moravští ohledati hranice uherské. K osazení a střežení hranic těch poslali 2000 mužů. Zároveň nařízeno, aby včas nebezpečí rozdělány byly výstražné ohně na nejvyšších vrších Karpat. Mezi vrchy byl též označen Radhošť na Rožnovsku.

K jistější ochraně hranic najati byli Valaši, jichž bylo 400, z panství Hukvaldského, Meziříčského (Rožnovského) a Bystřického.

R. 1680 povstalci uherští vpadli na Valašsko, táhli Rožnovskem na Frenštát a zajížděli až k Místku. Téhož roku byli věrní Valaši svoláni do zbraně k střežení hranic.

Když r. 1683 Turci od Vídně utíkali, najaty byly dvě kumpanie valašské k témuž účelu. Stráže ty byly však na hranicích Turky pobity, a nepřátelé opět poplenili Valašsko a zajížděli až od Frenštátu.

---

[1]) Více o tom ve článku „Dějiny Rožnovské".

R. 1707 přepadli povstalci uherští Kuruci čili „křižáci“ Velikou Bečvu na panství Rožnovském a roku následujícího pod vůdcem Očkajem vtrhli do Vsetína, kdež na tisíc osob pobili. Též vesnicím panství Meziříčského a Rožnovského mnoho škod nadělali.

Když byl konečně r. 1711 mír s Turky uzavřen, oddechlo si též Valašsko; od té doby nebylo z Uher přepadáno.

R. 1866 jeli povstalci uherští s Klapkou osadami panství Rožnovského, ale škody nečinili.

Povstání Valachů.[1])

„Věrní Valaši“, jak nejednou reskriptem královským nazváni byli, povstali též na počátku války 30leté proti svému císaři.

Valaši byli přívrženci učení bratrského a později evangelického. Když slavný Valdštejn, jenž byl té doby též pánem Vsetína, snažil se pomocí jezovitů poddané na katolictví převésti, tu vzbouřil se lid, vida víru svou v nebezpečí. Nejdříve povstali Vsacané a k nim přidali se ostatní Valaši z Rožnovska a Meziříčska a města Meziříčí na čas dobyli. Vůdcem Rožnovských byl fojt z Vitče. Více o tom je napsáno při dějinách Rožnova za pána Dětřicha.

V září zase Vsacané a Rožnované pod vůdcem rytířem Adamem z Víckova plenili biskupské statky Hranice a Kelč, a v říjnu spojivše se s Uhry dobyli Příbora, Frýdku i Místku. Pak žila většina Valachů v klidu, ač nepřátelé císařovi stále je k odboji ponoukali. Toliko Vsacané k menším vzpourám a nájezdům občas se odhodlávali.

Když však Švédové pod generálem Torstensonem dobyli Olomouce a prohlašovali se za ochránce víry evangelické, ponoukali Valachy k odboji; tu Valaši dováželi jim do Olomouce potravu a zbraň a pomáhali jim též 26. června 1643 dobývati Kroměříže. Na praporech svých měli nápisy: „Za slovo boží a vlast!“ Následujícího roku potrestalo vojsko císařské odbojné obyvatele Valašska.

---

[1]) Více o tom při dějinách Rožnova.

Ve válkách pozdějších a za vpádů nepřátelských nahradili Valaši věrností a obětavostí úplně někdejší nevěrnost, jak patrno ze článku předešlého.

Největší věrnost osvědčili za Marie Teresie.

Když král pruský Bedřich II. s ní válčil, tu zvláštním přípisem vyzváni byli všichni Valaši do zbraně. A když lákal pruský generál Schwerin r. 1741 provoláním Moravany, aby se pokojně k nepříteli chovali, poslal rakouský podmaršálek Ghilany provolání k Valachům, aby pomáhali zbíti a poraziti nepřítele známou svou udatností.

A Valaši šli císařovi na pomoc. Hned na počátku pobili Valaši v Napajedlích 300 pruských vojáků a ve válce prokázali ještě císařovně i zemi mnoho dobrých služeb.

Povstání Valachů na Rožnovsku a Meziříčsku proti vrchnosti r. 1746 vypsáno je v dějinách Rožnova za panství Františka a Michala z Žerotína.

Portáši.

Od nepamětných dob byly činěny z Uher časté loupežné nájezdy na Valašsko. Uherští Slováci zajímali našim předkům dobytek, jak o tom více poznačeno při osadě Karlovicích. Z toho postávaly půtky i v čase míru.

Velkými vpády nepřátelskými z Uher a zejména válkou 30letou zdivočil lid valašský a oddával se též místy loupežnictví.[1]) Neproniknulelné lesy zdejší byly výbornou skrýší domácím i cizím loupežníkům.

Poněvadž vojsko na zničení lupičů vysílané se neosvědčovalo, povoláváni bývali občas obyvatelé domácí k ochraně kraje, poněvadž znali lépe lesy, průsmyky a skrýše lesní než vojsko. To byl počátek domácího vojska nebo četnictva portášů čili fortášů, kteří později vykonávali též službu finanční stráže a dávali pozor, aby se nepašovala sůl a tabák.

Kdy vznikli, není známo, ale již v 17. století byli portáši na rozkaz císařův do zbraně povoláváni a buď do bitvy, nebo ke střežení hranic posíláni a zase po válce propouštěni. R. 1717

[1]) R. 1739 bylo 5 loupežníků ze Zubří u Rožnova a šestý z Bystřičky vzato na milost a vřazeno mezi portáše, aby věrnou službou smyli svou vinu. Více o loupežnících na Rožnovsku napsáno je u osady Karlovic a Bystřice.

nabyli pánové na sněmu přesvědčení, že portáši jsou pro bezpečnost kraje nevyhnutelni a ustanovili stálý sbor portášský, jenž trval až do r. 1829, kdy byl zrušen.

V portášském sboru byl poručík, šikovatel, náměstek šikovatelův, 5 desátníků a 54 prostých.

Zbraní portášovou byl silný obušek (hůl se sekerou nahoře, jež byla rukovětí), krátké ručnice a šavle. Kromě toho měl portáš pletenou mošnu na chléb, toulec na prach a olovo a provaz na spoutání chycených loupežníků.

Šat. Za uniformu měli svůj národní kroj valašský: tmavozelenou župici (dlouhý kabát), brunclek (vestu), úzké nohavice z bílé houně, na nohách opánky nebo vysoké boty a na hlavě vydrovku (beranici). Odznaků hodnostních neměli. Platu dostával poručík 30 zl., šikovatel 6, desátníci po 5 zl. měsíčně a prostí po 8 kr. denně.

Sbor portášský dělil se v šest skupin po 9 mužích a jednom desátníku. Skupiny měly stanice: v Čeládné, v Karlovicích, Hrozenkově, Bystřici, v Lidečku a v Hošťalkově.

Mnozí z portášů byli udatností proslaveni a rodiny jejich bývaly zámožné. Poručíkem a šikovatelem býval obyčejně některý fojt.

Napřed bývali portáši voleni, později vešlo ve zvyk, že portášství bylo v některých rodinách dědičné, jako v rodině Křenků ve Vel. Bystřici.

O portáších na Rožnovsku v Karlovicích a ve Vel. Bystřici poznačeno je více u těchto osad.[1])

4. Obyvatelstvo.

Původ Valachů a jména „Valaši".

Dějepisec Fr. Palacký praví ve svých Dějinách, že Valaši jsou poslovanění potomkové starých keltických Bojův, jelikož i jméno jejich Valach, t. j. Vlach (Valh, Gallus), tomu nasvědčuje.

[1]) Václavek, Vsetín, 76—84, 90—95, 110—116; Domluvil, Meziříč 111—118, 137—141; Dvořák, Dějiny, III., 489, 555, 591—95, 610, IV., 659—74, 729; Sborník Musejní ve Val. Mez., I., 30.

Dr. Frant. Miklosič, professor slovanských jazyků na universitě ve Vídni, tvrdí, že Valaši pocházejí od Rumunů,[1]) kteří ve 12.—16. století ze svých původních sídel se stěhovali a v různých krajinách usazovali i se svými stády ovec. Usadili se též v horách haličských a proniknuvše odtud přes Tatry, vnikli až do hornatého kraje dnešního morav. Valašska.

Tuto myšlenku podpírá Miklosič tím, že názvosloví salašnické a některá jména ovec pocházejí z řeči rumunské (valašské). Tak n. př.: bača (vrchní pastýř na salaši), brynza (ovčí sýr rozdrobený), glaga (sražené mléko), urda (smetana ovčí), košár (ohrada), strunga (bránka v ohradě), merinda (zásoba potravy), čarták (bouda), grúň (stráň chrastím porostlá), chotár (hranice) a j. Názvy ovec z rumunštiny: pistrula, kornúta, birka, vakeša a jiné.

Dr. Fr. Pastrnek, professor slavistiky na české universitě pražské, přidává se k vývodům Miklosičovým a podobně ředitel Fr. Bartoš.

R. 1893 zavítal na Valašsko Rumun z města Jass Teodor T. Burada, professor konservatoře, a nalezl zde 91 slov, jichž původ pokládá za rumunský, jak v brožuře své dokazuje.

Ale tomu odpírá jiný Rumun G. Nether, historik rumunský, a dokazuje, že žádné z uvedených 91 slov — až na slovo corn (roh) — nemá kořene latinského. Činí rozdíl mezi kmenem dáckým, jenž měl svůj zvláštní jazyk (snad keltský), a kmenem rumunským (romanským), které oba v Rumunsku byly usazeny, a míní, že za stěhování pastýřští Dákové hnali svá stáda na sever po Karpatech, až přišli do Slezských Karpat a poslední část jich že se octla až v kraji nynějšího Valašska a jej osadila.

Jsou tedy dle něho moravští Valaši potomci vystěhovalých pastýřů z Dácie, kteří sice nebyli Slovany, ale stykem se Slovany se poslovanili. I jméno „Valaši" přinesli ze země, ze které vyšli (Rumunsko, Valašsko); a poněvadž většinou byli ovčáci, jméno Valachů přešlo na všechny ovčáky na Moravě a Slovensku.

Jiného mínění je profesor a universitní docent dr. Jos. Lad. Píč, slavista-historik. Tvrdí, že jsou Valaši ryze slovanského původu, jelikož mají typ (zevnějšek) slovanský, který nijak na Rumuny nepoukazuje, a naopak že Rumuni nemají typu valaš-

[1]) Rumunsko slulo dříve obecně Valašskem.

ského. Ale připouští, že rumunští pastýři se svými stády ještě v 15. století přicházeli i na Slovensko.

Slováci naučivše se od rumunských pastýřů způsobu pastvy ovec, přijali některá slova od nich a nazývali každého, kdo pásl ovce, valachem. Moravské Valašsko bylo pak osazeno slovenskými pastýři „valachy" zvanými a odtud přešel název ten na krajinu a na obyvatelstvo toho kraje. Porůzná slova rumunská v nářečí valašském vyskytují se též u Slováků uherských i u pastýřů v Haliči.

Pičovy důvody podepírá též Slovák Jos. Škultéty, redaktor a vydavatel „Slovenských Pohľadů". Praví: „Valaši moravští jsou takoví Slováci, jako my z této strany Karpat."

Toho přesvědčení je též řed. Václ. Václavek. Dokazuje v několika článcích, že Valašsko bylo pozdě zalidněno, a to nejvíce obyvatelstvem z Uher. Slovenska a později ze sousedních krajin moravských a slezských.

Timofej Dimitrij Florinskij, proslulý professor slovanských jazyků na universitě v Kyjevě (na Rusi), jenž navštívil též naše morav. Valašsko, přidává se k mínění Pičovu, že Valaši jsou ryzí slovenský kmen, a některá slova rumunského původu že poukazují pouze na styky plemen slovanských s pastýři rumunskými. Ani jméno „Valaši" nemůže dokázati jejich rumunský původ, poněvadž původně neznačilo kmen, národ, nýbrž bylo po jmenování dané jim podle jejich zaměstnání pastýřského. I u jiných slovanských národů slují pastýři — valaši.

Valaši sami pokládají se za potomky betlemských valachů čili pastýřů. Proto na Moravě nikde poesie lidová nevytvořila tolik vánočních koled (zpěvů), jako na Valašsku.

Nářečí.

Fr. Bartoš v knize „Lid a Národ" (I. díl, 229) píše: „Nářečí valašské je nejzachovalejší, nejpřesnější a nejpěknější ze všech dialektů českomoravských; tak plynně a tak lahodně, jako z úst Valašky karlovské nezní nikde řeč naše česká. Mluveno jsouc nářečí valašské zcela jinak se nese než podobné slovácké. Slovák mluví pomalu, jaksi váhavě, Valach hbitě, jádrně a plynně, na Karlovsku a Rožnovsku s přízvukem poněkud polským."

Nářečí rožnovsko-karlovské a valašské vůbec důkladně popsáno je Fr. Bartošem v I. díle „Dialektologie moravské“ na str. 69.—93., proto jen stručně několik pravidel a příkladů je zde položeno.

Proměna hlásek.

1. Široké samohlásky a, u se obyčejně nepřehlasují: duša, mňa (mne), ťa (tě), moju (moji) děťajú; ale pršeť, ležeť.

2. Dlouží samohlásky

a) v příčestí činném: běžél, pił, volał, stanúl (koncovky ál, íl, ył, úl jen v muž. rodě);

b) kmenovou samohlásku kmenů zavřených; v příčestí činném: néséł — nésla — néslo;

c) v přítomném čase některých sloves: sédím, sédíš, sédí, sédíme . . . néjsem, néjsi, není;

d) v 1. a 2. os. mn.: vedéme, vedéte;

e) v 7. pádu mn.: rybámi, ušíma;

f) vsuvné *e* ve 2. p. mn.: ovéc, okén;

g) předpony jmen a sloves: újma, dójdu, nájdu;

h) v různých slovech: fazól, pévný, dómů, káple, móže.

3 Vsouvá se *e* neb *é*: smrek, néséł, jedéł; *y* neb *u*; pylný, petruželé, žúłtý.

4. Vysouvá se *a, e, i:* začła, (začala), kysłý, velký, proň ho (pro něho).

5. Proměňují se souhlásky *s* v *ś*: zedli, abyzme; *v, p* v *b:* klobať, bohádka; *j* v *d*: ďatělina; *d* v *g*: žígło, žgárał; *k* v *g*: muziga, galuža. — Předložky a předpony *s, k* jen před souhl. temnými znějí stejně, jinak se mění v *ś, g*: zebrał, ge stodole.

6. Přisouvá a vsouvá se *j:* přecaj, vjéł, tebja; *c*: podruhúc; *k*: kemusik, tadyk; *l*: sršleň; *n*: handra, mamněnka, zemňák; *h:* Haňca; *ch* ke 2. pádu mn.: bez krejcarůch (mimo město Rožnov).

7. Sesouvá se *j* v násloví, končí-li se předešlé slovo neretnicí; ešče, sem (jsem), inde, ím (jím) ich, ídlo, méno; též *v, k, vž*: šak (však), dyž (když), dycky (vždycky); *m*: ňa (mňa) po souhlásce, na. př. vidíš ňa, ale po samohlásce říká se mňa: volała mňa; podobně: ně a mně.

8. Vysouvá se *h*: Radošč; *l*: žuna (žluna), vezmu-i (vezmu-li); *j*: boím sa (bojím se); odsouvá *ch*: aby (abych), abyzme.

9. Zápory *ne* užívá se v Rožnově, *ni* v Pasekách rožnovských, *něňá* ve Viganticích, na Bečvách.

10. V nářečí je dvoje *l*: měkké *l* a tvrdé ł: *b*ílí vápnem zeď, a cukr je bíłý.

Koncovky pádové. Odchylek od řeči spisovné v koncovkách pádových u jmen a v koncovkách u sloves je tolik, že nelze je tuto uvésti. Uvedeny jsou v I. díle „Dialektologie".

Nářečí zdejší má mnoho koncovek, s nimiž se shledáváme ve staré češtině. Na př. 1. pád duša, 4. dušu, 5. dušo, 7. s dušú; v množ. čísle: 2. duší (ích), 3. dušám, 6. dušách, 7. dušámi.

Přízvuk na Rožnovsku a Karlovsku se přesmykuje zpravidla na slabiku předposlední. Co mluvíte? — Šak počúvaj! (Však poslouchej!) Co nesěte? — Zemňáky.

Valašských slov z velké části lidem domácím utvořených má nářečí sta a slov po valašsku upravených též sta. Na příklad: škéřił sa (smál se), pošúlał (poválel), gébí sa (pláče), zmygał (uhánėl), krbaňka (střep), cimbolek (střapec), opukał (klacek), podgajdaný (podkasaný).

Pěkných úsloví domácích je rovněž velmi mnoho: Nebyło o něm słechu, dechu. Uvízło mu v hłavě (zapomněl). Začała poznávať chłapce. Voda lejmem leje a čirúčkem teče. Od hybu dał mu złatku (najednou). Je světem honěný. Má jak kerak (Má peníze). Fučí mu do jančárů (Má strach). Flágnúł ho jazykem (pichl).

Náboženství a národnost.

Náboženství. Nejstarší obyvatelé okresu byli zajisté katolíci; ale učení Husovo již okolo r. 1450 na Valašsku se ujalo. Když pánové z Žerotína, kteří k jednotě bratrské náleželi, koupili r. 1548 panství Rožnovské, jali se učení bratrské mezi poddanými tak úspěšné rozšiřovati, že v druhé polovici 16. stol. většina obyvatelstva na Rožnovsku hlásila k učení tomu a jedinou tehdejší faru měli ve svých rukou, jak při faře rožnovské poznačeno jest.

Později obyvatelé přidali se k protestantismu a ve válce třicetileté pomáhali Švédům. Po ní hlavně přičiněním jezovitů navrátili se většinou k víře katolické.

R. 1890 bylo: katol. 22.940, ev. aug. 19, ev. hel. 513, židů 112.
R. 1900 „ „ 24.374, „ „ 74, „ „ 502, „ 139.

Evangelíci augšpur. vyznání jsou: ve Vitči (62), na Pr. Bečvě (6), Tylovicích (3), V. Karlovicích (2), v Rožnově (1).

Evang. reform. vyznání je nejvíce ve V. Bystřici (168), ve Vitči (92), Solánci (72), v Rožnově (45), v jiných osadách méně. — Evangelíci jsou ve všech osadách, vyjímaje M. Karlovice.

Židů je nejvíce ve Vel. Karlovicích (60), v Rožnově (26), v Zubří (20).

Celkem je v okrese 97% katolíků, 2·3% evangelíků a 0.5% israelitů.

Snad nikde jinde na Moravě se nezachovalo tolik pohanských zvyků v a pověr jako na Rožnovsku a sousedním Vsacku.

Lid dosud věří v bájeslovné bytosti: bosorky (čarodějnice), jimž na Karlovsku se říká „štryga“, divoženky (víly), húkalky (lesní panny), mory (můry), polednice, černokněžníky, slíbky (dívka, která slib milému zrušila), špírky (rarášky), světlonochy, vodníky a strašidla.

Na Valašsku zachoval se dosud vedle zázračných lékařek (bohyň) též zvláštní druh věštců a zaklínačů, jimž božec nebo bohoň říkají. — Zaklínají vředy a nátchy, odvádějí kroupy, pomáhají od učarování a vypátrávají ukradené věci. Takoví božci jsou v Karlovicích a ve Vidči.

Poesie roku církevního se zvyky a obřady starobylými namnoze i pohanskými se posud zachovala na Rožnovsku v míře značné.

Národnost. Okres Rožnovský byl ode dávna ryze český. Teprve po vystavění hutí v Karlovicích a v poslední době, co panství koupil nynější majetník, usazují se v okrese židé a Němci.

R. 1890 bylo Čechů 2351, Němců 95, jiných 138.
R. 1900 „ „ 2482, „ 65, „ 2.

Nejvíce je Němců ve V. Karlovicích (28), na H. Bečvě (17), v Rožnově (13), v Zubří (5).

Celkem je v okresu 99·8% Čechův a 0·2% Němců.

Poměry poddanské.

Hned po válkách husitských a zvláště po válce třicetileté bylo poddanství lidu selského libovolně přitužováno. Lid stal se nevolníkem, půda přestala býti jeho. A tak tomu bylo na Valašsku.

Prvním důkazem závislosti rolníkovy na pánu byl auffank, t. j. desátý díl kupní ceny, kterou musil poddaný vrchnosti složiti. Ať hospodářství koupil od cizího nebo od otce, musil vrchnosti odváděti auffank, jenž v 18. století slul laudemiem. Poplatek ten musil platiti jak fojt, tak rolník i chalupník. I když otec synu svému za živobití grunt přenechal, musel syn nebo otec auffank složiti. Rovněž musela jej dáti vdova, koupila-li nebo zdědila-li grunt po muži.

Druhým důkazem závislosti rolníkovy na pánu byla robota a rozličné dávky.

Na Rožnovsku odbývali v 17. století dle panského urbáře z r. 1676 robotu a jiné dávky ponejvíce penězi, kdežto osady dolní, t. j. na Meziříčsku, robotu skutečně vykonávaly.

Platy byly: gruntovní, které se odváděly o sv. Jiří a Václavě, robotní (místo roboty) o sv. Janě a Vánocích, za hlásku (místo hlášení a hlídání nočního na zaniklém hradě Rožnovu) též o sv. Janě a Vánocích, za jedli panskou, kterou si mohli vziti na šindel, o sv. Jiří, kladné (místo dovážení klády, kmene) o sv. Janě.

Kolik které obce a jednotlivci platili, poznačeno je u každé osady při poddanských poměrech.

Za hlásku platily osady: Rožnov, Tylovice, Hážovice, Vigantice, Vitče a Zubří; tedy nejbližší osady okolo hradu. — Za jedli tytéž osady a ještě Dol. Bečva. — Kladné odváděly též tyto osady, vyjímaje Rožnov.

Obec a fojti, kteří mívali zpravidla šenky, povinni byli odebírati panskou kořalku. Poněvadž ji na Rožnovsku neodebírali, musily všechny obce mimo Rožnov za neodbírání kořalky platiti vrchnosti poplatek, a to ročně o sv. Duše a Martině pokaždé od 1 rynského 21 gr. 1 den. (Solánec) do 8 r. 18 gr. $4^1/_2$ den. (Zubří) a každý fojt bez rozdílu 2 rýnské ročně.

Různé dávky. Poddaní sesýpali vrchnosti drevní oves (snad za dříví k topení), činžovní oves (za dříví ke stavbě a

opravě chalupy), odváděli slepice činžovní (dolní děditiy místo slepic dávaly husy a kachny), slepice pastevní a vejce.

Poddaní musili pásti panské jalovice, Rožnované přísti pro vrchnost přízi a bíliti plátno, sušiti houby, sbírati lískové ořechy a kmín, jak při Rožnově poznačeno jest.

Fojti byli povinni chovati panského chrta. Poněvadž té doby vrchnost chrtů mnoho nechovala, tedy za nechování chrta odváděl každý fojt dle výměry 3—4 míry ovsa, 10—60 vajec.

V 18. století se robota utužila. Dle Memoranda z r. 1750, které vrchnosti podaly všechny obce horní (t. j. na Rožnovsku) i dolní (na Meziříčsku), seznáváme na Rožnovsku tuto robotu; platy a dávky:

Poněvadž vrchnost měla již té doby na Rožnovsku svá pole, která obdělávala, byli sedláci i domkaři nuceni na nich robotovati nebo v panských lesích dříví dělati a je voziti.

Horní dědiny měly jen 25 cechů robotních, ostatní robotu penězi odbývali, poněvadž nebylo tolik práce, aby všechny robotní dny pracovali; ale dědiny dolní (na Mez.) robotovaly po celý rok. Měla tam vrchnost více polí a dvorů.

Za vykonanou denní pěší (ruční) robotu dostávali jeden pěší cech (značka plechová), za jetou denní robotu s párem koní dva pěší cechy nebo jeden jetý. Vláčil-li na př. rolník párem koní jen půl dne, dostal 1 pěší cech, vláčil-li celý den, ale jedním koněm, dostal též jen pěší cech. Celodenní práce s jedním koněm rovnala se polodenní robotě s párem koní.

Kdo měl již 25 cechů, mohl další cechy penězi spláceti, Za cech platilo se 6 kr.

Dříví panské povinni byli domkaři v lesích dělati, každý 4 sáhy, a sedláci dříví vozili. Od půl sáhu dříví dostal rubač jeden pěší cech.

Povozy (fůry) byli povinni posílati do 4 mil. Vozili dříví, šindel, zrní do pivovaru rožnovského a stěhovali úředníky panské (officíry). Některé dědiny (Solánec) vozily pivo z Rožnova do dědin na panské hospody a víno z Meziříčí a Karlovjané z lesa klády.

Dříví k opravě chalup a na stavbu nových dostávali poddaní zdarma. Též dostávali „povinosťovaný buk", z něhož si dělali svítidla (louč, dračky), jimiž večer svítívali. — Pásli panské

jalovice, přezimovali pánům valašský dobytek (ovce) a odváděli též slepice a oves, jak při osadách poznačeno jest.

Z ovec, které na panských pastviskách a javořinách pásli, odváděli desátek, to jest každou desátou ovci. Ale poněvadž poddaní před odváděním desátku nejlepší a největší ovce prodávali a vrchnost jen ze zbytků vybírati mohla, ustanovila místo desátku naturálního 30 kr. za každou desátkovou ovci.

Řemeslníci místo roboty odváděli plat. Podobně i sedláci za nevykonanou robotu neb za povinné předivo často peníze místo práce dávali.

Příjmení, jména křestní a přezviska.

Předkové naši usazovali se nejdříve v úrodných nižinách a rovinách; do hornatého Valašska se mnohým nechtělo. Nejvíce pastýři a za válek uprchlíci se zde ubytovali a časem krajinu zalidnili. Proto jsou na Valašsku v osadách rodiny staré, původní; různých jmen v dědině je málo.

V každé osadě je 10 i více stejných rodinných jmen. Některá jména rodná prozrazují slovácký, uherský, polský a jiný původ, jak patrno ze starých rodových jmen, která při osadách jsou poznačena.

Nejobyčejnější křestní jmení na Rožnovsku jsou tato: Andrýs (Ondřej), Bajcar (Baltazar), Francek, Floryš, Jan, Josef, Jura (Jiří), Jakub, Mach (Martin), Michal, Matěj, Pavel, Vincek. — Běta (Alžběta), Barbora (Babša), Haňča (Anna), Josefa, Johana, Kača (Kateřina), Marketa, Maryna (Marie), Rozína, Rozára, Veruna a j.

Přezvisko. Poněvadž Valaši jen několika svatým prokazují čest, že jich jména dávají na křtu svým dětem, je často v osadě mnoho osob se stejným rodným i křestním jménem. Soudy a poštovní úřady si velmi na to stěžují.

Aby se totožnost osoby zjistila, užívá se přezviska nebo jiného označení. Přidává se k jménu zaměstnání osoby (Žingor pulvír, Ž. pekař, Ž. obuvník); klade se k jménu přívlastek: mladý, starý, velký, malý (Velký Janík, Malý Janík); jmenuje se

význačné místo, kde se majetník zdržuje (Bajer za Hážovkou, Bajer na náměstí).

Nejsnadněji a nejjistěji doptati se lze osoby, známe-li její přezvisko (přezdívku).[1])

---

5. Způsob života.

Uspořádání statků.

Příbytky na vesnicích do nedávna byly vesměs dřevěné; nyní sem tam některé stavení je již zděné. V letech čtyřicátých minul. století byly i v Rožnově všechny domky i patrové domy dřevěné, jak při městě tom je udáno.

Chalupy zroubeny byly za stara z klad neotesaných, tedy z kulatých kmenů, nyní z klad do čtyřhranu osekaných. Mezery mezi kladami vyplněny jsou mechem. V jizbě stěny jsou hlinou omazány a oblíčeny.

Vysoké střechy kryty jsou šindelem. Na význačnější boční straně pod hřebenem střechy je kozub (chabřinec), jenž se podobá polovičnímu kuželi od špice dolů rozkrojenému, který špicí k hřebenu střechy je položen. Ozdoba ta je známkou slovanských staveb.

Na desce, která je dnem kužele, bývá nějaký nápis. Tak na příklad na desce kozubu pisatelovy rodné chalupy na Drahách čís. 67. je napsáno: „Leta Páně 1748 z milosti Boží postavena nákladem Jana Czapatého“ (Čapatého).

Na vrcholu kozubu vztyčena bývá tyč, kříž, kohout a jiná ozdoba. V poslední době stavěji se chalupy bez kozubu.[2])

---

[1]) Palacký, Dějiny, I., 49; Václavek, O původě jména Valachů, Sborník II, 9—15, III., 3—6. IV. 45—50; Bartoš, Lid a národ, I., 229—230, Dialeg. mor., I., 69—93; Urbarium 1676; Memorandum horních dědin z r. 1750; Kramoliš, Paddan. poměry; Sborník VII., 53—56; Kramoliš, Označování osob na Valašsku, Komenský 1890, čís. 10—12; Petrus, Statist., 12.

[2]) Jiné nápisy na kozubu, jichž užilo se též při Národopisné výstavě v Praze: František s pomocí Boží Volek, vystavěl tento domek roku .... Pán Bůh žehnej tomu domu, vystavěl jsem, nevím komu; kdo v něm bude přebývat, tomu rač Bůh požehnat.

Chalupy domkařské i selské mívají obyčejně jednu světnici, kuchyni, komoru, síni. V novější době mívají selské přibytky i vedlejší světnici.

Ve starých chalupách kuchyně nebývalo. V jizbě v pravém koutě od dveří byla pec a před ní vpředu „kútek", kdež na „vatře" (ohništi) se topilo a vařilo. Nad kútkem byl zděný komín nad střechu vyčnívající. Dříve býval též komín dřevěný, jak na uher. Slovácku dosud viděti. Takové staré chalupy jsou ještě v Karlovicích, na Bečvách a v Bystřici.

S chalupou souvisí u domkařů kůlna nebo chlév, u sedláků bývají chlévy a ovčírny bokem ke stavení postaveny a na protější straně chalupy stojí stodola. Chalupa, chlévy, stodola ohraničují dvůr se tří stran a čtvrtá je otevřena do pole. Ze dvora jde totiž cesta do pole a pozemky selské v dlouhé řadě táhnou se po obou stranách této cesty. Zahrady za dvorem ležící nemívají z pravidla plotu, jen zahrádka na zeleninu a „voničky" bývá ohrazena deskami, aby tam dobytek, na zahradě často se pasoucí, nemohl vejíti.

F o j t s t v í na vesnicích bývalo a jest dosud největší budovou. Velké jejich světnice byly zároveň šenkovnou a v ní se konávaly obecní hromady a jiné veřejné schůze. Vedlejší světnice byla vlastním obydlím rodiny fojtovy. (Obr. 6.) V dolním stavení neb na hůře byla světnice pro výměnkáře. — Chlévy byly veliké a bylo jich několik. Místy bývalo fojtství ohraničeno budovami se čtyř stran, tak že bylo malou proti nepříteli uzavřenou tvrzí.

V n i t ř n í z a ř í z e n í. V zadním levém rohu světnice je silný stůl o skřížených nohách a za ním do kouta (úhlu) dvě lavy (lavice). V koutě nad stolem visí kříž a kolem něho na stěnách plno obrázků. V pravém zadním koutě světnice je široké lůžko, u zdi mezi okny stával dříve v každém stavení tkalcovský stav. Nyní je u stěny té lavice nebo u sedláků druhé lůžko. V rohu levém u dveří je věšák na šaty a nad ním p o l i c a na náčiní, v rohu druhém veliká kachlová kamna a za nimi pec, na níž spávají děti. Nad kamny pod stropem je h a m b á l e k (bidélko), na nějž se věsívá prádlo neb mokré šaty.

V komoře stojí ruční mlýn, ž e r n o v; na klínkách do zdi zaražených visí všední šatstvo a na zemi poházeno nebo postaveno všelijaké „harampádí", jako: škopky, putýnky, masnička (máselnice), bečky na zelí, motyky a jiné.

Na hůře (půdě) nad světnicí mívají sedláci truhlu na zrní, átrych (truhlu) na mouku, kadlub (kus dutého, vydlabaného kmene) na zrní, řezací stolici, necky, truhly šatní a jiné věci. — Půda nad světnicí pokryta bývá suchým listím na piď vysoko, aby stropem zima do jizby se nedrala. Na půdě nad chlévy a kolnou bývá pícování.

U starých chalup na vesnicích nebývá zámku, ani u chlévů. Dveře u chalupy zavírají se petlicí a na noc zastrčí se dřevěnou

[illegible]

šili se širokými rukávy z celé šířky loketní, okolo krku měli úzký límeček na maliček široký s pentličkou na zavázání. Ženatý nosil pentli modrou, svobodný červenou a pod bradou byla v mašli svázána.

Spodky byly plátěné. Místo kalhot nosili nohavice uherského střihu z modrého sukna vsetínského — v Karlovicích z bílé huně domácí — které přiléhaly úzce k nohám. Ušity byly jedním švem buď z venku (na talíř) nebo v rozkroku. Podpasovaly se řemenem $1^1/_2$ sáhu dlouhým, že se ji mohl dvakráte okolo těla obtočiti; řemen byl žlutými knoflíky ozdoben. Dolní část nohavic zapínala se na háčky (haklíky).

Za obuv měli v městě boty kordybanky (krabaté), na nichž vpředu pod kolenem byla kyčka (růžička). Na dědinách nosili a místy nosí ještě krbce z jednoho kusu kůže vykrojené, do nichž se obouvalo kopytce, t. j. huněná punčocha. Krpec přišňoruje se (ofrakuje) řeménky na kopytce a kolem lýtek. Krpce nosívají dosud v Karlovicích, na Bečvách a v Bystřici. Více nosívají se papuče z buré (šedé) nebo bílé huně ušité, jichž podešve jsou prošity motouzem nebo kožní podšity. Bosých lidí na Valašsku neviděti.

Na košili obléká se brunclek (vesta) s úzkým stojatým obojkem (límcem), který byl obyčejně hřebíčkové barvy, ale též červený nebo zelený a lemovaný zelenými nebo modrými šňůrkami a okrášlený lesklými hustě pošitými knoflíky.

Vrchní oděv byl lajbík, krátký kabát se stojatým obojkem a kšostkami vzadu, neb špenzr s ležatým obojkem, ale bez kšostek. Lajbík měl bílou podšívku a vpředu dvě řady velikých kovových knoflíků. — Ve svátky nebo na slavnosti brávali na sebe župici, t. j. dlouhý kabát po kolena ze sukna zeleného s velikými olověnými kulatými bombíky (knoflíky) a kyčkami. (Obr. 7.) V Rožnově nosili místo župic mentíky, dlouhé kabáty z modrého sukna beránkem podšité. Ve všední dny nosívali venkovští za chladna huňku a v zimě žlutý kožich, v Rožnově za deštivého počasí modré pláště s několika krágly.

Hlavu pokrývali vysokým (6 palců) téměř končitým kloboukem se širokou (4 palce) střechou, v zimě beranicí. Ve svátky nosívali aksamítku, t. j. beranici $10^1/_2$ palce vysokou ze zeleného aksamitu, která byla premována kožešinou z vydry do výše 7 palců. Stála 7 až 8 zl. stříbra.

Vlasy nosívali v týle při krku dlouhé, jinde krátce ostříhané. Vousy a brady nenosili a nenosí.

Obr. 7. Valach v župici.

K celému kroji valašskému náležel o b u š e k, t. j. malá sekyrka na dlouhém topůrku, který býval pěkně perletí vykládán nebo mosaznými knoflíky ozdoben. Bez obušku Valach nikam nešel; to byl jeho čakan (hůl) i zbraň.

Ženský oblek valašský je zachován, ale v Rožnově poněkud již nádherněji upraven. Hlavní části ženského oděvu jsou: rubáček, rukávce, kordulka, sukně nebo kasánka a fěrtoch.

Valašky místo košile mají rubáček sahající od kolen po paže, jenž je upevněn tráčkem (šňorkou) přes rameno. Horní díl až pod klouby je užší a slujе opléčko; spodní část rubáčku je řásná (široká) a nazývá se okolek. Ve městě i hojně na vesnicích nosívají nyní obyčejné ženské košile.

Na rubáček oblékají se krátké rukávce z tenkého plátna, které přikrývají lehce prsa a ruce po lokte, tak že krk a ruce bývají obnaženy. Rukávce končí na rukou jemně vyšívanými taclemi, nad nimiž je úzký límeček, jenž rukáv nad loktem stahuje. Obojek rukávců okolo krku je rovněž uměle vyšívaný, 4 palce široký a půl lokte dlouhý. Stánek čili přední část rukávce je zdélí jen půl lokte od krku po prsa a bývá též středem vyšívaný.

Na rukávce odívá se krátká tmavočervená, vpředu hluboko vykrojená kordulka, která u bohatých bývá zlatými portami premovaná a knoflíky ozdobená. Nesahá až k sukni, tak že opleči od rubáčku na dlaň viděti. Kordúlka nosí se obyčejně jen na spodní knoflík zapiatá, tak že prsa rukávci pokrytá jsou volná.

Dolů od kyčlí nosily Valašky dříve kasánky, t. j. na černo obarvenou a vyleštěnou širokou sukni nabíranou čili faldovitou. Byla 16 loket široká. — Nyní místo kasánky nosí se krátké sukně, na niž zpředu připevňuje se široký fěrtoch barevný nebo hedvábný, jenž nesmí býti delší ani kratší sukně. Na všední den jsou fěrtochy modré, kvítky ozdobené s „okolniční“ (s obrubou). Při pohřbech nosí družičky dlouhé, bílé plachty přes sebe. (Obr. 8.) Na nohou nosí bílé punčochy a malé střevíce. Na počátku minulého století nosily staré ženské valašské punčochy čili varháňky $1^1/_2$ lokte dlouhé, mající půl lokte dlouhé bílé plény a půl lokte v objemu. Byly usbírány, sfaldovány po obvodu, až punčocha zůstala jen 9—10 palců dlouhá. Neforemné punčochy ty již vyhynuly. Střevíce nedělní byly zámišové z červeného sukna pěkně vyšívané a vystřižené na způsob třepek. Malé podpadky byly též červené. Nyní již zanikly; místo nich nosívají šněrovací střevíce neb ve městech pérka. V zimě nosí i ženské papuče.

Na kordulku se brala v létě plachta pěkně vyšívaná nebo ubrus z tenké příze utkaný. Nyní na místo těchto oděvadel berou na sebe kabátky soukenné a ve městě též aksamítové.

Do všední práce nosívají Valašky plátěné barevné kabátky, tak zvané marýnky. V zimě chodívají na venkově v lajbicích, t. j. v krátkých soukenných koží často podšitých živůtcích s kšostkami vzadu, místy též v duhových kožíšcích. Bohaté měšťanky

Obr. 8. Družičky o pohřbu v Zubří.

a fojtové nosívaly šubu, dlouhý kabát z červeného sukna liščinou premovaný a vykládaný širokými zlatými tkaninami. Stála 300 až 500 zl. Chudobnější nosívaly dlouhý kožich. Nyní místo kožichů a šub nosívají teplý šál a vlňáček.

Dívky mívají vlasy zapletené v dlouhý lelík, k němuž přivázán bývá ve svátek přípletek čili široká dlouhá pentle. Na předku jsou vlasy rovným půtcem (chodníčkem) rozděleny a přihlazeny. — Ženy vdané ovinují lelíky (dva) kolem hlavy a

přikrývají ji pěkným bílým čepcem, obyčejně háčkovaným s úzkou, uměle vyšívanou mřežkou.

Hlava zababušovala se šatkou, která se založila dvěma rohy do zadu a druhé dva zavázaly se v uzélek pod bradu. Nyní nosívají pěkné, často drahé šátky obyčejným způsobem

Obr. 9. Valach mladý s valaškou.

zavázané a zámožnější Rožnovanky kazajky (kabátky) aksamítové, sukně tmavé i hedvábné, fěrtoch i šátek na hlavě též hedvábný, punčochy bílé a botky módní šněrovací nebo pérka. — Též na venkově starý kroj původní z části již vyhynul a místo kasánek zaujaly sukně orleanové, místo lajbíků jupky a místo

dlouhých kožichů šály. Některá část oděvu (kordulka) se zachovala, ale dražší látkou nahradila.

V národním kroji vypadá Valach stepilý a vysoký jako jedle jeho lesů. Valaška zvláště vyniká krásou i drobným jemným krokem. (Obr. 9.)

Strava.

Hlavní stravou jsou zemáky a zelí. Zemáky se jídají též drobené nebo „míšané", t. j. mlékem rozředěné; zemáky po chladnu jsou drobené studené a mlékem polité.

Stravou na Rožnovsku je múčanka, mouka s vodou vařená na husto, mlékem politá nebo máslem pomaštěná, suché trnky zapečené v prosné kaši, držťky s prosnou kaší, bryja, vařené křížalky z čerstvých jablek nebo též ze sušených, šupaňa, t. j. mouka z pohanky upražená, ve vodě vařená a mlékem politá, zátěrky (škubánky) ve vodě nebo ve mléku vařené, mléko s ocúchy s podpopelným chlebem, mléko se zemáky, lámaná turkyně, brynza.

Vzácná strava je pohanská kaše omaštěná „škrakou", rozpuštěnou slaninou, šišky (škubánky) s trnkami (povidly), koláčky posypané sýrem, obkázanica čili kroupy s krví (nádivka jelitová), v létě podlesníky, t. j. na zelných (zelových) listech upečené, rozstrouhané zemáky s kyselým mlékem smíchané, krupice omaštěná a pernikem posypaná, po kyselu, t. j. kravský sýr mlékem politý.

Masa hovězího nemívali v dědinách než na velké svátky. I chléb býval jen u sedláků. Bílý chléb od pekaře býval vzácnou lahůdkou. Co se však v Rožnově zařídily punčochárny a děvčata i po venku do továren punčochy tkají a tak groš vydělají, zlepšila se též strava lidu venkovského.

Mnoho ještě je rodin na Horní Bečvě, v Bystřici a jinde, které zřídka kdy masa jídávají; ale polévku, „choť sú ludé chudobní", mívají každý den jinou: česnekovou se zemáky, kmínovou, zelnicovou, zaklechtanou kyselým mlékem nebo syrovátkou, hřibovou. domikát či polévku ze sýra ovčího, hrachovou nebo zátěrky. V úročitý svátek mívají též masovou.

Uzené klobásy s kyselou omáčkou nebo čerstvé klobásy zapečené v těstě jsou snad na Rožnovsku zvláštností, jakož kurástva či pečené koláčky zadělávané mlezivem.

Život rodinný.

Stav manželský, který v dobách poddanství jen s přivolením vrchnosti býval uzavírán, byl velmi vážen a úcta k rodičům byla a jest dosud náležitá. Děti říkají rodičům: mamo, tato, — ve městě: maměnko, tatíčku a úctu i poslušnost k rodičům zachovávají, i když jsou dospěli a mají sami svou rodinu.

Na zachovávání úcty a poslušnosti působí hlavně zbožnost, která je v mnohých rodinách tak veliká, jako bývala za doby vyznání bratrského. V zimě večer čítává se Písmo svaté nebo zpívají se svaté písně, v postní čas denně modlívá se rodina růženec, při čemž hospodář předříkává, a půst zachovává se velmi přísně. Mnozí celý půst masa nejedí, a kteří na maso nemají, činí si jinak ujmu, buď v jídle nebo zdržují se na čas kouření. Novější doba i se zbožnosti mnoho již setřásla.

Čeledínové pokládáni bývají za členy rodiny a též říkají hospodáři a hospodyni: tatíčku a maměnko.

Večer v zimě scházívají se sousedé na přástky nebo na besedy, zpívají nebo vykládají si pohádky a pověsti. Proto je na Valašsku tolik pohádek!

Do nedávna žili obyvatelé v rodinném spojení, v zádruze. Hospodář vládl jměním do smrti; na výměnek nechodil. Všichni ho jmenovali: tatíčku nebo tatulko. Nestačilo-li stavení, vystavěli synové z rozkazu tatulky druhé i třetí stavení, tak zvané „bývání". Kolem starého stavení nakupilo se několik chalup.

Takové skupiny posud pozorovati v Bystřici, na Bečvách a jinde, ale žijí v nich již různé rodiny.

Život veřejný a povaha lidu.

I při malém výdělku a nuzném živobytí je lid valašský spokojený, veselý a pohostinný. Chybí mu však jedna dobrá vlastnost, kterou u židů spatřujeme, šetrnost. Důkazem toho jsou četné hospody v kraji. Ale třeba je hospod mnoho, na Rožnovsku jsou jen 4 židé na hospodě.

K nešetrnosti svádějí nepřímo též hosté, kteří v Rožnově se léčívají. „Když ti mohou utráceti a v zahradách hostinských vysedávati, proč bych já ne", myslí si mnohý občan.

Veselost je známkou lidu valašského. Lid zpívá při práci i při odpočinku. Však nikde není tolik krásných lidových písní jako zde a na Slovácku. — Zpěv je zázračné koření, které dodává lidu chuti k práci a zapuzuje trapné myšlenky na mozolný život. Nejvíce prozpěvují pasáci při pasení dobytka.

K tanci je lid zvláště nakloněn. Děvčata hned od dětství tančívají na pastvisku při pasení dobytka. Nejoblíbenější je domácí tanec zvaný „valašský". — K hudbě jeví též veliké nadání. Již pasáci pěkně pískávají na píšťalce, nebo tlukou na cimbál, který si sami zrobili. (Furyja je velká valaš. píšťalka.)

Mravnost bývala dříve přísně zachovávána. Dívky nezachovalé (závitky) nesměly nositi vlasy spuštěné, nýbrž musily si je otočiti okolo hlavy jako ženy vdané. Nyní i v tom se jeví volnější duch, což na svědomí mají časté muziky, továrny a hosté lázenští.

Láska k domovu je velmi vyvinuta. Valach miluje nade vše svou malou dřevěnou třeba roztrhanou chaloupku a místečko, kde se zrodil. Proto v cizině nevydrží dlouho od „tesknic".

Života národního a politických zápasů se obyvatelé na Rožnovsku dávno čile zúčastňovali, jak při Rožnově lépe poznačeno, a řídily se vesnice vždy svorně radou Rožnovanů, kteří s nimi do sněmu i do říšské rady volívali. Teprve novým volebním řádem přidělen je Rožnov k městům.[1])

---

6. Obecní záležitosti.

Obecní majetek a příjem.

A. Obecní jmění.

Obecním jměním jsou nejvíce pozemky, obecní hostinec, školy. Dříve býval obecní majetek v některých osadách větší než nyní, jak patrno z Josefinského katastru, ale občané se o pozemky obecní rozdělili.

---

[1]) Bartoš, Lid a nár. 169—171; Domluvil, Obrazy, 38, 105; Tkadlec, Památ. kniha; Bayer, Rožnov, 91—94.

Dosud jsou osady, které mají dosti obecních pozemků, z nichž však mají málo příjmů, poněvadž jsou ponejvíce pastviny nebo málo úrodná pole.

Všech obecních pozemků v okrese je přes tisíc ha.

Nejvíce pozemků obecních mají: Zubří 303 ha, Rožnov 273, Vigantice 79, Vitče 78, Solánec 68. Nejméně Dol. Bečva 0·80, Pr. Bečva 3 ha. Malé Karlovice nemají ani míry polí. Je to jediná osada bez obecních pozemků v.

Z obecních pozemků mají rolí: Rožnov 19 ha., Hážovice 23 (dle Josef. katastru); luk: Rožnov 6; pastvin: Solánce 60, Vigantice 56; lesů: Rožnov 144, Bystřice 60 a Vel. Karlovice les v ceně 25.000 K.

B. Obecní příjem a vydání.

Nájemné z obecních pozemků a z obecního hostince bývá jediným příjmem obecním. V žádné obci nestačí na výdaje a všude se musí hraditi obecní přirážkou.

R. 1902 byl veškerý příjem obecní v okrese 60.272 K a vydání 96.846 K.

Největší příjem měly: Rožnov 23.326 K a Zubří 10.239; nejmenší Tylovice 636 K.

Největší vydání: Rožnov 38.244, Zubří 15.937; nejmenší Tylovice 1527 a Hážovice 1498 K.

Největší obecní přirážku: Rožnov 100%, M. Karlovice 100; nejmenší Tylovice 30%.

Správa obce a pečeti obecní.

O správě obce Rožnovské podáno je sdělení při Rožnovu. Na vesnicích spravovali obce též před r. 1848 purkmistr a spoluúřední. Od roku 1848 spravuje obecní záležitosti starosta s obecním výborem. Členů obec. výboru je nejméně 9 (Hážovice), nejvíce 24 (Rožnov a V. Karlovice).

Prvým starostou za nové správy byl téměř v každé dědině poslední fojt.

Starostové na Rožnovsku se velmi málo měnili; obyčejně jednou zvolený starosta podržoval tento úřad, dokud byl

HORNÍ BEČVA

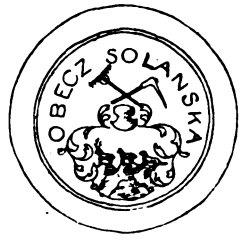

SOLÁNEC

HÁŽOVICE

VIGANTICE

TYLOVICE

Obr. 10. Pečeti obecní z Rožnovska.

Obr. 11. Pečeti města Rožnova.

živ. Tak na Hor. Bečvě fojtoval a pak starostoval Fr. Malina 57 let! Na Hutisku je starosta od r. 1867 a je druhým starostou v obci od roku 1848; více tam starostů neměli. Na sousedním Solánci je starosta od r. 1870 stále týž; v Karlovicích Vel. byli dva starostové každý po 26 let, ve Viganticích byl prvý starosta 25 a v Mal. Karlovicích 23 let.

Pečeti. Důležitým majetkem obecním byla dříve obecní pečet (obr. 10.); úřady ji chránily před ztrátou lépe než cokoliv jiného, poněvadž byla znamením vlastní správy obecní.

Ve znaku mívaly vesnice nejčastěji věci hospodářské, jako pluh, kosu, hrábě, vidle a jiné. Některé mají anděla s troubou, kopec, orla, zvěř, kravskou hlavu a jiné. Nové pečeti nemají žádného znaku.

Mnohé obce mají 2, 3 i více obecních pečetí: Hážovice 4, Tylovice 4, Rožnov 3, Bystřice, Vigantice, Zubří po 3, H. Bečva, Hutisko, Solánce, V. Karlovice po dvou. Město Rožnov má kromě tří pečetí obecních (purkmistrovských) ještě zvláštní pečet rychtářskou.

Staré nápisy na pečetěch znějí: Peczet miesteczka Roznowa darowana letha 1594. — Peczet d. obczi Horni Beczwi. — Ta pecet gest dedini Hazov (nedokončené jméno). — Obecz Solanska. — Pe. dedini Tilowic.

Latinský nápis měly pouze dvě pečeti města Rožnova, které poznačeny jsou u města toho. Německý měla jen dědina: Zubrschy (Zubří).

Nápis nejnovějších pečetí zní: Představenstvo obce... Úřad obce...

Nejstarší pečet má město Rožnov z roku 1594 a druhou z r. 1692. (Obr. 11.)

Fojti.

V každé osadě byl zákupný a dědičný fojt (někde též rychtář zvaný) od vrchnosti ustanovený, jenž byl daleko větším pánem než purkmistr, jak patrno ze stížnosti obce Dol. Bečvy na fojta (Viz tuto osadu!).

Úplné hromady všech sousedů svolávány bývaly na fojtství do šenkovny, kdež se jim předčítaly různé výnosy a rozkazy vrchnostenské.

Hospodářství obecní měl na starosti purkmistr a spoluúřadní; dozor nad vykonáváním roboty fojt, jenž též vrchnostenské rozkazy přednášel a často oficira (úředníka) vrchnostenského při úplných hromadách zastupoval, jednalo-li se o věci, na nichž vrchnost zájem měla.

Na podpisech mnohých listin viděti, že fojt v některých osadách před purkmistra se podpisoval (V. Bystřice).

Původně fojti byli zakladatelé, vlastně osazovatelé osad. Když chtěl pán na svém pozemku osadu založiti, odevzdal práci tu nějakému zkušenému muži, by osadu založil a lidmi osadil. Za odměnu učinil ho v osadě té rychtářem či fojtem, dal mu několik lánů pole a poskytl mu různé výhody: mlýn, pilu, šenkovnu, lov ryb a jiné.

Proto byli fojtové i v menších osadách, které nebyly ještě samostatné a neměly svého purkmistra. Tak na př. na Solánci již r. 1583 fojt se jmenuje, ač osada teprve r. 1657 za dědinu (samostatnou obec) byla prohlášena.

Fojti nebyli od vrchnosti každého roku voliváni, jako rychtáři v jiných krajích, nýbrž byli fojty do smrti a po nich jejich synové. Úřad fojtův byl dědičný i zákupný. Koupil-li kdo fojtství, stal se kupem tím též fojtem v dědině.

Fojti na Rožnovsku (a na Valašsku vůbec) byli malou vrchností a též jim poddaní robotovali, ovšem dobrovolně, z úcty nebo ze strachu. Taková dobrovolná robota ještě posud se zachovává některým majitelům bývalých fojtství.

Fojtům náležel titul „mnohovážený pán“ a všichni občané bez rozdílu stáří říkali fojtu v běžné řeči „tatíčku“.

Nejstarší fojtství vedle rožnovského bylo v Zubří a ve Vitči, kde se fojti již r. 1310 jmenují. Ve Viganticích 1573, na Solánci 1583. O fojtství rožnovském nelze určitě říci, jak veliké bylo, ale bylo-li v 17. století prodáno za 600 R., bylo zajisté veliké, snad největší v okrese. V novější době největší fojtství je na Hutisku; má v obci přes 600 měr, v Bystřici 240 m. pozemků. Fojtství na Solánci má 648 měr, na Dol. Bečvě 580, na Hor. Bečvě 500 a na Pr. Bečvě a v Zubří 400 měr pole.

Rodiny fojtů se neměnívaly a dosud některé z nich na fojtství jsou usazeny. Na Dol. Bečvě v 18. stol. byli Maléři, v Pr. Bečvě od 1772 až dosud Mikulenci, na Horní Malinové,

v Bystřici od r. 1724 Křenci, na Hutisku po 100 let Majeři a v M. Karlovicích stále Třetinové.

Poněvadž fojti byli velmi důležitými osobami a vládli též velkými statky, děje se při každé osadě o nich zmínka.

---

7. Živnosti.

Hospodářství polní a lesní.

Plodné půdy je v okrese 31.954·31 ha. a neplodné (cesty, návsí, zmoly, potoky) 556·69 ha. čili 1·7%.

Roli je v okrese 6601·14 ha., luk 4125·5, zahrad 242·24, pastvisk 5956·05, lesů 15.029·38 ha.

Nejvíce roli mají: V. Karlovice 1213 ha. a Zubří 862, nejméně Hážovice 128; luk nejvíce H. Bečva 671 a V. Karlovice 533, nejméně Hážovice 106 a Vigantice 110; pastvisk nejvíce V. Karlovice 1081 a V. Bystřice 1001, nejméně Hážovice 44 a Tylovice 74 ha.

Půda je málo úrodná. „Je zde začátek kamení a konec chleba," praví o ní domácí obyvatelé. Nejúrodnější je ještě u Zubří a místy u Rožnova. Čím výše do hor, tím méně hlíny a více kamení a písku. Proto ve zdejších osadách tolik roli leží úhorem, že se obdělávání roli nevyplácí. V M. Karlovicích leží úhorem 91 ha., ve Viganticích 78 ha. půdy.

Místy kolem roli bývají vysoké ohrady z kamení na roli nasbíraného a přece je role ještě kamením jako poseta. Taková půda se místo orání kypří hákem. (Obr. 12.)

Seje se trochu pšenice jarní a ozimé, rež, jarka (jarní rež), ječmen, oves, jetelina listňačka a sázejí se hojně zemáky a zelí. Kromě toho seje se též něco pohanky, prosa, lnu, hrachu, vikve, bobu, vodnice a krmné řepy.

Jako zvláštnost třeba vytknouti, že v Karlovicích a na H. Bečvě seje se gengel t. j. druh obilí, jemuž na uher. Slovácku říkají „tynkel nebo špalda" (ze zrna toho mele se kaše a krupice gergelová), bér, druh prosa (valaš. proso), z něhož se připravuje kaše bérová, suržice čili míšenina ječmene a pšenice, kříbica, druh lesní rži.

Výsev. Ovšem obselo se r. 1904 asi 7100 měřic, nejvíce ve V. Karlovicích 2050, nejméně v Hážovicích 125; rží

ozimou a jarkou 4000 (ozimé 1900, jarky 2100), nejvíce ve V. Karl. 450, nejméně v Házov. 15; ječmenem 2100, nejvíce

Obr. 12. Orání hákem.

ve V. Karl. 550, nejm. ve Vigant. 20; pšenicí ozimou i jarní 1300, nejvíce ve Vidči 300, nejméně na Solánci 25; jetelem 2400: zemáky 7400, zelím 500 měřic.

Průměrný výnos z polí r. 1903:

Druh	Bylo oseto ha	Sklidilo se hl	Na 1 ha bylo hl	1 hl vážil kg
Pšenice	401	8019	20	78
Rži	1104	18539	16·8	72
Ječmene	487	9253	19	66
Ovsa	1546	37104	24	50

Louky po 1 ha. daly 29 metr. centů sena.

Celoláníků nejvíce je v Zubří 34, ve V. Karlovicích 23; nejméně na Dol. Bečvě 2. Pololáníků je nejvíce ve V. Karlovicích 110, v Malých 60; v Tylovicích jen 3.

Na čtvrtlán se počítá nejméně 15 měr (Dol. Bečva), nejvíce 35 měr pole (Zubří).

Stromů ovocných je ještě poměrně k veliké ploše okresu málo. Pěstování ovoce mělo by býti z hlavních zdrojů příjmu každého majetníka půdy.

Před časy bylo na Rožnovsku v poli mnoho zahrad se včeliny a role lemovány bývaly řadami ovocných stromů, které jsou nyní vykáceny. V poslední době přičiněním hospodářské školy v Rožnově počínají si někteří obyvatelé ovocných stromů více hleděti. Též mnohé školní zahrady, v nichž jsou ovocné školky, pomáhají rozšiřovati ovocné stromoví.

Poněvadž je na Rožnovsku mnoho pastvisk a holých strání a mezí, mohlo by na nich býti tisíce a tisíce ovocných stromů s ovocem podnebí zdejšímu přiměřeným a pak chudý kraj zdejší změnil by se v zámožný.

Nejvíce jaderných stromů dle výkazu zemědělské rady mají Vitče, V. Karlovice a Rožnov, nejméně Pr. Bečva; peckovitých nejvíce Vitče, Rožnov, Dol. Bečva.

Lesy jsou na Rožnovsku velmi rozsáhlé, a to jehličnaté (jedle, smrky, borovice) nebo listnaté (buky, habry, břízy); jehličnatých je více. Dříve býval v jehličnatých lesích i strom tis a v listnatých hustě javor.

Porážením a odvážením dříví lesního živí se mnoho obyvatel. Na škodu potomků kácí se lesů příliš mnoho. (Obr. 13.)

Obr. 13. Smýkání dřeva na Valašsku.

Svůj obecní les má téměř každá osada; též sedláci mívali své lesy, které více a více mizejí.

Nejvíce lesů je v H. Karlovicích 3681 ha, na H. Bečvě 2190, nejméně v Tylovicích 135 a Viganticích 219.

Všech lesů na Rožnovsku je 15.029 ha čili zaujímá 46% veškeré půdy. Roku 1861 bylo lesů 13.050 ha čili 42%.

Chov dobytka.

V poslední době chov dobytka utěšeně skvétá; v 10 letech přibylo nápadně koní, hověz. dobytka i prasat. Též plemeno se povzneslo. Chová se pěkný druh krav plemene kravařského.

Poněvadž je na Rožnovsku mnoho luk a pastvin, mohl by chov hověz. dobytka ještě více vzrůsti a býti druhou hlavní výživou obyvatelstva. Rodí-li se špatně pšenice, rež a ječmen, daří se zde dobře tráva a jetel a proto pícování bylo by dosti.

Počet dobytka. Roku 1834 bylo v okrese 546 koní, 2829 hověz., 2569 ovec. R. 1900 bylo 707 koní, 8892 hověz., 1254 ovcí, 1309 koz, 2130 prasat, z drůbeže 13.896 slepic, 575 hus, 311 kachen.

Jména krav: malina, jahoda, růžena, černula, plavuša (sivá), březula, šafraňa, stračena, bosula (červená nebo černá s bílými nohami), bystrula (bystrá), jelena (tenké nohy), křižana (na kříži bílou srst), květuša, šmuraňa (pásy sivé po těle), lysena (bílou lysku na hlavě).

Jména ovcí: birka, (bílá, kudrnatá), bělina, ďublena (hubu kropenatou), kropiša (kropenatá po celém těle), pistrula (na černé hubě bílé ďubky), vakeša (kolem očí černá), babuška (černá, přes hlavu bílý pruh), srna (tenké nohy), plavaňa (velikou hlavu), rožkaňa (má rožky), krabaňa (s krabatým krkem), mlsaňa, šumná (hezká).

Ovčáctví či salašnictví na Rožnovsku hojně se pěstovalo, dokud byla vlna v penězích. Sedláci mívali 30—60 ovcí, které vespolek pásali v létě na salaši, na horských pastviskách. (Obr. 14.)

Dříve bývalo salašů na Rožnovsku mnoho, a do r. 1896 ještě 20—25. Z těch byly panské: na Kamenném, na Černé hoře, Radhošti, Nořičí; selské: na Krabičánkách, u Poustevní, na Dol. Bečvě, pod Sladskem a jinde. R. 1896 byly panské salaše zrušeny a zbyly jen selské.

Ovcí bývalo v okrese 12—15 tisíc; nyní jen přes 2 tisíce.

Salaše patří soukromníkům. Hospodáři, kteří nemají vlastního salaše, buď pasou ovce své s kravami na svém pasínku, nebo dávají ovce přes leto majetníku salaše na pašu (pastvu).

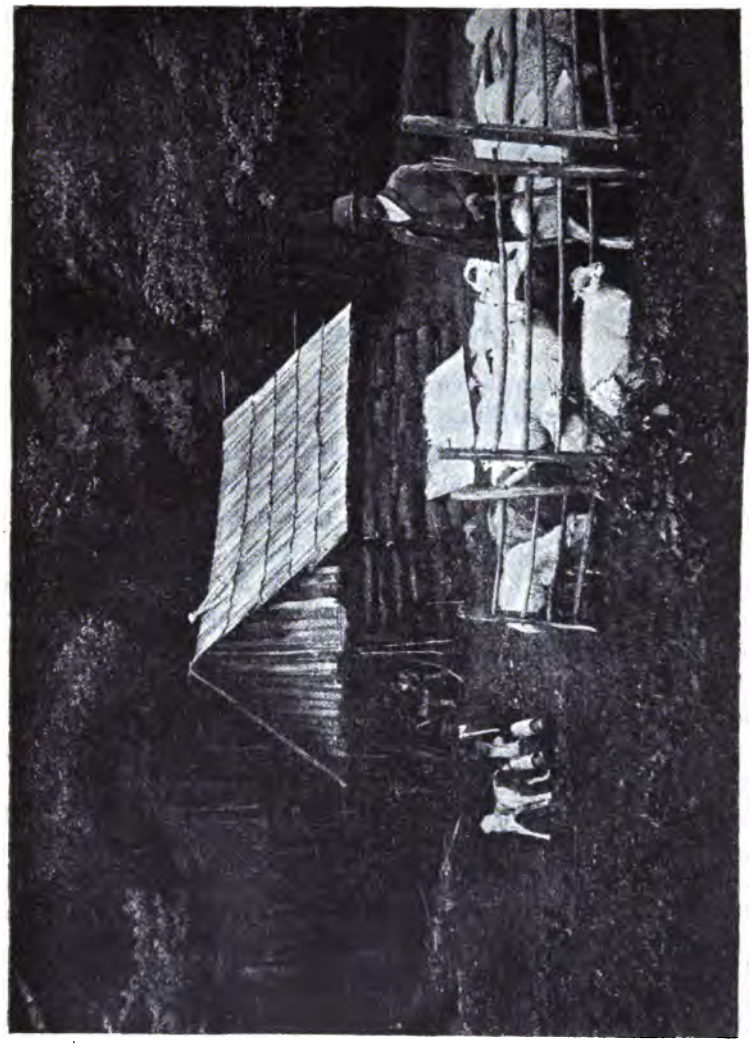

Obr. 14. Salaš na Černé Hoře.

Majetník nebo nájemník salaše sluje vrchařem, hospodáři, kteří ovce své na jeho salaš dávají, míšaníci. Ovce na salaši pasou ovčáci (valaši) a ředitelem salaše je báča, jenž valachům

poroučí, kde mají pásti, vaří v kotle mléko, tuží z něho sýr (zbylá syrovátka sluje žinčice) a připravuje ze sýra brynzu (drobený sýr osolený) pro svou potřebu; ostatní sýr v hrudkách posílá majetníku salaše, který jim podíl dle počtu ovec míšaníky.

Na salaši stojí koliba, dřevěný příbytek pro valachy a nedaleko ní košár, t. j. ohrada pro ovce, kde za poledne a v noci stávají. V košáru se též ovce dojívají. Nejlepší dojnice (celá dojka) dá $^1/_4$ litru mléka; půlka dá polovici toho, jiné (nicálky) dají ještě méně.

Ovce pasou se na horách na salaších od května do polovice září. Stříhají se před vyháněním na salaš a po příchodu s něho. Ročně s jedné ovce je $1^1/_2$—2 kg vlny.

Vojvodové valašští.

Za Žerotínů mívali Valaši svého valašského vojvodu, od vrchnosti ustanoveného, kterýž míval k ruce 12 úředních a 2 rozkazovače (roznašeče jeho rozkazů).

Povinností vojvodovou bylo vyšetřovati, kolik ovcí se na každé javořině (na místě pro ovce za pastvu ustanoveném) napásti může a přihlížeti k tomu, aby valaši dobře ovce pásli, sýr dobrý dělali a míšaníkům z každé celé dojky 10 liber sýra dávali. Za pastvu platili míšaníci vrchnosti z ovce po 7 kr. tehdejších peněz. Vojvoda vybíral tento poplatek, měl dozor nade všemi salaši, soudil spory mezi vrchaři a míšaníky a opatroval též hranice panské.

Dvakráte do roka svolával vojvoda hromadu do panského šenku na Hutisku, při které všichni „úřední“ a všichni vrchaři přítomni býti musili a z míšaníků, kdo chtěl. Prvá hromada bývala na jaře, v níž vojvoda ustanovoval počet ovcí na jednotlivých salaších; druhá byla na podzim, když měly ovce se salašů sejíti. V této hromadě rovnány byly spory a souzeny křivdy a nesprávnosti pastýřů nebo salašníků (vrchařů).

Vojvoda měl služby od vrchnosti 30 měřic rži, několik věder piva, cent soli, kůži na boty a něco peněz. Na výživu koně 52 měřic ovsa a 2 vozy sena. Mimo to dostával z každého sta ovec po 5 librách sýra.

Posledními valašskými vojvody byli Ondřej a Baltazar Kramoliši z Rožnova čís. 118, kteří úřad ten zastávali téměř

po 100 let, až do počátku 19. století. Když vojvodové zanikli, dozor nad salaši i nad panskými hranicemi převzali vrchnostenští lesní úředníci či myslivci.

Včelaření.

Včelaření náleželo dříve též k hospodářství a poskytovalo dosti výživy obyvatelům.

Již r. 1680 byla pro panství Meziříčské a Rožnovské vypracována zvláštní „registra medařská", dle nichž se medaři řídili. Ze včel, které chovali poddaní v lesích panských, musili platiti vrchnosti daň, ale ze včelínů, jež měli v zahradách nebo na poli u gruntu, neodváděli žádného platu. Proto, kdo neměl zahrady nebo příhodného místa pro včely u domu, postavil si včelín na svém poli a kolem něho zřídil ovocný sad.

V 18. století bylo na Rožnovsku na 50 včelínů v poli. Ještě v polovici předešlého století bylo jen při Rožnově 10 včelínů za městem: za Vodou, na Koutech 3, v Odranci, na Drahách 3, v Uhliskách 2 a pod Zámčiskem.

R. 1900 bylo úlů v okrese 874, a to nejvíce ve Vel. Karlovicích 173, v Rožnově 155, v Zubří 145; nejméně v Hážovicích 3. Od té doby úlů místy hodně přibylo, jak při jednotlivých osadách je udáno.

Průmysl.

Poněvadž malá úrodnost pole neposkytuje dosti výživy, hleděli si osadníci ode dávna řemesel, drobného průmyslu a obchodu.

Na Rožnovsku kvetl ode dávna nejvíce průmysl tkalcovský. V 18. a na počátku 19. století tkalo plátno sta a sta tkalců v Rožnově a v dědinách. Jezdívali na Hanou pro len nebo pro hotovou přízi, poněvadž se len na Rožnovsku špatně dařil, a z příze tkali plátno. Ve všech osadách předla se příze a téměř ve všech chalupách byly tkalcovské stavy, na nichž tkali plátno pro podnikatele, jenž je do měst na prodej vozíval.

Od lokte hrubého plátna platilo se 4 kr., od tenkého 10 kr., takže dělník vydělal denně 24—40 kr., poněvadž utkal za den 6 loket hrubého nebo 4 lokte tenkého plátna.

Po roce 1840 počali místo plátna tkáti z bavlny, kterou z Vídně objednávali, mušelín či bavlněné plátno, které bylo hladší, jemnější a lacinější než lněné a proto hledanější. V Rožnově bylo 15 obchodníků s mušelínem, pro něž v městečku a na vesnicích sta tkalců pracovalo. Některý podnikatel měl 300—400 stavů. V každém téměř stavení byl stav, v některém dva i tři a tak bylo ve všech dědinách.

Mušelín utkaný se vařil v kotle, pak bílil, potom škrobil a mandloval čili hladil. To vše byla práce ruční. Teprve r. 1855 vystavěna v Rožnově bělárna a sušák (sušírna), která je nyní značně rozšířena.

V největším rozkvětu byla tkalcovina v letech 1850–70. Nyní v Rožnově stavů tkalcovských není a na vesnicích je jich jen několik, poněvadž většina plátna i mušelínu zhotovuje se v továrnách a ruční práce se nevyplácí, neboť pilný dělník vydělá týdně nejvíce 3 koruny.

Všech stavů v okrese jest asi sto.

Místo stavů tkalcovských jsou nyni po osadách malé stroje na pletení punčoch pro punčochárny v Rožnově a v Tylovicích a dílny na Hor. Bečvě; celkem zaměstnává se pletením punčoch na tisíc dělnic. (Obr. 15.)

Vyšíváním valašským, které r. 1905 na výstavě ve Vídni za nejpěknější a nejjemnější bylo uznáno, ode dávna zabývalo se mnoho žen v Rožnově, ve Vitči, v Zubří, na Bečvách a na Hutisku. Vyšívají mřežky k čepcům (linové či batistové a grunšpicové či tylové), rukávce, plachty, úvodnice, šátky na hlavu „vyvazovačky“, košile a jiné. Nejvíce se vyšívá v Zubří.

V zimě r. 1906 ministerstvo zřídilo v Rožnově kurs na vyšívání, jehož se zúčastnilo 63 děvčat. Přijela sem učitelka z Vídně, aby kurs řídila, sama se přiučila vyšívání valašskému a obnovila u žen chuť k této práci krásné, ale málo vděčné, neboť dobrá vyšívačka vydělá denně 40–60 haléřů. Lépe by bylo, kdyby se vyšivačkám zjednal dobrý odbyt a byly slušně placeny, pak by se chuť k práci dostavila sama.

Valašské zboží na Moravě dobře známé zhotovuje se dosud na Rožnovsku. Šindel, dýmky z jalovce a hůlky v Karlovicích; škopky, putýnky, trakaře, necky, hrábě ve Vel. Bystřici a ve Vitči; metly v Zubří.

Fasky jsou malé bedničky na sýr nebo brynzu. Putyra větší dřevěná nádoba na sýr neb máslo. Oboňa či škopek se

Obr. 15. Továrna na punčochy v Tylovicích.

dvěma dny, v jehož horním dnu je otvor zátkou ucpaný, je vlastně nádoba na mléko, ale též se v ní rozesílá topené máslo.

Hubka, již se dříve užívalo na rozdělávání ohně a z níž nyní dělávají čepice, připravuje se v Bystřici, na Bečvách a

v Karlovicích, ale již velmi málo. Pletením košů zaměstnávají se v košikářské škole v Rožnově vyučení žáci. Žernovy a kameny mlýnské dávno dělávaly se v Zubří. Nyní kameníci v lomech v Tylovicích, v Hážovicích otesávají kámen ke stavbě nebo dělají z něho schodky a žlaby.

Uhlí dřevěné bývalo páleno v lesích panských i soukromých ještě před 30 lety a rozváženo v pytlích po Moravě z Hor. Bečvy a z Karlovic. Škvarky z popela dělávali do r. 1860 v Karlovicích a na Solánci. Prodávali je běličům plátna ve Frenštátě; nyní se bílí plátno chlorem. Třísla (kůru z jedlí a smrků) dělají pro koželuhy v Karlovicích, na Bečvě Horní, a loukotě pro koláře v Bystřici.

Skelné hutě stály na Dol. Bečvě, na Hutisku, Solánci; nyní jsou v Karlovicích dvoje.

Pivovar v Rožnově je od r. 1712; papírna hned r. 1687 se uvádí v městě tom.

O hornictví ze dřívějších let podána je zpráva při Rožnově, Vitči a při Zubří; nyní se již nedoluje v okrese.

Mlýnů vodních je na Rožnovsku 16 a zaniklo jich 29; v Karlovicích samých bylo před časy 18 mlýnů; nyní jsou jen 3. Ovšem že mlýny byly malé, dřevěné a primitivní. Každé fojtství mívalo svůj mlýn a pilu.

Pil je 18 vodních a 2 parní. Zanikly dvě vodní na Hutisku a v Zubří. Valchy na dělání houně jsou jen dvě: v Karlovicích a na Pr. Bečvě; zanikly dvě. Cihelny jsou tři malé, komínkové.

Lomů je 16; kámen z nich brává se nejvíce za štěrk a na úpravu řeky a potokův.

Obchod.

Na počátku 19. století nejvíce se obchodovalo s plátnem a lnem; s plátnem jezdívali do měst na Hanou a jinam. Když po roce 1840 dělávali mušelín, jezdívali s ním obchodníci až do Brna, do Vídně i do Pešti. Nyní vozívají zboží své jen do měst moravských.

S dřevem v minulém století čile se obchodovalo. Klády, desky, šindel a loukotě rozvážely se po Moravě a posílaly se i do Vídně; dlouhé rovné kmeny starých stromů bývaly zasílány až do Hamburka na stožáry.

Pašováním tabáku z Uher a obchodem s ním zaměstnávalo se před 100 lety mnoho lidí z Bystřice, Vítče, z Hor. Bečvy a Karlovic, jak při osadách těch je poznačeno.

Dehet, škvarky z popela na bílení prádla posílány byly do okolních moravských měst až do polovice minulého století; nyní obchod ten zanikl. Podobně zanikl obchod s kadidlem a hubáněm (křesací hubkou).

Máslo a brynzu posílají obchodníci do Brna, do Vídně, ba až do Dalmacie. Do míst těch odesílají se též sušené houby, maliny, brusinky a kmín.

O obchodu se zbožím skleněným, punčochami a papírem pojednáno je při továrnách.

Tabáku prodalo se r. 1902 v okrese za 100.079 K, kolků za 16.500 K.

Trhové obce jsou tři: v Rožnově čtyři trhy výroční a 6 na dobytek; ve Vel. Karlovicích 3 trhy výroční a dobytčí v tytéž dny dopoledne; na Hor. Bečvě 2 trhy výroční a dobytčí; v den pouti na Hutisku a v Bystřici bývají též obchodníci se zbožím.

Spojovací prostředky.

Silnice okresní I. třídy mají délku 47·72 km, II. třídy 7·11 km; délka všech silnic obnáší 54·83 km.

Příjmu silničního r. 1902 bylo 41.514 K, na což (40%) přirážkou se vybralo 23.578 K, z mýt 5866 K a zbytek byly subvence a jiné příjmy; vydalo se 40.958 K, nejvíce za štěrk 28.203 K.

Železnice. Části okresu projíždí jen odbočka Krasno—Rožnov, jež je dlouhá 13·05 km; z té jen 7 km je na Rožnovsku se stanicemi: Rožnovem a Zubřím.

Poštovní úřady a telegrafní stanice udány jsou ve článku Úřady.

I řeka Bečva je dopravním prostředkem; na jaře plaví se po ní dříví z horních dědin do Krasna.[1])

---

[1]) Bartoš. Lid a nar. I. 188. 189: Václavek, Vsetín. 250; Domluvil, Obrazy. 97. 172: Čas. Mat. Mor. 1871 str. 71; Sborník II. 19., III. 26. 29; Petrus. Statist. 15., 31: Hlav. zpr. zem. výboru o komun. za r. 1903. 150. 166. 178, 182. 202.

8. Farní osady a školy.

Duchovní správa.

Okres Rožnovský náleží k arcidiecési Olomucké a je polovicí děkanství Meziříčského. Farních osad je 6, a to: Rožnov, Hor. Bečva, Vel. Bystřice, Hutisko, Vel. Karlovice, Zubří. Na Dol. Bečvě a ve Vitči jsou již značné fondy na vystavění kostela a na zřízení vlastní duchovní správy. Na Dol. Bečvě se již kostel staví.

V okrese bylo r. 1900 24.374 katolíků, 74 evang. aug. a 502 helvet. vyznání a 139 israelitů. Kněží katol. bylo 13.

K farní osadě Hor. Bečvě patří jen sama osada a několik čísel z Pr. Bečvy a z Karlovic. Při kostele jsou 2 kněží pro 2826 katolíků.

K Bystřici: Vel. Bystřice, M. Bystřice (jiný okres), část Vitče, Tylovic a Hážovic. Dva kněží pro 2805 katol.

K Hutisku: Hutisko, Solánec, Pr. Bečva a část Horní. Dva kněží pro 3798 katolíků.

K Vel. Karlovicím: Vel. a Malé Karlovice, část Hrozenkova (Vsacký okr.) a Solánce. Dva duchovní pro 5376 katol.

K Rožnovu: Rožnov, Tylovice, Hážovice, Vigantice, Dol. Bečva. Tři duchovní pro 6286 duší.

K Zubří: Zubří a Vitče. Dva kněží pro 3850 katolíkův.

Hřbitovů pro katol. obyvatelstvo je 11 (na jednom se již nepochovává), pro evangelíky jeden v Rožnově a pro israelity dva: v Rožnově a v Karlovicích.

Kaplí je 12 a samostatných zvonic 7, křížů 63 a Božích muk přes 20.

Před r. 1782 byla v okrese nynějším jen jedna fara, a to v Rožnově; patřilo k ní 20 osad! R. 1762 náleželo pod duchovní správu v Rožnově 5 filiálních kostelů.

Školství.

Počet škol. Roku 1905 bylo v okrese ve 12 osadách 23 samostatných škol a 1 expositura s 51 třídami. Průměrně připadají na každou osadu 2 samostatné školy. Jen v Tylovicích a Hážovicích není školy.

Ve Vel. Karlovicích jsou 4 samostatné školy a expositura; po 3 školách je na Hor. Bečvě a v Zubří; po 2 mají: Rožnov, Dol. Bečva, Hor. Bečva.

Od r. 1870 za nových zákonů školních zřízeno bylo 8 samostatných škol a 1 expositura a 4 školy soukromé prohlášeny byly za veřejné.

Nejstarší škola je v Rožnově od r. 1666, nejmladší od r. 1896 v Mal. Karlovicích a horní škola v Zubří. V 18. století stály již školy na Hor. Bečvě u kostela, v Bystřici u kostela, na Hutisku a v Zubří u kostela.

Návštěva školní v tomto hornatém kraji, kde stavení jsou roztroušena po kopcích a některé vzdaleno od školy hodinu i více cesty, je průměrně dosti dobrá. Roku 1903/4 obnášelo zameškání průměrně 8·7% omluvených a 12% neoml. dnů.

Plocha školních zahrad měří 249 arů, plocha letních tělocvičen 20 arů.

Žákovskou knihovnu mají všechny školy. R. 1904 bylo v nich 3818 svazků; na školu průměrně připadá 116 knížek. Učitelské knihovny nemělo 5 škol; ostatní měly celkem 1238 knih.

Polévkové fondy jsou u 10 škol, fondů na zaopatřování potřeb pro žáky je 5 a pro vánoční podělování 2.

---

9. Úřady.

Císařské úřady.

Okresní soud patří mezi menší na Moravě. Roku 1903 bylo zde 5342 úředních podání, z nichž bylo civilních 3943, trestních 1399. Soudních řízení trestních bylo 899, z nichž přestupků 757, zločinů a přečinů 142.

Pozemkový úřad. Změny majetku. Kupů bylo 127 v ceně 335.937 K 44 h, jiných smluv 52 v ceně 80.282 K 17 h, exek. dražeb 11 v ceně 19.247 K, změn úmrtím 101 v ceně 126.867 K 48 h. Celkem 361 v ceně 562.334 K 9 h.

Berní úřad vybírá cís. daně, přirážky zemské, okresní, školní, zdravotní a jiné. Veškeré přímé daně r. 1902 bylo v okrese 57.861 K.

Poštovní a telegrafní úřady. Poštovních samostatných úřadů je v okrese 6. K jednotlivým úřadům patří tyto osady:

K Rožnovu: Rožnov, Dol. Bečva, Tylovice, Hážovice, Vigantice.

K Hutisku: Hutisko, Solánec, Pr. Bečva.

Ke Karlovicům: Velké a Malé Karlovice.

K Zubří: Zubří a Vitče. Ve Vel. Bystřici a na Hor. Bečvě jsou též samostatné úřady pro tyto obce.

Největší poštovní úřad je v Rožnově. R. 1904 bylo zde odevzdáno zásilek zboží 8666 kusů a podáno 7578; peněžních poukázek podáno 7481, přijato 8184; rekomandovaných dopisů podáno 9261, došlo 5115.

Telegrafní úřady jsou čtyři.

V Rožnově pro Rožnov, Tylovice, Hážovice, Vigantice, Vel. Bystřici, Dol. Bečvu.

Na Hutisku pro Hutisko, Pr. a Hor. Bečvu a Solánec.

Ve Vel. Karlovicích pro oboje Karlovice.

V Zubří pro Zubří a Vitče.

R. 1904 odesláno bylo v Rožnově 1643 telegraf. zpráv a došlo 1824.

Četnická velitelství jsou v Rožnově, na Hor. Bečvě a ve Vel. Karlovicích.

Veřejné a soukromé úřady.

Silniční výbor patří k novojičínskému oddělení zemského stavebního úřadu.

Štěrk bral se z domácích lomů v Kluzově, v Zubří, ve Vitči a jinde. Tvrdší kámen přivážel se z Černotína u Hranic. Pohrabáčů je 12.

Živnostenské společenstvo v Rožnově mělo koncem r. 1903 jmění 353 K. Toho roku přihlásilo se 12 mistrů, učňů bylo 10. Všech mistrů u Zemské jednoty zapsaných bylo 123.

Obchodní společenstva měla r. 1903 příjmů 111 K, vydání 90 K. Nových obchodníků přihlásilo se v tom roce 14.

Nemocenská pokladna v Rožnově. R. 1903 bylo z okresu zapsáno 696 muž. a 525 ženských, celkem 1221 členů, kromě dělníků z Karlovic, kteří mají při hutích svou nemocenskou

pokladnu. Podobně dělníci v papírně rožnovské zaměstnaní mají svou pokladnu a dělníci z filiální punčochárny v Tylovicích pojištěni jsou u centrálky v Příboře.

Pro punčochárnu Brillovu v Rožnově pracuje přes 500 dělníků, v bělárně 40, v papírně 30, pro punčochárnu v Tylovicích 400, na pile v Pr. Bečvě 120, na Hamrech u Zubří časem 150 osob.

Peněžní ústavy. Občanská záložna v Rožnově měla r. 1901 členů 1328, půjček poskytnuto 1,197.169 K, vloženo 1,081.502 K, reservní fond obnášel 94.000 K. Kontribučenská záložna v Rožnově měla r. 1900 jmění 75.434 K. Spořitelny a záložen ské spolky soustavy Raiffeisenovy jsou v Rožnově, ve Vel. Bystřici, v Zubří a na Hutisku.

Polesenský úřad panství Rožnovského je v Rožnově. Lesních úřadů, které pod správu polesenského úřadu patří, je na Rožnovsku 7, a to: na Putyrkách, na Dolní, Prostřední a Horní Bečvě, na Hutisku, v Bystřici a v Zubří. Kromě toho patří tam ještě lesní úřad v Zašové, který již je v okrese Meziříčském.

Ve Vel. Karlovicích jsou lesní úřady Karlovského panství v Podťatém i na Bařince a patří pod místní polesenský úřad.

V Mal. Karlovicích je též lesní úřad, ale patří pod správu na Vsetín.

Stanice meteorologická je na Prostřední a Horní Bečvě a ve Vel. Karlovicích; do nedávna byla ještě v Rožnově a ve Vel. Bystřici.

Spolků českých je v okrese 25 a německý jeden v Karlovicích.

---

10. Zdravotnictví a vojenství.

Poměry zdravotní jsou na Rožnovsku velmi příznivé. R. 1902 ze 25.089 obyvatel zemřelo jen 816 čili 3·2%.

Starých let dočká se zde mnoho osob. Nejvíce umírá děti od 1 do 5 roků a lidé od 50 do 70 roků. R. 1890 žila ve stáří 100 let 1 osoba, s 90 lety 41 osob a s 80 lety 309 osob.

O zdravotnictví pečuje 5 lékařů, a to 3 obvodní, jeden městský a lázeňský a jeden panský a železniční. Na léto přijíždívají do Rožnova ještě cizí lékaři.

K obvodu R o ž n o v s k é m u patří osady: Rožnov, Tylovice, Hážovice, Dol. Bečva, Zubří, Vitče a Vel. Bystřice.

K H u t i s k é m u: Hutisko, Vigantice, Solánec, Prostř. a Horní Bečva.

Ke K a r l o v s k é m u: Velké a Malé Karlovice.

Lékárna je v Rožnově.

Pěkné, pohodlně zařízené studené i léčivé vanové koupele jsou v Rožnově. Zde zřízena je i dosti veliká nádržka na plování.

O zdraví dobytka stará se zvěrolékař, jenž sídlí v Rožnově.

K v o j s k u s c h o p n ý c h odvedeno bylo r. 1903 z okresu ze 448 předvolaných 132 čili 29·4%. Nejvíce odváděni bývají mladíci ke 3. pluku do Kroměříže.

II. Jednotlivé obce.

Okresní město a léčební místo

Rožnov.

1. Jméno.

O původu jména je několik pověstí. Tak vypravuje pověst o loupežnících, kteří se tu zdržovali a zvěř pekávali na r o ž n i, jiná spřádá milostnou historku o statečném Libošťovi a krásné Růžence, kteří spolu osadu založili a dle jména Růženčina Rožnovem (něm. Rosenau) nazvali.

Volný odvozuje jméno od r o h u, který tvoří řeka Bečva s potokem Hážovkou, v němž Rožnov je položen.

Domněnka ta snad by mohla býti správná. Osada R o ž n á u Bystřice nad Pernštýnem leží též v rohu, který tvoří dvě říčky, jež po spojení vlévají se u Nedvědice do Svratky. Podobně městečko R o ž n a v a na uherském Slovensku rovněž rozloženo jest v rohu řeky Šajavy, která do Tisy vtéká.[1])

[1]) Dávajíce průchodu uvedeným náhledům, podáváme dva jiné výklady místního jména Rožnov. Biskup olom. Bruno buď zcela novou osadu založil, pak ji poznamenal dle svého způsobu německý R o s e n a u, odkud zčeštěno R o ž n o v, aneb rozšířil a hradem opatřil již stávající slovanskou osadu a jméno české jí ponechal, které nejpříhodněji lze odvoditi od osob. jména Rožen. V Čechách jsou 4 Rožnovy.

V 15. a 16. století vedle původního jména Rožnov vyskytuje se název Rožnovec,[1]) jak staré listiny dokazují. Dle půhonných knih z r. 1437, 1463 a 1464 je osada jmenována Rožnovem a jednotliví majetníci podepisují se z Rožnova, ale tamtéž v roce 1464 nazývána je osada též Rožnovcem. (Jindřich z Morkovic a Onšík ze Zástřizl uvedeni v majetek hradu Rožnova, totiž dědin Zubří, Zašové, Hrachovce a Rožnovce; a téhož roku přisouzeny byly Hrachovec, Zubří, Zašová a Rožnovec shora jmenovaným pánům.)

V nejstarších registrech gruntovních poznačen je kup r. 1552 mezi Staňkem a fojtem rožnoveckým, že jest koupil Jindra od Staňka fojtství rožnovecké. Podobně r. 1557 jmenuje se v knize Matěj starým fojtem rožnoveckým a městečko Rožnovec. Ale téhož roku vyskytuje se též nápis: fojt rožnovský a od r. 1564 již se v knize stále píše Rožnov a rožnovský.[2])

2. Poloha, velikost a obyvatelstvo.

Rožnov leží na 35° 48′ 30″ vých. dél. a 49° 27′ 30″ sev. šíř., 373 m nad mořem v překrásném údolí nedaleko úpatí staroslavného Radhoště na levém břehu řeky Dolní Bečvy, která s jedné strany a přítok její Hážovka s druhé strany město lemují a za ním se v jeden tok spojují. Od Valašského Meziříčí, sídla hejtmanského, vzdálen je 13 km na východ. (Obr. 16.)

Katastrální rozlohy má 27·44 km².

Roku 1676 bylo zde 86 čísel, a sice 40 gruntů a 46 chalup;
1790: 272 domů, 2275 obyvatel;
1869: 460 domů, 3215 ob.;
1890: 467 domů, 771 rod., 2951 ob;
1900: 470 domů, 3011 ob. (1407 mužů, 1604 žen).

Dle náboženství:
1869: 3131 kat., 73 evang., 11 židů;
1900: 2939 kat., 1 ev. aug., 45 ev. hel. v., 26 židů.

---

[1]) V druhé pol. XV. stol. bylo zvykem osady pod hradem ležící příponou *-ec* rozlišovati od názvu hradu samého: Lukovec pod hradem Lukovem, Bítovec pod hradem Bítovem, Plumlovec pod hradem Plumlovem a j. (Red.)

[2]) Cod. dipl. Mor. III., pag. 403; Brandl, Půhony, III., 451, IV., 273, 284, 356, 363; Reg. grunt. Rožnov., I., list 9, 11, 13, 24, 28, 42; Volný, Mähren, I., 298; Bayer, Rožnov, 62; Endrs, Roznau.

Dle národnosti:
1890: 2905 Čechů, 33 Němců, 13 jiné národ.;
1900: 2939 Čechů, 13 Němců, 26 židů.

3. Popis města a katastrální rozlohy.

Popis města.

Město má podobu rozkročeného bezrukého člověka, jehož hlavou jsou domky u pivovaru v Dolní ulici, hruď příbytky u kostela, břicho náměstí a nohy ulice Horní a Frenštatská

Obr. 16. Rožnov.

či Palackého. — Okresní silnice z Meziříčí do Karlovic jde městem od západu k východu a jest ulicí Dolnomosteckou až po náměstí a Horní (nejdelší ulici), odtud až po obec Tylovice. Od náměstí k severu táhne se též okresní silnice k Frenštátu. Kromě jmenovaných delších ulic je ve městě ještě 5 ulic menších.

Rovné, krásné náměstí parkem a hudebním pavilonem ozdobené má 82 arů 74 m^2. Kolem něho stojí v rovných řadách pěkné nové domy. Mezi nimi jsou ještě některé dřevěné. (Obr. 17.)

Na počátku XIX. stol. měl Rožnov ještě vesměs dřevěné domy; jen na náměstí stály čtyři nízké zděné domky se zděným

podloubím. První větší dům na jedno poschodí vystavěn teprve r. 1839. (Obr. 18.)

Chalupy v ulicích jsou dosud z velké části dřevěné. Domy dřevěné na náměstí měly podloubí, která spočívala na sloupích;

Obr. 17. Nynější náměstí s hudebním pavilonem v Rožnově.

nad sloupy byla pavlač. V přízemí v zadní části domu bývala veliká jizba s okny do dvora nebo do zahrady a komora. (Obr. 19.) V přední části byly chlévy a na podloubí stávaly vozy, nebo letního času byl zde dobytek při dojení uvázán. Před podloubím

na náměstí bylo hnojiště. Při průvodu o Božím Těle zakrývali hospodáři hnoje chvojím a kvítím.

Obr. 18. Rožnov (náměstí) před r. 1850.

Po roce 1820 byly hnoje odstraněny z rozkazu ředitele panství Drobníka, chlévy zrušeny a v zahradách umístěny. Tím náměstí nabylo lepšího zevnějšku. Ale ještě škaredila náměstí

téměř uprostřed něho stojící mandlovna tkalcovského cechu, dřevěná židovna, která k ní připojena byla, a jatky řeznické. V pozdějších letech byly odstraněny a náměstí urovnáno.

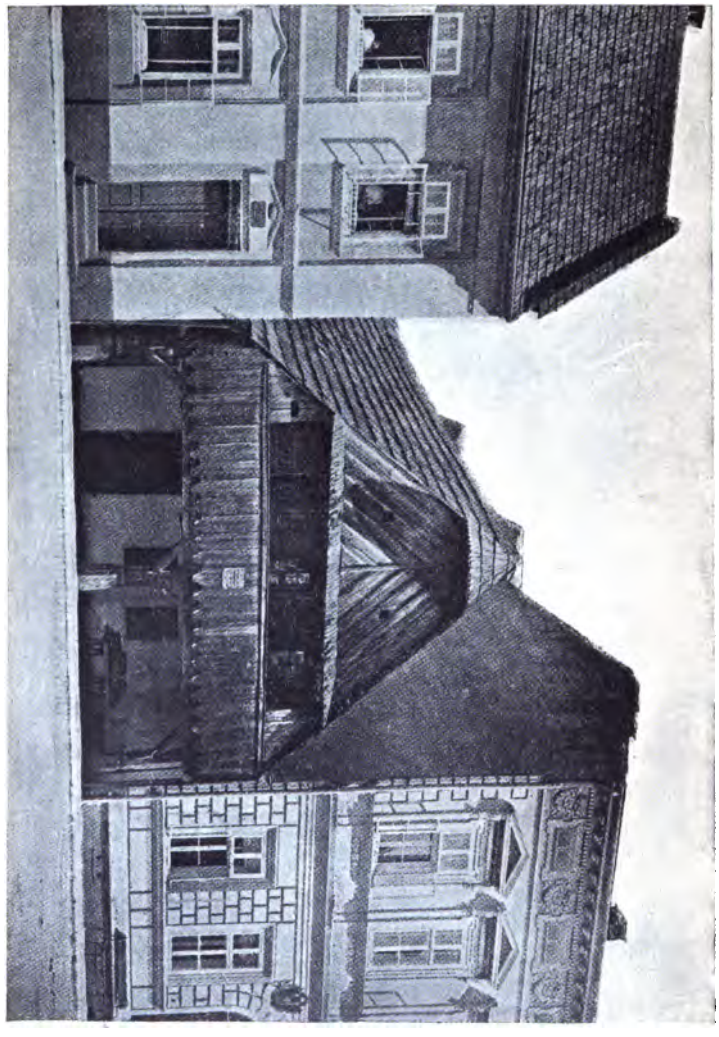

Obr. 19. Starý měšťanský dům v Rožnově.

Popis katastrální rozlohy a okolí.

V rozloze města jsou tyto potoky na pravém břehu Dolní Bečvy: Hornopasecký (do něho na lev. břehu vtéká potok Kání a Sladský), dále Putyrský čili Dolno-

pasecký (na mapě gener. štábu též Věrovský) a níže Koryčanský, jenž při ústí spojuje se s potokem od Boří tekoucím. Na levém břehu Házovka, do níž vlila se výše mlýnská strouha, která nad horním mostem počíná, městem protéká a pod pivovarem s ní se spojuje. Do Házovky vlévá se ještě Uhliský potok (též Švejdův řečený) asi uprostřed Horní ulice. Mezi Kozákem a Palkovnou teče malý potůček Šachetný. Hradiský potok vtéká do Bečvy u silnice na Hradisko vedoucí.

Vrchy a kopce. Na pravém břehu Bečvy: Hradíšťko 405 m, Láz 549, Kozinec 464, Chlacholov 532, Chlacholůvek 494, Bačů vrch 734, Komenárky 863, Kyčera 873, Kání 680, Rovný Bezkyd 979, Černá hora 902, Sladsko, Chumchálky 632; na levém břehu: Karlův Kopec 467, Stráň, Lán 419, Kozák, Pálkovna, Hradisko 521, Křížnice, Skalky, Krajčůvky 433, Janíkov 624.

Trati lesů. Vedle jmen uvedených, jež jsou zároveň názvy vrchů, jsou ještě tyto: Úvěz, Myší, Vypálené, Pobianá, Jedlovina a jiné.

Trati rolí, luk a pastvin: Dolní Kouty, Prochodná, na Dubkové, Putyrky, údolí Mokré, na Hradíšťku, na Skalce, na Rybníčkách, Horní Kouty, Záhumní, Lán, Odranec, Dráhy, na Kněžském, Bařiska a j.

Studánky památnější: Krystánka za myslivnou v Dol. Pasekách, sirný pramen v Hor. Pasekách proti panskému hostinci, Kadlúbek blíže k Rožnovu a druhá studánka téhož jména na Záhumní. Koryta pod Hradiskem.[1])

4. Dějiny.

Založení osady.

Rožnov založen byl v polovici XIII. století (mezi lety 1246—1267 biskupem olomuckým Brunem. Patrno tak z poslední jeho vůle ze dne 28. listopadu 1267 latinsky sepsané, v níž jest následující oddíl: „Na třetí však straně (ve příčině hranic panství Hukvalského jím koupeného) Rožnov a Hrachovec (Rosenowe et Grabowe), které jsou mimo starý okršlek církve naší, avšak osady od nás založené.“

[1]) Dr. Mladějovský, Rožnov a mapa; Kramoliš, Z manžel. ráje, II. díl, str. 95.; Tkadlec, Dom. kronika.

Poněvadž Bruno, jenž byl od r. 1246 biskupem, Rožnov založil, musil povstati mezi lety 1246—1267. Ale není tím vyloučena možnost, že již před tím osadníci tam žili a biskup osadu jen rozšířil nebo právně uspořádal. Ale na mapě ze 13. století ještě Rožnov poznačen není; byl jen menší osadou.

Bruno považoval tento koutek Moravy za velmi důležitý, poněvadž činil snadný přechod do Uher, jichž král Béla v nepřátelství žil s Přemyslem Otakarem II. Rožnov byl té doby s této strany poslední osadou u hranic moravskouherských a tudíž strážcem přechodu toho.

Nedaleko založené osady na jihozápadní straně zdvihal se nad řekou Bečvou homolovitý vrch sopečného původu, nyní Hradisko zvaný, jenž byl jako stvořen, by na temeni svém hostil hrad. Ale byl v obvodu nyní zaniklé osady Starého Zubří a náležel Jindřichovi z Přílep.

Aby vrch ten ve svůj majetek dostal a na něm hrad, jenž by cestu střehl, postaviti mohl, zaměnil biskup dědinu svou Čepy za Zubří. R. 1272 sepsána o této záměně listina, z níž vysvítá, že Bruno zaměnil dědinu Čepy za dědinu Zubří u Kelče (patrně Val. Meziříčí ještě nebylo), která byla majetkem Jindřicha z Přílep, za příčinou, aby vystavěl na vrchu, jenž byl v obvodu řečené dědiny, hrad dobrý a nutný, což se i stalo. Poněvadž však Čepy byly menší, přidal mu po výroku věrohodných odhadců 28 hřiven stříbra.

Z listiny není sice zřejmo, že by vrchem tím míněn byl nynější kopec Hradisko; mohl býti míněn též málo vynikající vrch Hradíštěk nad dědinou Zubří u pramene Starozuberského potoka, na němž též hrádek kdysi stával, ale vrch ten je téměř 2 hodiny od řeky Bečvy vzdálen, podél níž jen byl možný přechod k hranicím uherským, a tudíž hrad na něm nebyl nutným, jak v listině poznačeno.

Jestli hrad na kopci Hradisku vystavěl biskup Bruno či až jeho nástupce v majetku, není známo, ale již r. 1310 hrad tam stál a slul hrad nad Rožnovem.[1])

[1]) Cod. dopl. Mor. III.), str. 403, IV., 94; Domluvil, Meziříčí a Krasno, 37; Dvořák, Dějiny, I. 120, 159.

První majetníci Rožnova.

(do r. 1348.)

Biskup olom. Bruno, zakladatel Rožnova, byl prvním jeho majetníkem až do své smrti 1281. V době panování Přemysla Otakara II. náležela velká část Valašska biskupu tomuto, jenž byl miláčkem královým i rádcem jeho milým. Byl nejen důmyslným církevním hodnostářem, který opravil život podřízeného duchovenstva a založil mnoho osad, ale byl též výtečným státníkem a výborným znatelem věcí vojenských. Bohužel byl též šiřitelem němectví. Za služby králi prokázané dostal mnohé kusy země a hornatá krajina při východních hranicích zemských dostala se mu též v úděl. Jakožto základ biskupský stal se Rožnov lenním statkem čili manstvím biskupství olomuckého.

První známý lenní pán byl Bohuslav z Krasna; ale nelze udati, od kterého roku. Pánem z Krasna jmenuje se již r. 1299 a r. 1310 dal dědinu Staré Zubří jakémusi Pertoldovi. Aby se ve vsi té více lidí usadilo, osvobodil nové osadníky na více let od dávek na hrad Rožnov. Byl-li roku toho majetníkem hradu, byl pánem osady Rožnova.

Po Bohuslavovi náleželo městečko Krasno čtyřem bratrům: Chotrovi, Vršovi, Stonařovi a Buškovi z Krasna, jejichž jména r. 1348 v jedné listině se vyskytují. Ale téhož roku Rožnov již náležel jinému rodu, pánům z Kravař.[1])

Rožnov za pánů z Kravař.

(1348 – 1434.)

Páni z Kravař dostali jméno své od statku Kravař nedaleko Opavy. Poněvadž pánům těm náležela všechna krajina, jíž protéká horní tok řeky Odry, jmenovala se po nich Kravařská krajina čili Kravařsko. Od r. 1312 byli též pány sousedního Vsetína. (Obr. 20.)

Jan z Kravař (1348—1368), syn Voka majetníka Vsetína, nejvyšší komorník olomucký, jmenuje se r. 1348 pánem Rožnova. Jan s mladším bratrem Drslavem po smrti otcově vládl zbožím otcovským (panstvím Vsetínským), Fulneckým, Bí-

[1]) Domluvil, Meziříčí a Krasno, 37 a 38; Palacký, Dějiny, II., 64; Dudík, Dějiny, V.; Dvořák, Dějiny, I., 127, 128, 159.

lovským, Lipenským a Jičínským) společně až do r. 1355. Toho roku se rozdělili a Jan kromě Rožnova stal se majetníkem též Jičína, Helštýna a snad i Vsetína. Drslavu pak dostalo se Bílovce a Fulneka. Když Ješek (Jan) z Kravař, jsa bezdětek a stár, na konci roku 1365 vážně ochuravěl, udělil biskup olomucký Jan listem z 21. ledna 1366 léno rožnovské a jiná léna biskupská, jichž užíval, synům po zemřelém jeho bratru Drslavovi: Vokovi, Benešovi, Drslavovi a Lackovi.[1])

Obr. 20. Znak pánů z Kravař.

R. 1368 zemřel bezdětek a jeho zboží přešlo na jmenované syny Drslavovy: Voka, Drslava, Beneše a Lacka (I.), z nichž Vok dědil po strýci Jičín, Rožnov, Helštýn a snad i Vsetín. Alespoň r. 1374 již se uvádí jako majetník toho panství.

Vok [nar. 1330, † 1396] byl od r. 1380 po 6 let nejvyšším sudím na Olomoucku a věrným přívržencem markraběte Jošta, od něhož za věrnost svou dostal hrad Štramberk s příslušenstvím. R. 1374 přenechal synovci Ješkovi a dceři Elišce rychtářství v Zašové mimo jeden svobodný lán, svob. šenkovnu, mlýn a třetinu všech peněz trestních od soudu zdejšího.

Vok měl syny: Ješka, Drslava, Lacka (II.) a Voka, pak dcery Annu a Elišku. Lacek stal se knězem a r. 1397 kanovníkem olomuckým. Proti zákonu povoleno mu papežem a biskupem Janem IX. držeti statky a tak stal se s bratrem Vokem spolumajetníkem statků otcovských.

Lacek (II.) [Ladislav], 1396—1408, byl spolumajetníkem panství. R. 1403 stal se biskupem olomuckým, ale již r. 1408 zemřel. Listem ze dne 11. července 1405 povolil biskup Lacek svému strýci Lackovi z Kravař a z Helštýna za služby jemu a biskupství olomuckému prokázané, že všechny statky a majetky, které jakožto léna olomuckého biskupství drží, nyní i budoucně smí dáti a odkázati komukoliv.[2]) Tím, myslíme, přestal lenní svazek statku Rožnovského.

[1]) Cod. dipl. XV. čís. 105.
[2]) Cod. dipl. XV. č. 438.

Vok, jenž po smrti otce svého s bratrem Lackem byl spolumajetníkem, stal se po smrti jeho jediným držitelem statků od r. 1308—1411. Po smrti jeho přešlo zboží na strýce Lacka (I.), jenž byl pánem na Helštýně, Meziříčí a Štramberku.

Lacek (I.) [1411—1416] byl v těchto letech též hejtmanem moravským a přítelem Husovým. A proto podporoval husitství na Moravě velmi horlivě, jako příbuzný jeho Petr ze Strážnice.

Na statcích Lackových učení Husovo zvláště se rozšířilo a pevně zakořenilo, tak že v pozdějších stoletích s největším jen namáháním podařilo se část evangelíků, následovníků husitův, převésti do církve katolické.

V témž roku, kdy stal se Lacek I. majetníkem panství Rožnovského, vzdal se vzhledem na neúrodu a škodu způsobenou panskou zvěří odúmrtí pro městys Rožnov a k tomu patřících osm dědin: Házovice, Vigantice, Zubří (Staré), Zašovou, Střítež, Strachovou Lhotu, Tomášovu Lhotu a Brňov. Latinská listina datovaná na Helštýně na den sv. Jana Křtitele r. 1411. Z toho vidno, že Rožnov byl již před r. 1411 městysem.

Lacek (I.) pochován jest ve farním chrámu fulneckém. Dědicem strýce svého Lacka I. a otce svého Voka stal se nedospělý syn.

Jan z Kravař na Jičíně, též Jan Jičínský zvaný (1416—1434). Pro jeho dobrotu říkali mu poddaní „pan Janek dobré paměti.“ Byl posledním majetníkem panství Rožnovského z rodu z Kravař. Za Janovy nezletilosti spravovaly statky tety Anna a Eliška jeho jmenem. Eliška provdaná byla za Předbora z Cimburka, čímž rovnána byla cesta Cimburkům k dědictví kravařských statků.

Jan byl mírným kališníkem, moudrý a opatrný muž, který své horkokrevné strýce Petra a Václava Strážnické z Kravař napomínal k mírnosti ve věcech náboženských.

„Moc a vážnost Kravařů,“ praví dr. Beck ve svém Dějepise Nového Jičína, „odstrašovaly posud sice nevázanost zbojnické šlechty a posádky jejich na hradech: Jičíně, Štramberku, Fulneku, Vítkově (Wigstein), Rožnově, Helštýně atd. byly dosti silné, aby každý neočekávaný útok mocně odrazili; ale ustavičné zbrojení, které Kravařové dílem k ochraně svého území, dílem k dobrému země činiti musili, donutilo je k tomu, že požadovali od svých poddaných mnohé mimořádné daně. Za to hleděli je páni jinak odškodniti.“

Jan zemřel okolo r. 1434 a jím vymřel kravařský rod větve fulnecko-jičínské. Cimburkové stali se pak skutečně dědici jejich statků na řekách Bečvě a Odře.[1]) (Obr. 21.)

Rožnov pod Cimburky a jinými pány. (1434—1548.)

Po Janově smrti stali se Cimburkové pány panství Jičínského, Rožnovského, k němuž připojeno bylo též manství Meziříčské a odtud vždy již pánům Rožnovským náleželo, a pány panství Vsetínského.

Prvým dědicem po Janovi z Kravař stal se bezpochyby manžel Eliščin, t. j. tety Janovy, Předbor z Cimburka, jenž

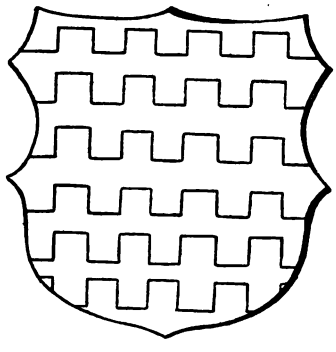

Obr. 21. Znak pánů z Cimburka.

Obr. 22. Znak pánů ze Sovince.

však v témž roce brzy po něm zemřel. Po něm dědil všechna tři panství syn jeho Ctibor.

Ctibor z Cimburka (1434—1437) uvádí se v listinách pánem na Jičíně a Rožnově hned r. 1434. Týž potvrdil svobody fojtství v Zubří. Zemřel r. 1437. — Po jeho smrti panství Rožnovské (a spojené s ním Meziříčské) — snad koupí — přešlo na Voka ze Sovince, kdežto panství Vsetínské zdědil bratr nebožtíkův Jan. (Obr. 22.)

---

[1]) Volný, Mähren, I., 298—303; Bayer, Rožnov, 62—65; Václavek, Vsetín, 2. vyd., 21 a 22; Codex d. Mor. VI., 292; Dvořák, Dějiny, II., 259, 260, 269, 273, 274; Palacký, Dějiny, III., 62, 122, 123, 139.

Vok ze Sovince uvádí se jako majetník Rožnova v listině z r. 1437. Dle ní Václav z Doloplaz pohání Voka ze Sovince a z Rožnova ze 200 hřiven grošů. Smluvil se s ním o tvrz Bystřici (u Olom.) a tu mu slíbil (Vok) nesahati na to, co ode dávna ke tvrzi náleželo, ale toho jest (Vok) nedržel a mocí ho (Václava) vyvedl z držení Doloplaz. — Podivno, že téhož roku 1437 Vok ze Sovince a z Helštýna pohání Jana z Messnbeka a z Rožnova z tisíce hřiven grošů, a opět téhož roku pohání Žofka z Mohylna a z Rožnova, manželka Jana z Messnbeka, též z tisíce hřiven grošů.

Konečným porovnáním udržel se Vok ze Sovince pánem Rožnova a Meziříčí. Na kopci u Zašové vystavěl letohrádek. Kopec, na němž stál, sluje posud Sovinec a připomíná jméno majetníka panství. Listinou z r. 1442 prodal městu Meziříčí luh Hrachovecký. Smlouva o kupu tom chová se v archivu městském a jest česky psána. Zkráceně zní takto: „My Vok ze Sovince, spravedlivý Pán a dědic zboží Rožnovského, vyznáváme tímto listem, že mocí tohoto listu prodáváme Hrachovecký luh náš i s těmi čtyřmi kouty na tom luze, opatrným měšťanům našim Meziříčským . . . pod touto úmluvou: že svrchu psaní měšťané naši a děti jejich budou dlužni nám a budoucím potomkům, pánům Rožnovským, z těch sedmmecitma čtvrtí platiti z každé čtvrti o sv. Jiří tři groše a na svatého Václava tolikéž a z každé čtvrti po kuřeti. A z těch svrchupsaných koutů mají nám platiti 15 grošů do roka a kuře . . . . List dán a psán na Rožnově (hradu) leta od narození Syna Božího 1442, ten pátek po Všech Svatých."

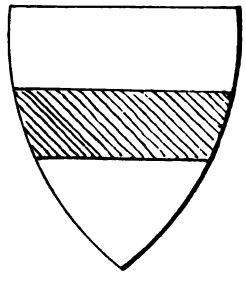

Obr. 23.
Znak p. z Messnbeka.

Vok ze Sovince nedržel Rožnov dlouho, neboť již r. 1446 se majetníkem uvádí Jan z Messnbeka, jenž ve středu po sv. Dorotě téhož roku listinou na hradu Rožnově povolil městu solnici, t. j. sklad na sůl v Meziříčí. (Obr. 23.)

Jan z Messnbeka (1446 - 1463), majetník panství Rožnovského, stal se též majetníkem panství Vsetínského, neboť dle listiny vydané v Rožnově ve středu po sv. Lucii 1459 potvrzuje a obnovuje rychtářství fojtů v Hor. Roketnici na Vsetínsku a

jmenuje se v listině „pravým dědicem a pánem zboží Vsetínského". R. 1462 potvrdil svobody fojtství zubrského.

Jan z Messnbeka patřil ke spolku šlechty ve východní Moravě, jejíž členové v ustavičném nepřátelství žili, až r. 1457 vespolné stížnosti rozsudkem zemského hejtmana Jana z Cimburku na Tovačově a Jana Mukaře z Kokor urovnány byly. Že velmi rád se soudil a nerad platil, dokazují půhonné knihy.

Tak Mikuláš z Moravan poháněl r. 1460 Jana z Messnbeka a Rožnova ze sta zlatých uher., které zaň ručil panu Bílíkovi a musel zaň dáti (IV., 286). Téhož roku Jan z Ryznburku a z Poluvsí poháněl Jana z Hluku a z Rožnova (Jan z Hluku byl Jan z Messnbeka) z tisíce zlatých bez 5 zl., které mu splatiti nechtěl (IV., 296). Podobně činil r. 1463 Jan Močihub ze Zvole pro 300 zl. a 7 zl. (IV., 273) a roku následujícího Oldřich z Kúnic pro 100 hřiven grošů (IV., 284).

Jan z Messnbeka, z Hluku a z Rožnova byl i majetníkem hradu Helštýna, jehož dobyl loupeživým útokem, jakož i města Uh. Brodu, ale obé pravým majetníkům musil vrátiti.

Poněvadž Jan z Messnbeka byl příliš zadlužen, octl se Rožnov v jiných rukou a několik majetníků se pak rychle vystřídalo.

Jan z Ryzenburka uveden byl r. 1464 v pátek po Nalezení sv. kříže v majetek hradu Rožnova a osad Krasna, Bininy a Mšenovic (IV., 356).

Téhož roku ve středu před svátkem sv. Jana Křtitele uvedeni jsou Jindřich z Morkovic, jinak z Bařic a Onšík ze Zástřizl v majetek hradu Rožnova. totiž dědin Zubří, Zašové, Hrachovce a Rožnovce, kteréžto uvedení převzal Jan z Morkovic jménem bratra svého Jindřicha a Onšík jménem svým (IV., 357). Ve středu pak po sv. Jiljí přisouzeny byly zakročením úředníků osady Krasno, Binina, Mšenovice Janu z Ryznburka jinak z Poluvsí a Hrachovce, Zubří, Zašová a Rožnovec Jindřichu z Morkovic a Bařic a Onšíkovi ze Zástřizl. (IV., 363.)

Po roce 1464 octá se panství Rožnovské zase v rukou pánů z Cimburka, ač neznámo, jakým způsobem do rodu toho přešlo; možno se však domnívati, že koupí.

Jan Jičínský z Cimburka a na Tovačově byl pánem Rožnova (s Meziříčím) i Vsetína v letech 1464—1475.

Poněvadž patřilo mu též Krasno; byl prvým pánem, jenž s panstvím Rožnovským spojil Meziříčí i Krásno.

Jan z Cimburka na Jičíně žil za krále Jiřího z Poděbrad a byl od něho pro učenost a diplomatickou zručnost často posílán ve věcech státních k cizím mocnářům. Pocházel jako bratr Ctibor a otec Předbor z větve Cimburků, která se psala z Křídla, hradu to blíže Hostýna (nad Rusavou), jenž však již r. 1481 byl v rumy rozvalen. Kromě Jičína, Vsetína, Rožnova a Meziříčí měl také Rymice, Komnu a jiné statky v Hradištském kraji. R. 1463 nabyl od stryce Miroslava, pána na Brumově, spolumajetnictví biskupského lenního statku Slavičína.

Jan z Cimburka byl bohat i vzdělán a maje za manželku Kateřinu, dceru opavského knížete Přemka, vynikal i tím mezi ostatní šlechtou moravskou. Zemřel r. 1473, zanechav po sobě dědičku a jedinou dceru Kunu nebo Kunku (Kunhutu), která se provdala za Jindřicha z Boskovic a Černé Hory a po jeho pak smrti (1476) za hraběte Petra od Sv. Jiří a z Pezinku (v Uhrách), vojvodu sedmihradského.

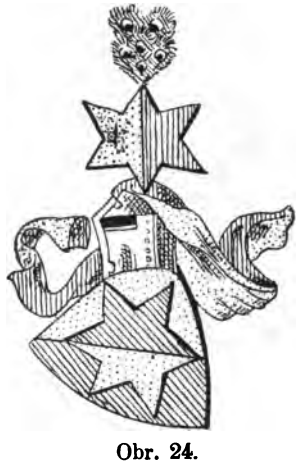

Obr. 24.
Znak p. ze Sv. Jiří a Pezinku.

Jan z Cimburka osvobodil r. 1465 Krasno od úmrtí a r. 1466 potvrdil listinu Voka z Kravař o zašovském rychtářství.

Kunka (1475—1491), dcera Jana z Cimburka, zdědila po otci statek Jičín, Vsetín, Rožnov, Meziříčí a r. 1480 přijala druhého manžela svého Petra ze Sv. Jiří a z Pezinku za spolumajetníka svých statků, ačkoliv se tomu vzpírali Václav Bařický z Morkovic a Jaroš ze Zástřizl, činíce nároky na městys Rožnovec a vsi Zubří, Zašovou a Hrachovec, kdež měli jakési pohledávky. (Obr. 24.)

Kunka zemřela r. 1491 a pochována byla v Jičíně.

Petr ze Sv. Jiří a z Pezinku (1491—1502), jenž byl hned za Kunky spolumajetníkem statků jejich a tudíž i Rožnova, vzal si po její smrti za manželku Žofii z Valdštejna, pojistiv jí věno na statku Jičínském. Ale již r. 1497 prodal Jičín

Janovi z Kunovic, podržev si Vsetín, Rožnov a Meziříčí. **Krasno za něho spojeno bylo s Rožnovským panstvím** a od té doby jméno panství Krasenského se v listinách již nevyskytuje, neboť páni z Krasna a z Rožnova psávali se vždy jen „z Rožnova".

Petr z Pezinku byl velmi dobrotivý pán. R. 1490 osvobodil obyvatele Krasna od roboty při dvoře svém v Krasně, zaměniv robotu v malý plat. Na jeho přímluvu král Vladislav povýšil r. 1491 Krasno na městečko. R. 1498 osvobodil osadníky z Krasna od hlásky (hlídání) na hradě Rožnovském. Za to odváděl každý občan v Krasně usedlý ročně dva široké groše. R. 1498 na přímluvu Petrovu obnovil král Vladislav městu Meziříčí výsadu na výbírání mostného. Ale kdyby rožnovští poddaní buď šindel nebo jiné potřeby do města přiváželi, nebyli povinni mýta platiti.

Obr. 25.
Znak pánů z Kunštátu.

R. 1502 prodal Petr ze Sv. Jiří hrad nad Rožnovem i s městysem Rožnovem a s Krasnem a dědinami (na Rožnovsku uvádějí se tyto: Tylovice, Hážovice, Vigantice, Vitče a Zubří), jakož i panství Meziříčské a Vsetínské bratřím z Kunštátu: Janu Kunovi, Smilovi, Zikmundovi, Vilémovi a Jindřichovi za 13.200 zl. mor. (1 zl. mor. = 30 groší po 7 denárech = 1 zl. 22 kr. rak. měny). (Obr. 25.)

Když se r. 1503 bratři o své statky dělili, ponechali Rožnov, Meziříčí a Vsetín staršímu bratru Janu Kunovi v částce shora udané, což se stalo na hradě Rožnově v den sv. Alžběty 1503.

Jan Kuna z Kunštátu (1503—1531) pocházel ze slavného a o vlast zasloužilého rodu. Pánové z Kunštátu dělili se na větev moravskou a českou. Z české pocházel král český Jiří z Poděbrad a z Kunštátu. Moravská větev vymřela r. 1591, česká 1647.

Jan Kuna dal upraviti špitální louku v Meziříčí za rybník u Mštěnovic rybník upravil a v Hrachovci nový založil. R. 1531 prodal Rožnov, Meziříčí a Vsetín bratrům Janovi a Jaroslavovi ze Šellenberka a Kosti. Zemřel r. 1537. (Obr. 26.)

Jaroslav ze Šellenberka (1531—1534), nejvyšší komorník zemský (1523—1551), začal dobývati stříbrné rudy pod Rožnovem v nynějším „Šachetném" na úpatí Hradiska. Obyvatelé

ze St. Zubří museli nejvíce v dolech pracovati. Nemohouce snésti týrání, zkazili doly, opustili svou osadu a prchli do Uher, jak obšírněji vylíčeno u osady Starého Zubří.

R. 1534 prodal Šellenberk obě panství Vsetínské, Rožnovské i s lénem a městem Meziříčím, s patronátem, mýtem, mlýnem a vesnicí Poličnou s dvorem Janovi z Pernštýna za 9000 kop grošů.

Jan z Pernštýna (1534—1549) byl dlouhou dobu nejvyšším komorníkem a několikráte též hejtmanem zemským. Pro množství statků svých na Moravě a v Čechách a pro bohatství nazýván „Bohatým". (Obr. 27.)

Obr. 26. Znak pánů ze Šellenberka.

Obr. 27. Znak pánů z Pernštejna.

Jan z Pernštýna byl též pánem dobrým. Meziříčanům dovolil r. 1538 vystavěti okolo města zeď pro větší bezpečnost a popustil jim své mýto ve městě až do té doby, než by zeď vystavěli, aby z toho měli pomoc na vystavění zdi. Za něho kališnictví se na statcích zdejších šířilo, jelikož sám byl horlivým kališníkem.

Jan z Pernštýna seděl na Helštýně (Helfenšteině) a nechal zpustnouti hrad nad Rožnovem, do něhož se pak nastěhovali lupiči a zbojníci, kteří přepadávali okolní vesnice. Brzy byli však vyhnáni a hrad královským reskriptem r. 1539 nákladem 130 zl. mor. z velké části zbořen.

R. 1548 prodal Vsetín dědicům po Zikmundovi Nekešovi z Landeka, pánu na Lukově, totiž Zikmundovi a Janovi.

Při prodeji tom nebyly přesně vyznačeny hranice mezi panstvím Rož. a Vsetín. v pořící Horní Bečvy, což později za-

vdalo příčinu k dlouholetým sporům mezi oběma panstvími, které až Marií Teresií r. 1774 urovnány byly.

Po prodeji panství Vsetinského prodal krátce před svou smrtí Jan z Pernštýna r. 1549 panství Rožnovské s pustým hradem, městysem Rožnovem, patronátem, mýtem, pak Krasno a manství Meziříčské panu Vilému staršímu z Žerotína, jehož potomkům tyto statky až do r. 1808 společně náležely. Od roku toho pak jen manství Meziříčské, kdežto svobodný čili zpupný statek (allodium) Rožnovský s Krasnem jiné měl majetníky.[1])

Rožnov pod pány z Žerotína.

Větev meziříčská.

(1549—1694.)

Rod pánů z Žerotína byl z nejstarších a z nejvážnějších panských rodů. První známý předek byl Blud z Bludova ve 12. stol. již jmenovaný. S počátku 14. stol. počali se pánové rodu toho psáti „z Žerotína“.[2]) (Obr. 28.)

Obr. 28. Znak pánů z Žerotína.

Vilém z Žerotína (1549—1557) byl též majetníkem Starého Jičína, Hustopeče a Koldštýna. Panství Rožnovské Meziříčím koupil za 9000 kop grošů. Vilém byl přísedícím zemského soudu a měl za manželku Jitku ze Šternberka. Vystavěl zámek v Meziříčí, v němž se správa panství usadila. Za něho uklizen byl spor mezi Meziříčím a Krasnem, kteréž opět za městečko uznáno. Vilém zemřel r. 1557 a zanechal 3 syny. Nejmladší Bernard obdržel panství Rožnovské a Meziříčské a stal se takto zakladatelem větve meziříčské. Nejstarší syn Jan dostal Koldštýn a Hranice, prostřední pak St. Jičín, Hustopeč a Holešov.

---

[1]) Půhonné knihy: III. 451, 541, IV. 273, 284, 286, 296, 356, 357, 363; Volný, Mähren, I., 298, 299, 300; Václavek, Vsetín, 2 vyd. 22—26; Bayer, Rožnov, 66, 71, 72; Dvořák, Dějiny, 377, 378, 379; Zem. des. XVI., 28; Pamětní kniha Mez. fol. 39; Čas. Mat. Mor. 1895; Palacký, Dějiny V., 413.

[2]) Dle vesnice Žerotína u Šternberka.

Bernard z Žerotína (1557—1602) byl téměř 50 let majetníkem panství a zanechal po sobě větší památku než předešlí. R. 1568 vydal zřízení obecní ve 12 článcích městům svým, jak poznačeno je v Pamětní knize Mez., kterou založil měšťan Ondřej Sivý. Poněvadž Rož. byl též městečkem, platilo snad zřízení i pro něj.

Zajímavé články zřízení jsou tyto: Kdyby fojtu, purkmistru, konšelům nastala potřeba někam odejíti, musí to ostatním úředním osobám oznámiti a dovolení si vziti; kdo by svévolně přes den a na noc se vzdálil, bude potrestán (1. článek). Sedění obecních a útrat bezpotřebných býti nemá; jednou v týdnu, a to v pátek, mají se sejíti k úřední schůzi (2.). Uhlí aby žádný soused od souseda jinak nenosil, nežli v hrncích a křidlou přikryté (8). Každý hospodář má, když k němu někdo na pití přijde, zbroj jemu vziti i sekyry; rytířům však zbroj bráti se nemá (10).

R. 1593 vydal nařízení o pořádku a čistotě ve městě o 16 artikulích, k nimž přidáno ještě 5. A téhož roku vydal třetí nařízení ve příčině vaření a nálevu piva v Meziříčí ve 13 částech. Dostalo-li se i městečko Rož. podobných zřízení, není známo, ale r. 1661 upraveno bylo i pro Rož. zřízení městské.

R. 1587 dal vesnicím panství svého nové poručení ve příčině vdávání a rukojemství, jak poznačeno v nejstarších registrech Rožnovských (list 157).

Důležité živnosti našich předků, vaření piva, hrozilo za pana Bernarda nebezpečí. Bernard umínil si postaviti v Rožnově pivovar pro všechny osady obou panství. Ale na prosbu měšťanů z Meziříčí upustil od svého úmyslu, když se uvolili mu 200 zl. ročně dávati (1576).

R. 1588 svolil, aby směli občané meziříčtí peníze sirotčí, které vrchnosti k opatrování náležely, sami spravovati. Tutéž výsadu udělil i Krasnu. Jestli Rožnov podobnou výsadu obdržel, nelze zjistiti.

Jan Bernard byl vlastencem upřímným; všechny listiny a výsady jím vydané psány jsou česky. R. 1565, přímluvou svou vymohl u rady olomucké, aby město Meziříčí ku právu svému přijali. Učinil tak proto, že město Hlubčice, jehož právem se Meziříčané řídili, přestalo dávati naučení jazykem českým, kdežto rada olomucká českého jazyka tehdy ještě pilně šetřila.

Bernard byl též mužem pilným. Přijal po otci nový zámek v Meziříčí — hrad Rožnov, původní sídlo pánů Rožnovských a Krasenských byl rozbořen — ale svobodný statek v Meziříčí, Krasno a Rožnov byly ve stavu neutěšeném. Zvláště Rožnovské panství za doby Pernštýnovy bylo zanedbáno. Bernard je uspořádal. Za něho v několika osadách založena byla nová registra gruntovní a v Rožnově též. Vydal artikule cechu soukenickému, blanařskému, kožešnickému, klobučnickému a pekařskému. Za něho zřízeno bylo tovaryšstvo medařů meziříčských a rožnovských.

Páni z Žerotína hlásili se k bratrské jednotě a Bernard byl bratřím zvláště nakloněn a proto se učení bratrské na panstvích jeho hojně šířilo.

Bernard se psával: „Bernart z Zierotina a na Mezerziczi nad rzekau Beczwau, pan a prawey diedicz panstwi Roznowskeho a Mezerziczkeho", a bydlel na zámku v Meziříčí, poněvadž všechny listiny jim předkům našim udělené jsou zde dány a psány.

Bernart zanechal s třetí ženou Annou Esterou z Kunovic dva syny Jana Viléma a Dětřicha (Jetřicha) a patero dcer. V panství po něm nastoupil starší syn.

Jan Vilém (1602—1608) vládl s nedílným a nepl noletým bratrem Dětřichem. Za něho mocný kníže Bočkaj, splnomocněnec vojvody sedmihradského Bethlena Gabora, jenž válčil s císařem Rudolfem, vtrhl do Meziříčí a plenil je. Zástupy hajduků rozjížděly se po Valašsku. Někteří občané prchali před nimi, ale brzy se vrátili, poněvadž nebezpečí minulo.

Jan Vilém obnovil Meziříčí výsady, jichž zápisy ohněm r. 1607 poškozeny byly. R. 1608 zemřel v Mikulově a zanechal dva syny Bernarda a Baltazara. Oba oddali se vyšším studiím, ve kterých Bernard tak prospíval, že stal se později rektorem university pražské. Přiženil se na statek Falkenberk ve Slezsku a stal se zakladatelem nové větve rodu Žerotínského, větve falkenberské, která r. 1694 stala se majetníkem allodia Meziříčí.

Umíraje, ustanovil Jan Vilém syny své a mladšího bratra Dětřicha spoludědici panství Rožnovského a Mezříčského.

Dětřich (1608—1620) vrátil se z Francie do vlasti a ujal se panství místo nedospělých spoludědiců, synů po bratrovi. Žil velmi nevázaně, jak pisatel „Pam. knihy" o něm zaznamenal.

Městům obdarování stará potvrdil a Meziříčany osvobodil od půjčování koní k panské službě.

Rožnovským k jich žádosti udělen byl r. 1613 pořádek ve příčině výčepu piva.

Po korunování Ferdinanda II. na krále českého přijal Dětrich víru katolickou, ale r. 1618 též k odboji proti králi přistoupil, což se lidu, jenž z velké části k jednotě bratrské a později evangelické náležel, velmi líbilo. Za to přijat byl od stavů odbojných mezi zemské soudce a ve vojsku jejich učiněn rytmistrem.

Za něho propukly na Rožnovsku a Meziříčsku bouře náboženské. Na sousedním panství Vsetínském a nedalekém Lukovském byl pánem později slavný Albrecht z Valdštejna, jenž se všemožně pokoušel, aby obyvatelstvo na jeho panství k víře katol. se vrátilo a proto povolal jezovity z Olomouce, aby protestanty obráceli. Lid valašský vida v nebezpečí svou víru, rozhodl se ji chrániti. R. 1620, když Valdštejn na jižní Moravě byl zaměstnán, povstali Vsacané a 2. prosince vtrhli do zámku Lukova, vyplenili jej a mnoho císařských pobili. Poplenivše panství Lukovské, táhli v lednu 1621 do Vyzovic, Zlína a Malenovic a všude plenili. Měli na mušce statky katol. pánů a biskupa olomuckého. V únoru přitrhli Vsacané k Meziříčí. K nim připojili se Valaši z Rožnovska i Meziříčska a města dobyli. Vůdci Vsacanů byli fojti Galda a Macháček, vůdcem Valachů z Rožnovska fojt z Vitče u Rožnova a Meziříčanů Vandula, fojt ze Lhoty u Meziříče.

Pevně ohrazené město chtěli povstalci učiniti sídlem, jak kdysi Husité město Tábor; ale hned 6. března přitrhlo sem silné vojsko císařské a povstalci musili opustiti město. Rozložili se nedaleko Veselé, ale dobýti města se jim již nepodařilo. Císařští pronásledovali je až ke Křivému a tu svedena bitva, v níž padlo na 600 Valachů a ostatní se rozprášili. Protestantští obyvatelé Meziříčí a Krasna též před příchodem císař. vojska utekli. I pan Dětrich, jenž se dopustil odboje proti císaři, spasil se hned po bitvě na Bílé hoře útěkem. Císařští plenili ve městě a když 24. dubna odtáhli, přišlo vojsko španělské a rovněž zle řádilo.

V září opět povstali Vsacané a Rožnované pod vůdcem Adamem z Víčkova, jenž byl příbuzný zemřelé Lukrecie Nekešovny, bývalé majetnice Vsetína a Lukova a manželky Vald-

štejna. Poplenili biskupské statky Hranice, Kelč a v říjnu spojivše se s Uhry, dobyli Příbora, Frýdku i Místku. Pak vrátili se Valaši do svých dědin a pasek.

Rok 1622. minul klidně, ale v letech následujících bouřili se znovu. Následkem útisků, ponoukání nepřátel královych a též snad z touhy po boji, vzbouřili se Valaši později ještě několikráte, zvláště Vsacané, až konečně přísnými tresty utišeni byli.

Administratura 1620—1630. Dětřich, jenž se zúčastnil povstání proti králi se synovcem Bernardem a pak po bitvě na Bílé hoře utekl ke knížeti sedmihradskému Bethlenu Gaborovi, pozbyl jako jiní odbojníci všeho svého statku. Když zemřel, marně se jediná dcera jeho statku otcova domáhala. Po dobu tu spravoval jako administrator Meziříčí a Rožnov Baltazar z Žerotína, mladší syn Jana Viléma.

Po mnohé při dostal konečně statky Baltazar, když složil do dvorní pokladnice určitý poplatek.

Baltazar z Žerotína (1630—1659) byl pán velmi vzdělaný a mocnému kardinálu olomuckému Dietrichštejnovi zvláště milý, poněvadž byl prvý z pánů moravských, který po bitvě na Bílé hoře přistoupil k víře katolické. Proto dostalo se mu mnohých vyznamenání. Byl císařským radou, komorníkem a r. 1643 nejvyšším sudím markrabství moravského.

Náležel mu též Přerov. Psal se pánem na Meziříčí, Rožnově, Kujavách a na hradě Přerově.

Na statcích svých utrpěl od Švédů mnoho škod. Za něho asi Rožnov nebyl ušetřen svízelů 30leté války. R. 1648 vypálen jimi též zámek jeho v Meziříčí.

Aby zhojil rány kraji tomu válkou zasazené, udělil zchudlým poddaným Lhoty při skládání vrchnostenských platů, propůjčil jim své sýpky na uschování sirotčího obilí, z něhož rolníkům pak na jaře bylo obilí půjčováno.

V kraji rožnovském rozšířil Horní a Prostřední Bečvu, jež s Dolní Bečvou původně společným jménem „Bečvice“ se nazývaly. Podobně jim založeno bylo i Hutisko Gruntovní registra obdržely některé osady na Rožnovsku, z nichž se zachovala pro obce Bystřici a Solánec.

R. 1657 fojti a purkmistři panství Rožnovského žalovali vrchnosti na nesvědomitého kontribučního Emiliana Špaldholca (Arch. 3. a), r. 1659 městečko Rožnov stěžovalo si na sedláky,

že bez svolení vrchnosti víno, pivo a kořalku šenkují na újmu městečka (Arch. 4.).

Za Baltazara zřízen byl proti loupežníkům z domáciho obyvatelstva sbor portášů či fortášů. Již r. 1640 bylo 100 Valachů portáši jmenováno.

Při smrti své zanechal Baltazar tři syny, kteří se o zboží otcovské tak rozdělili, že Bernard Ferdinand obdržel Meziříčí a Rožnov, František Ludvík dostal Přerov a třetímu bratru Karlu Jindřichovi vyplatili oba 19.991 zl.

Bernard Ferdinand (1660—1694), pán z Meziříčí, v Rožnově, na Léšné a Hustopeči, byl pán šlechetný a hospodárný. Koupil v Zašové statek rytířský od vdovy ze Schätzlů, jejž změnil za dvůr, založil dvory na Hutisku a v Zubří a rozšířil dědiny Dolní, Prostřední a Horní Bečvu vykácením rozsáhlých lesův. Město Meziříčí propustil r. 1672 z poddanosti.

R. 1663 byl Rožnov vypálen a vydrancován od Turků.

Městečku Rožnovu vydal brzy po svém nastoupení nové zřízení r. 1661.

Téhož roku povolil Bernard, aby si směl Rožnov vypůjčiti 50 tolarů širokých; patrno, jak byl válkami ochuzen.

Měšťané rožnovští šenkovali vedle piva i víno, jak patrno ze shora udaného zřízení (9. punkt); ale Bernard žádal měšťany, aby mu ve městě nálev vína popustili. Obec r. 1669 prosila vrchnost, by tak učiniti nemusila, a prosba byla oslyšána. R. 1692 podali mu Rožnované memorandum, v němž ho žádali o navrácení vypůjčených peněz a osvobození od břemen při honbě atd. Prosbu o zmírnění břemen podaly též obce Horní Bečva, Solánec a Bystřička (Arch. 10.).

R. 1683 vydal Bernard nařízení, by šenkýři rožnovští, jichž bylo 30, jen po šesti po čas frejunku (trhu) šenkovali.

Za něho Rožnov r. 1660 obdržel od cís. Leopolda I. právo na čtyři výroční trhy.

Aby byl lepší pořádek a přehled na panství, založil r. 1676 urbář panství Meziříčského i Rožnovského. Z urbáře patrno, že roku toho bylo v Rožnově 40 gruntovníků a 46 domkařův; na celém panství Rožnovském poznačeno 10 osad, v nichž

bylo 9 fojtů (v Rožnově již nebyl fojt dědičný, ale volený rychtář), 153 gruntů a 410 chalupníků.[1])

Valaši, strážcové hranic. Za Bernarda r. 1663 odbojní Maďaři s Turky a Tatary vedli válku s císařem Leopoldem I. a činili nájezdy též na Moravu. K obraně země ustanovili se moravští stavové na tom, aby z každého 10. lánu jeden muž pěší a bude-li třeba ze 3 lánů jeden mušketýr a 15 z lánů jezdec ozbrojený do boje šel.

V této době všeobecného postrachu osvědčili se Valaši srdnatými obhájci vlasti. Opouštěli rodinný krb, aby věnovali páže své vlasti a císaři, aby smyli vinu, již se kdysi dopustili jako spojenci Švédů. Vypravili se na hranice uherské, činili tam záseky a obsadili průsmyky. Vsacané chránili hranic při svém panství a Valaši z Rožnovska východní části hranic, kde nyní Karlovice jsou. Nepřátelé poplenili Brumov, Klobouky a Vsetín a dále netáhli.

Když připravovala se v Uhrách okolo r. 1680 nová revoluce, usnesl se sněm moravský obsaditi hranice slovácké a valašské. Hradby a náspy na hranicích stavěli najatí Valaši, ustanoveni hlídači a nařízeno, by příchod nepřítele oznamován byl výstražnými ohni na kopcích, mezi nimi i Radhošť u Rožnova byl určen. K podpoře vojska, jež mělo hranic hlídati, najato 400 Valachů a upotřebeno zvláště k tomu portášů. Celkem bylo 2000 Valachů zbraní opatřeno.

R. 1680 povstalci uherští zase pustošili Valašsko, zapálili Brumov, Klobouky, Frenštát a zajížděli až k Místku a Frýdku. V červenci t. r. velitel hranic moravských hrabě Arnošt Rüdiger ze Starhemberka vida, že je při hranicích ještě málo branců, svolal věrné Valachy do zbraně. Ke střežení přechodů Trojačky, Javorníků a průsmyku Lyského byli ze Vsacka, Meziříčska i Hukvald najaty dvě kumpanije valašské. Když byli Turci r. 1683 u Vídně poraženi, vtrhli zase na zpáteční cestě s houfy tatarskými a uherskými na Valašsko a přitáhli ku Vsetínu, který zpustošili, vnikli do Frenštátu, který spálili, chtěli táhnouti k Jičínu, ale před moravsko-slezskou zemskou obranou couvli do Uher. To byl poslední vpád Turků na Moravu.

[1]) Urbarium uloženo je ve Vlasten. Museu v Olomouci a s ním několik důležitých listin o robotě a vrchnostenských dávkách.

Bernard Ferdinand byl dvakráte ženat. První jeho manželka byla rozená Žerotínka na Hustopeči, druhá pak Františka Eleonora Podstatská z Prusinovic. S oběma měl 10 dětí (4 syny a 6 dcer), které až na jednu dceru záhy zemřely. Jediné dceři Elišce Sidonii, provdané za hraběte Röderna, poručil čtvrtinu své pozůstalosti. Vše ostatní kromě Hustopeč a Lešné odkázal strýci svému Maxmiliánu Antonínovi, pánu na Vizenberce a Drahanovicích, a substituoval mu druhého strýce Sigfrida Erdmanna z Žerotína na Falkenberce ve Slezsku. Na vystavění rožnovského kostela poručil 1000 zl.

Bernardem Ferdinandem vymřela větev meziříčská a nastoupila vizenberská a falkenberská.

Léno Meziříčí, kterého odkázati nemohl, vráceno biskupství olomuckému; tak opět léno a svobodný statek meziříčský (Rožnov a Krasno) — jak původně bývalo — odděleny byly.[1])

Větve vizenberská a falkenberská.
(1694—1779.)

Maxmilián Antonín (1694—1706), pán na Vizenberce a Drahonovicích, byl od císaře Josefa I. povýšen do stavu hraběcího. Měl za manželku Marii Annu Antonii roz., Šebířovnu z Chobyně. R. 1706 koupil také manství Meziříčské a tak na krátkou dobu zase spojil obě panství. Na stavbu rožnovského chrámu daroval též 1000 zl. a potvrdil řád cechovní r. 1699. Rožnov dal si svá privileje (trhy) císařem Josefem I. též potvrditi.

Za něho a za hraběte Mikuláše Illésházyho obnovena byla pře od dávných časů (1515) se vlekoucí o hranice moravskouherské, které ustáleny nebyly. Komise z r. 1698 přiřkla Uhrům spolupastvu od vrchu Javorníka až k řece Bečvě, do území nynějších Karlovic a Hrozenkova. S tím ovšem majetníci panství Vsetínského a Rožnovského spokojeni nebyli. Pře vlekla se dále, až r. 1736 z rozkazu císaře Karla VI. hranice ustanoveny po hřbetech Javorníků, jak tomu jest nyní. (Viz Karlovice.)

[1]) Bayer, Rožnov, 72—77; Domluvil, Meziříčí, 74—142; Václavek. Vsetín 2. vyd., 80—83, 111—113; Volný, Mähren, I., 300, 301; R. Dvořák. Dějiny, 489, 490, 525, 659, 660, 668, 671; Domluvil, Obrazy, V.; Archiv rožnov. č. 3a, 4, 5, 6, 7, 9—14; Kramoliš, Správa obce Rož. v 17. a 18. stol.; Sborník Musej. čis. 5 a 6 str. 30.

R. 1706 Kurucové činili nájezdy na Moravu. K lepšímu zabezpečení hranic stavové najali 445 zemských husarů čili portášů, jimž císař Josef reskriptem (14. května) zajistil, že nebudou nikdy přibíráni do řadových služeb vojenských, ale zůstanou strážci hranic.

Maxmilián neměl mužských potomků; proto v závěti své určil, aby po něm následovala Žerotínská větev na Falkenberce sedící.

Když dne 29. března 1706 zemřel, převzal svobodné panství meziříčské (Rožnov a Krasno) Karel Jindřich z Žerotína větve falkenberské. Manství Meziříčí přešlo s vůlí biskupa olomuckého na mladšího bratra Maxmiliána Jana Joachima, jenž byl pánem na Losíně a jenž později též Bludov, původní sídlo Žerotínů, koupil. Jeho potomci drží podnes bývalý lenní statek Meziříčí. Manský tento statek již jen jednou spojen byl se svobodným statkem Meziříčím.

Svobodný statek Meziříčský slul původně statek Rožnovský a Krasenský a po spojení obou jen Rožnovský, ale co se páni z hradu rožnovského odstěhovali a v novém zámku Meziříčí Vilémem z Žerotína vystavěném usadili, počal se i název panství měniti. Místo panství Rožnovské a Krasenské psalo se svobodné panství Meziříčské na rozdíl od lenního panství téhož jména.

Karel Jindřich (1706—1716), syn Sigfrida Erdmanna z Žerotína, pána na Falkenberce ve Slezsku, byl plukovníkem u kyrysníků. Nebyl předkům našim nakloněn jako předchůdcové jeho a hleděl si jen svého prospěchu. Bernard ze Žerotína slíbil r. 1576, že ani on ani budoucí erbové na panství Meziříčském a Rožnovském pivovaru stavěti nedají, ale Karel r. 1712 kázal vystavěti v Rožnově pivovar nečekaje, jak soud mezi ním a Meziříčany o záležitost tu povstalou, rozhodne. Poněvadž Meziříčané práva toho mezi ostatními výsadami r. 1672 a 1704 znovu stvrzenými neměli, skončila pře ve prospěch Karla Jindřicha.

Téhož roku vystavěl železné hutě v Zubří, které trvaly jen do r. 1755, a palírnu v Krasně.

Při hranicích uherských založil novou ves, kterou nazval podle jména svého Karlovicemi. Též zrušil právo spolu-

pasení Uhrů na svém panství a vedl o to s Uhry při, která až po jeho smrti skončena byla r. 1736. Podobně vedl při o hranice s panstvím Vsetínským a spálil domy vystavěné od hraběte Mikuláše Illéshazyho na svých pozemcích. Spor ukončen až r. 1774.[1]) V Zašové r. 1714 počal stavěti svým nákladem nynější kostel na místě starého dřevěného kostela.

Nemaje dědiců, jmenoval v poslední vůli bratra Františka Ludvíka hlavním svým dědicem s tou výjimkou, aby statky moravské a slezské povýšil na majorát a substituoval mu větev žerotínsko-falkenberskou ve Slezsku.

František Ludvík (1716—1731) byl císařským radou a hejtmanem kraje opolsko-frankenberského. R. 1722 založil trinitárský klášter v Zašové, rozšířil zámek v Meziříčí o jedno poschodí a 2 křídla, založil při něm velikou zahradu a dostavěl kostel v Zašové. Stavbami se tak zadlužil, že po smrti jeho příjem z panství sotva úroky z dluhů hradil.

Za něho ukončen byl spor s Meziříčany o vystavování piva. František Ludvík vzdal se nálevu piva svého ve městě, svolil, by Meziříčtí též pivo do Krasna vystavovali, a za to mohl vařiti pivo ve svém pivovaru pro Rožnov a osady na svém panství.

Poddaným Rožnovským a dědin dovolil r. 1720 bráti dřevo k stavění z lesů panských. R. 1726 vydána byla pro panství Rožnovské mýtní tabule, v níž poznačeno, kolik z fůry a ze zboží mýtného platiti se má. Tak z přikrytého vozu sukna 12 českých, z fůry vlny 10 čes., z vola, z krávy 2 kr., z koně 1 český.

Před smrtí svou za dědice jmenoval své nezletilé tři syny: Františka, Michala a Josefa s výjimkou, aby statky Falkenberk a Tylovice ve Slezsku zůstaly nerozdílny a aby se každé z jeho tří dcer Johaně, Marianě a Luise vyplatilo 10.000 zl.

Poručnicí nezletilých dětí byla matka jejich Louisa Karolina, jak z četných její podpisů patrno. Zdá se, že přidáni jí byli spoluporučníci. Ale podivno, že již r. 1731 některé listiny podpisovali starší synové Michal a František. Z dědiců zemřel nejdříve Josef a dle narovnání dne 31. prosince 1748 učiněného převzal starší bratr František statky Rožnov, Meziříčí a Krasno, jež byly spravovány až do r. 1743 poručníky, a Michal Tylovice a Falkenberk ve Slezsku.

[1]) Více o tom sděleno při Mal. Karlovicích.

Správa nezletilých dědiců (1731—43) byla tvrdá k poddaným. Když rožnovská obec r. 1736 žádala vrchnost, aby propuštěn byl nájemce panského šenku žid, dostala v odpověď, že vrchnosti předpisovati nemohou, má-li se v Rožnově pod panským kontraktem a ročním platem žid zdržovati čili nic (Arch. 22.).

Valaši v době té znovu osvědčili věrnost svou. Když po smrti Karla VI. Bedřich král pruský z dychtivosti po nabytí nových zemí r. 1742 vtrhl do zemí našich, povoláni byli portáši do zbraně. A skutečně podařilo se Valachům pobíti v Napajedlích na 300 pruských vojáků a též jinde hrdinstvím se vyznamenali.

Spoluvláda Františka a Michala (1743—1748) a **vzbouření poddaných.** Dědici převzali správu zboží a potlačil povstání poddaných vesnických, kteří se r. **1746** vzbouřili, poněvadž byli za vlády poručníků od úředníků utiskováni a novými břemeny obtíženi. Na vzbouření se poddaní dávno připravovali; Rožnované byli jejich vůdci a vybírali tajně příspěvky na povstání. Pokladníkem byl Ant. Bajer z Rožnova. Ale spiknutí se vyzradilo.

Dne 6. února 1746 obklíčilo Rožnov 100 pěších, několik jezdců a 30 portášů a zajali 21 měšťanů, předních to sosnovatelů spiknutí. Ze zajatých 5 uteklo a 16 odvedeno bylo na Špilberk do Brna. Z nich 6 zemřelo ve vězení a 5 asi též uteklo nebo bylo propuštěno, neboť 11. dubna 1751 dle účtů vězeňských jen 5 mužů ze vzbouřených bylo ve vězení.

Konečný rozsudek vynesen nad nimi teprve r. 1755. Hlavní původcové byli vyhnáni do Uher do Rábu, kde musili stavěti pevnost a statek jejich prodán.

Ale zajetím měšťanů rožnovských a předních strůjců spiknutí nebylo vzbouření zmařeno. Několik set Valachů přisahalo, že nebudou robotovati, dokud se jim neuleví a vzbouřili se.

Na srocené poddané, kteří 8 března s rýči a holemi u Zašové se shromáždili, posláno bylo vojsko, které na 300 osob zajalo a do zámku odvedlo. Na to podaly všechny dědiny žádost vrchnosti za snížení robot a zastavily práci panskou i poplatky. Horní dědiny na panství Rožnovském podaly jeden památný spis, dědiny dolní na Meziříčsku druhý.

Když poddaní ani po dobrém ani po zlém na práci panskou jíti nechtěli, ani poplatků neodváděli, poslal královský krajský úřad kraje Přerovského všem poddaným panství Rožnovského

list, aby od vzbouření upustili, roboty a jiné povinnosti konali, že do 14 dnů vrchnost poměry jejich upraví a zlepší. A když se to od vrchnosti částečně, ač v míře nepatrné, stalo, od vzpoury upustili, čímž povstání ukončeno.

František Josef (1748—1756) následkem porovnání s bratrem svým převzal Rožnov a Meziříčí. Pokračoval ve stavbě zámku, který teprve nástupce jeho dokončil. V Krasně vystavěl místo starého, sešlého dvora nový a nedaleko něho dům pro úřednictvo na místě, kde nyní je krasenský zámek. Pod Zubřím na místě zašlých hamer zřídil mlýn a valchu.

Za něho městečko Rožnov obdrželo od Marie Teresie ke dvěma trhům výročním ještě dva po sv. Anně a před Hromicemi. Dědiny panství Rožnovského žádaly, aby je osvobodil, by na mušketyry zámecké a za nepitou kořalku peněz platiti nemuseli, odvolávajíce se na patenty vojenské z r. 1748 a robotní 1738.

František Josef zůstal do smrti svoboden.

Michal, (1756—1779) bratr, stal se jeho dědicem. Vystavěl na Hradisku u Rožnova dvůr a v Rožnově papírnu a ukončil dlouholetou při o hranice s panstvím Vsetínským. Dokončil stavbu zámku v Meziříčí a kaple při ní a zřídil u zámku květnici. Byl pečlivým hospodářem a sám účty prohlížel. Za něho byla r. 1760 veliká povodeň.

Zemřel bezdětek; jím vymřela větev falkenbersko-meziříčská a následovala v panství větev druhá.

Větev vizenbersko-losinská.

(1779—1815.)

Ludvík Antonín z Žerotína (1779—1808), svob. pán z Lilgenavy, zdědil svobodný statek meziříčský. Poněvadž náležely mu ze statků otcových Losín a léno Meziříčí, byl tedy svobodný a manský (lenní) statek Meziříčský opět v držení jednoho pána.

Ludvík Antonín byl c. k. komořím a přísedícím zem. soudu.

Správu statků jeho na Rožnovsku zastávali valašští vojvodové. V Rožnově byl té doby vojvodou Baltazar Kramoliš v čís. 118. Když r. 1780 císař Josef II., ubíraje se na Rus, kraj valašský navštívil, byl průvodčím jeho na Rožnovsku vojvoda valašský B. Kramoliš. Po smrti hraběte ředitel panství

Drobník odebral jim správu statku a sám ji vedl. (Škol. kron. list. 5.)

Za hr. Ludvíka ustanoven byl r. 1799 řád šenkovní mezi 31 šenkovními měšťany v Rožnově, kdy který a v jakém pořádku o výročním trhu šenkovati mají.

Obr. 29.
Znak pánů Vchynských (Kynských).

R. 1802 prodal hr. Ludvík Losín dědicům knížete z Lichtenštejna. Zemřel r. 1808. Ač byl dvakráte ženat, s Karlou Podstatskou a M. Teresií Schrattenbachovou, neměl dědiců mužských, než toliko 3 dcery: Josefu, provdanou lantkraběnku z Fürstenberka, Marii Annu, prov. hraběnku Pražmovu a Teresii, prov. hraběnku z Esterhazy. Poručil tedy panství allodium Meziříčské čili panství Rožnovské s Krasnem dceři Josefě a dětem ostatní chdvou již zemřelých dcer na tři díly. Léno Meziříčské přešlo pak na bratra jeho Josefa Karla, pána na Prusích ve Slezsku, na Bludově a Chromči na Moravě. Tak byly oba statky opět od sebe odděleny.

Josefa, lantkraběnka z Fürstenberka, roz. ze Žerotína, převzala 23. listopadu 1812 alodní panství, ale již 7. února 1815 na radu svého ředitele statků Josefa Drobníka prodala je i se zámkem Františkovi de Paula Jos. Kynskému ze Vchynic a Tetova za 850.000 zl.[1]) (Obr. 29.)

Rožnov za hrabat Kynských.
(1815—1899.)

František hrabě Kynský (1815—1823) byl c. k. majorem a rytířem řádu M. Teresie. Průchod meziř. zámkem na hřbitov byl za něho zavřen. V době jeho vystavěna důkladná silnice z Krasna do Karlovic přes 20 km dlouhá, která nákladem

[1]) Domluvil, Meziříčí 143—168; Bayer, Rožnov, 77—80; Volný Mähren, I., 301, 302; Dvořák, Dějiny, 726, 758, 901; Václavek, Vsetín, 47, 54; Václavek, Hejtmanství, 44; Archiv města Rožnova č. 19, 22, 57, 62, 73, 76, 77; Vlast. mus. a Ol., listiny z r. 1746, 1750, Škol. kron. Rož., list 5.

vrchnosti a poddaných (robotou) po 8 let se stavěla a r. 1827 dokončena byla.

R. 1819 žádala vrchnost, by jí městečko Rožnov do správy odevzdalo gruntovní knihy. Proti tomu obec se ohradila, ale knihy jí (počtem 14) mocí odňaty a do kanceláře v Krasně odvezeny. Někteří měšťané, kteří knih hájili a je na čas úředníkům vyrvali, byli odsouzení k vězení. Z toho vzešel soud mezi Rožnovem a vrchností, který se po 4 letech skončil tím, že vrchnost musila gruntovní knihy městečku r. 1824 zase vrátiti. Při tom se snad některé starší knihy ztratily.

Hrabě František zemřel 17. listop. 1823.

Spolumajetníci Kynští (1823—1853). Hrabě František odkázal před svou smrtí panství 5 nezletilým dětem: Dominikovi (nar. 1810), Rudolfovi (1815), Eugenovi (1818), Marii Anně a Františce, kteří statek společně drželi až do r. 1853. Napřed spravovali za jejich nedospělosti panství poručníci.

Za spolumajitelů těch padla robota i vrchnostenské úřady. Vrchní rožnovský Stöger lítostí onemocněl a zemřel, když o tom jistou správu uslyšel.

Eugen hrabě Kynský (1853—1879) vyplativ bratry i sestry své stal se sám majetníkem panství. Zámek v Meziříčí prodal státu, z něhož r. 1855 zřízena byla ženská trestnice a bývalý dům úřední v Krasně upravil v nynější zámek, zřídil u něho velkou zahradu a přesídlil se do Krasna.

R. 1867 chtěl se mocí státi zemským poslancem za města valašská, ale zvolen byl český kandidát Horecký. Podobně padl němec. kandidát za venkovské obce jím protežovaný a zvolen občan rožnovský Mich. Jurajda.

Rudolf hrabě Kynský (1879—1899) stal se po smrti otcově majetníkem panství. Vzal si za manželku hraběnku Alžbětu Vlčkovnu ze starožitného rodu polského ve Slezsku usedlého. Nehospodařil šťastně. R. 1888 prodal skelné hutě v Krasně a ve Vel. Karlovicích nájemci hutí karlovských Šal. Reichovi, r. 1892 prodal mu též část panství Rožnovského a statek v Karlovicích za 580.000 zl. R. 1898 prodal pak všechno panství Rožnovské čili allodium Meziříčské baronovi Arminu Popprovi z Podhradů za 7,200.000 K. (Kromě toho dostává hrabě od nového majetníka 60.000 K ročně a 600 metrů dřeva s dovozem do Krasna.)

Armin baron Popper hned po převzetí statku rozšířil na Hamrech parní pilu, zřídil velkou parní pilu na Prostř. Bečvě, poráží rozsáhlé lesy panství Rožnovského a statisíce kmenů ročně dílem rozřeže na svých pilách, dílem odváží do Ratibora do továrny na celuloid, s níž smlouvu učinil. Pěkné lesy kraje toho brzy zaniknou.[1])

5. Sídla panská.

Hrad Rožnov na Hradisku čili Zámčisku.

Na jz. straně Rožnova zdvihá se homolovitý kopec nad řekou Bečvou, jenž se hned zakladateli Rožnova, biskupu Brunovi, líbil, poněvadž na něm mohl státi dobrý a pro bezpečnost okolí nutný hrad. Biskup záměnou dědiny Člup stal se majitelem osady Zubří a tím i vrchu toho. Není jisto, jestli již on hrad na kopci postavil, ale r. 1310 hrad tam již stál a slul hrad Rožnov neb hrad nad Rožnovem.

Již Jan z Kravař (1348—1368) psával se pánem na Jičíně a na Rožnově, ač na hradě nesídlel, leda když na hon do lesů tamních docházel. Ale již na konci 14. a v 15. stol. sídlívali tam kratší neb delší dobu majetníci Rožnovského panství, jak patrno z listiny, která za Voka ze Sovince r. 1442 psána a dána byla na hradě Rožnově, a četných jiných pozdějších listin.

Poddaní z okolí musili konati na hradě Rožnovském hlásky (stráž a hlášení nebezpečí) a později místo hlásek odváděti z gruntu poplatek 2 groše ročně, jak poznačeno v urbáři z r. 1676.

Poslední sídlel na hradě Jaroslav ze Šellenberka, jenž r. 1534 prodal panství i s hradem Janovi z Pernštýna, jenž přebýval na hradě Helštýně a hrad Rožnovský zanedbával. Poněvadž hrad byl opuštěn, zmocnili se ho loupežníci, usadili se v něm a přepadávali odtud okolní vesnice. Snad bylo tam 250 lupičů. Konečně byl hrad z rozkazu krále Ferdinanda I. pro zjednání pokoje a bezpečnosti v okolí r. 1539 z větší části rozbořen a hradeb zbaven nákladem 130 zl. Starý zemský hejtman Jan Kuna z Kunštátu, dnou jsa sklíčen nemohl sám se do třemene postaviti, i nařídil tedy pánům Pavlovi z Žerotína na Buchlově a Václavu z Ludanic, aby tuto spřež zničili. Shro-

[1]) Volný, Mähren, I., 302; Bayer, Rožnov, 80; Domluvil, Meziříčí, 170, 171; Tkadlec, Památ. kniha; Škol. kron. v Karlovicích.

máždivše své čety, vypravili se proti hradu. Lupiči zavčas opustili s lupem hrad a ponechali stavovskému vojsku jen prázdné zdi, které pak byly pobořeny. Ale ještě do smrti Baltazara z Žerotína (1659) konávaly se zde pravidelně roční posudky, při nichž Bernard přítomen býval, ale pak opuštěný a pobořený hrad pomalu se rozpadával.

Trosky hradu jsou dosud zachovány, i valy hrad obklopující dobře znáti. Do nedávna patrny byly i pernice a střílny.

Když o deset let později vystavěl v Meziříčí zámek Vilém z Žerotína, usadili se majetníci panství v něm a sídleli tam až do r. 1855, kdy byl zámek prodán státu a ve trestnici proměněn.

Místo zřícenin hradu Rožnova uvádí se v nejstarší grunt. knize rožnovské jmény: Hrad, Zámek, Hradisko, Zámčisko.

Zdálo by se, že v polovici XVI. stol. zřízena kousek pod hradem živnost (grunt), snad tam, kde je nyní pansky dvůr, jak patrno z knihy: „Leta P. 1557 stal se jest kup mezi Hrkodajem z Tylovic a Petříkem z předhradí (l. 14.). R. 1571 zaznačen kup gruntu na Hradisku od Peterkové za 100 zl. (l. 62.).“ Ale poněvadž další kupy z r. 1571 a 1587 jmenují živnost od Hradu a od Zámčiska (l. 45., 151.), byl grunt bezpochyby pod hradem na pravém břehu Bečvy.

Michal z Žerotína (1756—1779) vystavěl na Hradisku veliký dvůr, ale ne na vrcholu kopce, nýbrž na boku jeho, na místě starého, o němž již r. 1647 zmínka se děje. Ve dvoře chovaly se původně panské ovce, později zaveden i chov hovězího dobytka; nyní je dvůr s polnostmi v nájmu. Tisíce ovocných stromů vysázeno je podél všech cest a kolem rolí a luk. Jen ke dvoru táhnou se 4 řady ovocných stromů a pátá řada kaštanů.

Hradíšťko. (Hradiště.)

Vedle hradu Rožnova stál na protější straně města (na sev.) menší hrádek na místě, kde nyní se říká na Hradíšťku.

Z rovinky, která na pravém břehu Bečvy se rozkládá, vystupuje kopeček, nyní Skalka řečený. Na něm, bezpochyby ještě před založením hradu Rožnova, stál hrádek nebo tvrz. Kdy zanikl, není známo, jen název místa zachovává památku na něj. Vrch slul Hradíšťko Ale když později se pod ním a vedle na svahu vystavělo několik chalup, přenesl se název Hradíšťko na

ně a vrchu, že byl skalnatý. dali jméno Skalka, jak bylo tehdy v obyčeji. Dodnes jsou v blízkosti města Majerkova, Bílova a Vokáčova Skalka.

Chalupy na úbočí bývalého Hradíšťka mají dosud název „na Hradíšťku".[1])

6. Poddanské poměry.

Lid byl nevolníkem a půda nebyla jeho. Hned při nastoupení hospodářství, ať si je koupil od cizího neb od otce, musil nový hospodář složiti vrchnosti desátý díl z kupní ceny, kteryžto plat slul auffank a později v 18. století laudemium. Jen když někdo byl přinucen grunt osaditi, nebo byl-li statek požárem zpustošen, bývato „laudemium" odpuštěno.

Auffank byl prvním znakem závislosti rolníkovy na pánovi; druhým byla robota a pak rozličné dávky.

Město Meziříčí dostalo hned za Bernarda ze Žerotína různé výsady. O Rožnovu není známo, jaké privileje dostal, ale že je měl, patrno z toho, že na důkaz „vděčnosti a lásky" musil vrchnosti darovati vinné šenky a měšťané směli jen 8 dní před a 8 dní po frejunku víno nalévati, zaplativše z každé bečky vrchnosti 3 rýnské čili z každého vědra 18 kr.

Rožnované žádali Ber. Ferdinanda z Žerotína pamětním spisem (Memorialem) o ulehčení (Arch. Rož. 9.) následující: 1. Aby směli sami kontribuci vybírati; 2. aby vinné šenky jim byly vráceny; 3. aby nemusili pro vrchnost chovati (pásti) jalovice; 4. aby ušetřeni byli od posílání fůr — i třikrát za týden — pro úředníky; 5. předení příze aby sníženo bylo na dřívější míru: usedlí 3 lokte, chalupníci 2, podloudníci (hořeři) 1 loket; 6. aby osvobozeni byli od bílení plátna, které dříve nekonávali.

V odpovědi dána úleva nepatrná.

Dle urbáře z r. 1676 gruntovníci městečka dle velikosti pozemků odváděli vrchnosti: platu gruntovního o sv. Jiří, o Václavě pokaždé průměrně 3 groše (1 až 5); robotního platu o sv. Janě a vánocích všichni stejně 6 gr.

[1]) Cod. dipl. Mor. III., 403; Volný, Mähren, I., 300; Bayer, Rožnov, 70, 72; Domluvil, Meziříčí, 54; Urbarium 1676; Regist. grunt. Rož. I., list 14, 62, 151, 45.

$^1/_2$ den.; za hlásky (místo hlášení na hradě zaniklém) též v ten čas po každé 1 groš; za jedli panskou, kterou si mohli vziti na šindel, 3 groše. Kromě toho všichni stejně odváděli: 2 slepice pastevné, t. j. za pasení dobytka, 1 nebo půl míry ovsa drevního (za dříví k topení) a 6 vajec.

Z celého městečka se ročně odvádělo: Platu gruntovního o sv. Jiří 3 rýn. 14 gr. 6 den.; za jedle panské o sv. Jiří 3 rýn. 21 gr.; za hlásky a robotu o sv. Janě 9 rýn. 7 gr. $3^1/_2$ den.; platu gruntovního o sv. Václavu 3 rýn. 14 gr. 6 den.; za hlásky a robotu o vánocích 9 rýn. 7 gr. $3^1/_2$ den.; ovsa dřevního 55 měřic; slepic pastevních 2 kopy a 1 kus; vajec 6 kop 50 kusů.

Ale když císař Leopold I. z r. 1680 nařídil některé ulehčení robot a jiných břemen, žádalo městečko Rožnov znovu Ber. Ferdinanda o slevení dávek. I dostalo se mu následujícího osvobození čili privilejí, která ve výtahu takto zní:

„Já Bernand Ferdinand pán ze Žerotína, dědičný pán na Meziříčí a Rožnově, jeho vysoce osvícené knížecí Milosti pána, pana biskupa olomouckého rada a soudce soudu manského atd. známo činíme: Plat z vina při frejunku vyšenkovaného (18 kr. z vědra) odpouštíme. K bílení plátna nemají více potahováni býti. Žádný usedlý z měšťanův, uličanův a pasekářů z obce rožnovské nemá více suchých hub, liskových ořechů ani kmínu vrchnosti dodávati. Jen hoteři a baby při městečku povinni budou tak činiti. Přediva přásti mají usedlí 4 lokte, chalupníci 3 lokte a hoteři (podloudníci) tak jak jindy (1 loket). Do mé a mé paní (Františky Eleonory) smrti povinna bude rožnovská obec deset kusů jalového hovězího dobytka každoročně přes léto přepásti a přes zimu náležitě přechovati. Po smrti naší nesmějí od žádného z erbů k tomu nuceni býti. Čehož na svědomí jsem tento list vlastní rukou podepsal a k němu pečeť svou přivěsiti dal a dožádal jsem se vysoce urozeného pána z Prusinovic, pána na Staré Vsi a Proskovicích, a urozeného statečného rytíře pana France Bojakovského z Knurova, na Malhoticích, že jsou se v tomto listu vedle mne podepsali a pečeti své přivěsiti dali, však sobě a erbům svým beze škody.

Jehož datum na zámku Mezřickém den památky Nového leta, od Narození Božího šestnástistého osmdesátého prvního (1681).

Bernard Ferdinand Pán z Zierotína. Michael Graf v. Zierotin (L. S.). — Karel Sebestian Podstatský pán z Prusinovic. Franc Josef Graf v. Zierotin (L. S.). — Franc Fridrich Bojanovský z Knurova (L. S.),"

Privilej ta byla znovu potvrzena cís. Josefem r. 1705 a Marií Teresií r. 1751.

Ještě r. 1824 dle gruntovní knihy V., fol. 163 odváděl: tříčtvrtělánik č. 126: gruntovního platu ročně 35 kr. 1 d.; robotního platu ročně 4 rýn. 23 kr.; za předivo ročně 6 kr.; slepic $1^1/_2$ kusu; vajec $4^1/_2$ kusu; ovsa 1 měř. 1 acht. $1^1/_9$ mírky; půllánik č. 119: gruntovního platu ročně 23 kr.; robotního platu ročně 2 rýn. 55 kr.; za předivo ročně 4 kr.; hrubopasečného ročně 25 kr.; slepice 1 kus; vajec 3 kusy; ovsa 6 acht.

Chalupník č. 246 odváděl robotního platu ročně 55 kr., gruntovního 1 rýn. 9 kr.[1])

7. Kostel a fara.

Dějiny kostela a náboženství.

Poněvadž biskup olomucký je zakladatelem Rožnova, lze se domnívati, že se snad současně postaral, aby v něm byl kostel, poněvadž osada byla hned dosti veliká, neboť již za 150 let od založení jmenuje se Rožnov r. 1411 městysem.

Dle nejstarších listin připomíná se tam fara teprve r. 1490, kdy byl farářem jakýsi kněz Jan.

Ale v té době se již na Rožnovsku přičiněním pana Lacka (I.) a jeho nástupců počalo šířiti učení Husovo.

Okolo r. 1450 zřídil v Meziříčí a v Krasně kněz Štěpán jednotu Českých bratří a odtud šířila se též do Rožnova. Více půdy jednota bratrská nabývala za pana Jana z Pernštýna, horlivého kališníka a za pánů z Žerotína, kteří k jednotě přistoupivše, horlivě ji podporovali. Bernard z Žerotína v letech 1560 dal Bratrům v Krasně dům k bohoslužbě a vedle druhý pro faráře a pomocníky.

---

[1]) Archiv m. Rož. čís. 9, 16; Urbarium 1676; Reg. grunt. V., fol, 163; Kramoliš, Poddan. poměry v Rož. v 17. stol. ve Sborníku č. 7 a 8; Kramoliš, Privilegia měst. Rož. ve Sborníku č. 9 a 10.

Za prvých pánů z Žerotína byli v Meziříčí faráři katoličtí a nekatoličtí a od r. 1570 do 1628 již se katoličtí faráři tam neuvádějí. Bratří opanovali město i kostel.

V době té i katolická fara v Rožnově přešla do rukou bratří, snad od r. 1556, neboť ještě r. 1548 byla v rukou katolíků Okolo r. 1576 jezdíval tam kněz bratrský z Meziříčí Matouš, jak patrno z následujícího zápisu: „Leta 1576 z výkazu J. M. pána, p. Bernarda z Žerotína a na Meziříčí, za urozeného pana Bartoloměje Barovinského, ty časy pana hejtmana na Meziříčí, a za mně kněze Matouše..., za úřadu purk. Vítka a poctivé rady jeho, že to J. M. pán ráčil poručiti, aby, když je kněz v Rožnově, co se dostane skrze almužnu boží k opravě kostela, ať každou neděli purkmistr s kostelníkem súčtuje penize knězovi po neděli, a kněz každou neděli aby sepsal, co dostane, a tak aby z těch peněz kostelních bez J. M. pána neb bez pana hejtmana žádnému peníze nepůjčovali ani nedávali, než co je potřeba vína koupiti k posluhování, a kněz aby útratu sepsal a to pod skutečným trestáním od J. M. pána. Též co se týče opravování kostela, to aby dali opraviti, útratu sepsali a počet aby z toho každého roku dělali a sice před J. M. panem hejtmanem" (Tom. I., 134).

Matouš, příjmím Mezřický, stal se později farářem v Rožnově a pak v Hustopeči.

Ale r. 1580 byl v Rožnově již stálý kněz bratrský Adam Říčanský, jehož dcera Barbora provdala se za rolníka Jakuba ze Zubří, jak svědčí smlouva v Registrech rožnovských zaznačená (I., 162). Svědkové byli při tom ctihodní kněží: Jiří Crucifer, farář v Meziříčí, Martin Brodský, farář ze Star. Jičína, Matouš Mezřický, farář z Hustopeče a Krištof Pacanovský, farář v Zašové. Okolí všechno mělo v době té nekatolické kněze, napřed bratrské, pak evangelické, neboť čeští bratří stali se později evangelíky, když vyznání jejich nebylo trpěno.

Jeden z nástupců Adama Říčanského, jehož jméno neznámo, vystavěl pro sebe a svoji dceru na pozemku obcí mu darovaném dům nedaleko farního dvora, který ještě r. 1690 zdejšími kostelníky obýván byl (Matrika děk. Mez. 1690).

Přičiněním jezovitů, jež známý Valdštejn, majetník Vsetína, na Valašsko povolal, konány byly po okolí misie na obrácení

nekatolíků. A když Dětřich z Žerotína, majetník panství Rož. a Mez., sám ke katolictví přistoupil, pozbyli evangelíci opory.

Když poslední farář evang. Jiří Třasnovský (1616—1622) byl z Meziříčí vypověděn, vrácena byla fara katolíkům. Současně byl snad i z Rožnova pastor vypověděn a fara rožnovská na lokalii pozměněna a přidělena na ten čas faráři ve Val. Meziříčí, kde od r. 1622 až do r. 1666 podřízena zůstala.

Avšak následkem vzdálené a obtížné cesty nemohli věřící v Rožnově a okolí ve víře náležitě býti vycvičeni a nekatolická paní Kunikunda z Žerotína evangelikům nadržovala. I počali se nekatolíci zase vzmáhati, tak že r. 1653 žádala konsistoř Kunikundu, by mistru sklárny z Rožnova Eliášovi zakázala podporovati odpadlictví, a kdyby sám nekatolickým zůstati chtěl, aby ho vykázala.

R. 1666 obnovena byla v Rožnově zase katolická fara a odloučena od meziříčské. Protestanté zmizeli z Rožnova téměř úplně. Až teprve začátkem 19. století, když nastala svoboda náboženská, některé rodiny z Hor. Pasek přestouply k protestantství.

Přifařené osady.

Po zřízení nové katolické fary 1666 přifařeny byly k faře rožnovské filiální kostely ve Veselí, Zašové a Zubří, později nově zřízené ještě fil. kostely na Hutisku, Hor. Bečvě, Karlovicích a Velké Bystřici.

Před r. 1782 přifařeno sem bylo 20 osad. Kromě shora jmenovaných 7 osad s fil. kostely přifařeny ještě tyto: Rožnov, Tylovice, Hážovice, Vigantice, Dolní a Prostřed. Bečva, Solánec, M. Bystřice, Vel. Lhota (nyní je tu evang. kostel), Mal. Lhota, Brňov, Střítež (nyní evang. kostel) a Vitče.

Nyní patří ke kostelu zdejšímu: Rožnov, Tylovice, Hážovice, Vigantice, Dol. Bečva. Vyňaty jsou některé vzdálené chalupy.

Patronem kostela byl ordinariát, od r. 1789 náboženský fond.

Popis kostela.

Starý kostel zasvěcený Všem Svatým byl dřevěný a stál již před r. 1490, kdy se ponejprve fara uvádí; r. 1517 měl jenom jeden oltář a byl pro rozsáhlou farnost velmi malý.

Nynější pěkný farní kostel téhož jména vystavěn byl v letech 1745—1749 nákladem 15 tisíc zlatých od obce, k čemuž přispěli Bernard a Maxmilian z Žerotína, každý po tisíci zlatých. Práci při stavbě konali občané zdarma. (Obr. 30.).

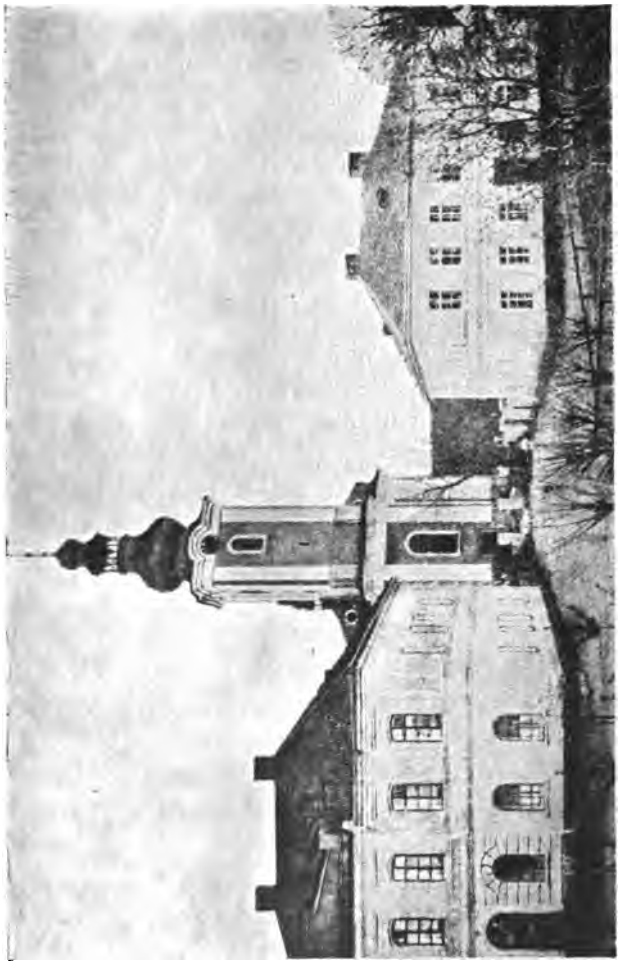

Obr. 30. Škola, kostel a fara v Rožnově.

Vysvěcen byl až r. 1764 dne 5. července.

Chrám rožnovský s vysokou souměrnou věží je nejúhlednějším ze všech kostelů na několik hodin cesty. Presbytář s lodí je 35 m ($18^1/_2$ sáhu) dlouhý, 14 m ($7^1/_2$ sáhu) široký a 15 m (8^0) vysoký. Nad hlavním vchodem vypíná se věž $7^1/_2$ m (4^0) široká

a 30 m (16⁰) vysoká, původně bílým plechem, nyní šindelem pokrytá, na níž od r. 1805 umístěny jsou hodiny. Nad presbytářem je malá věžka.

Oltáře. Hlavní dřevěný oltář je na kameném podstavci. Po stranách tabernákulu je cherub. Obraz všech svatých visí na zdi nad hlavním oltářem a je snad malován od Holanďana J. Schounianse (obr. 31), žáka slavného Rubensa. Nad ním v oblacích jsou Tři božské osoby v lidské velikosti. Po stranách obrazu jsou dva sloupy s koryntskými hlavicemi a nad nimi cherub s roztaženými perutěmi obrácen jsa k obrazu. Vedle sloupů na podstavcích jsou sochy našich sv. apoštolů Cyrila a Metoděje. Bočních oltářů bylo do r. 1890 pět.

Oprava kostela 1890 až 1892.

Po důkladné opravě provedené 1890 – 1892 zbyly jen 4 boční oltáře. Jsou šedomodře natřeny, červenomodře odstíněny a bohatě pozlaceny. Hlavní oltář též znovu pozlacen a polychromován. (Obr. 31.)

Kazatelna nová je slohu románského s kupolí a věžkou. V pěti polích jsou obrazy 4 evangelistů a v prostředním „Dobrý pastýř (na zlaté půdě. Zhotovil ji i prvé dva boční oltáře Robert Hahnel z Nov. Jičína.

Křtitelnice stará nahrazena jest novou menší ze slezského šedého mramoru. Příklop je dřevěný se soškou křtu P. Ježíše.

Varhany r. 1863 postavené byly opraveny. Mají 20 rejstříků a spojku; píšťal je 1055.

Vnitřek chrámu je vkusně vymalován. Malbu na stropě provedl Gustav Přeček starší ze Šternberka a na stěnách Gustav Přeček mladší z Olomouce.

Nad hlavním oltářem na stropě jsou 3 andělé představující tři božské ctnosti: víru, naději a lásku. Nad věčnou lampou je „Večeře Páně“ a kolem ní 4 evangelisté. V lodi chrámové je vymalováno Zvěstování Panny Marie“, „sv. Barbora“, „Narození Páně“ a „František Seraf.“; nad chórem je „Obětování P. Marie“.

Kostel nově vydlážděn, a to loď pískovcem a presbytář barevnými dlaždicemi. Lavice nové pořízeny, též z venku kostel oblíčen. Okna nahrazena novými barevnými.

Obr. 31. Hlavní oltář farního kostela v Rožnově.

Zvony zjednány 4. Vydávají harmonický trojzvuk. *c*, *a*, *c*, *e*. Největší Cyril a Metoděj váží 928 kg, nejmenší sv. František 142 kg. Byly ulity zvonařem Emilem Webrem v Brně a stály se zavěšením 3540 zl.[1])

Starý zvon velký koupili pro kostel na Hutisko, malý vzal zvonař na rozlití a umíráček visí nad čtyřmi novými.

Všechny posvěceny bisk. brněn. dr. Fr. Sal. Bauerem, rodákem nedalekého Hrachovce.

Oprava chrámu stála přes 10 tisíc zlatých.

Hřbitovy, sochy a kříže.

Stary hřbitov, jenž byl r. 1833 rozšířen, rozkládal se kolem kostela.

R. 1889 založen na Dolních Koutech nový hřbitov jen pro Rožnov; ostatní přifařené osady mají od téhož roku hřbitovy ve svých osadách. Vysvěcen byl na květnou neděli 30. března 1890. Následkem sporu o právo nad hřbitovem konány byly tu pohřby bez kněze po devět měsíců.

V kolonii Horních Pasekách je evangelický hřbitov r. 1858 vystavěný a vedle něho židovský r. 1897 zřízený.

Náhrobní kámen. Před hlavním oltářem byl veliký kámen, pod nímž pochován byl farář Ant. Hohn, za něhož kostel byl vystavěn.

Hrob farářův označen malou plotnou s nápisem: „Ossa † parochi Hohn“ a plotna přikryta dlaždicí.

Na náměstí stojí dvě sochy a byly původně kamenným zábradlím ohrazeny a lipami obsázeny. Sochu sv. Jana Nepomuckého dal r. 1722 vystavěti svým nákladem měšťan Václav Kvinta, sochu sv. Floriana postavila r. 1764 obec. Má nápis: „Te, Floriane sacer, poscit Rožnovia tota, has nostras semper ab igne fove!“

Křížů v obvodu obce je 12, z nichž důležitější jsou: Na starém hřbitově před kostelem je vysoký kamenný kříž, který r. 1788 postavil měšťan Michal Jurajda. Na Záhumní syn téhož

[1]) Nápisy na zvonech. I. „Díky sv. Cyrille a Methoději, Vám ať ústa kovu toho chválu pějí.“ II. „Ave Maria. Aere a † F. Ficker, parocho, per annos sedule collecto, has campanas ecclesia sibi comparavit. A. D. 1890.“ III. „Blahoslavený Jene a Klemente, orodujte za nás!“ IV. „Sv. Františku, oroduj za nás!“

postavil podobný vysoký kříž r. 1830. Velké kamenné kříže jsou ještě Porubského na Dol. Koutech proti hospodář. škole z r. 1772, pak Janíkův na Hradištku pod Skalkou a na novém hřbitově. Na Kozinci v Dol. Pasekách stojí železný kříž darovaný svobodným pánem Dercsenyim r. 1858 na poděkování za uzdravení bratrovo v Rožnově. Památný je též kříž Drápalův na Láni z r. 1818, nedaleko něhož se předvečer sv. Jana Křtitele rozněcuje oheň a metají hořící metly (hvězdy).

Fara a faráři.

Popis staré fary. Stará dřevěná fara vystavěná za prvého faráře Lattomusa, stála téměř na témž místě jako nynější, ale dvůr byl mnohem větší; stála obrácena ke kostelu. (Obr. 32.)

R. 1846 vystavěna nynější farní budova, na niž patron přispěl 3845 zl. c. m.; ostatní dali farníci.

Faráři. R. 1490 jmenuje se zde farářem Jan. V pozdějším století přešla fara do rukou Bratří. R. 1580 byl zde farářem kněz bratrský Adam Říčanský. Kolem r. 1620 byl odtud evang. farář vypověděn, fara proměněna v lokalii a přidělena do Meziříčí od 1622 do 1666. V čase tom spravovali ji faráři meziříčští.

R. 1666 stala se zase farou samostatnou.

Urban Fr. Lattomus (1666—82) byl po dlouhé přestávce zase prvý katol. farář. Po něm nejdéle působili a zásluh o farnost si získali: Jan Vavřík (1682—1707), Ant. Fr. Hohn (47—52), za něhož vystavěn nynější kostel a zřízena kuracie v Karlovicích. Napsal seznam beneficií farních. Karel Kail (71—95), za něhož zřízeny kuracie ve Vel. Bystřici a na Hor. Bečvě a filiálky ve Veselé, Zašové a Zubří staly se samostatnými, Ant. Staněk (1795—1842), rodák z Val. Meziříčí, který založil kroniku r. 1808 „Inventarium der Pfarrei Rožnau". Pro vysoké stáří měl od r. 1838 administratora. Zem. 14. června 1842 ve stáří 92 let. Frant. Granzer (43—62), za něhož vystavěna nynější fara. Frant. Ficker (62—82), učený pokrokový muž a spolubuditel národní, Josef Arnošt (1885—1904), jenž hned po vysvěcení 1864 do Rožnova přišel a mimo několik let, která byl farářem v Zašové, stále zde působil. Byl děkanem. Za něho

zřídily se ve farnosti 4 nové hřbitovy a provedena jeho přičiněním důkladná oprava chrámu v letech 1890—92. Na zřízení

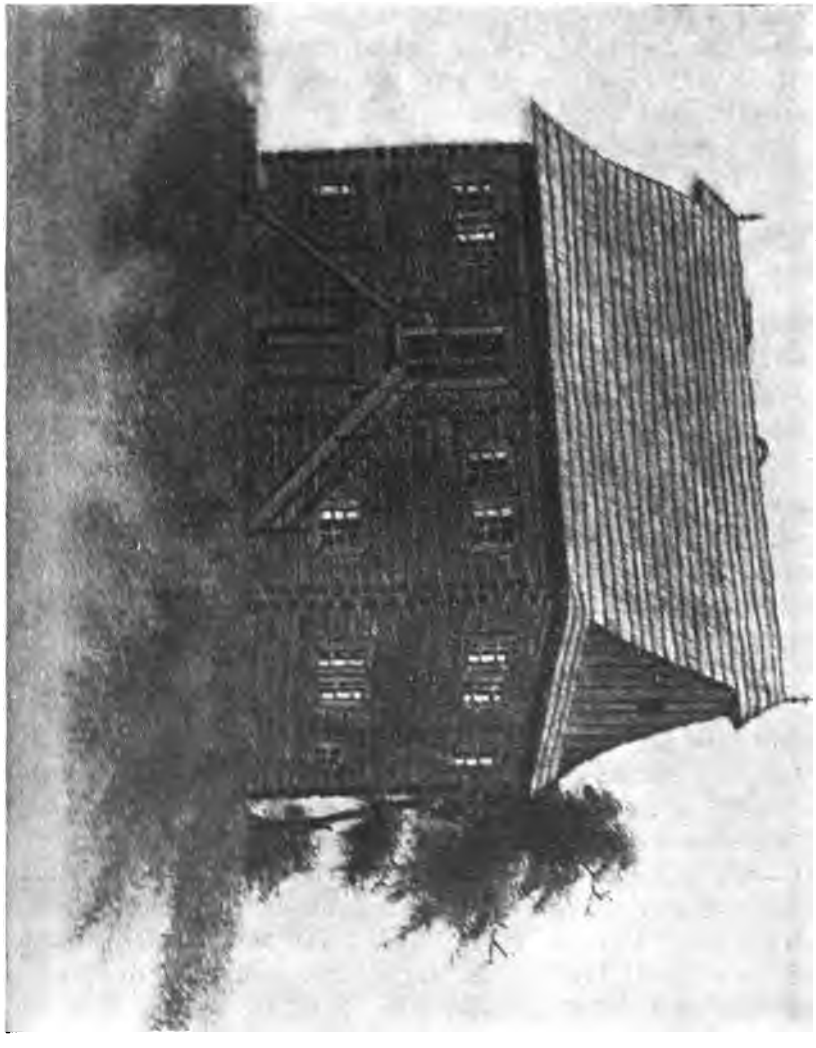

Obr. 32. Stará fara (před r. 1846) v Rožnově.

duchovní správy na Dol. Bečvě daroval 20 tisíc zlatých. Antonín Přibyl, jenž byl před r. 1880 kaplanem zdejším a účastníkem ruchu národního v době té, je zde od r. 1905 farářem.

Desátek, far. příjmy a nadace.

Desátku před r. 1782 odváděno bylo z Rožnova: rži 5 měřic a $^4/_8$, ovsa 5 m. $^4/_8$, bukových obláků 26 kusů, vajec 4 kopy, na penězích 14 zl. 22 kr. Ze 13 osad na Rožnovsku dostával farář 61 měř. rži, 52 měř. ovsa, 60 obláků, 29 kop vajec, 39 zl. a sýr za 52 zl. na penězích. Kromě toho patřil mu ještě desátek ze 7 osad, které dříve byly k faře přifařeny (všech osad bylo 20), ale nyní patří do sousedních okresův.

Farníci byli povinni odváděti faráři desátkový sýr, nebo peníze za něj, a kdož koně choval, po 1 fůře dřev, jak dokazuje listina z r. 1611. „Poněvadž je nějaké nedorozumění mezi farníky ke kostelu Rož. přináležejícími ... pan Jindřich ze Žerotína výpověď učiniti ráčil, že všichni jak v městečku Rož. tak také i v dědinách k faře náležejících usedlí bohatí nebo chudobnější povinni jsou knězi faráři rož. nynějšímu i budoucímu beze vší odpornosti jedenkaždý po jednom sýru dávati a ti, kteří koně chovají, po jedné fůře dřev a po sýru. Takové sýry aby pořádně a náležitě kostelníci rožnovští vybírali, knězi faráři poznamenajíc, co kdo dá, odváděli. A kdyžkoli kněz farář vedle potřeby žádati bude ... tak aby fojt v Rožnově tak i v dědinách před ním hromadu udělal a sousedům poručil a ohlásil, aby takovou povinnost vykonali. Kdož by pak takový sýr dávati, neb kteří koně mají, dřev farář odvézti se zbraňovali, a na něj žaloba neb stížnost přišla, má fojt toho přidržet a k spravedlnosti dopomoci. A protož jak v městečku Rož. tak i v dědinách fojti a úřadové nynější i budoucí mají nad tím ruku držeti, aby se všecko bez odpornosti vykonávalo, a k tomu napomáhati, aby další zaměstnání J. M. míti neráčil."

Pole. K faře zdejší patří v Rožnově asi 38 jiter pole, v Zubří $37^1/_2$ jitra, v Zašové $8^1/_3$ j., celkem 83 jiter 1332 sáhů. Zahrada u fary měří 883 sáhů čtver. Farní pozemky na Rož. mají názvy: Polůčky, Příčnice, Hákovina, Odranec, Lán, v Olší, na Drahách, pod Panským, na Zadkách, nad Rybníčkem a j.

Nadací jest několik již z XVIII. stol., jsou však jen skrovné, po 100 zl.

Farní archiv a statistika.

Nejstarší matrika křestní a úmrtní je v jednom svazku a byla vedena hned na faře v Meziříčí, když tam lokalie rožnovská

náležela. Matrika křestní počíná se rokem 1656 (začátek chybí), úmrtní r. 1652. R. 1666 odevzdána byla prvému faráři rožnovskému, jenž dále v ní psal. Novější matriky od r. 1795 jsou v 15 svazcích.

Rukopis Lattoma pod názvem „Consignatio proventuum Prarochiae Roznoviensis" je z r. 1672 a obsahuje popis farních a kostelních věcí. Podobný popis je z r. 1762 od faráře Fr. Heegra. Kroniku farní vlastně „Inventarium der Pfarrei Roznau" založil r. 1808 farář Ant. Staněk. Není to pouhý inventář, ale kronika. Jsou zde též kostelních účtů od 1755—1806 dva svazky a sbírka zákonů a konsistorních nařízení.

Kostelní jmění obnáší 12.041 K 54 h, zádušní 17.402 K 52 h, farní chudobinec má 9659 K 16 h majetku. Nadace 21 křížů (ve farnosti), soch a oltářů r. 1902 obnášela 9867 K.[1])

8. Školství.

Obecné školy.

A. Farní mateřská škola.

Dějiny. Škola povstala s obnovením fary r. 1666, neboť již r. 1687 uveden je v matrice křestní jako kmotr Fr. Dominik Bartholomiej, rechtor, a v „urbáři" z r. 1676 při gruntu Jana Bulovského (str. 181) není zapsán žádný robotní plat, nýbrž je poznačeno: „Toto místo je z vůle milostivé vrchnosti na školu puštěné a proto již nyní nevychází z toho stavení nic (žádná robota a dávka)."

Škola byla v dřevěném stavení č. 189 nedaleko fary, které posud sluje „Školka". Potom byla prozatímně umístěna v dřevěném stavení č. 36 (nyní obchod Ign. Janíka). V r. 1786 vystavěna byla hned vedle zděná jednotřídní školní budova u hřbitova (nyní far. špitál). Byla v ní jen 1 světnice pro učitele, komora, kuchyně a v zadu učírna.

---

[1]) Volný, Krichl. Topog. 1. odd. III., 73, 74, 75, 86, 87; Domluvil, Meziříčí, 58, 60, 123; Registra grunt. v Rož. I., 134, 162, II., 2; Catal. duch. str. 153; Bayer, Rožnov, 81; Kron. škol. rožn. l. 81, 82; Kron. šk. v Hor. Pas., 5; Kronika farní a jiné farní spisy a knihy.

Až do r. 1836 vyučovalo se pouze v jedné třídě, třeba hned r. 1786 při budování školy náleželo do školy 681 žáků! R. 1832 zřízena byla v najaté místnosti privátní německá škola přičiněním ředitele panství Drobníka, ale již r. 1836 změněna byla v českou a povýšena na druhou třídu.

Brzy nestačily ani dvě třídy. R. 1861 zřídili si občané soukromou třetí třídu. R. 1871 vystavěna nová jednopatro vábudova školní nákladem 20 tisíc zl. a všechny 3 třídy přestěhovaly se do ní.

R. 1874 rozšířena škola na pětitřídní, k níž od r. 1903 přibyly 2 pobočky.

Přiškoleny sem byly r. 1786 tyto obce: Tylovice, Házovice, Vigantice a Dol. Bečva. Od r. 1837 měly svou veřejnou školu Dol. Bečva, Házovice a Vigantice společnou. Nyní ke škole té patří jen děti z Rožnova, z kolonie, Dol. Pasek, Lázů, Uhliska z obce Tylovic.

Fondy a nadace. R. 1881 založil Okrašlovací spolek „Štěpánčin fond" 200 zl., z jehož úroků podělováni chudí žáci. Fond později nazván „Nadací Seichertovou", poněvadž jej lékárník rožn. Seichert na 600 zl. rozmnožil a určil pro nakupování učebných pomůcek. R. 1884 založen předsedou místní školní rady Ign. Seichertem fond polévkový, který již r. 1894 měl 1065 zl. Nadaci pro vánoční podělování dětí založil r. 1895 odkazem rodák zdejší Hugo Janík, jenž dal k tomu účelu 200 zl. a polévkovému fondu též 200 zl. Vdova baronka Clara z Hirsch-Gereuthů z pozůstalosti manžela dala polévkovému fondu 600 zl. Celkem fondy a nadace r. 1900 obnášely 4045 K.

Učitelé. Prvý známý učitel byl Fr. Dominik Bartholomiej 1687. Kolem r. 1728 učil tu Alexandr Barvenský, byl rodákem zdejším. Po něm byl Josef Runt do r. 1786, za něhož vystavěna stará jednotřídní škola, neučil však už v ní. Frant. Volek (1786—1842) měl od r. 1820 k ruce za pomocníka syna svého Jana a sám se zabýval jen hudbou. Též komponoval valašské písně a vložky ke mši. Jan Volek (1842—74) vyučoval v Rožnově po 54 let. Za něho upraven byl plat. Zemřel r. 1881 ve stáří 78 let. Jan Horák (1874—1903) stal se nadučitelem po rozšíření školy na pětitřídní; s ním přišli všichni noví učitelé. V letech 1874—77 byl školdozorcem pro soudní okresy Rožnovský a Meziříčský a dlouholetým předsedou učitelského spolku rožnovského. Od r. 1904 je zde nadučitelem Pavel Zgabaj.

Služné rektora Fr. Volka r. 1808 skládalo se ze štoly, ze stálého platu a sobotalesu (školného). Níže uvedená tabulka podává přehled jeho příjmů.

Sobotales. V Rožnově rozdělen byl plat dle 3 tříd. V I. třídě byli měšťané a velkochalupníci, kteří za dítě platili týdně 1 kr. 2 den., ve II. tř. domkáři 3 den., ve III. tř. hořeři 2 den. Z dědin přiškolených odváděl se paušálně, a to z Tylovic 6 zl., z Házovic 4 zl. 30 kr. Z Vigantic, Bečvy a Pasek nedával se paušálně školní plat, protože odtud zřídka dítě do školy přicházelo.

Otop. Škola dostávala 12 sáhů měkkého dříví, a to $^1/_3$ z nábož. fondu, $^1/_3$ od panství a $^1/_3$ dávaly obce Rožnov, Tylovice a Házovice. Obce ty zavázány byly dříví pokáceti, rozštípati a do školy přivézti.

Přehled příjmů:

Pojmenování příjmu	In natura	V penězích	
		zl.	kr.
Výnos z pole		3	—
„ z louky		2	—
„ z nadací		7	16
„ ze štoly		22	24
„ z festivalentu		1	48
„ z koledy a zpěvu		7	55
37 žejdl. pohan. kaše	in natura	1	51
37 bochníků chleba	in natura	1	51
Z ostatních osad místo kaše		3	44
Vajec	5 kop	1	40
Dříví tvrdé	4 kusy	1	12
Dříví měkké	1 kus	—	18
Služné		24	49
Školné (sobotales)		40	30
Na škol. zprávy		1	—
Celkem		121	18

Nástupce Jan měl již příjmu 270 zl. 40 kr. c. m. Když byla zřízena 2. třída, měl učitel Spida napřed 100 zl. služby a stravu střídavě u občanů, byt a 8 sáhů dříví. Od r. 1866 měl 210 zl. a musil cvičiti kostelní hudbu. Po zřízení 3. třídy dostával učitel Klíma 400 zl., byt a otop od obce.

Statistika. R. 1786 patřilo ke škole z Rožnova 150 žáků, z Tylovic 67, z Házovic 54, z Vigantic, Dol. Bečvy a Hor Pasek 410; celkem 681 žáků. O 100 let později r. 1876 jen 524 žáků (Házovice, Vigantice a D. Bečva byly odškoleny), z nichž nechodilo 161 čili 27%.

R. 1904 bylo žáků školou povinných 486, školu zdejší navštěvujících 461. Zahrada školní za radnicí měří 14 arů. Dříve ke škole náležela zahrada pod obecní sýpkou, kde je nyní sokolovna. V žákovské knihovně bylo 443, v učitelské 242 svazků. Prvou založil nadučitel Jan Horák, druhá povstala z Národní knihovny, kterou 1874 založil starosta Č. Janík a daroval jí knihy z pozůstalosti zemř. Ondřeje Palackého v Zubří, bratra historiografa. Školní kroniku založil též J. Horák.

B. Škola v Horních Pasekách.

Dějiny. Škola vystavěna byla r. 1832 a byla napřed filiální. Učitelé zdejší byli vlastně podučiteli podřízenými nadučiteli rožnovskému. Konečně obyvatelé vymohli na úřadech, že škola prohlášena r. 1876 za samostatnou čili za druhou školu rožnovskou. Škola byla toho roku opravena.

R. 1888 povoleno rozšířiti školu na dvojtřídní, ale teprve za 2 roky vystavěna pro 2. třídu dřevěná budova nedaleko školy s obydlím pro učitele a otevřena r. 1891.

Učitelé. Již před zřízením filiální školy vyučovali Pasečané dítky své sami, nebo je posílali k občanu, který se ve čtení vyznal. Počátkem 19. století vyučoval zde Josef Tkadlec, domkař a tkadlec rožnovský v čís. 382 na stráni proti nynější školní budově. Po něm byl tu učitelem syn předešlého též Josef Tkadlec (1821—37). Za něho vystavěna nynější školní budova. Jan Dokulil (1876—84) byl prvým samostatným učitelem. Karel Zrůnek (1884—97) stal se zde nadučitelem. Za něho opravena budova a rozmnoženy učebné pomůcky.

Plat. Prvý úřady dosazený učitel Jos. Tkadlec měl z dítěte 24 grošů a o vánocích a velikonocích od každého občana z Pasek koláč. Později koláče nedávali a přidávali mu 8 grošů.

R. 1840 učiněna mezi učitelem Merlíčkem a občany zvláštní smlouva.

Dle výkazu z roku toho měl dostati 135 zl. 44 kr. platu. R. 1842 v poníženém listu žádal představenstvo obce, by občané školní plat na radnici odváděli, a prosil o vystavění chléva a kousek pole jako náhradu za malou mzdu za zvonění.

Statistika. R. 1840 byli zde 102 žáci, 1876 152 a při rozšíření školy 147.

Fondy. R. 1881 Okrašlovací spolek v Rožnově založil při škole zdejší školní fond 50 zl., který lékárník Ign. Seichert doplnil na 200 zl. a později na 600 zl. Fond na rozšíření školy 31 zl. r. 1879 založený doplnil týž dobrodinec na 200 zl.

C. Jiné školy.

Zimní hospodářská škola o dvou třídách otevřena byla 3. listopadu 1897. R. 1900 Okresní spolek hospodářský vystavěl pro ni pěknou jednopatrovou budovu na Dol. Koutech naproti nádraží. (Obr. 33.) Stavba stála 27 tisíc a s pozemkem 31 tisíc K. Země dala na ni 10 tisíc a stát též tolik, což si na budově dali zajistiti pro případnost zrušení školy.

R. 1903 bylo v obou ročnících 42 žáků, z nichž obdrželo 28 žáků stipendia v obnosu 775 K. Knihovna byla o 275 svaz. Při škole jest zahrada, zkušební pole a velká krajinská ovocnářská školka.

Ředitelem školy je Emanuel Vencl.

Pokračovací škola průmyslová otevřena byla 1. ledna 1901 v místnostech obecné školy a měla hned v I. ročníku 32 žáků. Správcem školy je Josef Bartůněk.

Košikářská škola založena r. 1891; má subvence státní, zemské a obchodní komory. Žáků jest 20 a venkovských dělníků 30. Knihovna má 170 svazkův.[1])

[1]) Škol. kron. rožn.; Škol. kronika z Hor. Pasek; Farní kron. 106—109; Archiv města Rož. čís. 54; Bayer, Rožnov, 84; Výroč. zpráva hospodářské školy v Rož. 1902—3.

9. Fojtství.

Fojtství rožnovské bylo největší z okresu, neboť stálo v 17. století 600 rýn., kdežto jiná fojtství byla mnohem menší (v Karlovicích prodáno bylo za 200 rýn. a velké fojtství ve Vitči za 300 rýn.). Obyčejné grunty stály 50—70 rýn.

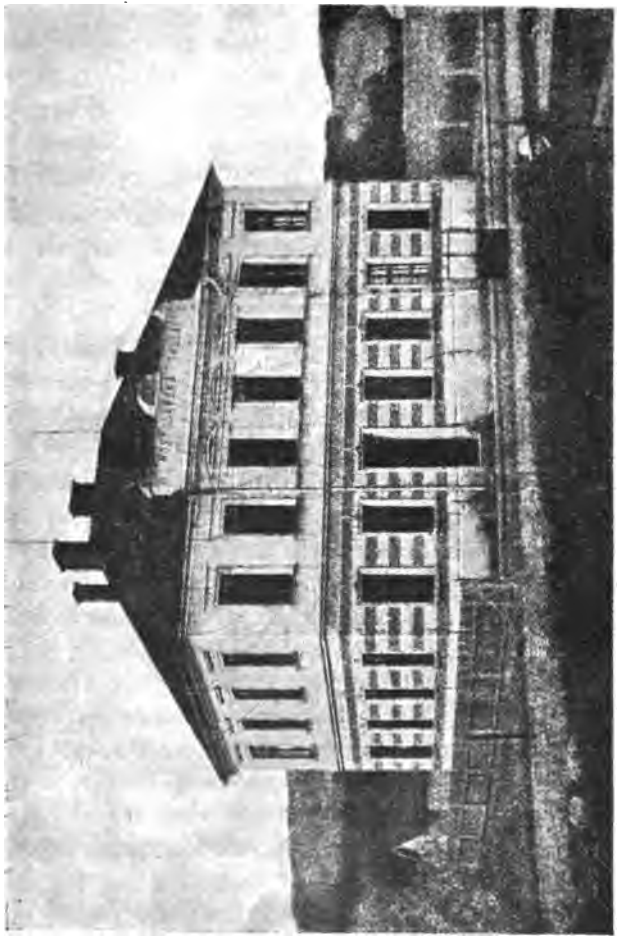

Obr. 33. Hospodářská škola v Rožnově.

Prvým známým fojtem rožnovským byl dle kupu z r. 1552 Staněk a pak Matěj, jenž r. 1557 prodal synovi Jindřichovi grunt a rychtu za 200 zl., zlatý počítaje z tvrdých grošů bílých (1 zl. bílý = 30 grošů bílých). R. 1573 koupil fojtství Jan, syn

fojta Tichavského za 350 rýn. Roku 1602 koupil od Jana fojtství Viktorín Nešvara za 600 rýn. s pilou a mlýnem. R. 1615 ujal se fojtství majitel panství Dětřich z Žerotína, pustil pak z toho Tichavskému fojtský lán a r. 1621 Ondrovi Chrbiatovi fojtský podsedek. Zaniklo tedy fojtství r. 1615.

R. 1649 vyskytuje se na listinách místo fojta — rychtář. Na vesnicích zůstali fojti až do r. 1848.

Myslí se, že fojtství rožnovské stálo na nynějším čísle 141, kde je Majer u kavárny, a dvůr fojtství že prostíral se až ke struze, kde stál jeho mlýn a pila.[1])

10. Správa obce.

Dějiny starší. Obec za dob vrchnostenských spravovali: purkmistr starší a mladší, rychtář starší a mladší a spoluradní čili spolupředstavení (konšelé), jichž počet stejný nebýval; obyčejně bylo jich 8.

Purkmistr (starosta) zastupoval obec před úřady, před veřejností a vedl správu obce; rychtáři náležely zpravidla věci soudní a dozor nad pořádkem. Měl tutéž působnost jako nyní policejní komisař.

Původně málokdo byl v úřadě déle jednoho roku, aby více občanů ve správě obecní se vystřídalo a tudíž jmění, práva a stav obce poznati mohlo. Ale ku konci 17. století bývali odstoupli purkmistři a rychtáři opět voleni. Někdy v jednom roce i dvoje představenstvo se vystřídalo, buď že starý úřad z neznámých příčin odstoupil, neb vrchnost přinutila jej vzdáti se.[2])

Úřad purkmistrů byl obtížný. Musili vésti v 17. a 18. stol. registra purkrechtní (zápisy do gruntovních knih), sirotčí a rychtářská čili soudní rejstra. Obecní úřad staral se totiž o účty sirotčích peněz a zapisoval protokoly a rozsudky různých žalob a pří. Před purkmistry ujednávány byly kupy, svatební smlouvy a listiny o tom, jakož i kšafty umírajících byly svěřeny jejich péči. Zápisy konali obecní písaři.

Vrchní, kdykoliv z Krasna do Rožnova přijel, prohlížel, v jakém jsou pořádku knihy úřední a listiny, potvrzoval a podpisoval kupy a jiné důležité listiny.

[1]) Rožnov. regist. grunt. I., 11, II. l. 3, 240, 258; Urbarium r. 1676.

[2]) Seznam purkmistrů, rychtářů a spoluradních v Rožnově od r. 1552 do r. 1848 sestavil Č. Kramoliš ve „Sborníku“ č. 4 a 11.

Napřed obecní záležitosti vyřizovali purkmistři sami, později (snad od 18. století), když práce bylo více, mívali ku pomoci písaře (notariusa), jenž, byl-li i z práv zkoušen, slul též syndikus neb notarius juratus.

Obecní úřad scházel se k „úřednímu sessí" dvakráte v týdnu: v úterý a v sobotu. Před obecním úřadem zjednávány byly kupy, smlouvy a pod. Jednalo-li se o věci důležité, jako o podání žádosti za něco k vrchnosti, o stavbu budov a p., tu bývala svolána „ouplná hromada" všech usedlých sousedů, která se konala v Rožnově jednou neb i dvakráte za měsíc. K úplné hromadě musil se každý soused dostaviti; kdo nepřišel nebo se neomluvil, byl pokutován nebo i zavřen.

V Meziříčí ke každému sezení zvonili zvonkem na radnici. V Rožnově, poněvadž sousedé v Hor. a Dol. Pasekách by zvonění neslyšeli, obcházeli posli všechny sousedy a zvali je ke schůzi. Kdo se nedostavil, byl pokutován 30 kr. a k tomu osmidenním arештem při chlebě a vodě. Zavinil-li posel, stihl trest posla.

Obecní sezení i plné hromady bývaly v bytě purkmistrově a od r. 1773 na radnici, kterou toho roku vystavěli.

Řád (zřízení) dán Rožnovu r. 1661 pánem Bernardem z Žerotína. Poněvadž nestačil, rozšířili si jej občané při plné hromadě r. 1784 devíti, později ještě čtyřmi články.

Dle ztracené „Pamětní knihy" přijímal nový starosta od odstouplého 2 muškety, 3 půlháky (ručnice) a hák obecní. U rychtáře byla obecní trouba. Dále převzal obecní registraturu, pečeti a jednu listinu v latinské řeči. Tak dělo se r. 1645 a 1654. (Notizen-Blatt.)

Obecní úřad po r. 1848. Prvá volba výboru konána byla 25. července 1850. Zvolen byl starostou vzdělaný a uvědomělý občan Michal Jurajda, jenž byl již r. 1848 poslancem na zemském sněmu. (Obr. 34.) Pro své neohrožené vlastenectví a pro rozšiřování Havlíčkových Nár. Novin a Epištol jeho byl r. 1853 vládou sesazen a dán pod policejní dohlídku až do roku 1858 a pak byl zase starostou. Roku 1861 zvolen znovu za poslance na sněm a r. 1867 po třetí, 1871 po čtvrté. Roku 1867 vzdal se starostenství a r. 1871 pro churavost i poslanectví.

Druhým starostou byl rovněž uvědomělý měšťan Čeněk Janík (1867—74), který po Jurajdovi, když byl sněm r. 1871

rozpuštěn, zvolen byl poslancem na sněm za venkovské obce, a byl jím až do smrti 30. června 1874. Jeho přičiněním vystavěn

Obr 34. Michal Jurajda.

léčební dům a pěkná školní budova. Od r. 1893 jest starostou Oldř. Holub.

Obecní výbor skládá se nyní ze 24 členů, z nichž jsou 3 radní.

Znak obce a pečeti. Obecní (purkmistrovská) pečeť je trojí: nejstarší stříbrná z r. 1594, druhá z r. 1692 a třetí z r. 1753. Rychtářská pečeť zachovala se jen jedna z r. 1753.

Prvá pečeť z r. 1594 udělena Rožnovu za pána Bernarda z Žerotína. Ve znaku má kus zubaté zdi s branou, nad kterou leží divoké prase s nápadně velikou hlavou. Nad erbem je rok 1594 a kolem erbu a čísla je v kruhu nápis: „PECZET MIESTECZKA ROZNOWA DAROWANA LETHA".[1]) Letopočet 1594 je nad erbem.

Pečeť ta nalezena byla r. 1867 při bourání domu na náměstí, kde byla zazděna. Dle pověsti zazdil ji pukmistr Michna za bouří náboženských kolem r. 1620 a utekl s farářem evangelickým i s důležitými listinami do Uher. Ale Michnu mezi purkmistry rožnovskými na žádné listině nelze nalézti.

Druhý znak Rožnovu udělený r. 1692 má žerotínského dvojocasého lva s korunou stojící nad branou do města vedoucí. Kolem erbu a letopočtu je v kruhu latinský nápis: „Sigil: oppidi: Roznoviensis ad fluvium Beczvam."

Třetí pečeť z r. 1753 udělena městu za Marie Terezie, ukazuje mezi dvěma kopci, Radhoštěm a Hradiskem, ležící město. Na vrcholu Hradiska poznačeny jsou zříceniny někdejšího hradu, na temeni Radhoště vztýčen je dřevěný kříž. Svah Hradiska je holý, na úbočí Radhoště vyryty jsou stromy (les) a z něho vybíhá liška s dvěma mláďaty. Kolem tohoto znaku je nápis: „Sigillum: opidi: Roznoviensis: 1753".

Pečeť rychtářská je též z r. 1753. Má ve znaku otrlou pravici s rychtářským právem (s holí) v ruce. Kolem znaku je nápis: „Peciet richtarska m. (městečka) Roznova". Kolem nápisu vine se z venčí tenký věnec.

Nyní užívá město znaku a pečeti z r. 1692. (Obr. 11.)

Městečko, město a trhy. Již r. 1411 jmenuje se Rožnov městysem, jak patrno z listiny odúmrtní, kterou vydal majitel panství Lacek (I.) pro městys Rožnov a k němu patřících devět dědin.

R. 1880 dvorním dekretem císaře Františka Josefa I. ze dne 1. listopadu povýšen Rožnov na město.

[1]) Nákresy starých pečetí města Rožnova, které jsou podány na str. 41., byly shotoveny dle nejasných voskových otisků; protož následuje vzadu knihy jejich oprava.

Trhy výroční byly s počátku jen dva: ve středu před sv. Janem Křtitelem a přede Všemi Svatými. Povoleny byly roku 1660 od císaře Leopolda I. i se dvěma dobytčími trhy pro veliké škody, způsobené za válek od přátel (ubytování) i nepřátel.

Poněvadž pro celý okres dva výroční trhy nestačily, žádala obec při potvrzování privilejí cís. Marii Terezii o udělení ještě dvou trhů: ve středu před sv. Annou a před Hromicemi, což výsadou ze dne 17. dubna 1751 městečku propůjčeno bylo a zároveň dovoleno i při těchto jarmarcích 8 dní před a 8 dní po nich v městečku víno šenkovati. V jiné dny prodávala víno jen vrchnost.

Dobytčí trhy byly též čtyři, a to den před trhem výročním. R. 1890 povolilo místodržitelství Rožnovu ještě dva trhy na dobytek v úterý před sv. Jiřím a před Narozením P. Marie. Trh týdenní je povolen na každou sobotu.

Obecní jmění a příjmy. Vlastních pozemků (kmenové jmění) má město: 273·6 ha, z čehož pole 19 ha, lesů 144 ha.

Obecnímu majetku dále náleží: radnice čís. 48; obecní dům proti radnici č. 128.; čtyři chalupy čís. 1., 2., 4., 205.; koupele čís. 481; léčební dům čís. 477; porážka dobytčí čís. 496, Rudolfo-Stefanianum čís. 480; dřevěný dům na náměstí (Jednota) čís. 129 a tři budovy školní. V čís. 1. je obecní chudobinec (farní chudobinec je ve staré škole), v čís. 2. nemocnice a v čís. 205. stravovací stanice.

Příjem obecní r. 1902 činil 23.826 K, vydání 38.244 K a přirážka obecní byla 100%.[1])

11. Archivní památky.

Obecní archiv, který spisovatel této knihy uspořádal, obsahuje 140 čísel, z nichž je asi 10 listin i pro širší veřejnost důležitějších. Nejstarší listina je z r. 1597, totiž seznam gruntovníků a sirotčích peněz.

---

[1]) Rožnov. archiv č. 5(a), 11, 38, 46(b); Volný, Mähren, I., 299, 313—316; Bayer, Rožnov, 63; Tkadlec, Pam. kniha; Kramoliš, Správa obce Rožn. v 17. a 18. stol. (Sborník čís. 5. a 6.); týž, Obec. úřad rož. před 100 lety (Sborník čís. 4.); obecní účty z r. 1781; Notizen-Blat 1858, str. 11.; Petrus, Hejt. Mez. a Statistika; pečeti obecní.

Památní kniha obecní ze 17. stol. měla 19 listů a obsahovala seznam chalup r. 1650 a záznamy o volbě, úmrtí a nálevu piva a vína; je ztracena.

Gruntovní knihy založeny byly mezi lety 1530—1540 a nejstarší zápis na str. 4. je z roku 1541. Počátek knihy chybí.

Starých knih nyní je 11. Chybějí knihy svatebních smluv a emphiteutické, do nichž zapisovali práva vrchnostenských statků a budov. Z těch ještě r. 1860 pořízeny některé výtahy.

Je pravdě podobno, že před 15 lety s celou panskou registraturou též prodány a odvezeny byly do papírny v Rožnově, neboť mnoho fůr spisů bylo sem dovezeno a zničeno.

Staré knihy náboženské, Bibli kralickou (1596), Postillu (1592), Kázání křesťan. (1562), Život Krista Pána (1697), Písně duchovní, Žalmy a jiné má několik rodin.

12. Živnosti.

Hospodářství.

Pozemky. R. 1790 bylo u města jen 400 jiter nuzného pole a též tolik luk. Nyní k obvodu obce patří 2744·9 ha půdy, z níž je zdaněné plochy 2668·9 ha. Rolí je 632·5 ha, luk 359·5 ha, zahrad 69·7 ha, pastvisk 316·5 ha, lesa 1290·8 ha. Půdy neplodné a nezdaněné je 76 ha.

Držitelů pozemků je 606. Na celolán je 100 mír.

Ovocných stromů je celkem 5000. Úlů bylo 190.

Dobytka r. 1834 bylo: koní 30, hovězího 389 kusů, ovec 420; r. 1900: koní 71, hovězího 882, ovec 104, koz 122, prasat 184; z drůbeže 1816 slepic, 47 hus, 59 kachen.

Dobytek v posledních letech se velmi ušlechtil přičiněním hospodář. spolku a výstav. Za to chov ovec téměř zanikl.

Průmysl a obchod.

Hornictví. Na úpatí Hradiska u Rožnova byly doly stříbrné až do r. 1532. R. 1740 za hraběnky Lud. Karoliny byly doly opět otevřeny. Po 14denním namáhání byla voda z nich vyčerpána a shledáno několik šachet. Při dolování našla se jen špatná ruda stříbrná a proto od dolování upuštěno.

Plátenictví. Počátkem 19. stol. všichni měšťané hleděli si vedle polního hospodářství tkaní plátna. Jezdívali pro hotovou

přízi na Hanou, kde rostl pěknější len než v okolí Rožnova, a doma z něho tkali na prodej nebo na zakázku plátno. Po r. 1840 počali tkáti z bavlny mušelín a že byl na něj větší odbyt (byl úhlednější a lacinější) zanechali pomalu plátenictví a tkali jen bavlněné zboží.

V Rožnově nebylo ani 10 domů, v nichž by nebylo stavu tkalcovského; v mnohém stály 2 i 3 stavy. Obchodníci s plátnem a mušelínem mívali doma a po venkově 200 až 400 dělníků, kteří odváděli jim utkané zboží; obchodníci je bílili, upravovali a pak vozívali na prodej do Kroměříže, Přerova, Hradiště, Brna, Vídně a nejvíce do Pešti.

Dokud nebylo běláren, vařili bavlnu a bíliti plátno v boudách, kdež stávaly kotly na vaření i na chlorovou vodu, do níž se plátno ukládalo. V ní leželo týden i déle; pak se vypralo a venku sušilo na zemi na věšácích, po plotech i jinde. Po vysušení se škrobilo, pak hladilo čili mandlovalo.

Mandlovny byly dvě: jedna (Janíkova) stála na severní straně náměstí a r. 1860 shořela, druhá starší patřila společnosti tkalců, a stála na náměstí. Bílení a mandlování bylo jednoduché, ale r. 1861 vystavěna byla parní mandlovna i bělárna, která vyhovovala potřebě a která nyní novými stroji opatřena jest a na 40 dělníků zaměstnává.

V největším rozkvětu bylo tkalcovství v letech 1850—70; v době té bylo zde 15 obchodníků s plátnem; nyní jest jich jen 5.

Jiné průmyslové závody, obchody a živnosti.

Papírna. V listinách se uvádí, že majetník panství Michal z Žerotína (1756—79) vystavěl v Rožnově papírnu. Ale papírníci byli zde již dříve. R. 1728 čteme v listině o obnově bratrstva sv. růžence, že byl zde papírníkem Bartoloměj Lachman, a v matrice křestní již r. 1687 uvádí se papírník Alexander Barvenský. A nejstarší registra gruntovní jsou snad z papíru v Rožnově robeného a mají již některé listy vodotisk.

Dle všeho Michal z Žerotína papírnu zakoupil a obnovil. Nyní je zase v ruce soukromníkově. Vyrábí lepenky knihařské, lesklé pro apreturu sukna a pro elektrárny, které posílají se do Německa, Ruska i Ameriky. Zaměstnáno 30 dělníků.

Pivovar pro celé panství vystavěl r. 1712 Karel Jindřich z Žerotína (1706—16). Na listině bratrstva sv. růžence uvádí

se Martin Bureš sládkem. R. 1870 byl pivovar nově upraven a rozšířen. R. 1902 uvařilo se piva 9175 hl. 10—14stupňového.

Punčochárna vystavěna r. 1902 za vodou mezi Rožnovem a Hradišťkem, má na 500 dělnic dílem ve svých místnostech, dílem po vesnicích, kdež na malém stroji pletou pro továrnu punčochy; r. 1906 továrna značně rozšířena.

Mlékárna zřízena asi r. 1900.

Mlýny jsou dva o dvou složeních a 3 nedávno zanikly. Pila jedna, lom na Bučiskách, cihelna komínková na Koutech. Hostinců je 14, kupců 9 se zbožím smíšeným, krupařů 8, obchody se střižným zbožím 4, s dřevem 3, s máslem a ovčím sýrem 3.

Rohlíky rožnovské, zvlástě kraplové a mastné při lahodné chuti dobré se těší pověsti.

Vyšívání jemné a umělecké je rovněž daleko známo jakož i dovedné malování a vyškrabování kraslic (velikonočních vajíček).

Daně přímé r. 1902 se odvedlo 17.075 K.

Konsumní daně odvádělo se r. 1902 z hektolitru piva 80 h, z hl. vína 120 h, z kořalky 16 h; ze psa 2 K poplatku.[1])

13. Památnější budovy a pomníky.

Radnice dřevěná o dvou světnicích vystavěna byla r. 1773; r. 1850 byla prodloužena, přistavěno podloubí a umístněna v ní 2. třída.

Hôtel Radhošť byl panský šenk. Vystavěn byl na čís. 136., které vyměnil statkář za mandlovnu a r. 1859 zvýšen na jedno poschodí.

Polesenský úřad vystavěn téhož roku 1859.

Léčební dům vystavěn byl r. 1874 nákladem obce za 20.000 zl. Obsahuje místnost, kde se vydává žinčice, kuchyni pro zhřívání žinčice, čítárnu a knihovnu, veliký fotografiemi a skupinami květin okrášlený sál, v němž je umístěno jeviště, ordinační síň a byt pro domovníka. Od severní strany připojena je k léčebnímu domu veranda. (Obr. 35.)

---

[1]) Schwoy, Mähren III., 173; Volný, Mähren, I., 302, 313—316; Tkadlec, Pamětní kniha; Rožn. kron. školní list 3.; Petrus, Statistika, 19, 31; Týž Hejtman., list 2.

Lékárna otevřena r. 1873 zasloužilým o Rožnov lékárníkem Hynkem Seichrtem v privátním domě na náměstí a později vystavěna jím nynější lékárna i s pavillonem inhalačním.

Sokolovna zřízena z obecní sýpky, která r. 1868 obci rožnovské prodána byla. Patřila původně 5 obcím.

Chalupa čís. 120 v Horní ulici „u Kramolišů ve dvoře" památná je tím, že zde po dvoje prázdniny r. 1853 a 1854 bydlel sběratel pohádek moravských Beneš Meth. Kulda a spisoval pohádky. Prvé prázdniny bydleli s ním sběratel písní národních,

Obr. 35. Léčební dům v Rožnově.

prof. Frant. Sušil, pak hrabě Sylva Taroucca, jejich podporovatel, a úředník Marešovský; všichni z Brna. Ve velké světnici psal Kulda pohádky, ve vedlejší malé zase Sušil písničky a v obou jizbách bývalo zvláště v neděli plno lidu, kteří buď zpívali Sušilovi neb vykládali Kuldovi pohádky. Byla zde „národní fabrika."[1])

Pomník arcivévodův postaven na památku, že 3. října 1845 návštěvou poctil Rožnov arcivévoda František Karel, otec

[1]) Z dílny té vydal Kulda r. 1854 „Morav. národ. pohádky a pověsti z okolí rožnovského" o 766 stranách a r. 1875 druhou knihu „Národní pověry a obyčeje v okolí rožnovském".

nynějšího císaře pána. Postaven byl původně v aleji podél struhy, nyní je přestěhován do parku.

Pomník Palackého vystavěn r. 1879 před parkem.[1]) (Obr. 36.)

14. Národní hnutí a vzdělání.

Národnost. Rožnov byl od svého založení vždy český. Za doby národního probuzení a zvlástě v letech 1850—70 patřil mezi nejuvědomělejší města moravská přičiněním zámožných obchodníků, kteří jezdívali s plátnem do větších měst moravských i do Uher a s národovci měst těch se stýkali.

Obr. 36. Pomník Palackého v Rožnově.

Hned r. 1836 přivezl jeden z nich (Medart Janík) z Pešti „Slávy dceru" a šířil ji mezi občany, kteří později odebírali Havlíčkovy „Národní Noviny", „Slovana" a jeho „Epištoly Kutnohorské", začež byli pronásledováni; jedenáct z nich postaveno bylo pod dohlídku policejní.

Již r. 1848 přivezli si z Brna slovanské klobouky a čamary z Prahy. Když došly objednané dýmky (250 kusů) s obrazem Havlíčkovým, přijel je skonfiskovati polit. komisař, ale tři manželky měšťanů zavčas je sebraly, přeběhly s nimi hřbitovem do

[1]) Tkadlec, Pamětní kniha; Noviny z Pod-Radhoště 1900, čís. 5. a 8.

papírny a tam je na čas ukryly. Pak byly zakopány až do volnějšího hnutí.

Garda národní zřízena byla r. 1848, ale potrvala jako jinde jen krátkou dobu.

Národní činnost jevila se hlavně ve spolcích. Již před r. 1860 hráli občané divadlo a zpěvácký spolek brzy na to založený jezdival zpívat ke slavnostem do Meziříčí, na Vsetín, do Frenštátu, Příbora, Hranic, Kroměříže, na Velehrad, ba zpíval též v Brně a r. 1862 v Praze, kdež při slavnosti „Hlaholem" uspořádané sešlo se 52 spolků.

R. 1862 uspořádal Rožnov velikou národní slavnost na Radhošti, jíž se zúčastnilo přes 15 tisíc lidu, r. 1868 vezli kámen 45 centů těžký na základ Národního divadla do Prahy a r. 1879 postavili slavnému krajanu Palackému pomník, k jehož odhalení přijel též dr. Fr. Lad. Rieger s dcerou svou pí. Marií Červinkovou.

Vzdělání u jednotlivých občanů bylo hned počátkem minul. století nevšední. Důkazem vyspělé vzdělanosti tehdejší jsou četné spolky a knihovny, jakož okolnost, že první poslanci na zemský sněm od r. 1848—74 voleni byli z občanů zdejších.

Všeobecné vzdělání bylo však slabé, neboť r. 1890 ze 2951 osob neumělo čísti a psáti 230 mužů a 480 žen čili 24%, a r. 1900 bylo analfabetů ještě 678 čili 22%. Jsou to lidé ze vzdálených Pasek, Uhlisk a Lázů.

Knihovny: V léčebním domě mají 1500 svazků, spolek „Sokol" 1000 sv. s dvěma pobočkami na Solánci a v Hor. Pasekách (po 100 sv.), košikářská škola 170. Knihovny u škol obecných a hospodářské poznačeny jsou jinde.

Časopisů odebírá se v zimě přes 100, v létě, když jsou hosté, přes 200.[1])

15. Úřady a spolky.

Úřady. C. k. soudní úřad berní jest v Rožnově od r. 1849; pak byly zřízeny: poštovní a telegrafní úřad, četnické stanoviště, úřad polesenský, nemocenská pokladna, živnostenské společenstvo, stravovací stanice.

Spolky. Divadelní spolek stává od r. 1859, zpěvácký spolek „Tetřev" od r. 1862, čtenářský spolek „Občanská beseda",

[1]) Bayer, K dějinám národ. probuzení v „Našinci" 1884; Tkadlec, Pamětní kniha; Petrus, Statistika, 12.

r. 1863 založený, zanikl r. 1900, občanská záložna z r. 1870, okrašlovací spolek (r. 1881), hospodář. okres. spolek (r. 1883), hasičský spolek (r. 1883), sokolská jednota (r. 1890), spolek vojen. vysloužilců (r. 1891), družstvo pro chov dobytka, spořitelní spolek Raiffeisenovka a spolek absolventů hospodářské školy rožnovské.

16. Staré rodiny, památnější rodáci a spisovatelé.

Z gruntovníků jmenovaných v urbáři z r. 1676 zachovala se tato jména: Baroš, Frňka, Koryčanský, Krkoška, Kvinta, Maléř, Maňák, Vokáč. Z chalupníků: Barabáš, Fac, Kramoliš, Malík, Mrázek, Skalka, Tkadlec, Žingor.

Přes 100 let žijí na témže čísle: Majeři, Bajeři, Slováci, Jurajdi, Španiheli, Kramoliši, Tkalci, Bílí, Vašci, Baroši.

Památnější rodáci a spisovatelé.

Bayer Adolf, kněz a spisovatel, nar. 1873 a na kněze vysvěcen 1896. Samostatně vydal: „Moravským Valašskem na Slovensko a Tatry", „O památnostech poutního místa Zašové".

Bayer František, nar. 1853, je učitelem od r. 1875 a od r. 1886 stále působí na měšťan. škole v Přerově. Redigoval nějaký čas „Koledu" a „Komenského", založil r. 1882 Moravskou bibliotheku, o rok později Slavín učitelský a r. 1885 Bibliotheku paedag. klassiků. Vydal též mnoho spisů o Valašsku. Literárně činným je od r. 1870.

Halamíček František (1803—72) dr. med., městský lékař ve Vídni, napsal několik článků lékařských v časopisech odborných.

Jurajda Michal, starosta rožnovský a poslanec zemský v letech 1861—71.

Janík Čeněk, rovněž starosta rožnovský a poslanec zemský 1871—74.

Kramoliš Bohumír, nar. 1861, farář v Aktinsonu v Americe, píše básně a povídky do Amerického Hlasu.

Kramoliš Jos. Lucian Ondřej (1827—57), lidový spisovatel, jehož národní vyprávěnky i se životopisem jeho vydal B. M. Kulda v Brně 1858.

T k a d l e c M a r t i n, probudilý měšťan rožnovský, nar. 1817, zem. 1877. Založil r. 1847 domácí „Pamětní knihu", do níž až do r. 1876 psal důležitější události, které se ve městě a v okolí sběhly. Jeho syn

T k a d l e c A l f o n s, je prokuratorem Králové kláštera na Starém Brně.[1])

17. Neštěstí a důležitější události.

Ž i v e l n í p o h r o m y: R. 1624 zuřil v Rožnově mor, v letech 1836 a 1866 cholera, r. 1836, 1882 a 1883 požáry. Přečasto bývá Rožnov navštíven povodněmi Bečvy a jejího přítoku Hažovky, jako v letech: 1803, 1812, 1825, 1828, 1831, 1845, 1854, 1872, 1896 a 1903; r. 1795 strhlo se nad okolím strašné povětří, které tisíce kmenů v lesích vyvrátilo. Velká drahota byla v letech 1817 a 1847, krutá zima r. 1890.

18. Rožnov místem léčebním.

K l i m a m ě s t a s o k o l í m.

Rožnov leží v překrásném údolí, které je zcela jiného rázu než četná jiná údolí Bezkyd. Podobá se kotlině tvaru vejčitého se strany západní trochu otevřené a na ostatních stranách uzavřené horstvem, tak že jest chráněno před studeným severním větrem a před jakýmkoli průvanem. Proto je tu jiná vegetace i jiné klima než v ostatních údolích. Kolem města je plno zelených lesů, pestrých lučin s hejny zpěvného ptactva.

T l a k v z d u š n ý je v Rožnově 30 mm pod normálním tlakem, pročež překážky v oběhu krevním jsou menší a dýchání snazší. A poněvadž kolem města jsou rozsáhlé lesy, je v z d u c h č i s t ý (bez prachu), vonný a bohatý na ozon.

Náhlých a velkých z m ě n v t e p l o t ě z d e n e n í (průměrně 17°); půda je štěrkovitá a písečná a tudíž i po dešti nezapáchá. Průměrně za celou léčební dobu bývá jen 30 zamračených dnů.

---

[1]) Spisovatel této knihy je též rodákem rožnovským. Byl nadučitelem v Kloboučkách, nyní jest odborným učitelem na měšťanské škole ve Vyškově. Literárně činným je od r. 1884. Sepsal přes 150 povídek a samostatně vydal 13 knížek. Jest horlivým spolupracovníkem Vlastivědy Moravské, do níž sepsal okres Bučovský. (Redakce.)

Park. Půlkruhem kol města rozkládá se na rovině objemný park, v němž pečlivě upraveny jsou stezky se sedátky. Pohodlné stinné cesty zřízeny jsou i na sousedních kopcích Karlovu a Kozáku, na jejichž vrcholcích jsou rozhledny. V celém okolí jsou četné kratší i delší procházky. (Obr. 37.)

Dějiny léčebného místa a léčební prostředky.

První lékař, který si zvláštních klimatických poměrů Rožnova všimnul, byl c. k. rada a krajský fysik dr. Kročák, požívající své doby největší vážnosti v Brně, který r. 1796 čtyři neduživce

Obr. 37. Hudební pavilon v parku.

s prsní chorobou sem poslal, aby se léčili vzduchem a žinčicí (ovčí syrovátkou). Výsledek léčení toho byl tak překvapující, že hned na druhý rok opět několik hostů do Rožnova poslal. A tak počet jich se rok od roku množil.

Tehdejší hraběcí ředitel panství Rožnovského Josef Drobník, jinak muž bezohledný a přísný, pojal myšlenku udělati z Rožnova léčební místo. R. 1820 založil léčební ústav, zřídil z hajnice u města park, kázal udělati v něm cestičky, sedadla, pavilonek a později i pec na ohřívání žinčice. Za jeho správy ústavu páslo se 500—600 ovec na Radhošti a žinčice se prodávala máz po 5 kr. c. m.

Když r. 1848 úřady vrchnostenské padly, převzala obec řízení ústavu. Její přičiněním usadil se zde r. 1852 výtečný lékař z Vídně dr. Frant. Polanský, jenž léčení v Rožnově tak povznesl, že město nabylo jména světového. Přijížděli hosté na léčení z Ruska, Francie, z Asie i Ameriky. Nyní je v Rožnově přes léto 5 lékařů a na zimu 3.

R. 1853 převzala vláda léčební záležitosti do vlastních rukou a od r. 1869 přenechala je zase obci, ale vyhradila si vrchní dozor. Po navrácení správy léčební obci, nastala v záležitosti té větší účast. Objednáváni každoročně na léto hudebníci

Obr. 38. Rudolfo-Stefanianum.

z Prahy, vystavěn nákladem obce léčební dům, zřízen okrašlovací spolek a spolek pro pořádání zábav, pro nemajetné úředníky a důstojníky vystavěna útulna Rudolfo-Štefanianum (obr. 38.) (nyní již zrušena) a léčební prostředky rozmnoženy mlékem kozím a oslím, kefyrem, kumysem (kysající mléko koňské, kozí i kravské).

R. 1894 přičiněním výtečného lázeňského lékaře dr. Vlad. Mladějovského zřízen ústav vodoléčebný a léčení terénní, které jeho odchodem přestalo. V pavilonu inhalačním zařízeny jsou inhalace par solných a etherických a ve městských lázních mimo obyčejné koupele vanové též koupele slatinové a jehličnaté.

Nyní zavedeno je pro soukromou společnost i léčení slunečními paprsky a zřízena k tomu účelu léhárna.

Nemoci, jež v Rožnově se léčí.

Nejvíce přijíždí nemocných léčiti počínající tuberkulosu, katarrhy a záněty sliznic a orgánů dýchacích. V novější době po zařízení ústavu vodoléčebného a terénního léčila se zde otylost, zácpa, organické a srdeční vady, nervosita, katarrhy zažívadel ba i rheumatismus.

Doba léčební trvá od 15. května do 15. září. Taxa léčební pro osoby samostatné a dospělé obnáší 5 zl., hudební 2 zl. Byty a strava jsou poměrně k jiným léčebním místům velmi laciné.

Statistika zdravotní.

Rožnov patří přes to, že každoročně mnoho nemocných dojíždí, mezi nejzdravější místa v císařství našem.

Průměrně umírá zde ročně 2·7% obyvatel a z těch tuberkulosou jen 0·26%. Tedy čtvrt procenta! R. 1900 narodilo se 125 obyv., zemřelo 97 osob čili 3·2%.

Statistika návštěvy.

R. 1796 byli v Rožnově na léčení 4 hosté, r. 1840 160, r. 1860 594, r. 1870 979, r. 1894 1421, r. 1903 1050.

Statistika příjmů a vydání.

R. 1903 vybralo se léčební a hudební taxe 8698 K, žinčice prodalo se za 2412 K (9652 litry). Veškeren příjem léčebního odboru byl 15.860 K 29 h a vydání 15.255 K 38 h. Hudba stála s bytem 5196 K 38 h.

Dům Rudolfo-Stefanianum je od r. 1899 majetkem obecním.[1])

19. Kolonie.

Všechny kolonie jsou částí Rožnova a mají společné s městem číslování domků.

Hradíšťko vzdálené od náměstí asi 1 km. na sever má 17 příbytků, z nichž důležitější jsou bývalá hospoda „na lapači“,

[1]) Dr. Vl. Mladějovský, Rožnov p. Radhoštěm, 3, 4, 14, 20, 29; Tkadlec Paměť. kniha; Účty léčební z r. 1903; listina léčební 1903.

letní kavárny Rozinčina a Katynčina a vila Fichtnerova pod Skalkou. (Obr. 39.)

V levo za Hradišťkem 2 km. od náměstí je podlouhlý kopec Láz, jehož úboči a úpatí osazeno je asi 15 čísly. Do nedávna žili zde rozhlášení lidoví lékaři Petřvalský a Klímek.

Dolní Paseky. Severně za Hradišťkem 2—3 km. od Rožnova jsou Dol. Paseky, které mají asi 60 čísel, jež rozkládají se podél Putyrského potoka a v údolí Mokrém. Údolí dolnopasecké je úzké a velmi krásné. Z budov památnější je zde myslivna „na Putyrkách" a Drobníkův dvůr, nyní příbytek hajného, čtvrt

Obr. 39. Katynka (zahradní kavárna) na Hradišťku.

hodiny západně od myslivny. Cesta od myslivny k němu a odtud na Láz vroubena je ovocným stromořadím.

Horní Paseky rozkládají se podél okresní silnice do Frenštátu vedoucí ve vzdálenosti 1—4 km. severně od města.

V údolích před lety bylo káceno dříví na palivo a stavivo pro domácí potřebu a o tak vzniklé „paseky" rozdělili se občané rožnovští a pásli na nich dobytek. Později zde onde pastvisko zoráno, vystavěno stavení a vyděděn tím některý člen rodiny. Tak rostly domky, které již ku konci stol. XVIII. zde byly, poněvadž si hned r. 1800 pasekáři zdejší u vrchnosti stěžovali, že včas rekru-

tování největší díl pasekářských dětí se odvádí a město synů svých že chrání. I při pasení dobytka že se jim též křivda činí.

R. 1890 bylo zde 135 čísel se 756 obyvateli, z nichž bylo 702 katol. a 53 evang. reform.

Škola je zde dvoutřídní. (Viz článek „Školství").

Hřbitov evangelický vystavěn tu r. 1858. Cvičení v náboženství tom vykonává se v čís. 406 u Kantorků. Dojíždívá sem farář ze Střítеže (dříve z Hrubé Lhoty). Pamětní kniha evangel. hřbitova je vlastnictvím evangel. reform. údů obcí Rožnova, Dol. Bečvy, Tylovic a Hážovic; založena je r. 1878.

Židovský hřbitov vystavěn vedle evangelického r. 1897.

V Hor. Pasekách jsou 3 hostince, 1 nálev, 2 obchody, kovárna a 2 dílny na vydělávání koží. Koželužství zdejší je daleko chvalně známo a kůže posílá se do Uher a Vídně. Vydělávání koží je ruční i strojové. Od r. 1897 je zde filiálka rašplovny z Drholce.

V čís. 379 bydlel nedlouho před svou smrtí na letním bytě spisovatel Jos. Braun.

Uhliska jest kolonie 2 km. jižně od Rožnova se 13 čísly (2 patří do Tylovic). Na místě tom bydleli uhlíři, kteří v lesích uhlí pálili. Odtud jméno kolonie.

Cestou z Rožnova do Uhlisk stály včelíny podél potoka Uhliského. Nyní z nich zbyly jen staré stromy ovocné, které včelíny obklopovaly.

Bečva Dolní

mající jméno od řeky Bečvy, jako následující vesnice Prostřední a Horní Bečvy, které leží výše u horního toku řeky, rozkládá se v údolích na pravém břehu Bečvy a vzdálena je 2 až 10 km. na východ od Rožnova. Je katastrální a politickou obcí se 20·5 km.² půdy a leží 421 m. nad mořem, ač jednotlivé chalupy stojí ve výšce i 800 metrů.

Dolní, Prostřední a Horní Bečva byly původně osadou jednou, která slula snad „Bečvice". Tak aspoň r. 1625 čteme, že Mikeš z „Bečvic" měl nějaký podíl ve Veselé. R. 1650 byla osada rozšířena Baltazarem z Žerotína a pak rozdělena ve dvě

části: Dolní a Horní Bečvu. R. 1659 vyskytuje se již v knihách po prvé jméno Horní Bečva. Podobně v urbáři z r. 1676 jsou zaznačeny 2 Bečvy, Dolní a Horní; Prostřední ještě nebylo.

R. 1676 bylo na Dol. Bečvě 39 stavení, a to: fojt, 6 gruntů a 32 chalup. R. 1790: 63 domů, 826 duší[1]); 1834: 176 domů, 1272 obyv.; 1890: 221 domů, 264 rodin, 1373 katol., 22 evang. helv. vyznání; 1900: 222 domů, 1595 obyv., z nichž 1575 katol. a 20 evang. helv. vyznání. Národnosti byli všichni české.

Pohyb obyvatelstva r. 1890: sňatků 11, porodů 76, úmrtí 60; 1900: porodů 67, úmrtí 48.

Popis osady a katastrální rozlohy. Příbytky roztroušeny jsou po údolích, ráztokách a stráních po veškeré rozloze obce. Nejvíce je jich v údolí Dol. a Hor. Rozpitém a podél Bečvy. Některé chalupy leží vysoko na Černé hoře a pod svahem Radhoště.

Sedlákům na kopcích říká se pasekáři. Mají chalupy uprostřed svých rolí, které povstaly na pasece, t. j. na místě vykáceného lesa.

V rozloze obce jsou potoky: Horní Rozpitý, Majerů potůček, Dolní Rozpitý a Tisový, jež vlévají se do Bečvy na pravém břehu. Význačnější vrchy jsou na téže straně: Černá hora (902 m), Radhošť (jižní pouze část, 1130 m), Mešný, Kamenná (747), Kyčera.

Dějiny. Osada rozšířena valně po válce 30leté obyvatelstvem, které se do hor zdejších uteklo. Založena, t. j. za obec prohlášena byla dávno před r. 1650 a ne za Baltazara z Žerotína, jak u Volného a jinde je poznamenáno, poněvadž měla, jak níže poznačeno, již dlouho před tím své gruntovní knihy.

Gruntovní knihy založeny byly již r. 1610, ale jsou ztraceny. Novější pocházejí z roku 1744.

R. 1663 byla dle školní kroniky Bečva za vpádu Turků i s Rožnovem vydrancována a proto Bernard ji znovu rozšířil a obyvatelstvem osadil.

Obec měla s Rožnovem stejné majetníky.

Poddanské poměry. R. 1676 odváděl fojt o sv. Jiří a Václavě ze mlýna moučného 15 gr., z pily 7 gr. $3^1/_2$ den.,

[1]) Zde jakož i v jiných dědinách horských 2 i 3 chalupy vedle stojící měly tehdy jedno číslo, ač rodin v nich bylo více.

za jedli na louč ročně 3 gr., na nechování panského chrta 4 měř. ovsa a při prodeji fojtství auffank (poplatek 10 zl. ze 100) a kopu vajec.

Gruntovník (k. p. Martin Vašků) též tolik jako fojt, ale ovsa 2 měřice, 3 slepice a 15 vajec. Domkař dával jen $^1/_2$ m. ovsa, slepici a 4 vejce.

Obec dávala o Sv. Duše a Martině 2 R. 21 gr., že nebrala panské kořalky, a fojt 1 R.

Z veškeré dědiny odvedlo se o Jiřím gruntov. platu 3 R. 13 gr., za jedle 21 gr., o Václavě gruntovního platu též 3 R. 13 gr. a kořalečného platu ročně dvakráte po 3 R. 21 gr. Dále odvedeno ovsa výspového 25 měř., za nechování chrta 4 měř., slepic 45, vajec 4 kopy 13 kusů.

Osada přifařena je do Rožnova; již v nejstarší matrice 1656—1688 uvádí se jako přifařená obec.

Desátku odvádělo se před r. 1782 z obce: rži 3 měřice, ovsa 2 měřice, 4 achtele, klacků bukových 6 kusů, vajec $2^1/_2$ kopy, peněz za desátkový sýr 5 zl., na penězích pak 1 zl. 15 kr. bílých groší.

Poněvadž někteří osadníci mají i 2 hod. cesty do rožnovského kostela, zřízena byla zde r. 1894 „Kostelní jednota“, jejíž účelem je sbírati peníze na zřízení duchovní správy v obci. Jednota sebrala již 77.282 K (do r. 1903) a na podzim 1905 položeny základy ke stavbě kostela, jenž jest již dohotoven. Farář i děkan rožnovský Josef Arnošt daroval obci 40 tisíc korun jako nadaci pro faráře.

V obvodu obce jsou 2 kaple, 2 zvonice, 2 kříže a 10 obrazů na sloupech v poli. (Obr. 40.)

V údolí Hor. Rozpitém je malá zděná kaplička se zvonkem r. 1848 postavená a v Dol. Rozpitém nedaleko školy je nová zvonice z r. 1900; stavba stála 600 K, zvony v ní 1026 K. Stará zvonice z r. 1835, která stála na témž místě, odstěhována byla na Pavlovu louku pod Černou horu.

Obec má též svůj hřbitov.

Kaple a kříž na Radhošti. V území Dol. Bečvy leží též jižní polovice Radhoště. Na území tom stojí na Radhošti hostinec „Útulna“, kamenný kříž a kaple Cyrilo-Metodějská.

Kříž. Na místě, kde stávala prý za dob pohanských socha Radegasta, postavili dle pověsti sv. apoštolé Cyril a Metod kříž, který časem zanikl. Lid okolní obnovoval sešlý kříž stále.

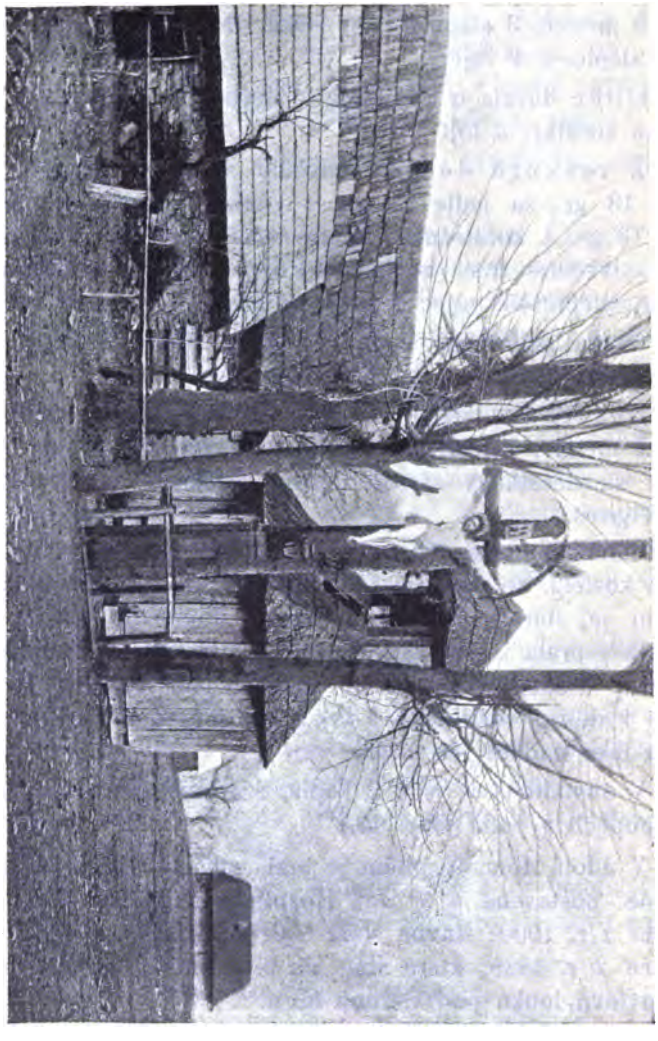

Obr. 40. Stará zvonice na Dol. Bečvě.

R. 1735 misionáři na Valašsku dlicí postavili na Radhošti kříž s obrazem umírajícího sv. Xavera, apoštola Indů, jehož uctívání na Valašsku zvláště zaváděli. Slavnost tu navštívilo na 2 tisíce lidí i paní Ludovika hrab. Žerotínská, paní panství

Rožnovského. Ke kříži konány poutě, jak vypravuje se v Dějinách Vsetína na str. 138. A dosud se konávají sem poutě na den Proměnění Krista Pána (6. srp.), v předvečer Jana Křtitele a na sv. Cyrila a Metoda.

R. 1805 postaven byl nynější vysoký kříž kamenný nákladem Michala Janíka, měšťana rožnovského. Když za nedlouho bouře kříž shodila, byl r. 1808 znovu postaven a hrabě Ludvík z Žerotína daroval na udržení jeho 100 zl.

Kaple Cyrilo-Metodějská. Dějiny. Když se přiblížila tisíciletá památka příchodu apoštolů slovanských na Moravu, kteří dle pověsti sochu pohanskou na Radhošti skáceli, zatoužil lid valašský postaviti jim na místě tom důstojný pomník. R. 1862 13. srpna pořádána městy Rožnovem a Frenštátem na Radhošti veliká slavnost. Bylo zde na 15 tisíc lidu z veškeré Moravy. Sbírka vynesla 120 zl.

R. 1881 oživla ve Frenštátě znovu myšlenka postaviti na Radhošti kapli Cyrilo-Metodějskou. Sbírka vynesla 500 zl. R. 1888 dal hr. Rud. Kynský nejen svolení, aby na jeho území kaple byla vystavěna, ale zaručil též pozemek bezplatně kapli a daroval potřebné zdivo, kdekoliv se na jeho území našlo.

R. 1889 ujednáno na schůzi v Rožnově pořádati sbírku po Moravě, Čechách a Slezsku na kapli. Do r. 1895 vybráno 8014 zl.

Když slavný malíř český Ad. Liebscher vymaloval Valašskou Madonnu v kroji vsetínském a vystavil ji r. 1895 na výstavě Národopisné v Praze, koupil ji výbor pro vystavění kaple. Umělec chtěl za něj 4000 zl., ale přijal jen 800 zl., ostatní daroval kapli. Obraz vystavován v městech v Čechách a na Moravě a vynesl 6000 zl. Celkem sebráno na kapli 20.000 zl.

R. 1806 přikročeno k stavbě; základní kámen položen 5. července. Dne 11. září 1898 byla kaple posvěcena arcibiskupem olomuckým a veřejnosti odevzdána.

Svatyně stojí před kamenným křížem na pozemku, jenž patří do obvodu Dol. Bečvy, ale podřízena je faře frenštátské.

Vystavěna je ve slohu romansko-byzantinském. (Obr. 41.)

Svatyně osvětlena je 8 velkými bočními okny a 9 kulatými pod kopulí a jedním nad světlíkem. Okna jsou barevná. Dvě (velká) v lodi jsou zdobena obrazy se života sv. Cyrila a Metoda. Čtyři jiná ozdobena jsou obrazy sv. Václava, Lidmily, Jana Nep. a blah. Anežky. V apsidě jsou též 2 barevná okna. Na 3 (kula-

Obr. 41. Kaple a hostinec „Útulna“ na Radhošti.

tých) jsou znaky knížete arcibiskupa Kohna, hraběte Kynského a města Frenštátu. Vnitřek kaple kromě obrazu Valašské Madonny zdobí pěkný mramorový oltář se sousoším sv. Cyrila a Metoděje.

Kaple jako bílá holubička sedí na temeni Radhoště a je zdaleka viditelnou.

Útulna. Od kaple několik kroků níže zřízen je veliký hostinec „Útulna", v němž může přenocovati mnoho lidí.

Školství. Osada přiškolena byla do Rožnova a odváděla učiteli tamnímu ročně 1 zl. 12 kr. na uhrazení stálého platu a $^1/_2$ sálu dříví. Sobotáles učitel zde nevybíral, poněvadž zřídka kdy odtud děti do školy rožnovské chodily.

Za varhanictví odváděla obec učiteli koledného 21 kr., od každého sedláka a zámožnějšího domkaře dostával žejdlík pohankové kaše a místo chleba 1 zl. 52 kr. z obce.

Od počátku 19. stol. do r. 1837 učili v obci v najatých místnostech v čís. 38. jakási M. Svobodka, v č. 174. P. Červinka, ve 26. Štybor a 68. Šnejdrla.

Škola v Dolním Rozpitém. Za učitele Lukáše Černína vystavěna byla r. 1837 pro školu vlastní budova. Po něm učili Ignát Merlíček (1844—53), Alois Vašát (1853—62), Karel Polz (1862—78), Benjam. Polanský (1878—94) a nyní syn jeho Dionysius, jenž je od r. 1899 nadučitelem.

R. 1899 byla škola rozšířena na dvojtřídní a r. 1902 vystavěna na základech staré škola nová na jedno poschodí.

Statistika. R. 1904 bylo školou povinných žáků 158 a tolikéž navštěvujících.

Zahrada má 7 a. 4 m.^{2}; tělocvičny letní není. Knížek v žákovské knižnici bylo 171, v učitelské 16. Obě založil nynější nadučitel. Kroniku školní Benj. Polanský. Zlatá kniha z r. 1845 je od učitele Merlíčka.

Škola v Hor. Rozpitém vystavěna r. 1886 nákladem 4200 zl., k čemuž dostala obec subvence od země 2800 zl. a od Jeho Vel. 150 zl. Učili zde Jos. Vencour (1887—93), Fr. Knězek (1890—1902) a nyní Jos. Piš.

Statistika. R. 1900/4 bylo školou povinných 131 žáků.

Zahrada školní měří 17 a., letní tělocvičny není. Žákovská knihovna měla 100 čísel, učitelské není. Knihovnu i Kroniku založil Jos. Vencour.

Fojtství bývalo zákupné. R. 1676 byl fojtem Bartek. O pozdějších fojtech se neví, poněvadž se nejstarší gruntovní knihy ztratily.

V 18. století byli fojti na čís. 5. Fojtství, k němuž náležela též javořina Kněhyňka, patřilo rodině Maléřů, v níž se zachovalo až do zrušení roboty; posledním fojtem byl Michal Maléř.

K usedlosti čís. 5., které doposud fojtství slove, patří nyní ještě 116 ha. 40 arů půdy.

Před r. 1848 spravovali obec pudmistři a vrchnost zastupovali fojtové. Po r. 1848 byl prvým starostou Jan Maléř, syn fojtův, a po něm delší dobu Jos. Adamec a Josef Krba.

Obecní výbor sestává ze 12 členů a má 2 radní.

Pečeti staré není. Nová má nápis: „Obec Dolní Bečva pod Radhoštěm".

Majetku vlastního má obec jen 4 míry kamenitého pole, chalupu pro špitál a koncesi hostinskou na privátní budově. R. 1840 měla obec dle Josefinského katastru majetku: rolí 58 jiter, luk 10 jiter, pastvin 321 jiter, zahrad 40 □°, lesa 21 jiter.

Příjmu obecního r. 1900 bylo 1871 K 44 h, vydání 1729 K 4 h. Příjem spočíval nejvíce v 50% obecní přirážce a v potravní dani.

Živnosti. Polním hospodářstvím, chovem dobytka a praci v lesích živí se hlavně obyvatelé.

K obvodu obce patří 305·8 ha. rolí, 179·3 ha. luk, 11·3 ha. zahrad, 367·9 ha. pastvin a 1075·8 ha. lesa.

Držitelů pozemků je v obci 314, z nich jsou 2 gruntov, 8 pololáníků a 12 čtvrtláníků. Na čtvrtlán čítá se 15 měřic pole.

Praci v lesích panských živí se mnoho osadníků. V zimě v horách kácejí stromy, štípají z nich drva (dříví), která na saních svážejí do údolí k potoku. Na jaře, když se potoky a Bečva rozvodní, házejí navezené zásoby do vody, která dříví plaví na určené místo. Cestou musí se dříví hlídati a dlouhými háky klestiti mu cestu, když se někde o keř zastavilo. V Krasně u Meziříčí je Bečva přepažena silnou železnou mříží, u níž se dříví zastavuje. Dělníci je vyhazují na břeh a do velikých stohů rovnají.

Průmysl a obchod. V obci jsou 2 mlýny (dva zanikly), 2 pily, 3 hospody, restaurace v Útulně a na Radhošti, 6 kupců, 2 kováři, 3 koláři, 5 stolařů, 4 krejčí, 3 obuvníci, 2 čalouníci, 4 obchody dřívím a několik řemesel po jednom.

Hutě skelné v Hor. Rozpitém stály pod samým kopcem na trati, která sluje Hutě. Kdy zde byly, není známo.

Před lety chodívali někteří občané zdejší po Moravě s kadidlem a hubkou (hubáněm).

Staré rodiny. Přes 100 let obývají stále totéž číslo: Vašci, Vojkůvci, Maléři, Solánští, Krbi.

Neštěstí. R. 1830 cholera; 9. list. konal se průvod cholerový. V letech 1880, 1897 povodeň.

Trati slují ponejvíce po starých dlouholetých majetnících pozemků. U Marečků, u Bejcarů, na Majerově, u Ruščánky, u Valašky, u Ondrů, u Jurajdíků (nynější majetník Pařevica), u Jurčů (Maléř), na Krbově (Solásky) a t. d. Jiné: na Tovaryškách, na Chladné, na Ferenckách, na Pálenici (cihly pálily), Ujmiska, na Tisovém, na Konisku, na Močařině, na Mírově.[1])

Bečva Prostřední

mající rovněž jméno od řeky Bečvy, vzdálena je 8—12 km. vých. od Rožnova; je katastrální i politická obec a má 27·43 km.[2] rozlohy. (Obr. 42.)

R. 1790 bylo zde 100 domů, 950 duší; 1834: 188 domů 1471 obyv.; 1890: 217 domů, 275 rodin, 1399 obyv., z nichž 1378 katol. a 21 helv. vyznání; 1900: 237 domů, 1678 obyv., z nichž 1619 katol., 6 aug. a 47 helv. vyznání a 6 židů. Dle národnosti bylo Čechů 1664, Poláci 2, Němců (se židy) 12. Němci a židé usadili se tu po zřízení panské pily.

Popis osady a katastrální rozlohy. Osada rozkládá se jen z malé části podél řeky Bečvy; většina příbytků roztroušena je po údolích horských a po stráních i úbočích hor přilehlých k Radhošti. Některé příbytky jsou ve výšce až 800 m., ba kolonie „Pústevně“ leží 1018 m., kdežto příbytky u řeky jen 450 m. nad mořem.

---

[1]) Slavík, Morava, 187; Domluvil, Obrazy. VI., 19, 206, 226; Tkadlec, Kronika r. 1650, 1835, 1865; Schwoy, Mähren, III., 16; Volný, Mähren, I., 316, 300; Václavek, Hejtm., 47; Petrus. Hejtm., 2. a Statist. 9, 12, 27; Kron. fary rožn., 8, 16, 18, 21, 57; Kroniky školní; Sbor. Mus., III., 24; Reg. grunt. D. Bečvy II., 25, 26, 31: Urbarium z r. 1676; Bayer, Rožnov, 74; Václavek, Vsetín, 138.

Obr. 42. Bečva Prostřední. (Pohled na část osady a parní pilu.)

V rozloze obce jsou tyto větší vrchy na pravém břehu Bečvy: Bacov, Bufov, Čertův mlýn 1207 m. (jižní část), Malinova hora 840 m., Podstupné, Skalíkova louka 945, Tanečnica 1081 (jižní svah); na levém břehu; Fiuráškův grůn, Pobabnica.

Potoky na pravém břehu: Kněhyně s Kněhyňkou a Bacov; na levém; Kyvňačka, Makytá, Solánec. U fojtství je rybníček.

Údolí slují dle potoků.

Dějiny. Prostřední Bečva povstala rozšířením Bečvy Dolní a Horní. Kdy Prostř. Bečva stala se samostatnou, nelze udati. Prof. E. Domluvil píše sice v knize „Meziříčí", že hned Baltazar z Žerotína okolo r. 1650 založil Horní a Prostř. Bečvu, ale v urbáři, t. j. v panském seznamu osad a robotníků z roku 1676, neuvádí se ještě Prostř. Bečva; jen Dolní a Horní jsou v seznamu. Nebyla tedy toho roku samostatnou obcí, nýbrž patřila snad z části do Dolní, z části do Horní Bečvy.

Ještě roku 1707 se píše, že za povstání uherského, jež vzbudil Rákóczy, přepadli povstalci vesnici „Velkou Bečvu" na panství rožnovském. Mínily se tím spojené Bečvy Horní, Prostřední a Dolní.

Ale r. 1732 již se název Prostřední Bečva objevuje, neboť toho roku osada ta přifařena byla k nově vystavěnému kostelu na Hutisku a r. 1744 má již své gruntovní knihy.

Duchovní záležitosti. Prostřední Bečva přifařena byla před r. 1732 i s Horní Bečvou do Rožnova. Od toho roku přidělena byla k faře na Hutisku, ale i po tomto odloučení, platila desátek faráři rožnovskému.

Před r. 1782 odvádělo se z obce desátku: vajec $2^1/_2$ kopy, peněz za desátkový sýr 2 zl. 30 kr., platu v bílých groších 10 zl. Co odváděla faráři a varhaníku na Hutisku, poznačeno je u této osady.

Přifařena je obec na Hutisko, ale několik čísel z horního konce na Horní Bečvu.

V obvodu obce jsou 3 kříže, 1 Boží muka a kaplička v Kněhyňách.

Školství. Nejdříve se starali o vyučování svých dětí huťaři, kteří pracovali při skelných hutích Kněhyňách a v Bacově. V obou místech učitel soukromě vyučoval jejich děti v budově

některého huťaře. Mimo to vyučoval též poustevník na Radhošti v čase zimním děti, které u něho po celou zimu bydlely i stravovaly.

Okolo r. 1820 někteří zámožnější občané posílali děti své do školy na Hutisko. Později pronajata učírna „na Ulici" čís. 40.

V téže době zřízena škola na Bacově v čís. 53. a v Kněhyňkách v čís. 105. a ve všech třech vyučoval jeden učitel, t. j. v každé vyučoval 2 dny v týdnu. Po 3 letech zrušena škola v Bacově a zůstaly jen dvě do r. 1880 pod společným učitelem, jenž v každé učil 3 dny. Učiteli byli: Jos. Hubík, Jan Nevíš, Jan Kylar.

1. Škola u Mostu. Škola „na Ulici" měla tmavou světnici a veliká pec mnoho místa zaujímala. R. 1876 ujednáno postaviti novou budovu. Zakoupeno místo čís. 170 a r. 1879 vystavěna nová budova nákladem 4358 zl., při čemž občané ruční práci sami z pořádky vykonávali.

R. 1888 zřízena na škole věžka se zvonkem za 184 zl., a r. 1895 rozšířena škola na dvojtřídní. (Obr. 43.)

Od r. 1886 až dosud jest nadučitelem Pius Thoř.

R. 1894 bylo školou povinných 219 žáků, školu tuto navštěvujících 201.

Zahrada školní měří 20 arů, tělocvična letní 2 a. V žákovské knižnici bylo 68, v učitelské 28 svazků. Kroniku i obě knižnice založil nadučitel Pius Thoř.

2. Škola v údolí Kněhyně. Škola zdejší byla výpomocná a podřízena škole „u Mostu". Učilo se napřed v najaté místnosti čís. 105. „na Skálí".

R. 1880 prohlášena škola za samostatnou. Místnost v čís. 105. nestačila, byla malá, tmavá a žáků 147. R. 1888 vystavěna nová zděná škola nákladem 4500 zl. a r. 1903 rozšířena na dvojtřídní, což stálo 12.000 K.

Učitelé: První samostatný Max. Válek 1881—85, nyní Jan Knězek (1892—1905). R. 1904 bylo žáků školou povinných 204, navštěvujících 196.

Školní zahrada měří 5 arů, tělocvična 2 ary. Knižnice žákovská měla 74, učitelská 16 svazků. Kroniku založil učitel Voříšek, knižnici nadučitel Knězek.

Při škole je polévkový ústav. R. 1899 rozdáno obědů 7499; na jeden oběd nepřišel ani krejcar, poněvadž příjmů bylo

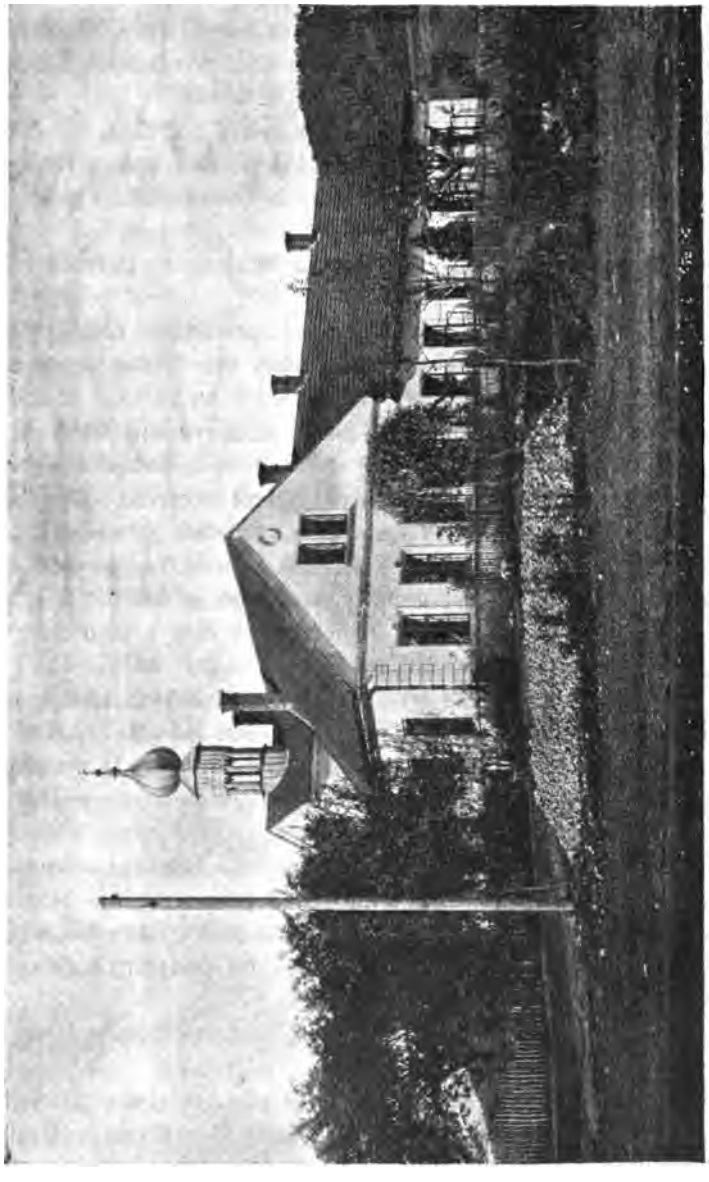

Obr. 43 Škola „u Mostu“ na Prostř. Bečvě.

jen 71 zl. 84 kr. R. 1905 podělováno 90 dítek po 72 dny obědy; bylo obědů 6570, což stálo 105 K 77 h!

Fojtství r. 1772 i s mlýnem koupil Jura Mikulenka za 250 R.; v rodu tom se udrželo už stále. Posledním fojtem byl Jan Mikulenka.

Fojtství čís. 20. má kolem 400 měřic půdy.

Správa obce a jmění. Prvým starostou byl poslední fojt, pak Frant. Janíček, Jan Malina a Čeněk Bill. Výbor skládá se z 18 členů, z nichž jsou 2 radní.

Pečeť je z novější doby a má nápis: „Představenstvo obce na Prostřední Bečvě".

Majetek. Obec nemá žádných polností, z nichž by mohla míti příjem; jen cesty a neplodné půdy má 5 jiter a pak obecní hostinec.

Příjmu r. 1902 bylo 2346 K a vydání 4191 K (přirážky 70%).

Polní hospodářství je hlavní výživou obyvatelstva. K obvodu obce náleží 2743 ha. pole, z čehož je zdaněné plochy 2295·7 ha., a to: rolí 371·2, luk 280·5, zahrad 6·1, pastvin 521·6, lesa 1116·26; návsí, cest a půdy neplodné je 447·28 ha.

Držitelů pozemků je v obci 279, z nich 2 celolán., 20 pololán., 45 čtvrtlán. čili pasekářův.

Na grunt počítá se 80—100 měřic. Na Dol. Bečvě paseka rovná se pololánu, ale není mnohem větší jak zde čtvrtlán.

Průmysl a obchod. V obci byly v 18. století dvě panské hutě skelné v Kněhyních a v Bacově, které později byly zrušeny.

Parní pila ratimovské továrny na celulosu zřízena byla r. 1901 a stojí u okresní silnice nedaleko školy „u Mostu". Je elektricky osvětlena. Pracuje tam v zimě přes 60 dělníků, v létě 30. Desky a odpadky v kotouče stažené na podpalování dopravují se odtud do Brna a do Vídně.

Lom je v Pastorkovém vrchu; kamení z něho bere se na štěrk a úpravu Bečvy.

V obci jsou 3 mlýny, 3 vodní pily, valcha a přádelna na valašské houně, obchodníků 5, hospody 3 a čtvrtá v Útulně na Poustevnách na Radhošti.

Úřady. V obci je lesní úřad a manipulační správa filiálky ratimovské továrny, kterou vede nadlesní. K poštovnímu a

telegrafnímu úřadu, jakož i k obvodnímu lékaři patří obec na Hutisko, pod četnické stanoviště na Horní Bečvu. U pily je telefon.

Staré rodiny. Přes 100 let bydlí Baruta na čís. 1., Ondryáš 2, Vala 21, Fiurášek 23, Jurečka 29, Křenek 40, Janíček 47, Vojkůvka 48, Bill 58, Pařenica 70, Jurajda 72.

Trati mají názvy ponejvíce po starých dlouholetých majitelích, Adámky, Blinkovy louky, Fiuráškovice, u Farků, na Smočkovém a podobně.

Poustevny (val. Pústevně). V obvodu obce leží též daleko známé krásné „Pústevně na Radhošti", které jsou nyní malou kolonií krásných budov. (Obr. 44.)

Jdeme-li po hřbetě Radhoště směrem východním, přijdeme od kaple za hodinu na Pústevně (1018 m.), t. j. k místu, kde před lety bydlel poustevník.[1]) Zbytky dvou kamenných pousteven znáti dosud. Nedaleko je aleje starých stromů, posledním poustevníkem vysázených. To byla jeho svatyně. Kousek pod alejí je studánka s ledově chladnou vodou.

Nad alejí na hřbetě horském je rovina chráněná před větry. Tu koupila r. 1884 ve výměře 13 měřic Pohorská jednota Radhošť ve Frenštátě od fojtky Malinové z Prostř. Bečvy a postavila tam r. 1891 dřevěnou útulnu turistickou s ložnicemi i restaurací a nazvala ji též „Pústevně".

Poněvadž jedna budova brzy nestačila, postavena několik kroků dále r. 1894 velká kamenná budova „Šumná" se 7 vkusně zařízenými světnicemi, hodícími se dobře k delšímu pobytu na „Pústevňách".

Když se tu kolonie stálých letních hostí velmi vzmáhala, zbudována r. 1900 rozsáhlá budova „Maměnka" se 16 pokoji a vedle hospody „Pústevně" jídelní pavilon „Libušín" nákladem 40.000 K.

Obě budovy jsou v pěkném valašském lidovém slohu a postaveny byly dle plánů známého umělce Dušana Jurkoviče stavitelem Mich. Urbánkem ze Vsetína. Veškeren nábytek zbudován též ve slohu lidovém a malba chodeb i světnic provedena je dle ornamentu vyšívání národního.

---

[1]) Více o něm dočísti se lze v knize mé „Bratři Doliňáci", která vyšla v Slezské Kronice.

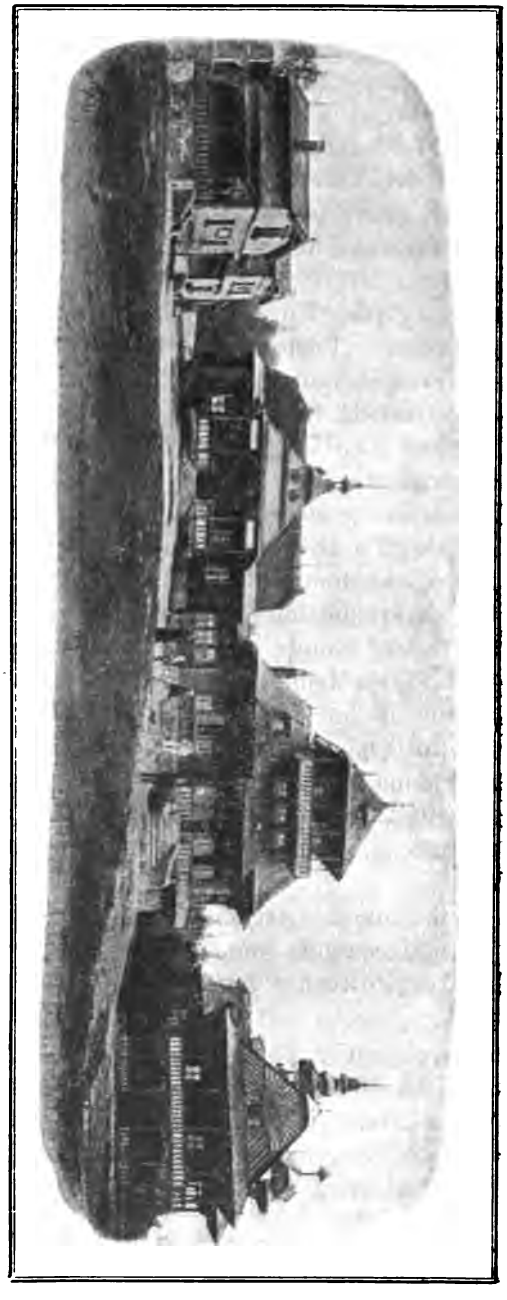

Obr. 44. Poustevny na Radhošti.

Nádherně upraven je vnitřek jídelny, v níž má 200 osob místa. Malby nástěnné (národní hrdinové, selští chlapci Ondráš, Juráš, Janošík a portáš Stavinoha z Karlovic), jež provedl dle originálu mistra Mikuláše Aleše akad. malíř K. Štapfer z Prahy, poutají každého. Rovněž malby: sv. Václav, bůh Radhošť, doba dávná a nynější na horách valašských, jakož i případné vhodné nápisy na stěnách mile působí na každého. Osvětlení je acetylenové.

I nedaleká kuželna a zvonice valašská originalností svou se každému zalíbí.

Nedaleko Pousteven na „Stupních" je rozhledna Cyrilka a na vzdálenějším vrchu Okrouhlém Metodějka. Jsou též slohem zajímavy, ale neleží již na území Prostř. Bečvy.[1])

Bečva Horní

vzdálená 12—16 km. východně od Rožnova, je katastrální a politická obec rozlohy 42·4 km². Příbytky stojí 500—800 m. nad mořem.

R. 1676 byla zde 103 stavení, a to fojtství a 102 chalupy (sedláků nebylo); 1790: 145 domků, 1385 duší; 1834: 298 dom., 2109 obyv.; 1890: 437 dom., 2773 obyv., z nichž 8 helv. vyzn. a 7 židů; 1900: 450 domů, 2941 obyv., z nich 2935 katol., 2 helv. vyznání, 4 židé. Dle národnosti bylo 2920 Čechů a 21 Němců.

Osada rozložena je od potoka Kněhyně až k hranicím uherským po obou stranách horního toku řeky Dol. Bečvy, ale větší díl rozkládá se na pravé straně řeky té.

Příbytky jako u předešlých osad roztroušeny jsou po horách, údolích a ráztokách.

Okresní silnice z Hutiska vedoucí jde jen ke kostelu a dále pak k Uhrám vede jen silnice obecní.

V rozloze obce jsou větší vrchy na pravém břehu Bečvy: Šarštýn, Kladnatá, Zimný, Bukoviny; na levém: Vysoká, Kubiska, Prostá, Jezerné, Benešky, Kyvňačky.

---

[1]) Domluvil, Obrazy, VI.; týž, Meziříčí, 136, 140, 226; Tkadlec, Paměť. kniha, 1650; Schwoy, Mähren, III., 16; Volný, Mähren, I., 317; Petrus, Hejtm., 2; týž, Statistika, 9, 12, 27; Kronika fary rožnovské, 37, 60; Kronika školství; Registr. grunt. I., 25, 26, 69, 229; zpráva o Poustevnách od J. R. Vitáska.

Potoky na pravém břehu: Radlický, Mečůvka, Kobylská; na levém: Osikový, Kubiška, Prostá, Bučkový, Hluboký a Kyvňačka na hranicích Prostř. a Hor. Bečvy. Všechny potoky tekou do řeky Dolní Bečvy, která od pramene až po kostel sluje Bečvica a teprve níže Bečva.

Údolí mají jména dle potoků. Rybníček je u kostela.

Dějiny. Obec založena, t. j. osada za obec prohlášena byla asi r. 1650 za Baltazara z Žerotína, ale již dávno před tím osadníci zde byli a tvořili s předešlými osadami „Velkou Bečvu". Mezi lety 1680—90 byla od Bernarda z Žerotína rozšířena.

Nejstarší vzpomínka na Hor. Bečvu zaznačena je r. 1659 v gruntovní knize Val. Meziříčí. V urbáři r. 1676 vede se již jako samostatná obec mající 103 domky.

Gruntovní knihy založeny byly bezpochyby r. 1650, ale jsou ztraceny; novější počínají se teprve r. 1744. V nich se uvádí, že staré gruntovní knihy Prostř. a Hor. Bečvy v rozepři s panstvím Vsackým u tribunálu v Brně se ztratily. Ale byly to bezpochyby společné knihy, neboť r. 1676 Prostř. Bečva se jestě jako obec neuvádí, a tudíž svých gruntovních knih nemohla míti.

Poddanské poměry. R. 1676 odváděl fojt za nechování chrta 4 míry ovsa. Sedláků nebylo. Chalupníci dávali: ovsa $^1/_2$ míry, slepici a 4 vejce.

Obec dávala o sv. Duše a Martině pokaždé 6 R. 21 gr 6 den., poněvadž nebrala panské kořalky. a fojt 1 R.

Z veškeré dědiny se odvádělo kromě kořalečního platu: výspového ovsa 51 mír za nechování chrta 4 míry, slepic kopu 42 kusů, vajec 6 kop 48 kusů. Povinností peněžních, gruntovních, za jedli, za robotu nebylo, poněvadž toho času v osadě nebylo sedláků.

R. 1816 dle gruntovních knih odvádělo se z gruntu (ze živnosti) o sv. Jiřím a Václavu činže 7 kr., hrubopasečného platu 3 R., ovsa staré míry 4 achtele a 2 mázy, slepici, 4 vejce a robotovalo se 4mi koňmi po 3 dny a pěší roboty s jednou osobou $9^1/_2$ dne ročně. (II., list. 40.)

Z paseky: pěší roboty osoba $12^1/_2$ dne, robotního platu 1 R., gruntovní činže 1 R. 30 kr., hrubopasečného platu 45 kr., ovsa $4^1/_2$ achtele, slepici, 4 vejce (II., 114).

Původně přifařena byla osada do Rožnova a když r. 1732 zřízena byla duchovní správa na Hutisku, přidělena byla sem též

Horní Bečva. R. 1787 vyfařena byla z hutiské kuracie, ale teprve r. 1792 zřízena byla na Horní Bečvě vlastní duchovní správa, a to hned samostatná fara, ač kostel postaven hned r. 1787.

Z Horní Bečvy 35 čísel přifařeno je z části na Hutisko, z části do Karlovic.

Chrám Páně stojící na mírném pahorku a zasvěcený sv. Janu Pavlu mučedníku, postaven byl z náboženského fondu r. 1792. (Obr. 45.)

Kostel je zděný, 16^0 4' dlouhý a 8^0 3' široký, strop dřevěný a věž nad portálem rovněž dřevěná.

Obr. 45. Horní Bečva.

Ve chrámu jsou 3 oltáře: hlavní sv. Jana Pavla, nad nímž je obraz z r. 1866, boční Krista Pána ve vězeni (z r. 1869)[1]) a P. Marie Růžencové. Křtitelnice je dřevěná a nad ní socha P. Marie Lurdské. Kazatelna je rovněž dřevěná.

Nad vchodem kostela je nápis: „Pojďte uctit poklonou!"

Na věži kostelní nebylo původně zvonů, až r. 1800 zjednány 2 zvony.

[1]) Obraz na něm pochází z kláštera karmelitanů v Rábu v Uhrách a daroval jej Dorňák.

Hřbitov je kolem kostela, přízemní fara se 4 světnicemi vedle něho. Zahrada farní je na měřici.

Oprava kostela a dary. R. 1868 hlavní oltář zvýšen a postaveny sochy sv. Petra a Pavla a nad nimi 4 evangelistů. R. 1869 postavena kaplička v údolí Kobylském. 1888 zřízena Křížová cesta. 1893 Ondřej Černý, občan zdejší, daroval stříbrnou monstranci za 350 zl. 1894 oprava kostela stála 500 zl. 1895 založen spolek pro vystavění nové kostelní věže.

Faráři se zde velmi střídali, poněvadž fara je chudá a od města velmi vzdálena. Prvým byl Ant. Staněk 1792—95; po něm nejdéle působili: Alojz Pilc (1795—1813), Arnošt Navrátil (1813—28), Ant. Herlich (1840—51), Jan Lulyan (1855—64), Josef Večeřek (1866—85), Jan Podřický (1885—1901); nyní jest farářem Ant. Pavelčík.

R. 1872 koupena od kardinála Bedř. Fürstenberka paseka čís. 253, jež má 75 měřic pole, luk a lesa, z čehož užitek béře farář. Kostelní jmění r. 1904 obnášelo 476 K, zádušní 5054 K.

V obvodu obce je kaple a 9 křížů.

Desátku před r. 1782 odváděla obec faráři rožnovskému: za desátkový sýr 2 zl. 30 kr., platu v bílých groších 10 zl., což se odvádělo i po zřízení fary na Hutisku.

1. Škola u kostela. Dějiny. Školní vyučování na Hor. Bečvě počalo 1792, kdy zřízena byla zde fara. Před tím chodily děti do školy na Hutisko, nebo vyučovány byly soukromě.

Současně s kostelem a farou vystavěna u kostela školní budova. Byla v ní učírna a byt učitelův. R. 1883 rozšířena škola na dvoutřídní; byt pro druhou třídu najat v čís. 56. R. 1893 stala se škola trojtřídní a r. 1897 postavena nákladem 10.000 zl. nová školní budova.

Učitelé. Josef Piš (1796—1844), jenž odstoupil službu zeti svému Frant. Válkovi (1844—1886), kterýž se stal r. 1883 nadučitelem. Robert Pokorný (1786—92) a po něm dosud Rudolf Krč.

Platu do r. 1817 měl učitel 100 zl. stříbra, a to 31 zl. od obce, 69 zl. z nábož. fondu. R. 1830 služné zvýšeno na 130 zl. a 8 sáhů dříví; pomocník dostal stravu a 12 zl. stříbra ročně. R. 1857 zvýšen plat správci školy na 247 zl. 80 kr. rak. měny.

R. 1904 školou povinných 280, navštěvujících 245.

Zahrada školní má 9 a. 57 m.², tělocvična 2 a. Knižnice žákovská 100, učitelská 127 svazků. Polévkový ústav měl 1300 K jmění; denně poskytováno bylo v zimě 200 obědů. Kroniku a žákovskou knižnici založil Rob. Pokorný a učitelskou Rud. Krč.

2. Škola na Pasekách (u vápenky).

Do r. 1858 chodily děti z horní této části dědiny do školy ke kostelu (2—4 hod. cesty). Toho roku zřízena byla zde expositura a plat učiteli vyměřen na 157 zl. 50 kr. Učilo se v čís. 156 po 12 let, od r. 1870 v chalupě Jos. Chosáka po 13 let a r. 1883 a následujícího v chalupě učitele Manetha.

R. 1884 povýšena škola na samostatnou a příštího roku vystavěna nová jednotřídní škola na čís. 157. nákladem 5.000 zl.

Učitelé: Ferd. Maneth (1858—85), byl exkur. učitelem a pak stal se obchodníkem; nyní je tam učitelem Frant. Havránek.

R. 1904 bylo školou povinných dětí 197, navštěvujících 174, bez vyučování zůstalo 10.

Zahrada má rozlohy 29 arů. Tělocvičny není. Knižnice žákovská má 40 sv., učitelské není. Polévkový fond obnášel 160 zl. Kroniku a knižnici založil Maralík.

3. Škola v údolí Mečůvky zřízena byla 1888; před tím chodily děti ke kostelu. (Obr. 46.)

Přiškolena jsou údolí: Mečůvka, Bučkový, Kudlačena a trať od Kantorů.

Vyučovalo se v najaté budově čís. 324; r. 1905 položen základ k nové škole dvojtřídní. Na stavbu daroval velkostatek Rožnovský dříví, země dala subvenci 4000 K.

Učitelé: Fil. Schober, Jan Hrůza, Al. Janiš, Jan Vojtek a od r. 1903 Jan Macháček.

Statistika. R. 1904 bylo školou povinných dětí 152 navštěvujících 140. Fondu polévkového bylo 400 K. Zahrada má rozlohy $19^1/_2$ aru, tělocvičny nebylo; žákovská knižnice má 143 sv., učitelská 57. Kroniku založil Schober, knižnice Jan Hrůza.

Fojtství připomíná se již r. 1676 a bylo zákupné, z kteréhož při prodeji odváděl fojt vrchnosti auffank. V 18. století byli zde fojty Malinové a hodnost ta zůstala v rodu jejich až do zrušení roboty. R. 1801 odhadnuto fojství za 200 R.

Nyní k fojtství patří 500 m. polnosti.

Správa obce a majetku. Poslední fojt Frant. Malina byl prvým starostou až do r. 1893. Celkem fojtoval a staro-

stoval 57 let. Po něm byly starosty: Jan Malina, Fr. Malina (syn), Jos. Martiňák a nyní Fr. Kretek.

Členů obecního výboru je 18, radní 3.

Pečeť stará má ve znaku anděla s troubou a kolem něho nápis: „Peczet d. obczi Horni Beczwi".

Obr. 46. Škola v údolí Mečůvky na Hor Bečvě.

Jmění obecního je celkem jen 22 ha.

Obci náleží též stará škola čís. 57 a právo koncese na hostinec.

Příjmu měla obec r. 1895 z majetku 1000 K, vydání bylo 4349·14 K, 1902 bylo příjmu i s 50% přirážkou 5136 K, vydání 5391 K.

Trhy výroční jsou dva, a to první úterý po sv. Filipu a Jakubu a první úterý po Narození P. Marie. Dobytčí trh je v den výročního trhu dopoledne.

Živnosti. Obyvatelé živí se kácením a dovážením dříví, sbíráním hub, hafer (borůvek) a malin; také děláním šindele a dřevěného nádobí.

Polní hospodářství je málo výnosné.

K obvodu obce patří: rolí 613·2 ha., luk 671·4, zahrad 43, pastvisk 639·4, lesa 2190·5, návsí a cest 29·4; celkem je zdaněné plochy 4186 ha., půdy neplodné 57 ha. Veškeré půdy v obvodu obce je 4243 ha.

Držitelů pozemků je 558.

Cena. Grunt (živnost) koupen r. 1764 za 46 R. 40 kr. (II., 31.) a 1816 za 100 R.

Za posledních 10 let chov dobytka velmi se vzmohl,

Před lety byli zde portáši a po nich švališeři, t. j. finanční stráž, která měla brániti pašování tabáku z Uher. Měla kasárny na třech místech; posléze postaveny kasárny větší v čís. 398 pro 25 mužů.

V obci jsou 2 mlýny, 3 pily, 7 hospod a 9 kupců. Lomy jsou dva na kámen stavební a jedny u kostela na dlaždice, cihelna jedna.

Punčochárna zdejší zaměstnává 150 osob.

Vzdělání a zdravotnictví. R. 1890 neumělo čísti ani psáti 1125 osob čili 40%; r. 1900 bylo analfabetů 35%. Kromě knihoven školních má knižnici čtenářský spolek o 210 sv. a farní úřad o 400 sv. Časopisů odebírá se v obci 30.

Úřady a spolky. K úřadu telegrafnímu, k obvodu lékařskému patří obec na Hutisko. V obci je poštovní úřad, telefon panský z Rožnova do myslivny, četnické stanoviště, dva lesní úřady, v Kněhyňách a pod Opáleným vrchem.

Spolky jsou dva: čtenářský spolek „Palacký" z r. 1889 a spolek pro vystavění kostelní věže.

Staré rodiny, které přes 100 let na témž čísle přebývají, jsou: Malini (fojti) na čís. 1. a Vašuti na čís. 433.

R. 1866 táhl osadou uherský generál Klapka s vojskem.

Trati. Kněhyně, Červenec, Kobylská, Humenec, Kyčera, Ublata, Mečůvka, Kudlačena, Dolina, Radlický, Vašutky, Blinčena, Mlčadla, Rališka, Bučkový, Rozsoší, Benešky, Jezerný, Hluboký, Kyvňačky, na Ježově, u Kantorů, u Macečků a jiné.[1])

Bystřice Velká

sluje v ústech domácího lidu i ve starých gruntovních knihách „Hrubá Bystřica" a tak též poznačena je na razítku obecním.

Dle urbáře z roku 1676 slula osada Nová Bystřice nebo Bystřice Randýskova, poněvadž fojt její, zakladatel osady, slul Randýsek.[2])

Osada obdržela jméno od říčky Bystřice, která protéká osadami Vel. Bystřicí, Mal. Bystřicí, Bystřičkou a vlévá se pak do Hor. Bečvy. Jméno osady má význam jednotného čísla. Avšak proto že jsou zde 3 osady: Velká Bystřice, Malá Bystřice a Bystřička, užívá lid pro hromadný název všech 3 osad čísla množného: „Do Bystřic", v „Bystřicích".

Vel. Bystřice, vzdálena středem svým 6 km. jihozáp. od Rožnova a ležící u kostela 460 m. nad mořem, jest katastrální a politickou obcí se 32·8 km.² půdy.

Osada uvádí se ve staré gruntovní knize již r. 1651 a mezi r. 1656–1679 rozšířena byla o 8 domů. Dle urbáře bylo zde 1676 již 32 chalup. R. 1790 byly zde 102 domy, 1024 duší; 1834: 191 domů, 1573 obyv.; 1880: 1979 obyv.; 1890: 296 domů, 2045 obyv.; 1900: 295 domů, 2090 obyv., z nich 1909 katol., 168 evang. helv. vyznání a 13 židů. Národnosti jsou až na jednoho všichni české.

Pohyb obyvatelstva 1890: sňatků 28, narozených 84, úmrtí 62; 1902: narodilo se 103, zemřelo 90.

---

[1]) Volný, Mähren, I., 317; Volný, Kirchl. Top. I. odd., III. sv., 77 str.; Schwoy, Mähren, III., 16; Domluvil, Obrazy 226; Domluvil, Meziříčí, 136. 140; Tkadlec, Pam. 1650, 1787; Václavek, Hejtm., 47.; Petrus, Hejtm., l. 2; Petrus, Statist., 9, 12, 27; Kron. fary rožnov., 37, 60; Kron. fary na Hor. Bečvě; Kroniky školní; Catalog diec. Ol. str. 152; Urbarium, 215—223; Reg. grunt. I. 25, 40, 114.

[2]) Podobně po zakladateli, prvém fojtu Šimčíku, slula nedaleká Bystřička původně Bystřice Šimčíkova.

Vel. Bystřice rozložena jest v údolí říčky Bystřice, která je bohatá na pstruhy, po stráních okolních vrchů a v ráztokách horských. Chalupy jsou roztroušeny jako když hrách rozseje. Je to typ pravé horské vesnice: kopec na kopci, ráztoka za ráztokou (úzké údolí) a na nich roztroušené chaloupky. Jen na malé rovince u kostela je asi 20 chalup sbližených.

Celá osada na 3 hod. dlouhá rozkládá se na ploše 33 km.^{2}, t. j. zaujímá tolik plochy jako Praha s předměstími.

Vesnice, ač je sám kopec, vypadá přece jako kotlina uprostřed vyšších horských hřbetů, jimiž takřka odloučena je od celého světa. Do nejbližšího města Rožnova mají místy 3 hod., na trh do Meziříčí až 6 hodin.

Důležitější v r c h y v rozloze obce jsou Hlaváčky, Polomec (656 m.), Léskový, Kyčera, Hážovské Díly (702), Heralky (889), Činov, Kyčerka, Tanečnice (912), Šerhovna, Bezkyd, Ptačnica, Bufov a j.

D ě j i n y. Snad hned ve 14. stol. po horách kočující pastýři, valaši, se zde místy usadili. Později vrchnost posílala sem lidi na kácení stromů a za práci v lesích dávala, nebo za mírnou cenu jim odprodávala holá vykácená. Tak povstaly místa po kopcích a ráztokách roztroušené přibytky. Za války 30leté a po ní staly se zdejší hory útočištěm pronásledovaných; ukrytá ráztoka Tisňavy byla osazena hned r. 1675. (Grunt. reg. str. 101.).

Do nedávna žili obyvatelé v rodinném sdružení (zádruze). Hospodář vládl jměním do smrti a říkali mu „tatulka". Nestačilo-li stavení, vystavěli synové vedle druhé, třetí t. zv. „bývání". Kolem starého stavení nakupilo se několik chalup. Takové skupiny o 2, 3 i 4 chalupách pozorovati dosud. — Novější chalupy jsou ojedinělé.

M a j e t n í c i p a n s t v í. Osada leží na panství Rožnovském a měla tudíž majetníky tytéž, jak při Rožnově poznačeni jsou. Ač vrchy zdejší byly dávno obydleny pastýři a dřevorubci, přece teprve r. 1651 osada jménem se uvádí v gruntovní knize. Ale poněvadž měla již toho roku svého fojta i purkmistra, lze souditi, že již dávno před tím byla samostatnou obcí.

Vrchnost měla zde již r. 1786 hospodu, kterou pronajímala, a počátkem 19. století myslivnu.

P o d d a n s k é p o m ě r y. Dle zápisu v gruntovní knize pasekářské r. 1814 robotoval pasekář jednou osobou a odváděl:

ovsa $4^1/_2$ achtele, 1 slepici, 4 vejce, přádelného platu 8 kr., činže robotní 1 R. 15 kr., hrubopasečného platu 2 R., domovního 30 kr. (Sv. II., list 81).

Chalupník v č. 83. nerobotoval sice, ale odváděl: $2^1/_2$ achtele ovsa, $^1/_2$ slepice, 2 vejce, přádelného platu 4 kr., robotního platu 30 kr., pasečného 1 R. 15 kr., domovního 16 kr. 2 denáry (list 240.).

Kostel a fara jsou vystavěny z náboženského fondu. Do r. 1779 přifařena byla V. Bystřice do Rožnova. R. 1772 počal se stavěti v osadě kostel, jak svědčí letopočet v kameni zazděném nad hlavními dveřmi chrámovými. R. 1778 byl vysvěcen a posvěcen Nanebevzetí P. Marie. Začátkem 1779 zřízena při kostele expositura a podrobena fařе rožnovské, 1784 ustanoven zde samostatný kurát, který r. 1843 povýšen na faráře.

Nyní jsou přifařeny sem Malá Bystřice a Vitečské Paseky. Do nedávna náležely sem též Tylovské a Házovské Paseky, které okolo r. 1880 sloučeny byly s V. Bystřicí. Všech katolických farníků je 2713.

Chrám ve slohu románském je 20 m. dlouhý, 11 m. široký a osvětlen 7 okny. Presbytář uzavřen je obloukem. Oltáře jsou dva: Hlavní je „Nanebevzetí P. Marie"; a boční oltář sv. Vavřince. Křtitelnice z pískovce je z r. 1781. Z bohoslužebních náčiní důležitější je kalich stříbrný v ohni zlacený z r. 1680. Je na něm vryt nápis: „Tobias Wagner, Bürger in Brünn 1680". Jak se sem dostal, neví se. Pěkné ciborium má ceny 800 zl. a též není známo, odkud pochází.

Varhany s 8 rejstříky jsou ze Vsetína.

Věž připojená k zadní části chrámu je malá, nízká a končí bání, do níž zasazen je dvojitý kříž. Ve věži jsou 3 malé zvony.

Chrám nestačí a pomýšlí se již na rozšíření.

Hřbitovy jsou dva. Starý kolem kostela. Na jednom jeho náhrobním kameni je nápis: „Roku 1721 dne 8. Martia narodil se pan Girsik (Jiřík) Krzenek a v Pánu usnul 1791 jakožto portášský lajtnant." Nový hřbitov je za cestou kousek výše od kostela; byl vysvěcen 1847. Farní budova nová vystavěna roku 1905.

Duchovní správcové často se střídali. Zasloužilými byli: Ant. Očko (1840—46), za něhož kuracie povýšena byla na faru. V hladových letech 1845 a 1846 pořádal sbírky pro hla-

dovící farníky. Když z hladu povstala hlavnička, byl jí při zaopatřování též zachvácen a zemřel. Pochován jest u vchodu chrámového. Fr. Rusňák 1873—1878), zřídil nový hlavní oltář a kostelní lavice, Jak Jelínek (1878—1894), pořídil Boží hrob a lustr v kostele, dal 1884 kostel vymalovati a koupil ze svých peněz některá roucha mešní. Kaplan jeho Ant. Sopúch na své útraty pořídil dlažbu v kostele. Jan Jandásek (1894—1904) spisoval zde povídky o Valašsku. Založil pamětní knihu farní, dal opraviti faru, vyprosil od farního úřadu na Vsetíně pro kostel varhany. Od r. 1904 je farářem Jos. Harna, za něhož se nová fara vystavěla.

Desátku před r. 1782 odváděla obec faráři rožnovskému na penězích 6 zl. 39 kr., za sýr 2 zl. 6 kr., vajec 2 kopy.

K faře nenáleží ani kouska pozemku; zádušního pole je $2^1/_2$ měřice. Jmění kostelní obnáší 136 K, zádušní 2359 K.

V obvodu obce jsou 2 kaple a 6 křížů.

Zdejší evangelíci helvet. vyznání (168) patří ke sboru ve Hrubé Lhotě.

1. Škola „u Kostela“ vystavěna byla r. 1779 současně s kostelem. Budova z kamene r. 1837 vyhořela a postavena znova. R. 1861 byla zbořena a na témž místě vystavěna nynější o jedné učírně pro 400 žáků. R. 1879 vyškolen horní konec dědiny a zřízena nová škola na Pasekách. Dolní konec po Krbovský potok a horní mlýn zůstal při staré škole a přiškoleny též Viteč-ské Paseky, 80 čísel.

R. 1888 rozšířena škola na trojtřídní. Budova zvýšena o poschodí nákladem 5957 zl. 50 kr., nač země dala 1600 zl. Na katolíky z Bystřice a Viteč. Pasek připadající obnos 2828 zl. 99 kr. zaplatil farář zdejší Jakub Jelínek; kromě toho dal 100 zl. na šaty chudým.

Učitelé. Prvým učitelem byl jakýsi Mol. Po něm Ignác Kaděra (1809—1865); působil zde 56 let, zemřel ve věku 87 let. Od r. 1865—1905 Josef Pěnička; r. 1890 stal se nadučitelem.

Za dobu 126 let působili zde jen 3 správcové škol! Nyní je zde nadučitelem Jos. Polášek.

Platu měl před r. 1870 při farní škole 210 zl., za varhanictví jen štolu.

Školní fond. Kateřina Trbušková, hospodyně faráře hutiského Čamka, jenž zde byl před tím farářem, odkázala na podporu chudých žáků z Hutiska a Bystřice grunt, jenž nese ročně 100 zl.; z těch 50 zl. dostává Bystřice.

Statistika. R. 1904 bylo školou povinných 274, navštěvujících 265 žáků.

Zahrada měří $9^1/_2$ aru, v knihovně žákovské je 290, v učitelské 31 svaz. Obě knihovny i kroniku školní založil Jos. Pěnička.

2. Horní škola „na Pasekách" byla zřízena r. 1879 nákladem 7 tisíc zlatých a r. 1894 rozšířena přistavěním na dvojtřídní.

Učitelé. Jan Goliáš (1880—85), Fil. Šobr, Bohdan Lameš a Jos. Polášek od 1888 do 1905.

Fond 270 zl. založen byl prvním učitelem zdejší školy Janem Goliášem. Z fondu Trbuškové dostává škola 25 zl.

R. 1904 bylo školou povinných 192, navštěvujících 186 žákův.

Zahrada má 260 m^2, tělocvična 100 m^2. V knihovně žákovské bylo 95 sv. Založil ji Boh. Lameš, kroniku Polášek.

Fojti hrubobystřičtí byli v 18. století tak bohati, že byli v obci malou vrchností. Zdá se, že prvním fojtem byl Jan Randýsek, jemuž r. 1651 fojtství uvedeno je v zápis i s pasekami k tomu přináležejícími.

Dne 6. července 1724 převzal fojtství zdejší Jura Křenek z Vitče za 120 R. a od té doby zůstalo fojtství v rodu tom. Jeho syn Jiřík byl fojtem od r. 1760; je to týž, jenž r. 1791 zemřel jako portášský lajtnant.

Staré fojtství čís. 179 stálo na rovince pod nynějším č. 311 a před 50 lety vyhořelo. Kousek níže ke kostelu postaveno nové fojtství.

Správa obce a jmění. Obecní výbor sestává z 18 členů, z nichž jsou 2 rodní.

Pečet obecní nese nápis: „Obec Hrubá Bystřica."

Gruntovní knihy jsou od r. 1651. Kupy v nich psány jsou napřed u přítomnosti purkmistrovy, pak u přítomnosti purkmistrovy i fojtovy a později často jen u přítomnosti fojtovy. Tak rostla jeho vážnost a moc. Svazek II. grunt. knih počíná se r. 1744.

Obecní jmění. Zalesněných pastvin 330 měřic a obecní hostinec. Dluhu má obec 6 tisíc zlatých.

Polní hospodářství. K obvodu obce r. 1790 náleželo 70 jiter chudého pole. Nyní k obvodu obce patří: rolí 581·2 ha., luk 344·1, zahrad 7·6, pastvin 1002·9, lesa 1302. Velkostatku z toho náleží 1100 ha. Celkem má obec výměry 3284 ha.; z toho je zdaněné plochy 3226 ha., neplodné půdy 48 ha.

Držitelů pozemků je 381. Původně byly zde jen javořiny (pastýřské usedlosti, které měly lesa a pastviska 2—5 set měřic a jen málo rolí) a paseky (grunty), jichž majetníci živili se rolnictvím. Dělením půdy vznikly $^1/_2$ a $^1/_4$ paseky ve výměře neurčité. Kdo od paseky koupil libovolný kus země a vystavěl na něm chalupu, byl chalupníkem.

Ceny mist. Chalupa s pasekami stála r. 1651 jen 27 R. nebo 30 R.

Dobytkářství věnuje se nyní lepší péče než za dřívějších dob; chová se již ušlechtilejší plemeno, ač po příkrých svazích hor zle se mu chodí.

Ovec je zde, Karlovice a H. Bečvu vyjímaje, nejvíce. Ale také jich každoročně ubývá, poněvadž cena vlny stále klesá.

Lesy poskytují obyvatelům hojně výživy i výdělku. Jednotliví rolníci mají vlastní lesy a jestě více bídného pastviska, které dávalo by více užitku, kdyby zalesněno bylo.

Ve svých a v panských lesích dělají v zimě dříví a stahují je na saních do údolí. Dříví plavívalo se potokem Bystřickým až pod Roučku. Nyní se vozívá k plavení do Střiteže, tvrdé však do Krasna a dlouhé odvážejí na parní pilu na Hamra u Zubří.

Průmysl a obchod. R. 1900 napočítalo se v osadě 211 průmyslových a obchodních živností, 98 domácích řemeslných pracovníků. Někteří dělají ze dřeva kolečka (táčky), trakaře, vozy, necky, lopaty, vidle, putýnky, škopky; jiní drobnější věci, jako: vařeky, švrláky, nože a roznášejí nebo na taligách (dvoukolových vozíkách) rozvážejí výrobky své po Moravě, ba i do Pruského Slezska.

Opovědění řemeslníci jsou: 2 kováři, stolař, 7 kupců, 3 hospody a 3 nálevy. Pily jsou v obci 4, mlýnů není, ač byly dva; podobně i valcha zanikla.

Horní mlýn s pilou postaven byl r. 1735 s dovolením vrchnosti fojtem Jurou Křenkem na 1 složení, jenž odváděl z něho ročně 2 R do důchodů panských a do obročenství spolu i s fojtstvím 4 míry platového ovsa. Fojt skoupil okolo mlýna pole i chalupy.

Dolní mlýn a pila byla starší. Již r. 1670 v zápis se uvádí tento nově postavený mlýn. R. 1714 objevuje se již u něho pila.

Úřady a spolky. V obci je poštovní úřad a četnické stanoviště o 2 mužích. Meteorologická stanice založena r. 1884. Je ve výšce 460 m. nad mořem.

Na Léskovém blíže fojtství na pravo od čís. 311. byly kasárny pro finanční strážníky. Bývali zde 4, aby pašeráci čili „šverci" nepřenášeli tabák z Uher. R. 1850 byla stráž zrušena a stavení kolem r. 1880 shořelo.

Spolky jsou dva: pro rozšíření chrámu Páně z r. 1896, jenž má 540 členů a 2000 K jmění, a Spořitel. a záložen. spolek soustavy Raiffeisenovy od r. 1902; má 195 členův.

Staré rodiny. Přes 100 let v témž čísle přebývají: Křenci, Mítáši, Románci, Fusci, Goláni, Cábi, Stavinohové.

Portáši bystřičtí byli vesměs z rodu Křenků, jenž jest posud velmi rozvětven, a portášstvím značného jmění nashromáždil. Poručík (lajtnant) bydlel na fojtství nynější čís. 179. a později u Dujků čís. 63., šikovatel (felbáb) na Adámce č. 170. desátník (kaprál) v čís. 180. proti škole v tak zvané kovárně.

Portáši Křenci byli vlastníky největších pozemkův.

V Bystřici byla jedna se 6 stanic portášských. A když lajtnant zde sídlil, scházívali se sem ostatní portáši každý měsíc pro plat a přijímali od něho rozkazy.

Neštěstí a jiné události. R. 1777 zúčastnili se Bystřičané bouře náboženské na Valašsku. R. 1836 veliké krupobití; 1845 a 1846 hlad, 1847 hlavnička z hladu; zemřelo 40 lidí; 1866 cholera; 1868 drahé picování (kopa slámy stála 20 zl.); 1881 a 1896 povodně.

Vedle pašování tabáku z Uher zabývali se mnozí Bystřičané též pytláctvím v lesích panských. Nejproslulejším byl Ondřej Lušovjan z Křivého, o němž se povídalo, že je zamražen, t. j. že se ho rána ani ťatá ani střelná nechytne. Než r. 1858 byl přece v lese zastřelen.

Na hranicích hrozenkovských nedaleko kopce Tanečnice je samota Šerhovna. Zde zřízeno bylo prozatímné vězení pro pašeráky s tabákem, pro podloudníky a nebezpečné lidi, kteří byli portáši neb finančními strážci chyceni; portáši a později finanční strážníci zde se scházívali a nocovali.

Na místě tom míval před lety skrýš zbojník Michal Adam. Bydlel v boudě, kde stojí nyní ovčírna, ale skrýš (sklepy) měl na Čurkově, na nynějších Šerhovnách. Portáši Ondra a Josef Křenek se sousedy ho chytili, odevzdali lajtnantovi, který ho portáši kázal odvésti, že byl Uher, k soudu do Trenčína.[1])

Házovice

nazvány jsou snad dle říčky Házovky, která osadou teče. Házovka je bystrá, rychle tekoucí voda, která sebou hází, šplouchá. Osada vzdálena je 2 km. jihovýchodně od Rožnova a leží průměrně 400 m. nad mořem. Je katastrální i politická obec mající 5·58 km² rozlohy.

R. 1676 bylo zde 33 domů, a to fojtství, 15 gruntů a 17 chalup. R. 1790 53 domů, 391 duší; 1834 69 domů, 486 ob.; 1890 71 domů, 109 rodin, 439 duší; 1900 69 domů, 427 duší, katolíků 414, evang. helv. vyz. 13; všichni národnosti české. Obyvatelstva ubývá.

Osadou táhne po pravé straně říčky okresní silnice z Rožnova do Karlovic. Po obou stranách silnice a místy, kde silnice těsně k říčce přiléhá, až za ní stojí selské příbytky, které z pravidla odděleny jsou od sebe zahradami, cestou, pasínkem nebo domkem z novější doby.

Pozemky selských gruntů na pravé straně stoupají výš a výše a končí se zalesněnými vrchy přes 500 m. vysokými, které spadají k řece Bečvě. Podobně pozemky gruntů na levé straně Házovky stoupají k jihu pozvolněji sice, ale trati jsou mohem delší. Zadní pozemky házovské na straně té, jež vzdáleny jsou od osady $^3/_4$ hodiny a leží ve výši 500, 600 i více metrů, slují Házovské Díly; pod nimi jsou Končiny. I zde jsou vystavěny některé příbytky.

---

[1]) Bystř. grunt. reg. I., 3, 6, 13, 126, 136, II. 29, 30, 81, 240; Schwoy, Mähren, III., 21; Volný, Mähren, I., 317, Kirchl. I. sv. III., 78; Farní kron., Školní kroniky; Václavek, Vsetín, II. vyd. 93, 123; Domluvil, Obrazy, 206; Bartoš, Lid a národ, 193; Slavík, Morava po válce, 189; Tkadlec, kronika r. 1870; Sborník Musejní 1884, str. 32; Noviny z Pod-Radhoště 1900, čís. 23; Petrus, Hejtman. 2, Statistika, 9, 12, 15, 19, 27; Václavek, Hejtman. 47; Obzor národohosp. 1904.

Každý sedlák má ze dvora cestu do svého pole, které se táhne od stavení v nepřetržité řadě na pravé straně až k Bečvě, na levé až do Dílů. Někteří mají pole (přikoupené) po obou stranách Házovky.

Pozemky házovskými teče po levé straně Házovky potok Studený na raky bohatý, na pravé straně Vašků potok. Vrchy v rozloze obce jsou: Rysová (560 m), Házovské Díly (702); na pravém břehu Ostrý, Vysoká, Horečky.

Dějiny. Osada náležela hned od založení nepřetržitě k panství rožnovskému a uvádí se ponejprv r. 1411 v listině, jíž Lacek z Kravař zřekl se práva „odúmrtu" ve prospěch některých osad, mezi nimiž byly též Házovice.

Robota a dávky. R. 1676 odváděl fojt za nechování panského chrta 4 měřice ovsa ročně. Při převzetí fojtství 10 rýn. auffanku.

Gruntovník dle velikosti gruntu odváděl gruntovní daně nejvíce 3 groše $3^1/_2$ denáru, nejméně 1 gr. 3 den. o sv. Jiřím a o Václavu; robotného platu 6 až 12 grošů dvakráte za rok. Jiné dávky a platy byly téměř uvšech stejné. Tak odváděl Matouš Petřek: o sv. Jiří grunt. platu 2 gr. z kusu rolí (panských) 5 gr., za jedle na šindel 4 gr.; o sv. Janě: hlásky (místo noční stráže na hradě) 1 gr., za robotu 12 gr., kladného (místo dovozu klád) 5 gr.; o sv. Václavě: grunt. 2, z kusu rolí 5; o vánocích: hlásky 1, roboty 12. Mimo to dával ovsa činžového 2 měřice, dřevního $^1/_2$ měřice, slepice pastevní 2, vajec 10.

Chalupníci odváděli $^1/_2$ měřice ovsa, slepici a 4 vejce.

Platu kořalečního (za neodebírání panské kořalky) o sv. Duše a o Martině obec 4 rýnské, 8 gr. 4 den., fojt 1 rýnský.

Z veškeré obce se dávalo platu o sv. Jiří: 1 rýn. 3 gr. $1^1/_2$ den. z gruntů a 1 rýn. 24 gr. za jedle; o sv. Janě: 7 rýn. 15 gr. hlásky a roboty; o Václavě: 4 rýn. 3 gr. $1^1/_2$ den. z gruntů; o vánocích 5 rýn. 8 gr., hlásky a roboty; platu kořalečného o sv. Duše 5 rýn. 8 gr. 4 den. a o sv. Martině též tolik.

V naturaliích dodávala obec: ovsa 30 měř. 4 achtele, od fojta 4 m.; slepic 46 kusů, vajec 3 kopy 48 kusů.

Později dle Pamětní knihy obecní z r. 1837 jen ze dvou čísel konali tažnou robotu, a to z čís. 23. konali 69 dní a z čís. 14. jen 6 dní. Ostatní měli jen pěší robotu. Z gruntu

nejvíce 130 dní ročně a z menšího 104; chalupníci konali 26, a kteří měli zahradu, 30 dní ročně; hořeři 13 dní.

Z veškeré dědiny bylo $2248^1/_2$ dne ruční roboty.

Kromě toho byly různé platy a dodávky: plat gruntovní, robotní, za dovolenou kučovati pařezy na panském, plat místo předení plátna panského, za přezimování ovec a za pasení hovězího dobytka v panském rubisku.

Duchovní věci. Obec přifařena je do Rožnova a uvádí se tam hned v nejstarší matrice 1656. Paseky Házovské, příbytky, které leží v Končinách a Házovských Dílech, patří pod faru do Velké Bystřice.

Desátku před r. 1782 odvádělo se z obce faráři rožnovskému: rži 15 měřic, ovsa 15, bukových klacků 12 kusů, vajec $2^1/_2$ kopy, peněz za sýr 1 zl. 6 kr., platu 9 grošů 2 den. bílých grošů.

V osadě na výběžku, který je Házovkou jako poloostrov obtočen, stoji mezi stromy dřevená zvonice a před ní kříž z r. 1864. — Hřbitov je společný s obcí Tylovskou.

Evangelíci helvet. vyznání náleží k faře ve Střítěži. Každý čtvrtek dopoledne cvičeni bývají žáci v náboženství toho vyznání v domě čís. 23. „u Dobšů" od faráře evang., který sem ze Střítěže dojíždívá.

Školství. Do školy chodily děti původně do Rožnova. Již r. 1790 bylo z osady 54 žáků.

Od r. 1837 přiškoleny jsou Házovice k Viganticím.

Fojtství bylo zákupné a uvádí se již r. 1676, kdy fojtem byl Kubáň; r. 1797 Michal Mizera. Posledním fojtem byl Michal Vašek. Fojti obývali čís. 38., jemuž se dosud říká „na fojtství".

Před r. 1848 spravovali obec purkmistři. R. 1797 byl jím Fr. Tkadlec, r. 1837, Jos. Holčák. R. 1850 volili občané svobodně představenstvo obecní. Prvá volba dle Pamětní knihy konána byla 22. července u přítomnosti císařského komisaře. Starostou zvolen Michal Machýček s 2 radními a 6 členy výboru.

Obecní výbor má nyní 9 členů.

Pečeti obecní jsou čtyři. Nejstarší má ve znaku anděla, jenž troubí k soudnému dni, Pod ním jsou do polokruhu dvě ratolesti. Kolem znaku je nápis: „TA : PECET : GEST : DEDINI : HAZOW." Druhá má ve znaku dvojhlavého orla říšského a nad ním nápis: Obec Hazowic 1850. — Třetí je beze znaku a má

nápis: Obec Hazowice. — Poledni označena je nápisem: Obecní úřad v Házovicích u Rožnova.

Pamětní kniha pochází z r. 1837 a založena byla za fojta Michala Vaška. V Pamětní knize je poznačeno, že r. 1847 byla veliká hniloba zemáků a následujícího roku neobyčejná drahota. Měřice rži stála 23 zl., žita 26, ječmene 18, ovsa 10, kaše 28. Lidé chudobní jedli vařené kopřivy a ohnici a z toho opuchli a pak na „horkou zimnici" umírali.

R. 1840 dle Josefinského katastru měla obec 39 jiter rolí, 14 jiter luk, 28 jit. pastvin, 310 čtver. sáhů zahrad a 39 jiter lesa.

Příjmu obecního bylo r. 1895 330 K z nemovitostí, vydání 1218 K; obecní přirážky byly 75%; r. 1902 obnášel celkový příjem 1562 K, vydání 1498 K, přirážka 50%.

Hospodářstvím polním živí se nejvíce obyvatelé osady.

K obvodu obce náleží: rolí 128·3 ha., luk 106·3 ha., zahrad 4·9, pastvin 44·2, lesů 260·8, neplodné půdy 14 ha.; celkem 558 ha. půdy. Zdaněné plochy je 544 ha.

Rolnických živností je 59, všech držitelů pozemků 77. Celolánů (gruntů) je 16, pasekáři 4. Na grunt počitá se 35 jiter, na paseku 10—14 jiter. Největším gruntem je bývalé fojtství, které má 71 jiter pozemků (213 měřic).

Trati mají názvy: Za Humny, na Rysové, Čertoryje, ve Vrše, Studený, Křivé kosy, Skalky, Březky.

Průmysl a obchod je v obci nepatrný a soustřeďuje se nejvíce v rukou jednoho bohatého živnostníka. Je zde 1 kupec, 2 hospody, „na Lipové" a na Vrbové". Mlýn je u řeky Bečvy; všech živností obchodních a průmyslových je 22, řemeslných pracovníků 20.

Lomy zdejší jsou z okolí největší. Z kamene vytesávají se hrubé kříže, schody, koryta a jiné předměty. Upotřebuje se ho též na stavbu a vozí se až do Mor. Ostravy. R. 1890 vydlážděn zdejším kamenem chrám v Rožnově.

Dle posledního sčítání neumělo čísti ani psáti 89 mužů a 112 žen čili 45·6%: 1900 bylo analfabetů 174 čili 40%.

Úmrtí obnáší 3·5% čili ze 427 obyvatel umírá ročně průměrně 15.

Obec patří k poštovnímu a telegrafnímu úřadu a k obvodu lékařskému do Rožnova.

Staré rodiny. Přes 100 let na témž čísle přebývají: Podešvové na čís. 3., Vašci č. 38., Plandoři čís. 43.[1])

Hutisko,

osada nazvaná tak po skelných hutích, které zde na počátku 17. století stály. Vzdálena je 6 km. jihovýchodně od Rožnova, leží u kostela 496 m. nad mořem a je katastrální i politická obec o rozloze 13·24 km². (Obr. 47.)

R. 1675 bylo zde 26 domků, z nichž jen dva měly pole; v ostatních bydleli huťaři.

R. 1790 však bylo již 96 domů a 668 obyvatel. R. 1880 čítala obec 1036 obyv., — 1890 169 domů, 207 rodin, 1056 obyv., a to 1050 katol., 6 evang. vyzn. r. 1900 167 domů 1075 obyv., z nichž je 1066 katol., 9 evang., Čechův.

Nejvíce domků je po obou stranách okresní silnice z Rožnova do Karlovic; ostatní leží roztroušeně uprostřed polí a pasek.

Před bývalou panskou hospodou, která stojí na hřbetě příčného pásma horského, jež činí rozhraní vodstva, dělí se okresní silnice ve dvě křídla: pravé vede přes Soláň do Karlovic, levé na Prostřední a Horní Bečvu. Od hospody v pravém úhlu, jako prodloužení křídla karlovského, vede silnice po hřebenu pásma ke kostelu, jenž stojí na krásném vyvýšeném místě a u něho fara, škola a několik jen příbytků. Odtud je pěkný a rozsáhlý rozhled na západ za Rožnov, na východ na Bečvy.

Příslušnost jednotlivých domků obce Hutiska a Solánce je velmi popletena a teprve v novější době se upravuje. Mnohá chalupa na hutiské půdě má číslo obce Solánce a naopak.

V rozloze obce jsou vrchy. Poskla, pod níž kostel stojí, Hutiské Díly, Misná, Léšči, Troják. — Potoky: Humenec s pří-

[1]) Volný, Mähren, I., 317; Schwoy, III., 50; Domluvil, Obrazy, 28, 142, 226; Sel. arch. II., č. 3., str. 164; Václavek, Hejtm. 48; Bayer, Rožnov, 63, 67; Petrus, Hejtm. l. 2; Petrus, Statist. 9, 12, 15, 19, 27; Tkadlec, Kronika r. 1886, 1872; Paměť. knih. obec. 1, 17; Kron. škol. rožn. l. 106; Kron. far. 37, 43, 57; Urbarium 1676, str. 250—263.

Obr. 47. Hutisko (část u kostela).

tokem Podléščí, vlévající se do potoka Solánce, a Házovka, která na půdě hutiské vyvěrá.

Dějiny. Osada založena jest po r. 1656 bezpochyby Baltazarem z Žerotína nebo synem jeho Bernardem Ferdinandem; příbytky zde již dříve stávaly. Když i sousední osada Solánec byla r. 1657 za obec prohlášena, Hutisko ještě obcí nebylo, poněvadž Solánec do roku toho patřil pod obecní úřad do vzdálenějších Vigantic, jak poznačeno v nejstarší gruntovní knize. Ale jednotlivé chalupy zde již dávno byly, poněvadž za 9 let i tato osada za dědinu (obec) byla prohlášena a dostala své pozemkové knihy.

Jisto je, že Baltazar, aby využitkoval lesů zdejších, kázal postaviti zde skelné hutě na pozemku, jenž podnes Hutě sluje, a kolem nich několik domků pro hutařské dělníky.[1]) Za syna jeho Bernarda přibylo sem více osadníků a tak povstala osada a později obec.

Od r. 1666 má již Hutisko svá registra gruntovní a r. 1698 jmenuje se v nich již purkmistrem Jan Koláček. Bylo Hutisko obcí jistě již počátkem druhé polovice 17. století, patřilo od svého založení panství Rožnovskému a mělo s ním stejné majetníky.

Panská hospoda uvádí se r. 1786. Dvůr panský vystavěl Bernard Ferdinand hrabě z Žerotína, zrušil hutě zdejší a zřídil jiné na Prostřední Bečvě.

Poddanské poměry. O robotě panské není určitých zpráv. V urbáři z r. 1676 Hutisko ještě uvedeno není. Později byli poddaní zdejší též obtíženi robotou, neboť dostávali jako náhradu za vykonávanou robotu povinné buky z lesů panských, z nichž si zimního času dělávali světidla (louč, dračky) na osvětlování příbytkův.

Fojti okolní robot nemívali, ale jezdívali vrchnosti každý rok do Rakous pro víno a odváděli s jeřábky. Fojt hutiský byl polovičním fojtem; odváděl jen 1 jeřábka a jezdíval teprve za 2 roky pro víno.

---

[1]) Od bývalých huťařů. kteří sem z daleka přišli, pocházejí někteř zdejší osadníci, jako Majeři, Maléři, Bajeři a jini, z nichž někteří do Rožnova a okolních osad se přestěhovali. Mnozí huťaři zbohatli a koupili si grunty; ba i fojtství hutiské huťař koupil, jak později poznačeno.

Zajímavo je, že Majeři psali se původně Mayer, jak patrno ze zápisu 1666 (Tom. I. str. 1.), Mager (str. 10.) a posléze Majer.

Kostel a fara. Osada patřila v 18. století k faře do Rožnova. R. 1732 zřízen zde byl dobrodiním Ludvíka hraběte z Žerotína a P. Frant. Wagnera, děkana holešovského a rodáka z Val. Meziříčí, jen 1000 zlatých přispěl, filiální kostel, k němuž patřily též osady Prostřední a Horní Bečva, Solánec a Karlovice. Filiálka zdejší podřízena byla faře rožnovské.

Když původní dřevěný kostel vyhořel, postaven byl r. 1748 nákladem Jiřího Křenka ze Solánce a farníků nynější kostel zděný. Dřevěná věž stojící 10 kroků od hlavního vchodu do chrámu ponechána a teprve r. 1840 vystavena zděná nákladem 1100 zl., jenž věnoval náboženský fond. Farníci přispěli ruční a jízdní robotou a stavivem.

R. 1755 odfařily se Karlovice a r. 1792 Horní Bečva.

R. 1784 ustanoven byl na Hutisku samostatný lokalista a 1843 povýšen kostel na farní.

Nyní přifařeny jsou zde jen Prostřední Bečva (2 hod.) a Solánec ($1^1/_2$ hod. dl.). Patronem je náboženský fond.

Chrám sv. Josefa na výšině stojící je 26·88 m. dlouhý, 10·98 m. široký, loď 8·85, presbytář 8 m. vysoký. Strop je prkenný, rovný, země vydlážděna.

Vchod do kostela je troji: hlavní a dva vedlejší. Oken je 7, z nichž 2 barevná.

Oltáře. Hlavní sv. Josefa, pěstouna Páně, a vedlejší Panny Marie a sv. Petra a Pavla.

Věž 30·5 m. vys. byla r. 1895 nákladem náboženského fondu a farníků ve vrchní části znovu postavena a cinkovým plechem pobita. Staré zvony byly tři: nejmeuší z r. 1728, prostřední z r. 1749 a třetí z r. 1766. Všechny byly přelity.

Když r. 1894 dávány v Rožnově na věž nové zvony, koupil farář hutiský Jul. Mansfeld starý největší zvon rožnovský sv. Václava (337 kg.) za 335 zl. Druhý nový (přelitý), též sv. Václav, má nápis: „Slávě Boži věnují zvon ten obce Hutisko, Solánec a Prostřední Bečva 1875. Sv. apoštolé naši Cyr. a Met., orodujte za nás! — Zvon na malé věži byl r. 1883 přelit a má nápis: „Sv. Michaeli a Maria, orodujte za nás! 1883."

Farní budova jednopatrová vystavěna v letech 1880—81 za faráře Karla Schuberta.

Duchovní správcové se zde velmi střídali. Jakub Čámek byl prvým farářem a nejdéle zde působil (1835—61). Za

něho 1850 byl nově kryt kostel, 1852 oltáře přebarveny a koupena křížová cesta. Za faráře Karla Schuberta (1877—85) obnoven vnitřek chrámu nákladem 500 zl., za Julia Mannsfelda (1885—1904) zjednány byly nové zvony a roucha mešní.

Desátky. Po vystavění fil. kostela 1732 odváděli farníci místo desátku následující poplatek faráři rožnovskému:

Hutisko: na penězích 3 zl. 30 kr., za sýr 1 zl. 30 kr., 2 kopy vajec.

Solánec: na penězích 7 zl. 24 kr., za sýr 2 zl. 24 kr., $2^1/_2$ kopy vajec.

Pr. Bečva: na penězích 10 zl., za sýr 1 zl. 30 kr., $2^1/_2$ kopy vajec.

Později dle nové fase určeno Hutisku 7 zl. 65 kr., Solánci 8 zl. 57 kr., Pr. Bečvě 8 zl. 17 kr.

Příjem farářův kromě služby obnáší 258 zl. 39 kr. V to je počítán užitek z louky „Butorky", která byla dědičným fojtem Pavlem Majerem 1747 správě duchovní odkázána ve výměře $6^3/_8$ jit., výnos ze zahrad ovocných a jiných požitkův.

Jmění kostelní obnáší 533·42 K.

Matriky jsou hned z r. 1732, účty kostelní z r. 1785. Farní kronika založena 1804.

O obvodu obce jsou 3 kříže.

Školství. Dějiny. Škola zřízena současně s kostelem r. 1732 pro obec Hutisko, Solánec a Pr. Bečvu. Byla malá a daleko nestačila žactvu. R. 1882 zřízena třída II. a umístěna v č. 15. Žáků toho roku bylo v I. třídě 159, ve II. tř. 84. Nová budova vystavěna 1890 a r. 1899 rozšířena škola na trojtřídní.

Plat varhaníka a rechtora dle Instrumentu z r. 1846 skládal se: z platu, z osypu za kantací a z koledy z osad Hutiska, Solánce a Prostřední Bečvy.

Na otápění školy měla každá obec v panském lese narubati sáh bukového dříví, odvézti do školy a dle starší fase z r. 1790 ještě 10 sáhů jedlového dříví dodati, a to Hutisko $3^1/_4$, Solánec $3^1/_4$ a Bečva $3^1/_2$.

Školního platu dle téže fase platilo se ročně z dítěte 36 kr; chudobní byli osvobozeni.

Učitelé. Z učitelů nejdéle působili: Frant. Kyselý 1789 až 1841 (52 let). Za něho odškolila se Hor. Bečva a třetina příjmů ubyla. Josef Effenberger (1841—1860) měl celkem 210 zl. r. č.

příjmu. Zřídil školní zahradu a stromovím vysázel. Byt špatný opraven. Psal hodně do škol. kroniky. Stěpán Šubert (1860—1887) stal se 1883 nadučitelem. Založil žákovskou i učitel. knižnici. Nyní od r. 1887 je nadučitelem Jos. Černocký.

Ke škole patří pole ve výměře 3 měřic.

Statistika. R. 1904 bylo školou povinných 254 žáků, navštěvujících 231, bez vyučování 21. V žákovské knižnici je 170 knih, v učitelské přes 100. Kroniku škol. založil Fr. Kyselý.

Správa obce a jmění. Fojtství zdejší zřízeno bylo r. 1698. Prvým fojtem byl Pavel Majer (1698—1732), jenž byl též, jak patrno z kupu r. 1718, vojvodou valašským. Posledním fojtem byl Jos. Koláček v čís. 15.

Fojtstvím byl původně grunt, který Pavel Majer r. 1698 koupil, ale téhož roku k němu přikoupil Heraltky, Horyščánky, Bradáčku, Baložky (I., 11.).

Když císař Josef II. r. 1784 cestoval Valašskem, zdržel se prý nějakou dobu na velkém fojtství hutiském, doprovázen jsa vojvodou rožnovským Ondř. Kramolišem. Koupiv zde několik ovec, dal je jako míšanik (podílník) pásti na salaš.

Osada na obec povýšena byla bezpochyby r. 1666, kdy založena registra gruntovní. Nejstarší purkmistr, o němž knihy ty se zmiňují, byl Eliáš Mayer; poslední byl Jan Tomek.

Když vrchnostenské úřady byly zrušeny, byl prvým starostou fojt Josef Koláček až do r. 1867 a po něm syn jeho, též Josef, jenž starostuje dosud.

Výbor obecní sestává ze 12 členů, z nichž jsou 3 radní.

Pečeť starší má nápis „Obec Hutisko", novější: „Představenstvo obce Hutiska".

Registra gruntovní počínají r. 1666, svazek II. r. 1744.

Majetek obce sestává z 80 jiter pole, ponejvíce pastvin. R. 1840 měla dle Josefinského katastru 10 jiter rolí, 4 jitra luk, 66 jiter pastvin, 296□^{0} zahrad a 5 jiter lesa.

Příjmu obecního bylo r. 1895: 498·97 zl., vydání 770·90 zl., přirážky obecní 35%; r. 1902 bylo příjmu 1188 K, vydání 1887 K, přirážky na uhrazení 50%.

Živnosti. Polním hospodářstvím a chovem dobytka živí se nejvíce domácí obyvatelé; v posledním čase též dovážením panského dříví na piły.

R. 1790 patřilo k obvodu obce jen 60 jiter špatného pole; nyní sem náleží: 210·8 ha. rolí, 252·2 ha. luk, 4·4 zahrad, 327·2 pastvin, 514·8 ha. lesa a 15 ha. půdy neplodné. Celkem má obec výměry 1324 ha.; z toho je zdaněné plochy 1309 ha.

Držitelů pozemků je v obci 191 a těch rolnických živností 106. Gruntovník (pasekář) má 120 měr půdy, poloviční pasekář 60—70 měr.

Fojtství hutiské má přes 300 jiter půdy a v Hrubé Bystřici 80 jiter.

Stromů jaderných se načítalo 746, peckových 1320.

Cena usedlostí. Chalupa r. 1670 stála 5 R. (I., 86, 111, 147), grunt r. 1714 byl za 40 R., fojtství 1732 za 200 R., r. 1773 za 400 R. (II., 25) a r. 1777 již 1500 R. říš. (II. 27).

Dobytka bylo r. 1900: koní 22, hověz. 382, ovec 218, koz 108, vepřů 63; úlů se načítalo 24.

Průmysl a obchod. Huti skelné stály na počátku 17. století na místě, kde trať sluje dosud „za Hutí", na pozemku, jenž patří nyní k obci Solánci. Když v okolí huti byly stromy vykáceny a spáleny, přestěhovány byly na Prostř. Bečvu a odtud později do Karlovic.

Huťaři bývali od platů vrchnostenských osvobozováni, aby se více zde usazovali; měli živnost svobodnou, jak dokazují zápisy v grunt. knize. (I. 1.)

Panský dvůr stál snad před 250 roky na trati „Dvořiskách", ale není k tomu dokladu podobně jako ke zprávě v obci se udržující, že na trati na „Němkyňách" za potůčkem stál před 200 lety pivovar.

Před nedávnými časy byla v obci pila. Lom zdejší dodává kamení k úpravě potoků a horských bystřin.

R. 1900 napočítalo se v osadě 15 průmyslových a obchodních živností a 66 domácích i řemeslných pracovníků, kteří ponejvíce tkají bavlněné zboží mistrům rožnovským. Hospody jsou dvě: dolní a horní čili „panská", před niž se silnice dělí ve dvě křídla; jest to veliké zděné prostranným dvorem a stájemi opatřené stavení, přes 200 let staré, které se uvádí v účtech r. 1786 s jinými panskými hospodami.

Dvakráte do roka vojvoda valašský, vrchní správce salaší, svolával na hutiský šenk t. j na panskou hospodu (Obr. 48.) hromadu salašníků, při které všichni „úřadni" a všichni vrchaři přítomni bývali.

Obr. 48. Bývalá panská hospoda na Hutisku.

Vzdělání a zdravotnictví. R. 1890 neumělo čísti ani psáti 178 mužů a 170 žen, t. j. 33%; r. 1900 bylo analfabetů 334 čili 31%. Časopisů odebírá se v obci 22.

Úmrtí obnáší ročně 3%, t. j. z 1075 obyv. umírá průměrně ročně 33 lidí.

Úřady a spolky. V místě je telegrafní a poštovní úřad, k němuž náležejí obce: Hutisko, Solánec, Pr. Bečva a k telegrafnímu i Hor. Bečva. K obvodu lékařskému patří obce: Hutisko, Solánec, Prostř. a Horní Bečva a Vigantice. Kancelář regulační má též zde své sídlo.

Zvláštností je, že všechny tyto úřady založeny jsou úředně na Hutisku, ale sídlí na Solánci. Podobně i starosta hutiský na hutiské půdě nebydlí, nýbrž v obci Solánci, jejíž přední část tvoří s Hutiskem jako jednu osadu.

Spolek vojenských vysloužilců má též na Hutisku své sídlo.

Starých rodin, jež přes 100 let na témž místě přebývají, je mnoho. Ocelka čís. 9., Kedroň 12, Holčák 13, Koláček 14, 15 (fojt.) a 95, Majer 18, 84 a 142, Pavlica 19 a 116, Mikunda 31 97, Remža 38, Mikulka 48, Matisčák 52, Podešva 67, Vančura 68, Barabáš 70, Malér 72, Belunek 73, Válek 76, Mráček 80, Vavřin 90, Machus 96, Kříva 103, Bortel 110.

Neštěstí a jiné události. R. 1746 veliké sucho; kolem r. 1760 zřízena zde finanční stráž o 5—7 mužích, 1772 a 1795 veliká drahota.

Trati. Na Poskli, pod Dílem, pod Vápennými koryty, pod Léščím, pod Misnou, Heralky, Léščí, Španídolina, Bernátky, Rozsoší, Holý Grůň, Jarčisko, Petrlov, Křivačky, Ohryščánka, Gál, Díry, Podťatá, Traburka, Krasňačka, Kapalka.[1])

[1]) Slavik, Morava po válce 30leté, 187; Hutis. registr. grunt. I. 1, 10-12, II. 25, 27, 28; Schwoy, Mähren, III., 70; Volný, Mähren, I., 3, 17, 318; Volný, Kirchliche Top. 3., III., 80—82; Václavek, Vsetín. 2. vyd. 137; Domluvil, Obrazy, VI., 206, 226; Domluvil, Meziříčí, 135, 249; Bartoš, Lid a národ 188; Václavek, Hejtm. 48; Petrus, Hejtm. I. 2; Petrus, Statist. 9, 12, 19, 27; Tkadlec, Kron. rož. r. 1732; Kron. školní; Kron. farní, 1—80; Kron. fary rožn. 60; Katalog duchov. 152.

Karlovice Velké.

Jméno, poloha, velikost. Osada slula původně jenom Karlovice a dostala jméno po zakladateli svém Karlu Jindřichu hraběti z Žerotína, majetníku panství Rožnovského (1706—1716), jenž původní osadu značně rozšířil a úředně za obec r. 1713 prohlásil. „Velkými“ nazvána teprve r. 1774, když osada rozhodnutím císařovny Marie Teresie rozdělena byla ve dvě nestejné části, z nichž větší nazvána „Velkými Karlovicemi“ a zůstala při panství Rožnovském, menší díl pojmenován „Malými Karlovicemi“ a přidělen k panství Vsackému.

Městys Vel. Karlovice vzdáleny jsou 17 km. jihových. Rožnova u samých hranic uherských a rozloženy po četných a dlouhých údolích a stráních a podél silnice do Uher vedoucí ve výšce od 510 m. (u kostela) až do 800 m. n. h. m. Řeka Horní Bečva protéká asi středem rozlohy obce nejdelším údolím, v němž nejvíce je nakupeno domků.

V. Karlovice jsou katastrální i politickou obcí s ohromnou rozlohou 66·07 km²; se sousedními Mal. Karlovicemi zaujímají plochu 86 km².

R. 1790 bylo ve V. Karlovicích 216 domů a 2241 duší; 1880: 3410 obyv.; 1890: 535 d., 903 rodin, 4098 obyv.; 1900: 550 d., 4210 obyv., z nichž 4128 katol., 2 ev. aug. vyz., 20 helv. vyz. a 60 židů. Dle národnosti bylo 4072 Čechů a 28 Němců kromě židův.

Popis osady a katastrál. rozlohy. Domky roztroušeny jsou po ohromné ploše hlavně v dlouhých údolích: Soláni, Jezerném, Oslovém, Hornobečvanském, Miloňově, Léskovci, Podťatém, Tísňavách, Pluskovci (Mal. Kar.), Stanovnici, Bzovém a v jiných menších a na stráních horských.

V rozloze obce jsou tyto potoky na pravém břehu Bečvy: Makytka, Babská, Rybjanky, Miloňov, Jezerný, Bzový; na levém břehu: Hanslovka, Podťatý, Pluskovec.

Básník Svatopluk Čech, jenž r. 1881 Karlovice navštívil, popisuje je takto: „Vidím dlouhé údolí utvořené řetězem různotvarných hor, oddělených od sebe tichými údolíčky a pokrytých různobarevnými pruhy rolí, zelenými pastvinami a hlavně krásnými temnými lesy. A celou délkou toho údolí, po sklonech okolních vrchů i na dně jeho roztroušeny jsou sivé chaty dřevěné,

tu jednotlivě, tu v párku k sobě přitulené, tam po třech skupené a toliko na jednom místě, uprostřed údolí, ve větší chumáč sražené, z něhož se vypíná šedivý dřevěný kostel s červeně natřenou vížkou, jako pastýř toho rozptýleného dřevěného stáda. Takový obraz poskytují Karlovice. (Obr. 49.) Avšak možná, že je odtud ani celé nepřehlížím, že zabíhá to těkavé stádo chat i hluboko do postranních údolí, jež uzavírá modravá silhuetta vzdáleného horstva."

Katastrální výměra obce té je veliká. Vel. Karlovice samy mají čtyřikráte větší rozlohu než Brno (jež zaujímá 17 km²).

Dějiny. Založení a majetníci osady. Vysoké pohraniční vrchy zdejší byly jistě ode dávných časů po různu osazeny strážci hor, kteří pásávali na horách stáda a zřizovali na důležitějších místech hranice dříví, jež zapalovali na výstrahu, když nepřítel z Uher na Moravu táhl, neboť vpády nepřátelské podnikány byly odtud velmi často od 10. do 18. století.

V pozdějších dobách zřizovány na vhodných místech čarták (boudy dřevěné) pro stálé strážníky, kteří tu se svými stády přebývali. Údolí zůstávalo dlouho ještě pralesem pokryto.

Majetníci panství Vsackého (Vsetínského) a Rožnovského nestarali se dlouho o území toto, že neposkytovalo užitku a že přesné hranice mezi Moravou a Uhrami určeny nebyly. Neboť Uhři, činíce loupežné vpády na Valašsko, mívali „stániska" po tomto svahu Javorníka pohraničného, kam uloupený dobytek odháněli a vycházejíce odtud na rabování, činili si nároky na tato území. Pindula, Baldovské, Šutarské, Žmulek, Kuťarské, Kasárně a hlavně rozkřičená krčma Bačkárka byly takovými sídly založenými výbojnými Uhry.

Velkou část moravského svahu Javorníka osadili Uhři jedině proto, aby mohli vpády na Valašsko lépe říditi. Dosud činí území toto uherskou enklavu. Bývalá hospoda Bačkárka pod vrcholem Javorníka na straně k Moravě obrácené patří ještě do Uher.

První četnější osadníci nastěhovali se do tohoto horského a od světa tehdy odloučeného kouta Moravy za války 30leté hledajíce tam klidu a útulku před nepřítelem. V domněnce té utvrzuje nás i to, že za války 30leté za Baltazara z Žerotína, majetníka panství Rožnovského (1630—1660), založeny byly též okolní obce Bečvy, které později za nového majetníka Bernarda značně rozšířeny byly.

Obr. 49. Velké Karlovice.

Jiný způsob osazování Karlovic děl se ze strany vsacké po řece Bečvě nahoru, ze strany rožnovské přes vrch Soláň. Vysíláni bývali tam provinilci od svých vrchností, aby lesy mýtili a tu se osazovali. Též sousední obce Solánec, Hutisko a Bečvy vysílaly tam své osadníky, aby zakládali sídla příslušná k mateřské obci.

Dle pověsti jen 6 rodin se zde původně usadilo.

Krajinu zdejší přivlastňovalo si panství Rožnovské i Vsacké; z obou posíláni sem osadníci, z čehož povstaly dlouholeté spory.

R. 1710 Karel Jindřich z Žerotína (1706—16) rozšířil značně osadu tuto osadiv ji několika Slováky, Poláky i Čechy, propůjčil jim mnohé svobody; r. 1713 nazval rozšířenou osadu Karlovicemi. Dříve nazývala se krajina tato Dolina Urgatina.

Týž zrušil zde právo spolupasení Uhrů, kteří překročivše Javorník a vrchy sousední až sem honívali stáda svá, z čehož boje a půtky vznikaly, spálil chalupy vystavěné od hr. Mikuláše z Illeshazy, majitele panství Vsackého, na svých dle jeho zdání pozemcích, z čehož vzrostl též nový spor, jenž byl urovnán r. 1774 tím, že osada rozdělena ve dvě části, z nichž menší připadla k panství Vsetínskému a větší, nynější Vel. Karlovice, zůstaly i potom u panství Rožnovského a měla tudíž s Rožnovem i později tytéž majetníky.

Vpády nepřátelskými a lupičskými od 10. věku až do r. 1711 bývalo Valašsko i Slovácko v menších nebo větších přestávkách z Uher navštěvováno. Nejčetnější vpády byly v 17. a 18. století. Zvláště na počátku 18. století povstalci uherští, Kuruci zvaní, kteří se proti císaři Leopoldovi vzbouřili, plenili pod vůdcem Očkajem v letech 1704, 1705, 1707 a 1708 kraj valašský, až r. 1708 císařským vojskem u Trenčína poraženi byli; jejich vůdce Očkaj přidal se k vojsku císařovu.

Mírem v Sudoměři (Szathmaru) r. 1711 učiněn byl vzpouře a hromadnému přepadávání konec, ale jednotlivci i v pokojných dobách podnikali loupežné vpády do sousedních osad pohraničních a do Karlovic též a zajímali zdejším horalům dobytek a odháněli jej do Uher. Protož Karlované nosívali při pasení vždy zbraň a na kopci Giguli nebo na Javorníčkách stávali pro jistotu na stráži. Když lupiči přicházeli, zatroubil strážce na „salašku“ (na troubu z kůry a lýka urobenou). Na toto znamení sháněl se dobytek do určeného již stavení, v němž se

Karlované bránili, přitáhla-li loupeživá rota. Někdy ovšem i z nenadání lupiči přepadli salaš nebo stavení.

Zachovalo se několik vyprávěnek o půtkách se Slováky uherskými, jež zanamenal učitel a rodák zdejší Kutzer.

U silnice do Uher stojí staré lípy a mezi nimi kříž na památku pobití Slováků postavený. R. 1733 svedena byla s větší tlupou Slováků na Machůzkách půtka, kdež zůstalo ležeti 59 mrtvých. Karlované zvítězili a na témž místě téhož roku zasadili lípy a postavili kříž. R. 1833 slavena byla stoletá památka oné půtky u přítomnosti 4 tisíc lidí. Nový obraz na kříži byl při tom dne 27. října vysvěcen.

V nepokojných těchto dobách mnozí lidé odvyknuvše práci a spořádanému životu a přilnuvše k zahálce, oddávali se loupežení. O jistém Pasekovi se vypravuje, že činíval se svou rotou loupeživé vycházky až do Polska.

Zavedením sboru portášského vymizely pozvolna čety loupežnické, leč trvalo ještě dlouho, než mnohým rodinám z hlavy loupežné choutky se vykouřily. Tak ještě v letech 1840 vznikla tlupa dobrodruhů z rodin Mateřánků a Pavelků. Dobrodruhové tito znepokojovali Karlovice a okolí po několik let, jsouce vedeni Marianou Holčákovou, vulgo Babčákovou, až byli dopadeni a odsouzeni k mnoholetému žaláři.

Poddanské poměry. S počátku osadníci zdejší neměli ani roboty, ani neodváděli poplatků; měli jen za povinnost stříci hranic zemských a dávati v čas ohněm znamení, když nepřítel se blížil.

Později, když hranic opatrovati již třeba nebylo, měli robotu, ale ne velikou; přiváželi jen 2 kláty (klády).

Kostel a fara. Kostel dřevěný, Panně Marii Sněžné zasvěcený s červeně natřenou šindelovou střechou vystavěn byl r. 1754 od vrchnosti a místních občanů na pozemku lesem porostlém, který darovala tehdejší fojtová.

Chrám je 13° dlouhý, 12° široký a měl již r. 1830 boční oltář sv. Ondřeje. Nyní jsou v něm dva boční oltáře: Panny Marie Lurdské a sv. Jana Nep. (Obr. 50.)

Nade dveřmi chrámu je nápis: „Leta Páně 1754 dne 21. srpna. Rozveselil jsem se v těch věcech, které jsou pověděny mně: do domu Páně půjdeme. Žalm 121.“

Zvony dva visí ve dřevěné věži chrámové. R. 1832 pukl větší zvon a byl nákladem farníku přelit v Olomouci od zvonaře Leop. Stanke r. 1832. Váží 169 liber a má nápis pod korunou: „Honori Deo in Sanctis ejus". Na zvonu je obraz P. Marie s Ježíškem

Obr. 50. Kostel ve Vel. Karlovicích.

na klíně, na protějš straně je anděl Michal. Menší zvon má nápis pod korunou: „In honorem b. Virginis Mariae et s. Barborae fusa. A. 1773." Obraz vypouklý představuje P. Marii držící Spasitele na rukou a na protější straně je obraz sv. Barborky.

Hřbitov obklopuje kostel.

Farní budova u kostela je přízemní a též dřevěná. Vystavěna byla současně s kostelem a má čtyři světnice; u fary jest zahrada.

Dějiny duchovní správy. Osadníci zdejší patřili původně k faře do Rožnova (4—6 hodin), ale pro vzdálenost zřídka do kostela chodili. Slavnosti konávali na Vysoké, Trojačce, Javorníku a nedělního času scházívali se v jistých příbytcích, kdež písmáci čítávali Písmo svaté

Když r. 1732 zřízen byl filiální kostel na Hutisku, přiděleni byli tam; r. 1752 ustanoven zde prozatímný kaplan Jakub Bednářík z Archlebova.

Na jaře příštího roku počal se stavěti nynější chrám i fara. K výživě měl kněz úrok z jistin 2500 zl. a 1640 zl., celkem měl příjmu 207 zl. Duchovní správa upravena byla r. 1755 a ustanoven stálý lokální kaplan. R. 1784 stal se samostatným kurátem a 1843 jmenován farářem. Patronem byl do r. 1790 arcibiskup olomucký, nyní náboženská Matice.

Farnost. K faře zdejší patří Velké a Malé Karlovice (obyvatelé z 11 ráztok), část Solánce, některé paseky z Prostř. a Hor. Bečvy a Bzové, které náležejí do obce Nov. Hrozenkova.

Desátku před r. 1784 odváděli farářovi do Rožnova: vajec $5^1/_2$ kopy, peněz místo desátkového sýra 2 zl. 15 kr., platu bílých grošů 5 zl. Kromě toho faráři na Hutisko 10 zl. 42 kr. Z duchovních správců nejdéle působili: Frant. Ořechovský (1826—1850), jenž byl prvním farářem a pilně zaznamenával příhody do kroniky farní, Josef Sychra (1858—1872) a Jan Nepustil (1872 až 1900); ze všech kněží byl zde nejdéle, 33 let, z nichž farářem 27 roků. Za něho byly zřízeny nové boční oltáře. Byl přítelem školství a stálým předsedou místní školní rady. Nyní je farářem František Vitásek.

Kostelního jmění jest 756 K 50 h, zádušního 5193 K 50 h. Kroniku založil farář Ořechovský. Zajímavými věcmi ze života Karlovanů doplnil ji Frant. Přikryl, kooperator zdejší, známý spisovatel dějepisný a archeologický.

Kaple v obvodu obce jsou 3; zvonice je u hospody „Dorňáka“ a v Podťatém u Světlé.

U silnice na hranice uherské vedoucí stojí nedaleko za kostelem kamenná socha s obrazem P. Marie r. 1780 postavená

na památku úmrtí Marie Teresie. Před mostem u cesty je socha sv. Jana Nepom.

Kříže jsou v obci 4.

Israelité mají svůj pěkný hřbitov u silnice k Čartáku.

Školství. Původně přiškoleny byly Karlovice na Hutisko, ale že žáci tam pro velikou vzdálenost 2—3 hod. docházeti nemohli, zařízeno bylo v Karlovicích vyučování soukromé; učilo se v najatých místnostech u Kvintů, Vranečků a Boráků za panským šenkem. Později v dřevěném domku na místě nynější školy u kostela.

Nyní je v obci 5 škol s 9 třídami.

1. Škola u kostela — mateřská či původní. Je z místních škol nejstarší a vystavěna byla r. 1820 z tvrdého materiálu na čís. 279.

R. 1878 vystavěna nová školní budova na čís. 315 o jednom poschodí za 9 tisíc zl.; r. 1879 rozšířena byla škola na dvojtřídní, r. 1891 zřízen hospodář. kurs, později rozšířena na trojtřídní, r. 1904 na čtyrtřídní. — Přiškolena je též část Mal. Karlovic a údolí Pluskovce.

Plat. Důchody prvých učitelů byly tak zvané kantace. Učitel chodil čtyřikráte do roka dům od domu, dostával obilí, vejce, vlnu, klobásy, uzené maso, len, jehňata, — co kdo měl. O Třech králích chodil po koledě. — Bývali obecními písaři; od panství užíval učitel pole v Pluskovci.

Dle školní fase z r. 1850 obec Vel. Karlovice odváděla:

učiteli	130 zl.
obec Mal. Karlovice	40 „
náboženský fond	25 „
celkem . . .	210 zl.

K otápění školní světnice dovážely obě obce společně 6 sáhů tvrdého dříví, a to 4 Vel. Karlovice a 2 Malé. Později přidaly V. Karlovice ještě 2 sáhy pro učitele.

Pomocník učitelský míval byt, od učitele stravu a 10—14 zl. roční služby.

Nejdéle zde působil Flor. Šula (1865—1902). Za něho vystavěla se nová školní budova. Nyní je zde nadučitelem Karel Dušek.

Statistika. Při škole je polévkový ústav starostou Š. Reichem založený. Po 5 měsíců dostává 55 žáků oběd; na žáka přijde denně 6 kr.[1])

R. 1904 bylo zde školou povinných 386 žáků; školu navštěvujících 363.

Žákovská knihovna, založena učit. Fl. Šulou, má 513 knih; učitelskou knižnici zřídil nynější naduč. Karel Dušek; má 41 svazků.

2. Škola v Podťatém je nejstarší dcerou školy u kostela. Údolí toto vyškoleno bylo hned r. 1844, ale již před tím se zde vyučovalo soukromě v čís. 240.

R. 1845 vystavěna dřevěná škola čís. 366. R. 1874 byla budova opravena, r. 1886 vystavěna vedle nová zděná škola.

I do této školy mají někteří žáci $1^1/_2$ hod. cesty; proto se jedná, by zřízena byla nová škola „na Světlé".

Na této škole nejdéle učili: Fr. Konvář (1849—72) a Jan Kutzer (1879—1901), rodák zdejší. Za něho vystavěna nová budova. Na památku svěcení školy vydal knížečku „Karlovské zrcadélko", v níž popisuje osadu a líčí příběhy se zbrojníky a lupiči. Od r. 1902 je zde správcem školy Cyril Prcin.

Statistika. R. 1904 bylo školou povinných 182, navštěvujících 174.

Knihovna žákovská má 115, učitelská 90 svazků; obě i kroniku školní založil Jan Kutzer. — Oběd dostávalo 50 žáků; náklad 183·12 K, jejž zaplatil Reich.

3. Škola v údolí Léskovém čili u Hutí. Prvními učiteli v údolí tom byli též písmáci. Učili po chalupách za stravu a nějaký groš; učili jen v zimě; v létě děti pásly. Takovým učitelem byl Mich. Gavlík.

R. 1865 zřízena byla majetníkem hutí soukromá škola tovární pro děti úředníků a dělníků. R. 1890 stala se škola veřejnou a hned dvojtřídní.

R. 1892 vystavěna nová školní budova nákladem 10 tisíc zlatých. Země dala 2 tisíce, starosta Reich tisíc, jenž zřídil též polév. ústav pro 55 žáků. Na škole vyučovali učitelé a učitelky; nynějším nadučitelem jest Jan Mičunek.

---

[1]) ch zdejších školách dostává oběd 230—250 žáků.

Statistika. R. 1904 bylo školou povinných 227, navštěvujících 210 žáků, bez vyučování neduživých 17. Škola má zahradu a letní tělocvičnu. V žákovské knižnici je 247, v učitelské 93 svazků.

Kroniku a knihovny založil Karel Dušek. Polévkový ústav vydal toho roku 355 K 50 h.

4. Škola v údolí Miloňově. Děti údolí toho vyučoval napřed po domech zimního času Pjatkan z Rožnova. R. 1885 zřízena zde výpomocná škola a učitel ze trojtřídní školy u kostela chodíval sem vyučovati v úterý, ve čtvrtek a v sobotu; v ostatní dny vyučoval na Solánci. Učilo se v čís. 84.

R. 1888 postavena nákladem majitele hutí školní budova za 5499 zl., k čemuž země přispěla 1800 zl. Škola toho roku stala se samostatnou.

Učitelem je zde Frant. Šivic.

Školou povinných dětí jest 128, navštěvujících 115. Škola má zahradu a letní tělocvičnu; knižnici žákovskou o 108 sv. založil Fr. Šivic. — Oběd má placeno 50 žáků, ale dostáva všichni.

5. Expositura na vrchu Soláni. Jako v jiných vzdálených místech této osady, tak i zde vyučovány byly děti zimního času soukromě, poněvadž nemohly pro sníh do školy u Kostela choditi. Vyučoval zde po 25 let soused Jos. Pavelka, vysloužilý desátník.

R. 1885 zřízení škola výpomocná. Učitel ze školy u Kostela chodíval sem vyučovati v pondělí, ve středu a v pátek, v ostatní dny v Miloňově. Nyní učívá zde po 5 dní zvláště ustanovený učitel, jenž je podřízen správě školy u Kostela. Učí se v dřevěné chalupě č. 11.

Jedná se o zřízení samostatné školy.

Školou povinných žáků jest 68, navštěvujících 65.

Nemalých zásluh získal si o školství první předseda míst. školní rady nadlesní Adolf John, jenž byl za to jmenován čestným občanem místním, a P. Jan Nepustil, farář, jenž po mnoho let byl též předsedou a o rozkvět školství velmi se přičinil.

Největším však dobrodincem škol byl továrník a starosta Šal. Reich († ve Vídni r. 1900).

Pravou rukou jeho při podporování školství byl ředitel hutí Frant. Kroupa.

Fojtství. Fojtství zdejší, jehož pozoruhodná a rozsáhlá budova stojí za řekou Bečvou nedaleko okresní silnice od farní školy k Vsetínu vedoucí, uvedeno je v zápise při založení prvních gruntovních knih r. 1732. Rody na fojtství byly: Bílého (kteří se později psali Bil a Bill), Zrůnkův a Barvičův. (Obr. 6.)

Při úpravě hranic panství Rožnovského a Vsetínského r. 1774 rozděleno bylo fojtství ve dva díly. Téměř polovice polností bylo odtrženo a zřízeno fojtství v Malých Karlovicích.

Aby se zmírnila bolest fojtova, jenž polovici půdy pozbyl, dovolila mu vrchnost za náhradu ztracených pozemků postaviti mlýn pod fojtstvím na řece Bečvě, v javořině pásti bezplatně 20 kusů jalového hovězího dobytka a ustanovila ho na javořině té vrchařem. Ale z mlýna měl ročně odváděti 1 R. 30 kr. platu. (Stalo se v zámku Meziříčském 1. decembra 1778.)

Nyní patří k fojtství (čís. 23.) celkem jen 250 měřic pole.

Správa obce a obec. majetku. Do roku 1848 řídili obec purkmistři. R 1757 byl jím Jura Minarčík, prvým starostou byl Frant. Janský (1848—74), po něm majetník hutí Šalomon Reich do r. 1900. Třetím starostou je Rudolf Zahrada, polesný.

Obecní výbor skládá se se 24 členů, z nichž jsou 4 radní.

Pečeti. Stará pečeť měla nápis: „Hrubé Karlovice", novější „Velké Karlovice". — Na běžném razítku je nápis: „Obecní úřad Velkých Karlovic okres (politic.) Val. Meziříčí".

Gruntovní knihy obce zřízeny r. 1732 za panování Karla Jindřicha z Žerotína a ředitele jeho Václava Rosenzweika, rozměřitele gruntův, jak poznačeno na 1. straně knihy té.

Obecní jmění. Obec má les v ceně 25.000 K, 4 školní budovy a nemocnici.

Příjmu r. 1895 bylo 204 zl. 5 kr., vydání 2569 zl. 21 kr., schodek uhrazen 40% přirážkou. R. 1902 činil příjem 2912 K, vydání 12.961 K; přirážka obec. 68%.

Živnosti. Polní hospodářství poskytuje jen skromné výživy, jelikož je půda kamenitá a z velké části vysoko po kopcích rozložená. Mnoho lidí hledí přes leto výživy na Hané a v Rakousích.

K obvodu obce Vel. Karlovic patří 1213·7 ha. rolí, 533·4 luk, 10·4 zahrad, 1081·5 pastvin, 3681·7 lesa; zdaněné plochy je 6520 ha., půdy neplodné 87 ha.

Držitelů pozemků je 588, z nichž je 23 celoláníků, 110 pololáníků a 130 čtvrtláníků. — Na čtvrtlán čítá se 30 měřic.

Dle rejstříků z r. 1817 bylo zde 149 sousedů (rolníků).

Chov dobytka byl před založením hutí hlavním pramenem výživy obyvatel; salašnictví a pěstování ovec bylo v květu. Od té doby ovec ubývá, ale koní a krav přibývá, poněvadž je třeba pro četné dělnictvo více mléka a na odvážení továrního zboží a dříví více koní.

Lesní hospodářství. Vedle lesů panských mají též rolníci své paseky a lesy, kteréž ode dávna poskytovaly jim výdělku. Rolníci za dřívějších dob vozívali tříslo, dřevo, uhlí, šindel a desky daleko do Moravy, poněvadž zde ceny dřeva byly pramalé. Za sáh tvrdého dřeva před 40 lety platívalo se 4 zl. 50 kr., měkkého 2 zl. 50 kr.

Chudina po celý rok hledá v lesích výdělku. Na podzim kácejí stromy, dělají klady, šindel, polenové dříví a v zimě svážejí dříví na saních ručních k potokům a na jaře při rozvodnění házejí je do vody a tak se plaví dříví až k hutím. Huti spotřebují ročně 5—6 tisíc sáhů dřeva.

Dřevěné uhlí pálívalo se zde až do let šedesátých a vyváželo se přes Vsetín do světa. V té době sbírán byl bukový hubán, zbavován dřevnatých částí, sušen a připravována z něho hubka.

K ošetřování panských lesů a zvěře zřízeny jsou 3 lesní úřady: polesenský úřad v osadě, revír na Bařině od r. 1849 a revír na Bačkárce (nyní na Bařince) od r. 1863; oba podřízeny jsou polesenskému úřadu v obci.

Průmysl a obchod. Do založení sklárny (1827) byl obchod i průmysl nepatrný; vyváželo se jen plátno a máslo.

Nyní skelné huti poskytují výživy četným rodinám. Panské skelné hutě v 17. století stály na Hutisku, pak přeneseny byly na Prostř. Bečvu a později zrušeny. R. 1826 za ředitele Drobníka byly nové hutě vystavěny v Karlovicích, kde bylo dostatek dříví, které však pro neschůdné cesty nemohlo býti zpeněženo

Původně byly v dědině jen jedny hutě „Františčiny“ ale r. 1863 vystavěny dále k hranicím uherským v údolí Léskovém nové hutě „Mariánské“ zvané. Obě náležely hr. Kynskému, majetníku panství Rožnovského, jemuž patřily též hutě v Krasně

R. 1840 najali hutě Františčiny bratři Reichové a vyráběli v nich tabulové a duté sklo. V hutích nových (Marianiných) vyrábělo se sklo barevné a tlačené.

R. 1888 koupil nájemce Reich obě hutě od hr. Rudolfa Kynského a r. 1892 koupil od něho i velkostatek Karlovský s rozsáhlými lesy za 580.000 zl. a tím si pojistil navždy potřebné dříví k hutím. Reichům náleží nyní několik skelných hutí na Moravě, v Čechách, Štyrsku a Rusku.

Ve Františčiných hutích vyrábí se dosud tabulové sklo; je zde zaměstnáno asi 50 dělníků a 12 mistrů. — V Marianských hutích vyrábějí kromě sklenic i jiné ozdobné věci. Zaměstnávají přes 150 dělníků.

Tabák. Poněvadž pašování laciného uherského tabáku velmi se zde dělo přes ostražitost finančních úředníků, zřízena byla, v údolí Léskovci r. 1764 dílna na kroucený a šňupavý tabák, aby se pašování zamezilo. Ale lid pašoval tabák stále. Dílny již není.

Před lety bývala v Pluskovci salajka a v Léskovém dílna na vyrábění dehtu. Byla zařízena r. 1856 a pracovalo se jen do r. 1862. Téhož roku stavěna nová sklárna a továrny použito za skladiště.

Pálení škvarků z popela bylo výnosným zaměstnáním kolika lidí. Škvarky prodávaly se běličům plátna do Frenštátu a jinam až po 8 zl. stříbra za cent. Výroba trvala až do let šedesátých.

Vyšívání karlovské na výstavě v Olomouci 1884 uznáno za umělecké.

Obchod s dřevem počal již v letech třicátých. Po založení silnic vzmáhal se obchod plátnem a dřevěným tovarem (zbožím). Pily vodní vzrostly až na 25, ale po letech šedesátých zanikaly. V době té vyváželo se mnoho silných tesaných kmenů až 50 m. dlouhých na stožáry do Hamburka.

Z bukového dřeva vyrábějí se loukotě na kola a vyvážejí na Moravu. — Třísla bylo ode dávna důležitým předmětem obchodním; vyváželo se do všech okolních míst. — Sklo a výrobky ze skla putují odtud do všech zemí evropských i do mnohých mimoevropských. Vývoz děje se povozy na Vsetín a odtud drahou železniční.

Před 30 lety bylo zde 17 hostinců, 18 mlýnů a pil a 2 valchy na zpracování vlny ovčí. — Nyní je zde 12 hostinců, 3 mlýny, 4 pily, valcha, 12 obchodů smíšených a krupařství. Podniků živnostenských a obchodních je 86.

Panská hospoda uvádí se zde již r. 1786, kdy byla pronajala soukromníkem.

Trhy výroční jsou tři: v úterý po sv. Janě Nep., ve středu po P. Marii Sněžné, v úterý po sv. Brigitě (8. října). — Dobytčí trhy na každý výroční trh.

R. 1895 odvedlo se z obce, celkem 11.345 K 98 h daní.

Vzdělání a zdravotnictví. Poněvadž veliká rozlehlost osady a neschůdnost cest znemožňovaly většině dětem do školy docházeti, zřízeny v obci 4 samostatné a jedna exkurendní škola.

Mimo školy postaráno je o další vzdělání „Čtenářským spolkem“ a několika knihovnami: obecní čili lidovou r. 1886 založenou, školní a farní a knihovnou Čtenář. spolku (400 svazků).

Časopisu odebírá se v obci přes 100.

Zdravotnictví. Okolí Karlovic je lesnaté, velmi pěkné a zdravé; bývají zde hosté na letním bytě.

R. 1900 narodilo se 217 osob a zemřelo 131 čili 3·1%. — Nemocnice je účelně zařízena.

Úřady a spolky. V obci je poštovní a telegrafní úřad, telefonní a četnická stanice, obvodní lékař, stravovací stanice, ředitelství hutí a lesní správa.

Za starého potitického zřízení donášeny zprávy úřední jen jednou týdně. Nyní chodívá i posel pěší denně kromě pošty jízdné.

Před lety byl zde úřad celní, „třicátek“ řečený, po zavedení cla z Uher a do Uher. Při vývozu i dovozu musel každý zaplatiti cla třicátý díl hodnoty zboží; jinak bylo zabaveno.

K službě tohoto úřadu zřízen sbor pohraničních a finančních strážníků známých pode jmenem „obrajtů“. Po zřízení nového politického úřadu sbor byl zrušen a ustanoveni četníci. R. 1851 zřízena stanice o 3 mužích.

V 18. století byla zde též stanice portášů.

Spolků je jedenáct: hasičský obecní (1882), tovární (1880), vojenských vysloužilců (1884), pěvecký, čtenářský „Palacký“ (1899), živnostenský (1886), jednota na vybudování nového chrámu, učitelský spolek „Komenský“, israelský spolek, záložna rolnická a filiálka Meziříčské záložny.

Staré rodiny a památní rodáci. Přes 100 let na témž gruntě žijí rody: Drozdův, Gavlikův, Bambuchův. Volkův, Macečkův, Podešvův, Valigurův, Martiňákův, Kořistkův, Dorňákův.

Proslulým Karlovanem byl Jan Stavinoha, nejsilnější portáš valašský. Vypravuje se o jeho síle mnoho zajímavých kousků, jež provedl s portášem Malinou z Hošťalkové. — Ze Stavinohy portáše stal se purkmistr Karlovic a zachoval se po něm „Rejstřík" z r. 1817.

Pověstní loupežníci z Karlovic byli na začátku 19. století Mateřánci, Polanští a Pavelci (Světlané).

Známí doktoři Barviči a první český knihkupec v Brně Jože Barvič jsou též rodáci této obce.

Neštěstí a jiné události.[1]) R. 1746 bylo takové sucho, že lidé lípy boží (okolo kaplí a křížů) osekávali pro krmení dobytka. — R. 1764 povstala daň z hlavy, r. 1774 upraveny hranice u Karlovic mezi panstvím Rožnovským a Vsackým, r. 1779 velká povodeň, r. 1785 zaveden nový katastr, r. 1789 mnoho lidu pomrzelo, r. 1791 bylo draho. Lidé jezdili pro obilí až do Krakova; tam stál korec rži jen 12 zl., ječmene 8 zl. a kaše 4 zl. U nás jednou dráže. — R. 1795 přišel hlad na lidi i hovada.

R. 1802. Po celou francouzskou vojnu nebylo stříbrných peněz a měděných málo; užívalo se jen papírových peněz. — R. 1804 byl hlad. V Meziříčí měřice kaše stála 24 rýn., žita 18, rži 16, ječmene 13. Lidé jedli trávu. — R. 1805 po bitvě u Slavkova táhlo Karlovicemi oddělení Rusů nazpět do vlasti.

R. 1824 určovány hranice moravskouherské. Dne 6. června přijela komise: z Uher hr. Palffy-Hunyadi se třemi nadžupany, z Moravy guberní rada baron Wenich z Brna, guberní rada z Hranic, krajský hejtman z Hradiště a jiní, celkem 25 osob. — R. 1827 stavěna silnice přes vrch Soláň do Karlovic a k uher. hranicím. — R. 1831 zřízen zde kordon vojenský proti choleře asijské. Na 300 lidí zdejších muselo zdarma na hranicích uherských stavěti „čartáky" čili boudy vždy 500 sáhů od sebe podél hranic až k Vláře pro vojsko, které hlídalo, by žádný z Uher na Moravu nepřecházel. Čartáky byly z desek a

[1]) Mnohé i pro širší veřejnost zajímavé věci. Dle Pamětní knihy Jos. Pavelky, dle Kroniky farní a školní.

šindelem pokryty; bylo jich 43 a strážných domků 70. Les byl na 2 sáhy do šírky vysekán od čartáku k čartáku a zásekami od uherské strany opatřen.

Dne 19. července přišlo sem dvě a půl setniny polského vojska pluku Nuszan a 7. srpna opět $2^1/_2$ setniny. Celkem bylo zde 1100 mužů. Příchodem vojska zdražilo se živobytí, že nebylo lze koupiti obilí. — Dne 16. října odvolána stráž. Vojáci odtáhli do Polska.

R. 1833 bylo nové katastrální vyměřování pozemků. Přišlo sem 9 geometrů. Obec tím měla 1300 zl. víd. měny výloh. — V listopadu přivezli do Karlovic od státu 1600 zl. stříbra, samých dvacítek, za práce při stavění čartáků před 2 lety.

R. 1846 byla veliká hniloba zemáků, 1847 a 1848 byly roky hladové. Za krávu dostal měřici obilí a pecen chleba. Z hladu jedli lidé trávu, z toho opuchl jim žaludek a umírali na hlavničku. — Aby zlo bylo dovršeno, přišli ku konci roku 1847 vojáci, aby bránili možnému vpádu povstalců z Uher. Půl druhé setniny pěšího pluku leželo zde až do října 1884.

R. 1852 napadlo na 2 metry sněhu, r. 1854 povodeň na jaře a v červenci kroupy zničily úrodu, r. 1866 přitáhli povstalci uherští generáli Klapka a Karolyi v sobotu před kostelní slavností (5. srpna) z Uher a rozložili se za mostem a Jezerném. Ráno v neděli táhli k Rožnovu. Vše řádně platili a škody nedělali. Odpoledne přišlo rakouské vojsko, které je pronásledovalo. — Téhož roku cholera; zemřelo 160 lidí a v sousedním Hrozenkově na 300.

R. 1881 navštívil osadu básník Svatopluk Čech. R. 1904 za velmi suchého léta bylo zde několik ohňů. Vyhořelo skladiště u horní hutě.

Trati. Názvy tratí zdejších jsou velmi zajímavy. Poněvadž Velké i Malé Karlovice byly jednou obcí a trati některé dosud oběma společny jsou, tak že někde jeden svah kopce patří do Vel. Karlovic, druhý do sousední obce, a též k vůli celku uvádíme názvy všech často rozsáhlých tratí na celé rozloze původní obce Karlovské.

Bzové, Kopencová, Soláň, Kršle, Bezkyd, u Čartáka, Medvědí, Kapitán, Kyčery, Gruň (kopec podoby sopky lesem porostlý), na Cigánce, nad Jezerem. — Benešky (Vršavé),

Oslové, Dobák. — Miloňov, Palúch, Košáry, u Dvořiska, Valová, Hatlovice, Miloňová, na Kršli, Rázčena, Mléčová (studánka na chlazení mléka), Spáleniska, Hanzlová, Pastorkov, Rybyjánky, Člověčí. — Vysoká, Potočiská, na Řečisku, Babská, Šlahorka, Zgruňa, Bařina.

Bezkyd, Javorová, v Potokoch, Záplatkový, Homůlka, Hanzlůvka, Buřanov, Bařinka, Podťatý, pod Pindulou, na Světlé (u Macečka), Lemešná, v Káni (tam byla peleš zbojnická). — Pindula, Bačkárka, Lopušánky, Noclehy, Příschlop, Dorčinec, pod Výkapem, Úplavy, v Hrdle, pod Hlaňú. — Adamíky, Gigula, Miloňovek, Osloveček, Bukoryšky, Štucov, Koncová, Česnečka, Polomová, Slovákov, Javorníčková, Štrčková, Kantorka, Solisko, Baďúrka. — Pluskoveček, Malý Klín, Borsučí, Hluboká, Huboč, Stanovnica, Baraňárka, Bukovina, Hákovina (hákem se kypřila země).

Památná místa a samoty. V údolí Jezerném je Karlovské jezero, sídlo strašných draků, o nichž se v okolí mnoho pohádek vypravuje. — Nedaleko sochy sv. Jana Nep. stála chalupa rozkřičeného loupežníka Paseky.

Na „Bačkárce" stávala zbojnická krčma. — Něco výše je kopec Javorník, jehož úbočí k Moravě obrácené do polovice svahu obsadili Uhři; patřilo až do r. 1862 hr. Esterhazymu. Téhož roku koupil je hr. Eugen Kynský za 26.000 zl., přivtělil k statku Rožnovskému a zřídil zde revír na „Bačkárce" nebo na „Bařince" zvaný. — Rozhled s Javorníka je veliký.

Zbojnické skrýše bývaly: Konec Babské, na Baraní, v Léskovém na Křivém Grunu, v Dlouhé Polaně, v Cindoleně. — V Kobylské je spousta skalisk a nad nimi vypíná se Troják; okolí jeho je pusté a divoké. Na úpatí tvoří několik balvanů sklípek. „Na kameni pod mechem", píše Frant. Přikryl, karlovský kaplan, „objevil jsem hrubou podobiznu vojína a nad ním nápis: Radketa. Vojín na prsou měl kříž, na boku šavli a kabát zapiatý na knoflíky. Na boční straně kamene vyryt je křížek, jméno Vani a pak sekyra. — Pod Trojákem je jeskyně a před vchodem balvan, v němž vydlabány jsou misky, na nichž dle pověsti zbojníci jedli. Snad byla jeskyně s okolím hned v pravěku obydlena a kámen s miskami byl obětním kamenem".[1])

[1]) Jan Kutzer, Karlov. Zrdcadélko; Jos. Pavelka, Pamětní kniha; Kronika farní a školní; Kron. fary rožn. I, 5, 6; Schwoy, Mähren, III., 74; Volný,

Karlovice Malé

převzaly jméno po původní osadě, od níž byly r. 1774 odděleny, a na rozlišenou od ní přidaly k jménu Karlovice přívlastek „Malé".

Rozkládají se ponejvíce v údolích Tisňavky, Pluskovce, z části po Stanovnici a Pluskovečku a po kopcích mezi údolími těmi. Vzdáleny jsou 17 až 20 km. jihových. Rožnova ve výši 590—700 m. Ale jednotlivé chalupy leží i 900 m. n. m.

Osada je politickou i katastrální obcí mající 19·89 km.² rozlohy.

V rozloze obce jsou potoky: Tisňavka, Pluskovec na levém břehu Hor. Bečvy a Bzový na pravém. — Kopce: Lopušná, Adamíkov, Koncová, Gygula, Baraňářka, Javorníček, Javorník, Kyčerka, Strčková a jiné.

R. 1880 bylo zde 1150 obyvatel; r. 1900: 158 dom., 1055 obyv., z nichž 1053 katolíků a 2 židé; národnosti všichni české.

Dějiny. Jak v předešlém článku udáno, rozšířil osadu v obec Karel Jindřich z Žerotína povolav sem r. 1710 četnější osadníky. Ale na půdu, kterou novým osadníkům svěřil, činili si od dávných dob nároky též majetníci panství Vsetínského a rozepře mezi oběma panstvími tím nanovo vzplanula.

Vsetínské panství mělo již od dávných dob spory s panstvím Rožnovským o hranice statků těch.

Již r. 1548, když Jan z Pernštýna, příjmím Bohatý, prodal Vsetín Zikmundu Nekešovi z Landeka, a rok na to 1549 Rožnov a Meziříčí panu Vilémovi staršímu z Žerotína, nastal mezi oběma majetníky spor o hranice v těchto místech. Páni Rožnovští činili si práva na území až po údolí Stanovnici.

Po kratší nebo delší době konávány z obou stran komisní obhlídky, ale nikdy nedošlo k dohodě.

R. 1698 vypukl opět spor o řečené hranice. Ustavila se komise, v níž měli účas thrabě František Josef z Opperštorfu, krajský hejtman a svob. pán Max z Deblína,

---

Mähren, I., 318; Volný, Kirchl. Top., 3, III., 82, 83; Karlov. reg. grunt. I., 1 až 3; Václavek, Vsetín, 27, 47, 93, 123, 281, 289, 298; Václavek, Valašsko, 27, 38, 41, 96; Domluvil, Obrazy, 19, 153, 206; Domluvil, Meziříčí, 145, 170, 226; Bayer, Rožnov; Bartoš, Lid a národ, I., 157, 193, 211, 216; Sel. arch. I., č. 2, str. 68; Petrus, Hejtm. l. 2: Petrus, Statist., 9, 12, 15, 19, 27; Tkadlec, Kronika rožn. r. 1756, 1867.

assessor. — Komise povolala staré lidi za svědky, z nichž někteří tvrdili, že hranice mezi panstvími táhly se po hřebeni horském k vrchu Soláni, Karlovští zase vypovidali, že pásli dobytek až po potok Stanovnici (na Hrozenkově), že tam stavěli salaše, ale že od Hrozenkovských před 20 lety násilím odtud zahnáni byli.

Spor nebyl vyrovnán. Konečně královský tribunal rozhodl spor r. 1700 v neprospěch panství Vsackého, kteréž podalo proti tomu odvolání. Poddaní Vsačtí a poddaní Rožnovští na sporném území navzájem se přepadávali a dobytek si zajímali. Spor byl ukončen až r. 1774 za Marie Teresie. Císařovna dala si předložiti katastrální mapu a sama naznačila hranice mezi oběma panstvími. Území sporné zůstalo při Vsetínu. Menší část osady s pozemky k Vsetínu přiřklá nazvána Malými Karlovicemi (v ústech lidu „Odtržená Strana"), větší rožnovská část Velkými Karlovicemi. Ale osadníci obou osad cítili se vždy osadou jednou, neboť měli společný kostel i školu a nazývali se jen Karlovjany.

Po přivtělení Mal. Karlovic k panství Vsetínskému stal se majetníkem osady hrabě Jan Kř. Illésházy, po něm syn Štěpán a po tomto jeho zeť Josef rytíř Wachtler, který r. 1857 Vsetínské panství prodal Belgické společnosti. Od této koupili velkostatek bratři Thonetové, kterým dosud Malé Karlovice náležejí.

R. 1891 při zakládání nových gruntovních knih oddělena byla trat „Bzové" od Mal. Karlovic a přidělena i s 18 čísly (od 1. do 18.) do sousedního Nov. Hrozenkova. Následkem toho Mal. Karlovice prvých 18 čísel nemají a domky jejich počínají čís. 19., poněvadž nové číslování neprovedly. Čekají, že vystavěním nových chalup scházející čísla doplní.

Duchovní záležitosti. Obec přifařena je do Vel. Karlovic. V obvodu obce jsou 3 kříže a dřevěná zvonice u školy se zvonem z r. 1881.

Škola zřízena teprve r. 1896. Před tím chodili žáci do školy ke Kostelu nebo do Podťatého. Ještě nyní část Mal. Karl. přiškolena je ke Kostelu nebo do Podťatého; ba někteří chodí na „Stanovisko", jež patří do Nov. Hrozenkova.

Budova školní je dřevěná, ale úhledná. Stojí nedaleko bývalého fojtství. Učitelem je Dočkal Kamil.

R. 1904 bylo školou povinných 104, školu zde navštěvujících 95 žáků. Škola má zahradu, letní tělocvičiště a knižnici žákovskou o 123 svaz.

Fojtství bylo původně jen jedno pro veškeré Karlovice. Ale když osada rozdělena byla ve dvě samostatné obce, zřízeno bylo v Mal. Karlovicích fojtství jiné v údolí Tisňavky v č. 17. na „Stočkové". Zde bývali fojti Třetinové. Posledním fojtem byl Jan Třetina.

Správa obce a jmění. Prvním starostou byl Ondřej Volek, nyní jest František Petřvalský.

Obecní výbor má 12 členů, z nichž jsou 3 radní.

Pečeť obecní má pouze nápis v kruhu: „Obec Malé Karlovice". Novější: Obecní úřad — „Malé Karlovice — okres Rožnov p. R."

Jmění. Obec nemá nemovitého jmění; všechny výlohy hradí jen přirážkou. — R. 1902 činil příjem z přirážky 2063 K, vydání bylo 2090 K; obecní přirážky 100%.

Živnosti. Obyvatelé živí se polním hospodářstvím, chovem dobytka a prací v lese.

K obvodu obce patří: 462·3 ha. rolí, 147·9 luk, 0·55 zahrad, 338·8 pastvin, 946·7 lesa, 31·7 návsí. Veškerá plocha měří 1989 ha.

O průmyslu a obchodu poznačeno při osadě předešlé. — Je zde kupec, 2 hostince, 2 řemeslníci. Před časy u potoka Tisňavky byl mlýn.

Statistika. Daně r. 1895 odvedlo se 1.707·42 K

Vzdělání a zdravotnictví. R. 1890 neumělo čísti ani psáti 466 osob čili 46%, poněvadž školy v místě nebylo a jiné byly vzdáleny. R. 1900 bylo analfabetů 357 čili 34%. — Časopisů odebírá se v obci 12.

Úřady a spolky. V obci je jen lesní úřad (revír) a spořitelní a záložensky spolek Raiffeisenovka.[1])

---

[1]) Schwoy, Mähren, III., 74; Volný, Mähren, IV., 495; Václavek, Vsetín, 47, 93, 264, 276; Kutzer, Karlov. Zrdcadélko; Kronika školní a farní.

Solánec,

ves mající jméno od vrchu Soláně, pod nímž z části se rozkládá. Vzdálena je 7·6 km. jihovýchodně Rožnova a rozložena ve výšce 520 až 860 m. n. m. Je katastrální i politická obec mající 16·68 km.² půdy.

R. 1657 bylo zde 37 domů a do r. 1679 přibylo ještě 16; r. 1834: 118 d., 870 obyv.; r. 1880: 1056 ob., r. 1900: 165 d., 1076 ob., z nichž 1004 kat. a 72 helv. vyz., národnosti české.

Osada rozložena je z menší části podél okres. silnice a potoka Solánského od kostela hutiského až po vrch Soláň v délce více než 4 km., z větší části po úbočích vrchů, v různých ráztokách a podél potoků níže uvedených. Příční rozloha obce obnáší nejméně 8 km.

Solánec patří na předním místě mezi ty osady, jejichž chalupy jsou roztroušeny, jako by je rozsel. Nejvíce seskupeno je chalup okolo fojtství, pod Soláněm nedaleko školy a podél potoka Míšného a potoka z Léščí.

V rozloze obce jsou následující potoky, které mají stejné jméno s údolím, jímž tekou: Solánecký, je hlavní a nejdelší, jenž se na vrchu Soláni prýští, osadou protéká a do Bečvy se vlévá. Na pravém břehu vlévají se do něho potok Záhutský, ze Zárubně a pod Káni; na levém potok z Popeláře, z Léščí a ze Žebračky.

Vrchy: Soláň, Kyvňačka, Káni, Žebračka, Zapařenička, Cigánka, Jatky, Paprátoví, Palúch.

Dějiny. Osada založena byla v 16. století, neboť již r. 1583 v registrech města Rožnova fojtství zdejší se jmenuje, ale rozšířena byla až v 17. století na obec.

Za války 30leté usadili se mnozí též na Solánci. Napřed náležela osada pod správu do Vigantic a teprve r. 1657 vyhlášen byl Solánec za dědinu a vedle fojta, který tu již byl, obdržel purkmistra a obecní úřad, jak dokazují rejstra gruntovní sepsaná r. 1657.

Druhé gruntovní knihy založeny byly r. 1744, třetí 1833.

Osada náležela hned od založení k panství Meziříckému a měla s Rožnovem stejné majetníky.

Poddanské poměry. R. 1676 fojt za nechování panského chrta dával 3 míry ovsa. Rolníků roku toho ještě nebylo;

kromě fojta bylo v osadě jen 44 domkařů. Z těch každý sesýpal půl míry ovsa a dával 1 slepici a 4 vejce. — Obec za nebrání kořalky panské odváděla o sv. Duše 1 R. 21 kr. 3 d. (fojt 15 kr.) a o sv. Martině též tolik.

Z veškeré dědiny se odvedlo platu kořalečného o sv. Duše a Martině 2 R. 6 kr. 3 d., ovsa 25 měřic, slepic 44 kusy a vajec 2 kopy 56 kusů.

R. 1750 stěžovali si dva sousedé zdejší při všeobecné žádosti horních dědin za úlevu v robotě, že dříve vykonávali 6 jetých a 19 pěších robot a nyní musí přes 100 beček piva z Rožnova a několik věder vína z Meziříčí do šenku na Hutisko odvézti (str. 11—12, Suppliky).

Obec až na několik pasek a ráztok, jež patří k faře do Karlovic, přifařena je na Hutisko, ale kostel i fara leží na pozemku obce Solánce.

Než byla na Hutisku zřízena samostatná duchovní správa, přifařen byl Solánec do Rožnova, kdež též v nejstarší matrice r. 1656 založené je veden.

Před r. 1782 odváděla obec faráři rožnovskému desátku: vajec $2^1/_2$ kopy, peněz za desátkový sýr 2 zl. 24 kr., bílých grošů 7 zl. 24 kr. — Tehdy měli do kostela rožnovského 3 hod. cesty, nyní do hutiského někteří minutu, jiní $1^1/_2$ hodiny.

V obvodu obce je 7 křížů.

Školství. Napřed chodívaly děti do farní školy na Hutisko, ale r. 1847 obyvatelé vzdálených chalup, osedlí na trati za Huti a z Popeláře, najali si byt v čís. 93. za Hutí pro školu. Žáků bylo přes 50.

Poněvadž stavení bylo staré a též nestačilo, vystavěl majetník jeho Josef Majer pro školu dřevěné stavení r. 1873. Byla zde jen jedna světnice pro vyučování a komůrka. Bytu pro učitele nebylo; musil spávati ve třídě.

Učitel výpomocný učíval zde 3 dny v týdnu a za kopcem na Hutisku zase 3 dny. Tak se učívalo po 16 let.

R. 1885 vystavěna byla pod vrchem Soláněm blíže okresní silnice úhledná dřevěná škola nákladem obcí Solánce a Hutiska. Na stavbu školy odprodala obec pozemky v ceně 300 zl., a ostatní se uhradilo 100% přirážkou. Subvence dostalo se 1000 zl.

Učitelé. Prvým byl Tom. Kahlig (1847—62). Bydlel na Hutisku a učil 3 dny za Hutí a 3 dny na Hutisku za kopcem.

Byl zkoušen a měl platu 120 zl. — Josef Tomek (1862—78) učil již celý den za Hutí. Platu měl napřed 120 zl., pak 240 zl. a naposledy za nových zákonů 300 zl. Fr. Šulc 1886—99 učil již v nové školní budově a byl skutečným učitelem. Po něm je zde správcem školy Adam Palkovský.

Statistika školství. R. 1904 bylo školou povinných 96 žáků, navštěvujících 93. Škola má zahradu a tělocvičiště letní. Knižnice žákovská, Fr. Šulcem založená, má 100 svazku, učitelská, A. Palkovským založená, 23 sv. Kronika školní jest od Tom. Kahliga.

Správa obce a jmění. Fojti byli na Solánci dříve než osada za dědinu byla prohlášena. Dle register grunt. měst. Rožnova byl zde fojt hned r. 1583. (I. l. 162.)

Solánské fojtství bylo původně malé, když stálo r. 1679 jen 50 R., ale časem přikupovali fojti pozemky, až vzrostlo fojtství na 216 jiter.

Fojty byli: Stoklasové,[1]) Křenkové a Borákové.

Purkmistři. Prvým purkmistrem po prohlášení osady za dědinu stal se Mikuláš Volek r. 1657. — Prvním starostou byl poslední fojt Fr. Borák (1848—60), pak Jos. Mikunda a Pavel Koláček. Od r. 1870 doposud (po 35 let) je starostou Frant. Mikunda.

Obecní výbor sestává ze 12 členů, z nichž jsou 3 radní.

Pečeti. Stará pečeť má ve znaku vrch Soláň, po němž běží zvěř, nad ním malé nezřetelné poprsí a nad tímto křížem hrábě a kosu. V polokruhu nad znaky je nápis: „Obecz Solanska". — Nová pečeť má ve znaku pluh a kolem nápis: „Obecní úřad obce Solance".

Jmění obecní. R. 1840 měla obec 15 jiter rolí, 7 j. luk, 100 j. pastvin, 444 □° zahrad a 7 j. lesa.

Obecního příjmu r. 1902 bylo 1230 K, vydání 1935 K; obecní přirážky 40%.

Živnosti. Polní hospodářství sotva stačí na výživu rodin, jelikož půda je kamenitá, na svazích vrchů ležící a neúrodná. Proto osadníci pracují v panských lesích, dovážejí dříví a v létě chodívají na žně na Hanou i do Rakous.

---

[1]) Za tohoto fojta jmenuje se ještě druhý fojt Václ. Michut r. 1696 (I., l. 3, 77). Jak to, je záhadou.

Když nastane doba žní, pomáhají si obyvatelé vzájemně jen za stravu a pití. Kdo chce žíti obilí, vzkáže sousedům a sejde se 10 i 15 žnic a jak jsou s prací hotovi, jdou na pole druhé. I starostovi sejdou se na zavolání ženci nebo sekáči na robotu a pracují za jídlo a nápoj. Zdálo by se to zbytkem roboty, kdyby jenom na fojtství nebo u starosty pracovali, ale tak pomáhají si vzájemně sedláci i domkaři. Fojt a starosta ovšem k jiným na robotu nechodívají.

Na mnohých místech musí hnůj na zádech v putnách vynášeti na roli a též úrodu na trakáři svážeti, poněvadž s vozem na mnohou roli ani vyjeti ani s ní sjeti nelze, jak je srázná. — Kde je příliš kamenitá půda, trhají ji hákem.

Bída je často příčinou, že mnohé vdané ženy i pasekářky dávají své děti k sousedům, by je kravským mlékem kojili, a samy jdou za kojné. Poněvadž se vracívají pěkně ošaceny a s penězi, následují příkladu toho bohužel i takové, které tuhá bída k tomu nežene.

K obvodu obce náleželo r. 1790 jen 60 jiter nuzných rolí; nyní sem patří: rolí 306 ha., luk 356, zahrad 4, pastvin 470·5, lesa 502·7, neplodné půdy asi 30 ha.; celkem 1668 ha. půdy, z níž je zdaněno 1635 ha.

Usedlosti. R. 1676 byli zde kromě fojta jen sami domkaři počtem 44. Nyní je v obci selských usedlostí 36 a jedno větší, bývalé fojtství; domkařů s polnostmi je 89, bez polností 40.

Sedlák (pasekář) má 100—120 měr pole s pastviskem v ceně 5 až 6 tisíc korun. Poloviční pasekář 50 měr v ceně 2.800 K. Domek dřevěný bez pole má cenu 900 K. Stavějí si ho často sami.

Chov dobytka počíná se v posledním čase vzmáhati.

Průmysl a obchod. Obchodů a oprávněných řemeslníků je 13, řemeslných pracovníků 32. V obci je mlýn, pila, 3 hospody, 4 kupci. Před časy byly zde 2 mlýny, ale horní zanikl.

Na pozemku nynější obce bývaly hutě skelné, jak dosud svědčí jméno trati „za Hutí“. (Viz osadu Hutisko!)

Na tratích „Uhliska“ a „Popeláři“ pálívali dřevěné uhlí a z popela dělávali škvarky na vyvařování a bílení prádla.

Dva lomy dávají kamení na regulaci potoků, která provádí se ze státní podpory. — Silnice z Krasna do Karlovic osadou

vedoucí vystavěna byla nemalým nákladem vrchnosti i poddaných v letech 1819—1827.

Daní celkem 1893·05 K.

Vzdělání a zdravotnictví. R. 1890 neumělo čísti ani psáti 193 muž. a 154 žen. čili 36%; r. 1900 bylo v obci analfabetů 242 čili 22%. Časopisů odebírá se v obci 12.

Obec patří k poštovnímu telegrafnímu úřadu a k obvodu lékař. na Hutisko, ale jen dle názvu, neboť úřady tyto sídlí na Solánci. (Viz Hutisko!)

Různé zprávy. Nejstarší rodiny jsou Koláčci a Michúti.

Neštěstí a jiné události. R. 1875 napadlo na Končiny (Ostatky) tolik sněhu, že na Soláni 300 najatých osob vyhazovalo sníh, aby pošta mohla jeti. Sněhu bylo zvýší 1^1_2 sáhu. — R. 1876 kroupy zničily všechnu úrodu; ležely 2 dny. R. 1880 průtrž mračen.

Trati slují: Butorka (tvar malé nádoby břichaté), Hrubé a Malé Káni, Uhliska, Liščáčky, Finráčky (dle majitele), Baščárka, Paprařová (papratí = kapradí), Jatky, Gigula (znamená vrch kopce), na Včelínku, Lopúnová (lopún = lopouch), Mynářka, Vápenka, Mizerka, Zárubňa.

Čarták. Na vrchu Soláni ve výšce 810 m. stojí o samotě u cesty okresní veliký dřevěný hostinec Čarták zvaný, v němž je též smíšený obchod. Před hostincem s druhé strany silnice je kříž, který vystavěla hraběnka Teresie Kynská, na němž je tento podivný nápis: „Bohu a jeho lidu. Od Teres. hrab. Kinský. 1827.“ (Obr. 51.)

Od hostince je překrásná vyhlídka na řadu pohraničních Karpat a jejich výběžky, na četná údolí, ráztoky a roztroušené chalupy. Hostinec leží na samých hranicích solánsko-karlovských. Budova stojí na půdě obce Solánce; pozemky vedlejší patří již do Karlovic. Na místě hostince stávala bouda pro pohraniční stráž „čarták“ zvaná. Pak zde usazeni byli loupeživí Korytáři a r. 1832 zřídila zde vrchnost hospodu.

Pohrabárna. Kus pod Čartákem směrem k Solánci stojí staré stavení. Byl to byt pro pohrabáče. Později byla zde hospoda „na Pohrabárni“ zvaná; ale když vrchnost zřídila větší hospodu na Čartáku, zanikla. Nyní je z ní hospodářské stavení.

V údolí Zárubní zdržovali se ještě v 18. a na počátku 19. století zbojníci, o nichž mnoho vyprávěněk koluje.

Pověst o jméně Soláni. Na „Pohrabárni" býval pasekář Planka. Pasák jeho pásl dobytek podél potoka Ryšáka a zpo-

Obr 51. Hostinec „Čarták" na Soláni.

zoroval, že býk chodí často k malému prameni, jenž ze země nad potůčkem vyvěral a do Ryšáka vtékal. Zkoumal vodu a seznal, že je slaná. Pověděl to hospodáři, jenž pasáka zabil, aby tajemství toho jiným neprozradil a sám slané vody z kopce prýštící pro svou domácnost mohl upotřebiti. Vražda se pro-

zradila, pramen vyschl, ale jméno zůstalo. Od soli v Ryšáku nazván kopec, z něhož pramen vyvěral, Soláncem. Ve skutečnosti dostal kopec jméno od s a l a j k y čili s o l a j k y (potaš), kterou pod kopcem z dřevěného popela před nedávnými ještě časy vyráběli.[1])

Tylovice,

dle osobn. jména Tyl pojmenovaná osada[2]) souvisící na východní straně s Rožnovem, je katastrální a politická obec ve výši 380 m. nad mořem a má 5·74 km.² rozlohy.

R. 1676 bylo zde 49 domů, a to fojtství, 18 gruntů a 30 chalup. R. 1790 bylo v obci 75 domů a 490 duší; r. 1834: 96 domů, 652 obyv.; r. 1890: 105 domů, 175 rodin, 686 obyv.; r. 1900: 103 domy, 702 obyv., a to 691 katol., 3 evang. augsp. a 8 ev. helv. vyznání, národnosti všichni české.

Osada jeví se jako pokračování Horní ulice města Rožnova; leží po obou stranách říčky Hážovky. Za ní pak podél téže říčky následuje obec Hážovice, Vigantice a po krátkém asi 1 km. dlouhém přerušení osada Hutisko. Zdá se, jakoby tyto obce byly jedinou $1^1/_2$ hodiny dlouhou ulicí z Rožnova na Hutisko. Osadami těmi vede okresní silnice z Rožnova do Karlovic.

V Tylovicích po levé straně Hážovky jsou selské grunty a strana ta sluje též „selská". Pozemky od gruntů táhnou se nepřetržitě až k hranicím Velké Bystřice zdvíhajíce se zde až do 600 m. a slují v místech těch K o n č i n y a za nimi Z a d n í D í l y. Je tam usazeno několik pasekářův.

Po pravém břehu Hážovky je usazeno více domkařů a menších rolníků. Pozemky jejich táhnou se k severu a končí se vrchy 500 m. vysokými (Kluzov), jež spadají k řece Bečvě.

Na selské straně z každého dvora táhne se $^1/_2$ hodiny dlouhá cesta do pole. Dále jsou pozemky porostly lesem.

---

[1]) Solán. regist. grunt. I., 2—103., II., 1; Urbarium 1676, 226—231; Volný, Mähren, I., 313; Schwoy, Mähren, III., 185; Slavík, Mor. po válce, 189; Kronika far. rož. 17, 59; Kron. far. hutiské; Kron. školní; Václavek, Hejtm. 49; Václavek, Valašsko, 43; Petrus, Hejtm. 2; Petrus, Stat. 9, 12, 15, 19, 27; Tkadlec, Kronika r. 1875; Bartoš, Lid a národ, I., 156.

[2]) Srv. Tylov (okr. Rymařov.) a Tylovice v pruském Slezsku.

Grunty jsou odděleny od sebe zahradami a příhonem a nestojí v přímé řadě. Dvory při chalupách nejsou ohrazeny jako jinde, ale polní cesta prodlužuje se z nich až k vodě, kdež se napájívá dobytek.

V rozloze obce jsou potoky: na selské straně Končinový, na pravém břehu Facůvka tekoucí vedle hřbitova. — Studánky na pravé straně: Facůvka a Vlčinec, jenž ani za největšího parna nevysychá; na levé straně Korýtka, Martinkova a Kubova studánka.

Před hospodou „Na mlýnku" býval panský rybník, který je nyní vysušen.

Větší vrchy jsou v rozloze obce: Rysová (560), Díly (534—600), Kluzov (486) a Horečky.

Dějiny. Osada patřila od založení k panství Rožnovskému a měla se sousedním městem tytéž pány. Připomíná se r. 1504, kdy prodal Petr ze Sv. Jiří a z Pezinku hrad nad Rožnovem i s městysem Rožnovcem a dědinami: Tylovicemi, Házovicemi, Viganticemi a jinými bratrům z Kunštátu.

Z gruntovních starých knih rožnovských (tylovské nejsou, ale byly před r. 1630), víme o Tylovicích toto: Leta Páně 1557 stal se kup a prodej mezi Janem Hrkodajem z Tylovic a Petříkem z předhradí (hradu Rožnova). To je nejstarší záznam v obci. — R. 1656 vedl se spor mezi obcí Rožnovskou a Tylovskou o dráhy (pozemek, na který se honil dobytek).

V obci měla vrchnost mlýnek, který byl fojtstvím vystavěn, a před ním rybník, který nyní je vysušen.

Robota a dávky. R. 1676 odváděl fojt o sv. Václavě platu končinového (z pozemků v Končinách) 10 grošů a za nechování panského chrta 4 míry ovsa. Gruntovník platu gruntovního o sv. Jiřím 4 gr., o sv. Václavě 4 gr. a z Končin 10 gr.; robotního o sv. Janě 12 a o vánocích též 12 grosů, za jedli 3 gr., místo vození klád 5 gr., místo vykonávání hlásky o sv. Janě groš a ve vánoce též groš. Kromě poplatků těch odváděl: ovsa činžovného 2 měřice, dřevního $^1/_2$ m., za pasení 2 slepice a 6 vajec.

Chalupníci odváděli $^1/_2$ měř. ovsa, slepici a 6 vajec.

Platu kořalečního o sv. Duše a Martině pokaždé obec 4 rýn. 21 gr. 3 denáry a fojt 1 rýn.

Z celé obce se odvádělo platu o sv. Jiří: 2 R. 15 gr. $3^1/_2$ den. z gruntů, 1 R. 24 gr. za jedli; o sv. Janě: 7 R. 7 gr. $3^1/_2$ den. za hlásku a robotu; o sv. Václavě 4 R. 25 gr. $3^1/_2$ den. z gruntů; o vánocích 4 R. 27 gr. $3^1/_2$ d. za hlásku a robotu. Platu kořalečného o sv. Duše 5 R. 21 gr. 3 d. a o sv. Martině též tolik.

V naturaliích odvádělo se z obce: ovsa 55 měr a od fojta 4, slepic 1 kopa 6 kusů, vajec 3 kopy 48 kusů.

Později dle paměti starých lidí bylo z gruntu roboty 30 dní ročně se 3 koňmi; domkař dle velikosti zahrady měl 20—25 dní ruční roboty. Hofer (podruh) musel, chtěl-li se oženiti, vzíti 15 dní roboty ruční.

Výkup obnášel 200 rýn. šajnu. Kdo nezaplatil hned, musel úrokovati.

Duchovní věci. Obec přifařena je do Rožnova. Před r. 1782 platila desátku: rži 12 měř., ovsa 12, bukových obláků 4 kusy (později o 10 kusů více), vajec $1^1/_2$ kopy, peněz za sýr 1 zl. 30 kr., bílých grošů 22 kr. a 2 denáry.

Hřbitov vlastní pro Tylovice a Hážovice založen byl v obci r. 1888.

V obvodu obce stojí 3 kříže.

Školství. Do školy chodí žáci do Rožnova. Dokud byla v Rožnově škola pouze jednotřídní a dvoutřídní, málokteré dítě z Tylovic chodilo do školy; nebylo místa. V době té učil v obci děti stařiček Vacula.

Obec dávala učiteli rožnovskému stálého platu 1 zl. a místo sobotalesu paušálně 6 zl. a na otop sáh dříví. Mimo to dostával za varhanictví pohankovou kaši a jiné obilí.

Vybral obyčejně $1^1/_2$ měřice obilí (žita, ječmene, ovsa) a $1^1/_2$ měř. pohankové kaše.

R. 1787 bylo zde školou povinných 67 žáků, r. 1875 jen 59 a r. 1880 již 104.

Správa obce a jmění. Fojtství bylo zákupné a uvádí se zde již r. 1676, kdy byl fojtem Plandor. Rod ten udržel se na fojtství po celé století; teprve ku konci 18. století stali se fojty Maléři. Fojtství bylo na čís. 33, dosud říká se tam „na fojtství".

Prvým starostou byl Bradáč „na kopci", nyní jest Čeněk Chuděj.

Obecní výbor sestává ze 12 členů, z nichž jsou 2 radní.

Pečeti obecní jsou čtyři. Nejstarší má ve znaku srdce, z něhož jako trojdílné kvítko trčí bednářská palice, malé drátennické kleště a menší palice. Kolem vine se nápis: Pe: (pečeť) Dedini Tilowic.

Matrika obecní je od r. 1860.

Majetku obecního dle katastru Josefinského bylo: rolí 2 jitra, pastviska 19 jiter, zahrad 135 čtver. sáhů, lesa 43 jiter kromě půdy neplodné. — Nyní má obec ještě dům (kovárnu) čís. 22.

Příjmu obecního r. 1895 bylo 291 zl. 28 kr., vydání 516 zl. 19 kr.; přirážky obecní byly 30%. R. 1902 příjmu 636 K, vydání 1527 K a přirážky též 30%.

Obyvatelé živí se polním hospodářstvím, chovem dobytka a prací v továrně.

R. 1790 patřilo k obvodu obce 220 jiter rolí, 300 jit. luk a 150 jit. pastvin. Nyní sem náleží rolí 212·07 ha., luk 130·94 ha., zahrad 11·99 ha., pastvisk 74·73 ha., lesa 135·35 ha. a půdy neplodné 10 ha.; celkem 574 ha. půdy. Zdaněné plochy je 564 ha.

Rolnických živností je 95, držitelů pozemků 117. Celolány (grunty) jsou 4, půlgrunty 3 a čtvrtgruntů 6; ostatní jsou chalupníci s polnostmi.

Na čtvrtlán počítá se 27 měřic pole.

Nejvíce pozemků v obci náleží k fojtství a k živnosti.

Fojtství tylovské mělo 300 měřic rolí, luk na 50 fůr sena, lesa 35 měřic. Když starý fojt odevzdal fojtství synovi, vystavěl si nedaleko chalupu a přidělil k ní 150 měřic; to byla jeho živnost, výměnek.

Průmysl, obchod. Na počátku 19. stol. živili se též obyvatelé předením lnu, tkaním plátna, ale živnost tato již zanikla. Jen něco ještě mušelínu (bavlněného plátna) se na ručních stavech tká.

R. 1894 vystavěna zde továrna na pletení punčoch, v níž pracuje 50 dělnic; po chalupách na ručních strojích plete pro továrnu 350 dělnic.

V osadě je stará koželuhárna ruční práce, která má 22 kádí na močení kožích a vyrábí dobrou, pevnou kůži. — Mlýny bývaly dva. Starý pod „Arendou“ zanikl před 150 lety. Menší „mlýnek“ fojtem založený změněn jest na hospodu, která sluje „na

mlýnku". — Druhý hostinec „Harcovna" je starý a veliký a byl bezpochyby původně panský.

Dokud nebyla vystavěna železnice do Rožnova, nocovaly zde zástupy Slováků uherských, kteří chodívali na žně na Hanou nebo vraceli se odtud. Před 15 lety byl hostinec četně navštěvován lázeňskými hosty z Rožnova, kteří sem na oběd chodívali.

V osadě je obchod dřívím, dva kupci, kovárna a obchod moučný a střižný; celkem 27 podniků obchodních, živnostenských a průmyslových. — Lom v Kluzově poskytuje štěrku na cestu, druhý na Horečkách výborného kamene stavebního. Cihelna bývala na Drahách.

Vzdělání a zdravotnictví. Dle posledního sčítání neumělo čísti ani psáti 57 lidí čili 8%; před 10 lety bylo analfabetů 237 čili 34·4%.

Úmrtí obnáší ročně 3·5% čili ze 702 obyvatel umírá průměrně 25 lidí.

K poštovnímu a telegrafnímu úřadu, jakož i k obvodu lékařskému patří obec do Rožnova.

Různé zprávy. Stará jména. R. 1676 byla v osadě tato rodová jména, která se zachovala dosud: Brada, Cvikel, Heryán, Chumchal, Frišara, Plandor, Sulovský, Trčka, Vašek.

Trati na selské straně slovou: Na Vrše, pod Rysovou, Končiny, Díly, pod Kopci, Včelínek, Tabule, v Hanzli, v Radlici, na Hrbátkách; na domkařské straně: Záhumní, Horečky, za Dlouhou, na Arendě.

Neštěstí a různé události. R. 1866 řádila v obci cholera a rozšířila se odtud do Rožnova. — R. 1872 (dne 10. července) rozvodnila se Hážovka, rozlila se a nadělala mnoho škody.[1])

---

[1]) Schwoy, Mähren, III., 193; Volný, Mähren, I., 320; Domluvil, Obrazy, 172, 206, 226; Bartoš, Lid a národ, 160; Urbarium 1676, str. 266—284; Václavek, Hejtm., 50; Petrus, Statist. 9, 12, 15; Tkadlec, Kronika, r. 1853, 66, 72 a 74; Kronika škol. rožn. list 6, 23; Kronika farní 1, 37, 43, 56, 107, 108; Regist. grunt. Rož. II., l. 8.

Vitče,

jak se psalo na nejstarších listinách [1]), dle osobního jména Vítek, v ústech lidu ty Viče, ale ve Viči (chybně píše se nyní Vidče), ves 4·8 km. jihozáp. Rožnova ve výšce 450 m. n. m., je politická i katastrální obec s rozlohou 14·9 km². Sestává z dědiny a z Pasek Vitečských (Videckých) půl hodiny vzdálených.

R. 1676 bylo zde 53 domů, a to fojtství, 18 gruntů a 34 chalup. R. 1790: 191 domů, 920 obyv.; 1834: 180 domů, 1350 obyv.; 1890: 246 domů, 257 rodin, 1459 obyv.; 1900 (i s Pasekami): 250 domů, 1633 obyv., z nich 1493 katol., 46 evang. aug., 92 evang. helv. vyz. a 2 židé, národnosti všichni české. Paseky samy mají 84 čísel a 600 duší.

Obec rozložena je v údolí podél potoka Vitečky, do něhož vlévá se potok Maretkový. Obec rozkládá se směrem severozápadním od Jedloviny až k hranicím okresu nedaleko osady Střiteže v délce 4 km. a je ve střední části nejhustěji obydlena.

Četné paseky, t. j. menší selské usedlosti, roztroušeny jsou ještě jižně od osady po úbočích a kopcích až k hranicím Vel. Bystřice. Část ta slove Paseky Vitečské (Videcké).

Mnoho chalup v osadě kryto je v posledních letech papírem dehtovým, což nepěkně vypadá. Šindelová střecha, byť i sešlá, lépe dřevěným chalupám svědčí. Zděných přibytků je zde jen několik.

Majetníci osady. Obec připomíná se hned za Bohuslava z Krasna r. 1310. R. 1411 vzdal se Lacek z Kravař práva odúmrtí ve prospěch této osady. Vitče náležely pod panství Rožnovské a měly stejné s Rožnovem majetníky.

Poddanské poměry. R. 1676 odváděl fojt za nechování chrta 3 míry ovsa a kopu česných vajec. Z gruntu (Mart. Mikulenka) dával vrchnosti: o Jiřím z gruntu 7 gr. 1 den., za jedli 4 gr.; o Janě hlásky 1 gr., roboty 12 gr., kladného (za panskou kládu) 5 gr.; o Václavě z gruntu 7 gr. 1 den., hlásky 1 gr., roboty 12; pak odváděl ovsa činžového $3^1/_2$ m., dřevného $^1/_2$ m., slepic činžových $3^1/_2$ kusu, pastevních 2 kusy, vajec 24. Chalupník odváděl ovsa $^1/_2$ m., slepici a 4 vejce.

[1]) I na Kozenově příruční mapě Moravy.

Poněvadž v obci nebrali panské kořalky, odváděli vrchnosti při sv. Duše: obec 5 R. 4 gr. 2 den. a fojt, jenž míval šenk, 15 gr.; o Martině totéž.

Z veškeré osady se odvádělo o sv. Jiřím: z gruntů 3 R. 10 gr. 4 den., za jedle 2 R. 8 gr; o sv. Janě: hlásky a robotního platu 9 R. 14 gr. $3^1/_2$ den.; o Václavě: gruntov. 3 R. 10 gr. 4 den.; o vanocích: hlásky a robotního 6 R. 24 gr. a platu kořalečního dvakráte za rok 6 R. 4 gr. 2 den. Ovsa výspového 71 měr, za nechování chrta 3 míry, slepic 1 kopa 58 kusů, vajec 8 kop 34 kusy.

V 19. století kromě peněžitých a naturálních dávek sedláci a chalupníci též robotovali, a neplatili místo roboty peněz, jak dokazují zápisy v gruntovních knihách.

Zákupní list na selský grunt čís. 23. zaznamenává r. 1813 tuto robotu a dávky: každý týden $2^1/_2$ dne, celoročně 130 dní pěší roboty beze vší náhrady. Do panských důchodů odváděl: gruntovního platu o Jiřím 11 kr. 2 den., o Janě 45 kr., o Václavě 11 kr. 3 den., o vánocích 30 kr. 2 den. Za předivo 14 kr., pařezného 3, ovsa 2 měř. 6 acht., slepic $3^1/_4$ kusu, vajec 14 kusů. (Reg. grunt. l. 171.)

Zákupní list na chalupu čís. 44. uvádí: Od sv. Jiří do Václava každý týden den pěší roboty čili 26 dní ročně bez všeliké náhrady. Laudemium z každého rýnského po 6 kr. při převádění majetku. (Reg. grunt. list 172.)

Duchovní záležitosti. Vitče přifařeny jsou od r. 1782 do Zubří, ale katolíci z Pasek Vitečských patří do Vel. Bystřice, kamž mají blíže, evangelíci do Stříteže. Před tím patřily Vitče k fařе rožnovské, kdež vedou se už v nejstarší farní matrice z r. 1656.

Desátku před r. 1782 platila osada faráři rožnovskému: rži $11^1/_8$ měřice, ovsa též tolik, peněz za desátkový sýr 2 zl., dříve ještě $1^1/_2$ kopy vajec a 8 kusů dřev. Když filiální kostel v Zubří stal se samostatným, přifařeny byly Vitče do Zubří.

V osadě je stará zvonice, 2 kříže a 3 Boží muky. (Obr. 52.)

Aby osadníci nemusili choditi $1^1/_2$ hod. do kostela, zřídili r. 1894 přičiněním místního nadučitele H. Kašlíka „Jednotu pro vystavění kostela“ a vybrali již sbírkami 72 tisíc korun.

Školství. Do r. 1821 přiškolena byla obec do Zubří, ale pro vzdálenost velikou málokdo tam do školy chodil. Někteří občané sami učili své děti doma.

Prvé řádné vyučování začalo r. 1821 v najaté místnosti čís. 13. Ke zřízení školy té přispěl nejvíce rolník Jos. Jurča, který zabývaje se léčením lidí a dobytka daleko byl znám pod jmenem „Mandula“ a nastřádal jmění.

Obr. 52 Stará zvonice ve Vitči.

R. 1838 vystavěna přičiněním vrchního Ferd. Stögra vlastní budova školní. R. 1854 prohlášena škola za samostatnou, r. 1885 rozšířena přístavbou na dvojtřídní. R. 1899 vykonána druhá přístavba a škola stala se trojtřídní.

Učitelé. Prvým učitelem ustanoven Josef Dobeš (1821—30). Po něm nejdéle působil Bartoloměj Thoř (1834—83). Vyučoval

zde téměř 50 let. Byl vzorný a vzdělaný učitel. Od r. 1871 byl členem c. k. okres. školní rady a od r. 1876 předsedou učitelské jednoty rožnovské až do své smrti. Všech 7 synů svých dal na studie a dobře je opatřil, ač měl platu 200—400 zl. Z nich veřejnosti zvláště známý byl zemř. Čeněk, redaktor „Politiky“ v Praze, a dosud žijící Arnulf, prof. v Brně.

Od r. 1884 je zde nadučitelem Hynek Kašlik.

Služné r. 1854 vyměřeno učiteli 100 zl., později 130 zl. konv. měny a r. 1857 zvýšeno na 200 zl. konv. měny. Ke škole patří 7 měr pole.

Statistika. R. 1904 bylo školou povinných žáků 177, navštěvujících 169.

Zahrada měří 2 a. Žákovská knižnice má 312 svazků. Kroniku založil Bart. Thoř, knižnici a pěkné sbírky přírodopisné Hyn. Kašlik.

Fojtství. Fojtství bylo na čís. 40 a má dosud na 300 jiter pozemků. Již r. 1310 jmenuje se ve Vitči fojt. (Obr. 53.)

R. 1507 koupil fojt z Vitče fojtství rožnovské.

Když v únoru 1621 táhli Vsacané a Valaši z Rožnovska a Meziříčska na město Meziříčí, jehož také dobyli, vedl Valachy z Rožnovska fojt z Vitče. Požíval tedy fojt zdejší vážnosti všeobecné.

Posledním fojtem byl Pilečka. Nyní je na fojtství hostinec.

Správa obce a jmění. Purkmistrem r. 1774 byl Martin Lušovský, prvým starostou Josef Čáň, pak Křenek, Vaculín, a od r. 1886 Fr. Hromada.

Obecní výbor sestává ze 12 členů, z nich 3 radní.

Pečeť má nápis: „Obec Widče“. Znaku zvláštního není.

Gruntovní knihy novější založeny r. 1744 za panování bratrů Michala a Františka z Žerotína; nejstarší jsou ztraceny, pocházely z doby před r. 1600.

Jmění obce. Všech pozemků i s cestami má obec 130 jiter 340□° v ceně 6100 K, obecní dřevěný hostinec čís. 96 v ceně 800 K a právo hostinské na privátní budově. R. 1840 dle josefinského katastru měla obec jmění: rolí 37 jiter, luk 8 jiter, pastvin 40 a zahrad 2 jitra 1181□°.

Příjmu obecního r. 1902 bylo 1882 K, vydání 2177 K, přirážky obecní bylo 60%.

Polní hospodářství. K obvodu obce patří: rolí 551·3 ha., luk 194·7 ha., zahrad 38·7 ha., pastvin 339·7 ha., lesa 329·9 ha., úhrnem zdaněné plochy 1454 ha. 32 a 12 m.²

Obr 53. Fojtství a škola ve Vitči.

Držitelů pozemků je 300, rolnických živnosti 166, z nich 6 celolánů, 9 pololánů, 14 čtvrtlánů; ostatní jsou menší rolníci. Selský grunt stál r. 1813 70 R.

Před lety chovalo se mnoho včel a za osadou v polích stálo mnoho včelínů.

Průmysl a obchod. R. 1900 bylo v obci 9 oprávněných řemeslníků, 3 kupci, 2 hospody, 3 nálevy. Mlýn býval též v obci, ale zanikl.

Na trati „Vápenky" zvané lámal se hned r. 1602 vápenec a pálilo se z něho vápno. Na kopci „Hradišťku" je lom, jehož kamene upotřebuje se na úpravu řeky Bečvy a na štěrk. Na kopci Svatoňku kopala se kdysi ruda železná, ocelek peckovitý.

Před časy žili zde četní tkalci, ale zaměstnání to již téměř vyhynulo; nyní tkají děvčata doma punčochy na strojích.

Obchod jest jen s dřívím. Před 50 lety živilo se mnoho rodin pašováním listového tabáku z Uher do Moravy.

Statistika. Daně r. 1895 odevzdalo se 2793·01 K. r. 1902 bylo přímé daně 2617 K.

Vzdělání a zdravotnictví. R. 1890 neumělo čísti ani psáti 440 osob čili 37% R. 1900 se poměr ten zlepšil; analfabetů se napočítalo jen 365 čili 22%. Časopisů v obci odebírá se 15.

Úřady a spolky. Obec patří k telegrafnímu poštovnímu úřadu do Rožnova.

Staré rodiny. Přes 100 let v obci na témž čísle přebývá na 20 rodin: Hájný, Jurča, Mandula, Mičkal, Mičola, Mikulenka. Neřád, Polášek, Stavinoha, Škrobák, Vala, Vaculín, z nichž Mikulenka již r. 1676 se uvádí.

Neštěstí a různé události. R. 1839 veliké krupobití; r. 1866 v obci ubytováno půl setniny vojska pluku arciv. Štěpána, které jelo ze Stanislavova. R. 1892 průtrž mračen. Na zakoupení osiva a zemáků dostala obec 300 zl. státní podpory.

Trati: Nivy, Úlehle, za Hůrou, Žlabka, Dálnice, Tinkovec, Hradišť, Bražiska, Kyselky. R. 1702 vyskytují se jména tratí: Vápenky, Drážky, Záhlošky, Kadaně, Zakopanice.

Na vrchu Hradišti stával hrad; valy znáti dosud.[1])

---

[1]) Domluvil, Obrazy, 27, 48, 172, 181, 226; Bayer, Rožnov, 63, 67; Volný, Mähren, I., 320; Schwoy, Mähren, III., 204; Václavek, Vsetín, II., 112; Urbarium, 287—306; Viteč. grunt. knihy, II., 171, 174; Kron. školní; kron. fary rožnovské, 1, 59; Petrus, Hejtmanství 2 a Statistika 9—27; Dvořák, Dějiny Mor.

Vigantice,

od osob. jména Wiegand (Weigand)[1]), osada, která již r. 1411 v listině se uvádí, vzdálena je 3·8 km. jihových. od Rožnova, leží 482 m. n. m. a je katastrální i politickou obcí, mající 7·64 km.^{2} rozlohy.

R. 1676 bylo zde 49 domů, a to fojtství, 16 gruntů a 32 chalup. R. 1790: 64 domů, 422 obyv.; 1834: 85 domů, 517 obyv.; 1890: 111 domů, 168 rodin, 696 obyv.; 1900: 111 domů, 709 obyv., z nich 699 katol. a 10 ev. helv., národnosti všichni české.

Osada rozkládá se v délce 3 km. podél silnice rožnovsko-karlovské po obou stranách říčky Házovky a je jako pokračováním obce Házovic, s níž souvisí. Větší část příbytků leží na levém břehu Házovky. Potok Studený, jenž se na levé straně do Házovky vlévá, činí hranice mezi Házovicemi a Viganticemi.

V rozloze obce jsou na pravém břehu k o p c e: Hůrka, Souš, Kopec, Poskla; na levém Díly Vigantské.

D ě j i n y. Osada uvádí se v listině Lacka z Kravař r. 1411, kterou se vzdal práva odúmrtí ve prospěch této a jiných osad. Hned od svého založení, snad ve 14. století, měla osada s Rožnovem tytéž majetníky.

P o d d a n s k é p o m ě r y. Dle „urbáře" z r. 1676 dával fojt vrchnosti kopu vajec česných a 3 měřice ovsa za nechování panského chrta.

G r u n t o v n í k (Tomek Drozků) odváděl o sv. Jiří a o sv. Václavě z gruntu 6 gr., za jedli 4 gr., o sv. Janě a o sv. Václavě hlásky 1 gr., za robotu 12 gr., kladného 5 gr., ovsa činžového 3 měř., ovsa drevního $^1/_2$ měř., slepice pastevní 2, vajec 6.

Mlynář dával moučného platu 30 gr. ročně a pilného (z pily) též tolik. Při tom byl povinen pánu chrta chovati.

Chalupníci odváděli ovsa $^1/_2$ měř., slepici a 4 vejce.

Platu kořalečního odváděla obec o sv. Duše a Martině pokaždé 5 rýn. 4 gr. 2 den. a fojt 1 rýn.

C e l á o b e c dávala platu: o sv. Jiří 6 rýn. 26 gr. 4 den. gruntovního a 2 rýn. za jedli; o sv. Janě 5 rýn. 17 gr. za

[1]) Srv. Vigantice (Weigelsdorf) u Koldštýna.

hlásku a robotu; o Václavě 6 rýn. 26 gr. 4 den. z gruntu; o vánocích 4 rýn. 2 gr. za hlásku a robotu. Platu kořalečního o sv. Duše 6 rýn. 4 gr. 2 den. a o sv. Martině též tolik.

V naturaliích dávalo se z obce: ovsa výspového 47 měř. 4 achtele; za nechování chrta 4 měř., slepic kopa 8 kusů, vajec 5 kop 12 kusů.

Když v 18. století přidala vrchnost sedlákům ve Viganticích, Házovicích a Tylovicích ročně 5 cechů (pět dní jeté roboty), ohradili se proti tomu a stěžovali si též, že musí dělati na panském větší sáhy dříví, než jaké bývaly ve zvyku. Žádali tedy společně, aby od vláčení dvěma koňmi za půl dne dostali celý cech jetý (dostávali cech pěší), a prosili o slevu v neúrodném čase a pro ty hofery, kteří nemocni jsou Na žádost svou obdrželi hraběcí resolucí ze dne 13. června 1746 jen hoteři úlevy; skoro vše ostatní zůstalo při starém.

Po roce 1848 zaplatil gruntovník výkupného z roboty 250 zl.

Přifařeny jsou Vigantice do Rožnova. Již v nejstarší matrice rožnovské uvádí se osada jako přifařená.

Desátku před r. 1782 se odvádělo z obce: rži $6^4/_8$ měřice, ovsa $5^4/_8$ (později $6^4/_8$), klacků bukových 2 (později 4) kusy, vajec $1^1/_2$ kopy, za desátkový sýr 1 zl. 15 kr., bílých grošů 37 kr.

Varhaníkovi odváděli sedláci a zámožnější domkaři po „žédlíku" pohankové kaše; místo chleba dostával z obce 1 zl. 52 kr., na dříví 18 kr., za koledu 28 kr.

V obci je kaple, vystavěna r. 1860 nákladem 600 zl.; hřbitov zbudován r. 1889.

V obvodu obce jsou 2 kříže a 1 boží muka.

Školství. Obec přiškolena byla napřed do Rožnova. Stálého platu z obce dostával učitel rožnovský 1 zl. 22 kr.

Poněvadž děti měly daleko do školy, zřízena v obci počátkem 19. stol. soukromá škola. Vyučovalo se v čís. 45. a pak v 70. R. 1835 z nařízení gubernijního zřízena byla v obci veřejná škola; r. 1837 vystavěna školní budova nákladem vrchnosti pro Vigantice a Házovice. R. 1889 rozšířena škola přístavbou na dvojtřídní.

Učitelé: Prvým učitelem byl Michal Mizera, jenž učil ve své chalupě čís. 45. Z ostatních nejdéle na zdejší škole působili: Vincenc Stužka (1838—58), za něhož upraven

byl učitelský plat, Jan Barťák (1859—81) a Albert Paška od r. 1882, jenž r. 1889 jmenován byl nadučitelem.

Příjmů dle fase z r. 1857 bylo: školní plat 146 rýn. 40 kr. konv. měny, užitek ze zahrady 4 rýn., příjem ze 3 měr pole (2 m. roli a 2 m. luk) 3 rýn., 4 sáhy měkkého dříví v ceně 7 rýn. 20 kr., právo pastvy pro 1 krávu v obou obcích v ceně 1 rýn.; celkem měl 160 rýn. přijmu.

Statistika školní. R. 1857 bylo z Hážovic 41, z Vigantic 75, celkem 116 žáků.

R. 1904 bylo školou povinných 182 žáků, školu místní navštěvujících 172.

Zahrada školní má 10 arů, tělocvična 2 ary. Knížek v žákovské knižnici je 129, v učitelské 7, časopisů odebírají učitelé 7.

Matriku (r. 1843) a knihu cti (1845) založil Vincenc Stužka; kroniku školní a obě knižnice nadučitel Albert Paška.

Správa obce a jmění. Fojtství bylo na čísle 6. a patřilo k němu 150 jiter pole. Nyní třetina polnosti je od fojtství odtržena.

R. 1573 bylo již zde fojtství, neboť toho roku koupil Josef, vigantského fojta syn, fojtství rožnovské za $3^1/_2$ sta rýnských. Posledním fojtem byl Jan Jurečka.

Purkmistři a starostové. Hospodářství obecní vedli do r. 1848 purkmistři. Po r. 1848 byl prvým starostou poslední fojt Jan Jurečka (1848—73).

Obecní výbor sestává ze 12 členů, z nichž jsou 2 radní.

Pečeti obecní jsou tři. Nejstarší má ve znaku rolníka, jenž drží v pravici podávky a v levici hrábě. Kolem je nápis: PECET — OBCE — WIGANSKE. Druhá má uprostřed dvojhlavého orla říšského a nad ním nápis „Obec“ a pod ním „Vigantice 1850“. Třetí má pouze nápis: Představenstvo obce Vigantic u Rožnova.

Register gruntovních nejstarší díl je ztracen. II. díl počíná rokem 1744.

Majetek obce. Obecních pozemků je 79 ha. 25 a., z těch je rolí 1 ha. 26 a., luk 5 ha. 53 a., pastvin 56 ha. 2 a., lesa 10 ha. 33 a.

Majetkem obce je též obecní hostinec.

Dle Josefinského katastru bylo r. 1840 v obci roli 35 jiter, luk 11 jiter.

Příjmu obecního bylo r. 1895 z nemovitostí 824 K, vydání obnášelo 1570 K, obecní přirážky 50%; r. 1902 bylo příjmu 1213 K, vydání 2751 K, obecní přirážky 70%.

Hospodářstvím polním a chovem dobytka živí se nejvíce místní obyvatelé.

R. 1790 patřilo k obvodu obce 170 jiter rolí, 300 jiter luk a 70 jiter pastvin; nyní náleží k obvodu obce 7·6 km.² půdy, a to: roli 189·7 ha., luk 210·6, zahrad 4·4, pastvisk 127, lesa 219·9; neplodné půdy 13 ha. Zdaněná plocha obnáší 751 ha.

Držitelů pozemků je 159, z těch jsou 4 sedláci (celoláníci), 25 pasekářů ($^1/_2$lán.) a 65 chalupníků, kteří mají po 20 až 35 měrách pole. Domkařů bez pozemků je 15.

Na grunt se počítá 130—140 měr, na paseku 50—60 měřic.

Chov dobytka se vzmáhá i lepší, ale koní je méně než za roboty bývalo; teprve v posledním čase koní přibylo, protože někteří rolníci vozívají panské dříví z lesa na pily.

Průmysl a obchod. R. 1890 bylo v obci řemeslníků a obchodníků 30; nyní je jich 27. Z těch je 1 mlýn u Bečvy, 1 hospoda a 3 kupci se smíšeným zbožím. Před lety stával též mlýn v obci při ústí potoka Studeného do Házovky.

Statistika. Daně přímé r. 1902 bylo 1317 K, tabáku se prodalo za 2319 K. R. 1895 bylo daně 1263·13 K, a to pozemkové 788·08 K, činžovní 20·64, třídní 316·60, výdělkové 114·25, z příjmů 23·56 K.

Vzdělání. R. 1890 neumělo čísti ani psáti 278 lidí čili 39·7%, r. 1900 bylo v obci analfabetů 266, to jest 38%. Časopisů v obci odebírá se 20.

Úřady a spolky. Obec patří k poštovnímu a telegrafnímu úřadu do Rožnova a k obvodu lékařskému na Hutisko. Hasičský spolek byl založen r. 1900.

Staré rodiny. V obci je nejvíce Slováků a Mikundů, tak že třeba je přezvisky označovati. Stará jména z roku 1676: Machač, Mikunda, Machýček, Stoklasa, Martinus, Kubala, Vičan, Solánský, Suchomel, Žingor, Jurlanovský a j.

Trati slují: Dráhy, Hůrka, Babulíčky, Poskla, Niva, Krabičky, pod Díly, na Vápenkách.

Na Vápenkách, které pod Díly Vigantskými leží a k fojtství patří, lámal se před nemnoha lety vápenec. Pálilo se z něho hydraulické vápno na stavbu mostů. Nyní upuštěno pro hloubku od dobývání; práce se nevyplácela.[1])

Zubří,

mající jméno od zubrů, kteří za dávných dob v hustých lesích zdejších se zdržovali, je ves 4·1 km. západně od Rožnova ve výšce 350—450 m. n. m. se rozkládající, má 29·07 km.² rozlohy a je politickou i katastrální obcí.

R. 1676 bylo zde 82 čísel, a to fojtství, 40 gruntů, a 41 chalup; 1790: 180 domů, 1430 obyv.; 1834: 268 domů, 2025 obyv.; 1890: 374 domů, 2636 obyv.; 1900: 388 domů, 2887 obyv., z nich 2837 katol., 30 ev. helv. a 20 židů, české národnosti 2852, německé i se židy 25 (úředníci v Hamrech u bar. Poppra).

Osada rozkládá se na pravém břehu Bečvy po obou stranách potoka Zuberského v délce hodiny. (Obr. 54.)

Od okresní silnice, která dolní část osady protíná, řadí se v délce 2 km. podél potoka nahoru chalupy a hospodářská stavení dosti hustě; jsouce odděleny jen zahradami a kousky pole, ale pak jsou již přibytky více roztroušeny nejen podél potoka, ale i po stráních a návrších na levo od něho v příční šířce více jak 4 km.

Přibytky podél středního a horního toku potoka Starozuberského asi 2 km. východně a v nejbližším jeho okolí jsou kolonií o 78 číslech, která nazvána je Staré Zubří po zaniklé osadě a je částí Nového Zubří, která sluje jen Zubří.

I na levé straně Bečvy stojí 5 samot k Zubří náležejících.

V rozloze obce jsou na pravém břehu Bečvy potoky: u Borči, Starozuberský, do něhož vtéká Romanovský, Karlický, Olšovec, Březovec a Zuberský.

---

[1]) Volný, Mähren, I., 320; Schwoy, Mähren, III., 205; Urbarium str. 233—247; Vigan. reg. grunt. II., l. 25—27; Domluvil, Obrazy 142, 226; Rožnov. reg. grunt. I., l. 71; Sborník Musejní III., 24; listina Musea olom. z. r. 1746; Bayer, Rožnov, 63, 67; Václavek, Hejtm. 50; Petrus, Hejtm. l. 2; Petrus Statist. 9, 12, 15, 19, 27; Kronika školní; Kron. far. 37, 43, 56, 107.

Studánky: Lipůvka pod Březím, Vápenka v Háji.

Vrchy: Boňkov, Brdo, Čihadlo, Čupec, Dlouhá, Hradisko, Hradíštěk, Hůra, Hůrka, Javorník, Jaščina, Kamenárky, Koncůvka, Krátká, Obecník, Ostrý, Panský kopec, Rozlehrach, Štěpánec.

Založení a majetníci osady. Když původní osada Staré Zubří, o které níže zpráva je podána, okolo r. 1532 zanikla, povstala prý později při druhém potoku asi $1^1/_2$ km. západně hned v 16. stol. nová osada, která po zaniklé převzala jméno Zubří.

Obr. 54. Zubří (část u kostela).

Ale poněvadž již r. 1586 nová osada měla své gruntovní knihy, není víře podobno, aby teprve po zaniknutí St. Zubří povstala a tak se rozmohla za dobu 50 let, že byla již velikou dědinou, jak knihy dokazují.[1]) Též urbář z r. 1676 dokazuje, že v roce tom bylo Zubří tak veliké jako městečko Rožnov, neboť mělo 82 domů, Rožnov pak 86 a ze 26 dědin na panství Mezi-

[1]) Fojtství zuberské již r. 1557 v Rožnov. reg. gruntov. se uvádí.

říčském bylo ze všech nápadně největší, neboť jiné staré měly 30 až 60 domků.

Lze se tedy domnívati, že již za doby St. Zubří u druhého potoka nová kolonie povstala, která později i jméno převzala.

Možno domýšleti se, že nynější Zubří založeno bylo hned r. 1310. Toho roku odevzdal Bohuslav z Krasna ves St. Zubří se 40 lány pole, hospodou, mlýnem a pilou Pertoldovi, aby je osadil, t. j. rozšířil.

Pertold osadil zde 40 lánů, u druhého potoka $1^1/_2$ km. západně od původní dědiny, kde bylo více pole, t. j. na místě, kde nyní osada leží. Nasvědčuje tomu okolnost, že nynější osada dle urbáře měla ještě r. 1676 40 lánů pole.

Bohuslav z Krasna jmenuje fojta zuberského (zakladatele dědiny) ve své obdarovací listině „rychtářem".

R. 1411 Lacek z Kravař vzdal se odúmrtí ve prospěch této osady vzhledem na neúrodu a škodu panskou zvěří způsobenou.

R. 1464 uvedeni jsou Jindřich z Morkovic, jinak z Bařic, a Onšík ze Zástřizl v majetek hradu Rožnova a dědiny Zubří (Půhon. k. IV., 357, 363).

Zubří náleželo k panství Rožnovskému a mělo tytéž s ním majetníky, jak vypsáni jsou u města Rožnova.

Panský mlýn a pila uvádějí se zde hned r. 1310.

Panský dvůr zřízen byl v prvé polovici 17. století za Bernarda Ferdinanda z Žerotína a pak byl prodán a změněn na fojtství. Nyní je panský dvůr u okresní silnice v dolní části dědiny a stojí u něho hostinec.

Poddanské poměry. R. 1676 odváděl fojt o sv. Jiří ze mlýna pilného (pily) 15 gr., za jedli 3 gr., o sv. Janě ze mlýna moučného 2 R., o Václavě z pily 15 gr., z kusa rolí u mlýna 4 gr., vajec činžovních 1 kopu, ovsa za nechování chrta 4 měřice.

Gruntovník ročně z gruntu 8 gr., hlásky 2 gr., roboty 24 gr., za jedli 3 gr., kladného 5 gr., ovsa $2^1/_2$ měř., slepic činžovních 2 kusy, pastevních 2, vajec 14.

Chalupník z chalupy na obci postavené ovsa $^1/_2$ m., jednu slepici a 4 vejce.

Obec za nebrání kořalky panské o sv. Duše a o Martině pokaždé 8 R. 18 gr. $4^1/_2$ den., fojt 1 R. 21 gr. 3 den.

Když r. 1750 všechny obce podaly prosbu vrchnosti za ulevení roboty, připojilo se též Zubří a kromě povšechné žádosti podali někteří zdejší občané ještě stížnost na správce Žáka (Ziaka), jenž za 2 dny zameškané roboty kázal vysázeti 50 ran kyjem a za půl dne roboty 30 ran a jenž poddaným roboty i platu přidával, jak v žádosti se vypočítává.

Před zrušením roboty robotovali na gruntech ročně 52 dnů čtyřmi koňmi, na menších 52 dnů párem koní a na malém gruntě 50 dnů pěší roboty; chalupníci 25 dnů pěších.

Výkupné bylo od 300 do 1200 rýnských.

Duchovní záležitosti. Dějiny. Kostel byl zde, vlastně ve St. Zubří, dle Volného hned v 15. století, ale válkami zanikl. R. 1518 pořádána sbírka na znovuzřízení zdejšího kostela. Vystaven-li již v nynějším či ještě ve St. Zubří, nepíše se, ale směle možno říci, že již v nynějším Zubří. Ostatně St. Zubří za 14 let již zaniklo.

Po 50 letech přešla také tato fara do rukou nekatolíků a r. 1624 přiděleni byli zdejší zbylí katolíci k faře do Meziříčí a později od r. 1666—1785 do Rožnova.

Před r. 1785 byl tu dřevěný filiální kostel sv. Kateřiny, v němž každou čtvrtou neděli a ve velké svátky mše svatá se sloužívala. Z Rožnova dojížděl sem kněz sloužiti mši sv. a třetí křížový den vedl prosebný průvod do pole. Za to užíval farář rožnovský pole ve zdejší obci ve výměře 37 jiter 747□².

Když císař Josef založil náboženský fond ze zrušených klášterů a skonfiskovaného jmění, z něhož stavěly se kostely a fary v nouzných obcích, podala dne 9. dubna r. 1782 obec zdejší též žádost o samostatného faráře nebo lokálního kaplana. (Zajímavý opis žádosti chová se ve farním archivu.) R. 1785 stala se fara samostatnou.

Nynější kostel sv. Kateřiny na kopečku v dolní části osady vystavěn byl z náboženského fondu r. 1785 ve slohu románském a vysvěcen byl r. 1788. (Výška s věží 38 m., délka 42, šířka 18 m.)

Kostel má 3 oltáře: hlavní sv. Kateřiny, boční P. Marie Růžencové, zřízen r. 1873 a druhý sv. Kříže r. 1891. (Obr. 55.)

R. 1901 byl chrám v noci ze dne 28. na 29. listopadu okraden. Z tabernakulu ukradena monstrance a stříbrné ciborium,

v sákristii vypáčeny skříně, a co v nich bylo, sebráno. Ztráty bylo za 1400 K.

Hřbitov nový založen r. 1819 a ozdoben je lipovými alejemi.

V obvodu obce je 5 křížů, z nichž větší na Nivách, na horním konci dědiny, v Hodorfě, od hr. Kynského z r. 1860.

Fara. Farní budova přízemní zřízena s novým kostelem. R. 1886 fara zbořena a postavena nová na jedno poschodí.

Obr. 55. Vnitřek kostela v Zubří.

K faře patří jen zahrada asi na měřici; jiných polností není. Za to k rožnovské faře náleží dosud 37 jiter 747□⁰ pole.

Nejdéle tu působili faráři: Václav Žiška (1785—1800), Matouš Hurník (1820—31), Fr. Liebner (1865—82) a nyní Karel Řezníček, za něhož kostel ozdoben, zřízen boční oltář druhý a koupeny varhany pneumatické.

Desátek. Dle farní kroniky rožnovské odvádělo se před r. 1782 faráři rožnovskému z obce: rži 8 měřic, vajec $3^1/_2$ kopy,

bílých grošů 7 zl. 40 kr. Po zřízení samostatné fary ještě dostával rožnovský farář 10 zl. a $3^1/_2$ kopy vajec.

Jmění kostelní obnáší 1732 K a 303 K, zádušní 2541 K.

Matrika založena hned r. 1785, Kronika 1823 za Matouše Hurníka.

Evangelíci patří k duchovní správě do Střítеže, israelité do Krasna.

Školství. I. Dolní škola. Rok před zřízením fary vystavěna r. 1784 nákladem nábož. fondu a obcí Zubří a Vitče škola. Stála pod kostelem kde je nyní čís. 47. Měla učírnu, světnici, komoru a kuchyni. R. 1852 vystavěna dvoutřídní školní budova.

R. 1874 zřízen při škole hospodářský pokračovací běh, 1879 rozšířena na trojtřídní a 1893 na čtyřtřídní. Vitče odškolily se hned r. 1821, Staré Zubří 1886 a horní konec dědiny 1896.

Učitelé. Učitel Josef Schober 1873—90 založil žákovskou (250 sv.) a jeho nástupce nadučitel Kajetan Zdvihan učitelskou knihovnu (320 sv.).

R. 1904 bylo školou povinných 285 žáků, navštěvujících 267.

Polévkový ústav založen 1894 a rozmnožen nadací bar. Hirsche na 1200 K.

II. Horní škola. Horní konec dědiny vyškolen byl r. 1896 a školní budova postavena na začátku údolí zvaného „Čertoryje". Správcem školy je Josef Dubský.

Statistika. R. 1904 bylo zde školou povinných žáků 143, navštěvujících 132.

Knižnice žákovská má 119, učitelská 15 knížek.

III. Škola na Starém Zubří. Škola zde vystavěna r. 1886 nákladem 5.200 zl. Učitelem byl zde Michal Majer (1887 - 91) a nyní Ant. Plesník.

Statistika. R. 1904 bylo povinných 120, školu navštěvujících 113.

Zahrada je veliká 46 a. 14 m.², tělocvična $1^1/_2$ aru. Knižnice žákovská 105, učitelská 28 svazků. Kroniku založil prvý učitel Majer.

Fojtství. Fojtství zuberské uvádí se v listinách hned r. 1310 při založení nové osady, ale zakladatel (fojt) sluje rychtářem. Již r. 1557 v nejstarších registrech gruntovních městečka Rožnova nazývá se již fojtem.

Fojtství zdejší mělo výsadu svobodně chytati ryby ve vymezených částech potoků, ale jen za dnů postních; též zajíce i ptáky směli loviti a měli právo provozovati hostinskou živnost. Již r. 1310 udělil Bohuslav z Krasna právo to zakladateli dědiny Pertoldovi.

V místní gruntov. knize jmenuje se prvým fojtem r. 1604 Jan Třestík. Od něho r. 1617 koupil fojtství Jan Urbanovský se mlýnem a pilou za 500 R. Suma to tehdy veliká!

Podobá se, že od vdovy po něm převzala fojtství vrchnost, změnila je na dvůr a zřízeno bylo fojtství nové výše v dědině. R. 1693 přenechal fojt vrchnosti fojtství s dobytkem a nářadím a obdržel od ní svobodný horní mlýn a pilu.

Posledním fojtem byl Jan Palacký, nejmladší bratr historiografa Františka Palackého. Starší bratr Ondřej býval u dcery fojtovy v čísle 296 za školou v domku o jednom poschodí, jemuž říká se „na Petrohradě".

R. 1871 fojtství vyhořelo. Nyní je majetnicí jeho obec; koupila je za 19.200 zl. Náleží k němu přes 400 měřic půdy. Na fojtství je hostinec.

Správa obce a obecní majetek. Prvým starostou byl Jos. Alexander, od r. 1892 jest Čeněk Kroupa, za kterého zřízeny byly v obci spolky hasičský, Sokol, chudobinský fond a upraven obecní potok.

Výbor skládá se ze 24 členů, z nichž radní jsou 4.

Pečeti. Nejstarší pečeť má ve znaku kostkovanou orlici s roztaženými křídly, mající na sobě v kruhu číslo 79, pod ní je: P XXVIII. C a nad ní nápis: „Zubrschy".

Novější je beze znaku s nápisem: „Obec Zubrzi". — Nejnovější má za znak kravskou hlavu a český správný nápis.

Gruntovní knihy nejstarší založeny jsou r. 1586, druhé novější r. 1774.

Obecní jmění. Obec měla r. 1840 půdy: rolí 251 jiter, luk 77, pastvin 99, zahrad 6 j. 1340 sáhů, lesa 155 j. — Nyní má obec vlastní půdy 506 1/7 jitra. Kromě pozemků má obec budovu fojtství, v níž je obecní hostinec.

Příjmu obecního bylo r. 1895 7607 K, vydání 8960 K, přirážky 15%. R. 1902 bylo příjmu 10.239 K, vydání 15.937 K, přirážky obecní 60%.

Polním hospodářstvím a chovem dobytka živí se obyvatelé nejvíce. Půda zdejší je v okresu poměrně nejúrodnější, ač mnoho tratí je bídných. — Někteří rolníci dovážejí dříví na panskou pilu a chudobnější nádeničí buď na pile neb ve dvoře a v lese.

R. 1790 patřilo k obvodu obce 370 jiter rolí a 500 j. luk. Nyní má obec rozlohy 29·07 km.², a to: rolí 862·5 ha., luk 351·3, zahrad 57·2, pastvin 287·8, lesů 1323·7 ha., neplodné půdy 25, zdaněné 2844 ha.

Držitelů pozemků je 526, z nichž je celoláníků (sedláků) 34, pasekářů 25 a domkařů s polem přes 300.

Na grunt počítá se 100 až 150 měr.

Tratě slují: Adamky, Bakalky, Bořková, Bumbalky, Cabalky (paseky), Čertoryje (údolí), Dropávka (pasínek), Forajtky, Galičky, Hodorf (les, kdysi dědina Hochdorf), Kamence, Karličky (paseky), Kršla (pole), Kubičánky, Machůlka, Padoly (kotlina), Pochoř, Porubky, Randůsky, Soliska, Solajňa, Stříbrník (úval), na Šachtě, Tatánka, Úvěr, Zemanky St. Zubří, Žabárňa a výše udané názvy vrchů.

Průmysl a obchod. Na panské pile pracuje mnoho lidí. — Před lety někteří tkali v osadě plátno pro mistry v Rožnově, jiní připravovali hubáň, vyřezávali dýmky a vázali metly.

Vyšívání. Ženské zdejší ode dávna vyšívaly mřežky k čepcům, prostěradla, plachty a ozdoby k prádlu. Vyšivačky zuberské byly rozhlášeny; dosud je v obci mnoho cenných výstavných věcí, ale vyšivaček ubývá. Práce ta se nevyplácí.

Při svatbách a pohřbech bývá chvalitebným zvykem, že se účastníci oblékají do národního kroje a družičky odívají na sebe bílé plachty pěkné práce. (Viz obr. 8.)

Řemeslníků a obchodníků je 41, z nich 6 hospod a 8 kupců. V rozloze obce je cihelna obecní a 3 kamenné lomy.

Vápno se pálilo na trati Ujmiska mezi Zubřím a Hradiskem; železná ruda kopala se u potoka Olšovce a doly stříbrné byly za dávných dob na trati Stříbrníku. R. 1766 i ruda olověná se zde kopala. — Na trati Slíně našlo se kamenné uhlí, ale nedolovalo se.

Mlýn zdejší má dvoje složení. Mlýn v obci uvádí se již r. 1310 a 1608.

Statistika. Daň. Přímé daně r. 1902 bylo 6993 K.

Vzdělání a zdravotnictví. R. 1890 neumělo čísti ani psáti 480 lidí čili 18%, ale r. 1900 bylo analfabetů 731 čili 26%. Mezi ně jsou jistě počítány i škole nedorostlé děti, jelikož za posledních 10 let školství i všeobecné vzdělání pokročilo.

Časopisů odebírá se v obci přes 50. Hasičská knihovna má 200 svazků.

Úřady a spolky. V obci je poštovní a telegrafní úřad a lesní úřad. K obvodu lékařskému patří do Rožnova. — Je zde spolek hasičský, Sokol, odbor Ústř. Mat. Školské, Raiffeisenovka, Jednota katolic. mužů a jinochů.

Neštěstí a jiné události. R. 1739 byli 4 loupežníci zdejší Jan Koláček, Jos. Kovář, Václ. Šimurda a syn jeho Jan na milost přijati a mezi portáše vřazeni. Pověsti o „peněžité jámě" podnes loupežníky připomínají. R. 1827, 1829, 1897 zhoubné krupobití; 1836 cholera, zemřelo v obci 67 osob; r. 1866 a 1873 též cholera; r. 1871 vyhořelo fojtství; r. 1892 (dne 7. června) zahájena jízda na lokální dráze z Krasna do Rožnova (stavba započata v srpnu 1891); r. 1901 na Hamrech vyhořela parní píla.

Přes 100 let bydlí na témž čísle rodiny, jichž hospodáři slují: Kroupa na čís. 12, Pernica 30, Pavelka 57, Svák 65, Holiš 76, Koláček 105 a 168, Adámek 114, Dořičák 125, Opálek 165.

V osadě narodil se Julius Böhm, syn učitele zdejšího, jenž je nyní dirigentem dvorní kapely ve Vídni. Je výborným hudebníkem a dobrodincem obce zdejší.

Samota. Půl hodiny západně od osady rozkládají se Hamra. Karel Jindřich z Žerotína založil r. 1712 železné hutě čili hamra. Pálili v nich rudu železnou, kterou kopali ve Svatoňku u Vitče a u potoka Olšovce v Zubří. Též valcha na houni byla zde zřízena. R. 1755 hamra zanikla a po několika letech i valcha a místo nich zřízen hostinec, mlýn a pekárna. Kousek před hamry postavena vodní a dále parní pila na 24 řezů. (Obr. 56.)

Kde byla vodní píla, tluče se nyní třísloj níže je velká parní píla, která má 4 „katry", t. j. čtyři kmeny mohou se současně řezati; 4 cirkuláře na řezání latí, stroj na dřevěnou vlnu (jemné hoblovanky) a stroj na dřeváky.

Celé prostranství píly osvětleno jest elektrickým světlem; odtud se vede elekt. osvětlení i do panského dvora v osadě. Místu tomu doposud říká se Hamra nebo na Hamrech.[1])

Obr. 56. Hamra u Zubří.

[1]) Rožn. regist. I., 15; Zuber. reg. I., 1, 15, 62, II.; Schwoy, Mähren, III., 214; Volný, Mähren, I., 321; Volný, Kirchliche T. I. odd., III., 95 a 96.

Staré Zubří

je zaniklá osada, která stávala $1^1/_2$ km. východně od nynějšího Zubří, též na pravém břehu Bečvy podél dolního toku Starozuberského potoka (na rovince nedaleko nynější okresní silnice proti mostku starozuberskému).

Nynější Staré Zubří je část Nového Zubří; leží též podél Starozuberského potoka, ale mnohem výše při středním a horním toku.

Osada zanikla kolem r. 1532, ale ještě na počátku minulého století bylo znáti na místě, kde stávala, zbytky kamenných podezdívek, které travou zarostlé vyčnívaly na pastvisku. Při stavbě okresní silnice r. 1819—27 bylo mnoho kamení odtud upotřebeno.

Prastará osada tato povstala bezpochyby hned ve 12. nebo na začátku 13. století.

Ponejprv uvádí se již jako vesnice r. 1272. Bruno, biskup olomucký, zaměnil svou dědinu Čepy za dědinu Zubří, která byla majetkem Jindřicha z Přílep, aby vystavěl na vrchu, jenž byl v obvodu řečené dědiny, hrad dobrý a nutný, což se i stalo. Poněvadž Čepy byly větší, přidal mu po výroku věrohodných odhadců 28 hřiven stříbra.[1])

St. Zubří založeno bylo dle starého práva slovanského bez fojta neb rychtáře (t. j. bez zakladatele), ještě před uvedením německého práva do naší země, což se stalo teprve ve 13. století.

Dle pověsti stál ve St. Zubří i kostel, jenž prý se propadl; trať „na Kostelníčkách“ připomíná dosud místo, kde stál.

Když r. 1310 odevzdal Bohuslav z Krasna ves Zubří s okolními pozemky Pertoltovi, aby ji osadil novými osadníky, t. j. rozšířil, zvolil Pertolt k osazení druhý nedaleký potok a osadil zde 40 lánů. Nová tato veliká kolonie byla již založena dle německého práva magdeburského či purkrechtního.

Domluvil, Obrazy, 17, 20, 27, 51, 142, 172, 178, 181, 226; Domluvil, Meziříčí, 17, 37, 124, 135, 145, 156; Bayer, Rožnov, 63, 66, 70, 75—78; Václavek, Vsetín, 94; Tkadlec, Kron. r. 1782 a 1864; Petrus, Hejtm. 2. a Statistika; Kron. fary rožnov. 37—43, 56; Kronika fary místní a Kron. školní; Urbarium, 153—177; listiny z Musea v Olom. z r. 1750.

[1]) Vrch ten, jenž se biskupu líbil, je homolovitý kopec Hradisko, jenž stál proti dědině St. Zubří na druhé straně Bečvy ve vzdálenosti čtvrt hodiny a vypínal se s druhé strany nad Rožnovem. R. 1348 již hrad nad Rožnovem stál.

Staré Zubří, ač bylo původně osadou rolnickou, stalo se později, když vrchnost v okolí založila stříbrné a železné doly, dědinou dělnickou, ve které poddaní mnohé těžké roboty konali.

Nejhůře vedlo se jim za majetníka Jaroslava ze Šellenberka a na Kosti (1530—34), jenž počal dobývati stříbrné rudy též u měšťanských (rožnovských) kopečků pod hradem Rožnovem (v nynějším Šachetném) na úpatí Hradiska. Postavil tam též hamry.

Obyvatelé starozuberští přetíženi jsouce krutou robotou vystěhovali se tajně jedné noci do Uher, kdež již před tím si vyhledali nové místo. Než odešli, zkazili prý ze msty hlavní štolu řečenou „za rohem", zaplavivše ji vodou a zasypavše ji.

V Uhrách založili u Nových Zámků osadu Maděru (maď. Tot Megyer). Obyvatelé osady té, ač žijí tak dlouho mezi Maďary, vědí posud o svém původu a zachovali si také národnost. (Václavek, Hejt. str. 50.) Část uprchlíků vrátila se po čase z Uher a založila u samých hranic moravsko-uherských v rokline osadu Zděchov. Hr. Mikuláš z Panasu, majetník Vsetína, vzal je pod svou ochranu.[1])

[1]) Codex, IV., str. 94; Půhonné kn., IV., 357, 363; Domluvil, Obrazy, 17, 20; Domluvil, Meziříčí, 17, 37, 38; Rožnov, 68, 70; Václavek, Hejtm. 50, 68.

SEZNAM OBRAZŮV.

Obr.		Str.
1.	Okolí Rožnova s Radhoštěm v pozadí	2
2.	Karpaty od Trojačky po ústí Bečvy	5
3.	Na „Stupních“ u Poustevny na Radhošti	6
4.	Samota v zimě	9
5.	Zbytky hradu Rožnova	15
6.	Fojtství ve Velkých Karlovicích	30
7.	Valach v župici	32
8.	Družičky o pohřbu v Zubří	34
9.	Valach mladý s Valaškou	35
10.	Pečeti obecní z Rožnovska	40
11.	Pečeti města Rožnova	41
12.	Orání hákem	45
13.	Smýkání dřeva na Valašsku	47
14.	Salaš na Černé hoře	49
15.	Továrna na punčochy v Tylovicích	53
16.	Rožnov	63
17.	Nynější náměstí s hudebním pavilonem v Rožnově	64
18.	Rožnov před r. 1850	65
19.	Starý měšťanský dům v Rožnově	66
20.	Znak pánů z Kravař	70
21.	Znak pánů z Cimburka	72
22.	Znak pánů ze Sovince	72
23.	Znak p. z Messnbeka	73
24.	Znak pánů ze sv. Jiří a Pezinku	75
25.	Znak pánů z Kunštátu	76
26.	Znak pánů ze Šelenberka	77
27.	Znak pánů z Pernštejna	77
28.	Znak pánů z Žerotína	78
29.	Znak pánů Vchynských (Kynských)	90
30.	Škola, kostel a fara v Rožnově	99
31.	Hlavní oltář farního kostela v Rožnově	101
32.	Stará fara v Rožnově	104
33.	Hospodářská škola v Rožnově	111
34.	Michal Jurajda	114

Obr.		Str.
35.	Léčební dům v Rožnově	120
36.	Pomník Palackého v Rožnově	121
37.	Hudební pavilon v parku	125
38.	Rudolfo-Stefanianum	126
39.	Katynka (zahradní kavárna) na Hradišťku	128
40.	Stará zvonice na Dol. Bečvě	132
41.	Kaple a hostinec „Útulna“ na Radhošti	134
42.	Bečva Prostřední. (Pohled na část osady s pilou.)	138
43.	Škola „u Mostu“ na Prostř. Bečvě	141
44.	Poustevny na Radhošti	144
45.	Horní Bečva	147
46.	Škola v údolí Mečůvky na Hor. Bečvě	150
47.	Hutisko (část u kostela)	164
48.	Bývalá panská hospoda na Hutisku	170
49.	Velké Karlovice	174
50.	Kostel ve Velkých Karlovicích	177
51.	Hostinec „Čarták“ na Soláni	197
52.	Stará zvonice ve Vitči	205
53.	Fojtství a škola ve Vitči	207
54.	Zubří (část u kostela)	214
55.	Vnitřek kostela v Zubří	217
56.	Hamra u Zubří	222

Opravy.

Str. 37. řádek 3. shora. Kuřástva v okolí Rožnovském jest mlezivo zhustěné moukou pečené na pekáči.

Str. 41. Pečeti města Rožnova dle provedené opravy:

Z r. 1594.

Z r. 1692.

OBSAH.

I. Všeobecný pohled.

Str.

Úvod.

1. Přehled zeměpisný a přírodopisný 1

Poloha a velikost, str. 1. Útvar a povaha půdy, str. 3. Horstvo, str. 4. Vodstvo, str. 5. Krajinný ráz, str. 7. Podnebí, str. 7. Živočišstvo, str. 8. Květena, str. 11.

2. Osazování krajiny 12

Osady, str. 12. Jména osad, str. 12. Rozloha obcí a počet obyvatelstva, str. 13. Panství, str. 14. Zaniklé osady, hrady, tvrze, samoty, str. 14.

3. Ochrana hranic zemských a kraje 16

Vpády nepřátelské, str. 16. Povstání Valachů, str. 17. Portáši, str. 18.

4. Obyvatelstvo 19

Původ Valachů a jména „Valaši", str. 19. Nářečí, str. 21. Náboženství a národnost, str. 23. Poměry poddanské, str. 25. Příjmení, jména křestní a přezviska, str. 27.

5. Způsob života 28

Uspořádání statků, str. 28. Kroj, str. 30. Strava, str. 36. Život rodinný, str. 37. Život veřejný a povaha lidu, str. 37.

6. Obecní záležitosti 38

Obecní majetek a příjem, str. 38. Správa obce a pečeti obecní, str. 39. Fojti, str. 42.

7. Živnosti 44

Hospodářství polní a lesní, str. 44. Chov dobytka, str. 48. Vojvodové valašští, str. 50. Včelaření, str. 51. Průmysl, str. 51. Obchod, str. 54. Spojovací prostředky, str. 55.

8. Farní osady a školy 56

Duchovní správa, str. 56. Školství, str. 56.

9. Úřady 57

Císařské úřady, str. 57. Veřejné a soukromé úřady, str. 58.

10. Zdravotnictví a vojenství 60

II. Jednotlivé obce.

Str.

Rožnov 61

1. Jméno, str. 61. — 2. Poloha, velikost a obyvatelstvo, str. 62. — 3. Popis města a katastrální rozlohy, str. 63. 4. Dějiny: Založení osady, str. 67. První majetníci Rožnova (od r. 1348), str. 69. Rožnov za pánů z Kravař (1348—1434), str. 72. Rožnov pod Cimburky a jinými pány (1434—1548), str. 72. Rožnov pod pány z Žerotína: Větev meziříčská (1548—1694), str. 78. Větve vizenberská a falkenberská (1694—1779), str. 85. Větev vizenbersko-losinská (1779—1815), str. 89. Rožnov za hrabat Kynských (1815—1899), str. 90. — 5. Sídla panská: Hrad Rožnov na Hradisku, str 92. Hradišťko, str. 93. — 6. Poddanské poměry, str. 94. — 7. Kostel a fara: Dějiny kostela a náboženství, str. 96. Přifařené osady, str. 98. Popis kostela, str. 98. Oprava kostela r. 1890—92, str. 100 Hřbitovy, sochy a kříže, str. 102. Fara a faráři, str. 103. Desátek, far. příjmy a nadace, str. 105. Farní archiv a statistika, str. 105. — 8. Školství: Obecné školy, str. 106. Jiné školy, str. 110. — 9. Fojtství, str. 111. — 10. Správa obce, str. 112. — 11. Archivní památky, str. 116. — 12. Živnosti: Hospodářství, str. 117. Průmysl a obchod, str. 117. — 13. Památnější budovy a pomníky, str. 119. — 14. Národní hnutí a vzdělání, str. 121. — 15. Úřady a spolky, str. 122. — 16. Staré rodiny, památnější rodáci a spisovatelé, str. 123. — 17. Neštěstí a důležitější události, str. 124. — 18. Rožnov místem léčebním: Klima města s okolím, str. 124. Dějiny léčebního místa, str. 125. Nemoci, jež se léčí, str. 127. Statistika zdravotní, str. 127. Statistika návštěvy, str. 127. — 19. Kolonie: Hradišťko, Láz, Dolní Paseky, Horní Paseky, Uhliska, str. 127.

Bečva Dolní 129
Bečva Prostřední 137
Bečva Horní 145
Bystřice Velká 152
Házovice 159
Hutisko 163
Karlovice Velké 172
Karlovice Malé 189
Solánec 192
Tylovice 198
Vitče 203
Vigantice 209
Zubří 213
St. Zubří 223

Seznam obrazův 225

Mapa Rožnovského okresu.